ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ İLE TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK KURUMU'NUN FİNANSAL PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Gökhan EROĞLU

Doktora Tezi

Eskişehir, 2023

ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ İLE TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK KURUMU'NUN FİNANSAL PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Gökhan EROĞLU

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı

DOKTORA TEZİ

Eskişehir, 2023

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Gökhan EROĞLU tarafından hazırlanan "Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Finansal Performansının Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışma 20/11/2023 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan …….

Unvanı ve Adı Soyadı

Üye …….

Unvanı ve Adı Soyadı (Danışman)

Üye …….

Unvanı ve Adı Soyadı

Üye …….

Unvanı ve Adı Soyadı

Üye …….

Unvanı ve Adı Soyadı

ONAY

…….

Enstitü Müdürü

…/ …/ 2023

20/11/2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Gökhan EROĞLU

İmza

ÖZ

ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ İLE TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK KURUMU'NUN FİNANSAL PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ

EROĞLU, Gökhan

Doktora, 2023

İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Tunga BOZDOĞAN

Sosyal Güvenlik Kurumu istisnasız tüm toplumu ilgilendiren sosyal ve kurumsal yapısıyla kendi gelirleri dışında ülke kaynaklarını da geniş ölçüde kullanan bir kamu otoritesidir. Bu özelliği ile Sosyal Güvenlik Kurumu sosyal devlet olabilmenin en önemli göstergelerinden birisini temsil etmektedir. Kurumun, mali açıdan genel ekonomi ve devlet bütçesi içerisindeki büyüklüğü siyasetin yanı sıra pek çok toplumsal dinamiği de yakından ilgilendirmektedir.

Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu'nun mali yönetimi, ülkenin sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği ve etkinliği için kritik bir öneme sahiptir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kendi kaynaklarıyla harcamalarını karşılayabilmesi ve devlet bütçesinden yapılan transferlerin sürdürülebilir bir seviyede olması, tüm topluma kaliteli hizmet sunma kapasitesini artıracaktır. Bu sebeple, kurumun sürekli olarak finansal performansının ölçülerek analiz edilmesi ve ilgili paydaşlara sunularak geliştirici değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının bilimsel kriterlerle değerlendirilerek analiz edilmesidir. Kurumun finansal performansının ve mali yapısının sürekli analiz edilerek ölçülmesi ve değerlendirilmesi ile kamu kaynaklarının rasyonel bir şekilde kullanılması, karşılaşılabilecek risklere karşı önlemlerin alınması, hesap verilebilirlik ve saydamlık ilkeleri çerçevesinde isabetli kararların alınması mümkündür. Farklı kamu kurumlarının mali yapılarının analizine rehberlik eden bu çalışma, bu alandaki geniş etkiyi artırması beklenen bir diğer yaygın etki unsuru olarak öngörülmektedir.

Çalışmada, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun performansının belirlenmesinde kriter ağırlıkları CRITIC ve ENTROPI yöntemleri ile belirlenerek analizde çok kriterli karar verme yöntemlerinden yaygın olarak kullanılan ELECTRE ve TOPSIS yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2010-2021 yılları arasındaki finansal performansları karşılaştırmalı bir perpspektiften ölçülerek analiz edilmiş ve elde edilen sonuçlar görsel öğeler yardımıyla sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Finansal Performans, Sosyal Güvenlik Kurumu, Mali Analiz

ABSTRACT

EVALUATION OF THE FINANCIAL PERFORMANCE OF THE SOCIAL SECURITY INSTITUTION IN TÜRKİYE WITH MULTI CRITERIA DECISION MAKING METHODS

EROĞLU, Gökhan

Doctoral Degree, 2023

Department of Business Administration

Advisor: Doç. Dr. Tunga BOZDOĞAN

The Social Security Institution, as an entity with a social and institutional structure that concerns the entire population, extensively utilizes national resources in addition to its own income, without exception. With this characteristic, the Social Security Institution represents one of the most important indicators of being a welfare state. The institution's financial size within the overall economy and the state budget is closely related to various societal dynamics, in addition to politics.

The financial management of the Social Security Institution in Turkey holds critical importance for the sustainability and effectiveness of the country's social security system. The institution's ability to cover its expenditures with its own resources and maintaining sustainable levels of transfers from the state budget will enhance its capacity to provide quality services to the entire population. Therefore, it is necessary to continuously measure and analyze the financial performance of the institution and present it to relevant stakeholders for conducting improvement evaluations. Therefore, the main objective of this study is to evaluate and analyze the financial performance of the Social Security Institution using scientific criteria. Only through continuous analysis and measurement of the financial performance and structure of the institution can rational use of public resources, proactive risk management, and the making of informed decisions within the framework of accountability and transparency principles be possible. Furthermore, it is envisaged that this study, as a guiding work for analyzing the financial structures of various public institutions, will serve as another significant factor in enhancing its broad impact in this field.

In the study, the weights of criteria for determining the performance of the Social Security Institution were determined using CRITIC and ENTROPY methods, and widely used multi-criteria decision-making methods ELECTRE and TOPSIS were utilized in the analysis. As a result of the study, the financial performance of the Social Security Institution between 2010 and 2021 was measured and analyzed from a comparative perspective, and the obtained results were presented with the help of visual elements.

Key Words: Financial Performance, Social Security Institution, Financial Analysis

TEŞEKKÜR

Doktora öğrenciliği sürecimin her aşamasında desteklerini esirgemeyen, daima öğretici ve geliştirici yönlendirmeleriyle bu çalışmanın ortaya çıkmasında en çok pay sahibi olan danışman hocam sayın Doç. Dr. Tunga BOZDOĞAN'a değerli katkıları için en derin teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme toplantıları devam ederken, özellikle içerik ve kapsam yönünden ufuk açıcı yönlendirmeleri için sayın Prof. Dr. Nurullah UÇKUN'a, çalışmanın analiz ve değerlendirme bölümlerindeki sınırsız bilgi paylaşımları için sayın Prof. Dr. Alper ODABAŞ'a da teşekkürlerimi sunmak isterim.

Tez savunması sırasında göstermiş oldukları nezaketten ve yapmış oldukları önerilerden dolayı sayın Prof. Dr. Şerafettin SEVİM ve sayın Doç. Dr. Metin ÇALIK'a teşekkür ederim.

Doktora öğrenciliği sürecimdeki destekleri için aileme ve tez çalışmasındaki emekleri için sayın Hülya ÖZUYSAL'a ayrıca teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ i
ABSTRACT ii
TEŞEKKÜR ii
İÇİNDEKİLER iv
TABLOLAR LİSTESİ xi
ŞEKİLLER LİSTESİ xiii
KISALTMALAR LİSTESİ xiv
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
KONUYA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE 4

1.1.FİNANSAL RAPORLAMA VE RAPORLAMA KALİTESİ 4
1.1.1. Finansal Tablolar 8
1.1.2. Faaliyet Raporları 10
1.1.3. Sürdürülebilirlik Raporları 13
1.1.4. Entegre Raporlama 15
1.1.5. Finansal Raporlamanın Kalitesi 17
1.1.5.1. Finansal Raporlamanın İlkeleri 19
1.1.5.1.1 İhtiyaca uygunluk 19
1.1.5.1.2. Gerçeğe uygun sunum 19
1.1.5.1.3. Karşılaştırılabilirlik 19
1.1.5.1.4. Doğrulanabilirlik 20
1.1.5.1.5. Zamanında sunum 20
1.1.5.1.6. Anlaşılabilirlik 20
1.1.5.2. Finansal Raporlamanın Kalitesini Etkileyen Faktörler 20
1.1.5.2.1. Kişiye İlişkin Faktörler 20
1.1.5.2.2. Görevin Niteliklerine İlişkin Faktörler 21
1.1.5.2.3. Çevreye İlişkin Faktörler 21
1.1.5.3. Kaliteli Finansal Raporların Sağladığı Faydalar 22
1.1.5.4. Finansal Raporlama Kalitesinin Değerlendirilmesi 23
1.2. FİNANSAL RAPORLAMANIN TEMEL İLKELERİ 24
1.2.1. Finansal Raporlamada Hesap Verilebilirlik 24
1.2.1.1. Finansal Raporlamada Hesap Verilebilirlik İlkeleri 26

1.2.1.2. Finansal Raporlamanın Hesap Verilebilirliği İle İlişkili Kavramlar ... 27
1.2.1.3. Finansal Raporlamanın Hesap Verilebilirliğinde Paydaş Katılımı 28
1.2.2. Finansal Raporlamada Saydamlık 28
1.2.2.1. Finansal Raporlamada Saydamlık İlkeleri 30
1.2.2.2. Finansal Raporlamada Saydamlığı Açıklayan Kavramlar 30
1.2.2.3. Finansal Raporlamada Saydamlığın Oluşmasını Sağlayan Unsurlar .. 31
1.3. KÜRESEL FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI VE TÜRKİYE'DEKİ GÖRÜNÜMÜ 32
1.3.1. Küresel Finansal Raporlama 32
1.3.1.1. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları 32
1.3.1.2. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Oluşturulma Nedenleri 35
1.3.1.3. Diğer Önde Gelen Finansal Raporlama Düzenlemeleri 37
1.3.1.3.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Finansal Raporlama 37
1.3.1.3.2. Avrupa Birliği'nde Finansal Raporlama 38
1.3.1.4. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Sağladığı Faydalar . 39
1.3.1.4.1. Yatırımcılar Açısından Sağladığı Faydalar 40
1.3.1.4.2. Borç Verenler Açısından Sağladığı Faydalar 41
1.3.1.4.3. İşletmeler Açısından Sağladığı Faydalar 41
1.3.2. Türkiye'de Finansal Raporlama 41
1.3.2.1.Kamu Muhasebe Bilgi Sistemi ve Kamu Kurumlarında Finansal Raporlama 44
1.3.2.1.1. Kamu Kurumlarında Finansal Raporlamanın Gelişim Süreci 46
1.3.2.1.2. Finansal Raporlama Kayıt Yöntemleri 48
1.3.2.1.2.1. Nakit Esaslı Muhasebe ve Finansal Raporlama Yöntemi 48
1.3.2.1.2.2. Taahhüt Esaslı Muhasebe ve Finansal Raporlama Yöntemi. 49
1.3.2.1.2.3. Değiştirilmiş Nakit Esaslı Muhasebe ve Finansal Raporlama Yöntemi 50
1.3.2.1.2.4. Tahakkuk Esaslı Muhasebe ve Finansal Raporlama Yöntemi 50
1.3.2.1.2.5. Değiştirilmiş Tahakkuk Esaslı Muhasebe ve Finansal Raporlama Yöntemi 51
1.3.2.2. Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu ve Devlet Muhasebe Standartları 52
1.3.2.3. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları

Kurumu'nun Düzenlemeleri 56
1.3.2.3.1. Türkiye Muhasebe Standartları / Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS) 56
1.3.2.3.2. Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ-FRS) 58
1.3.2.3.3. Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) 59
1.3.2.3.4. Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ-FRS) 60
1.4. FİNANSAL PERFORMANSIN ÖLÇÜMÜ VE FİNANSAL RAPORLARDA SUNUM…. 60
1.4.1. Finansal Performans ve Ölçümü 61
1.4.1.1. Performans Kavramı 61
1.4.1.2. Finansal Performans Kavramı 61
1.4.1.3. Finansal Performans Türleri 62
1.4.1.3.1. Çalışan Performansı 62
1.4.1.3.2. Kurumsal Performans 63
1.4.1.4. Genel Finansal Performans Kavramları 64
1.4.1.4.1. Verimlilik 64
1.4.1.4.2. Etkinlik 64
1.4.1.4.3. Etkililik 65
1.4.1.4.4. Kalite 65
1.4.1.4.5. Kârlılık 66
1.4.1.4.6. Yenilik 66
1.4.1.4.7. Ekonomiklik 67
1.4.1.5. Finansal Performansın Ölçümü 68
1.4.1.5.1. Geleneksel Mali Kriterler 68
1.4.1.5.1.1. Karlılıkla İlgili Kriterler 68
1.4.1.5.1.1.1. Aktif kârlılığı 69
1.4.1.5.1.1.2 Öz kaynak kârlılığı 69
1.4.1.5.1.1.3. Net kâr marjı 69
1.4.1.5.1.1.4. Hisse senedi başına kâr 69
1.4.1.5.1.2. Likidite İle İlgili Kriterler 69
1.4.1.5.1.2.1. Cari Oran 70
1.4.1.5.1.2.2. Asittest (Çabuk) Oranı 70

1.4.1.5.1.2.3. Net İşletme Sermayesi 70
1.4.1.5.1.3. Devir Hızı (Etkinlik) İle İlgili Kriterler 71
1.4.1.5.1.3.1. Alacak Devir Hızı 71
1.4.1.5.1.3.2. Alacakların Ortalama Tahsil Süresi 71
1.4.1.5.1.3.3. Stok Devir Hızı 71
1.4.1.5.1.3.4. Aktif Devir Hızı 71
1.4.1.5.2. Sosyal Güvenliğe Yönelik Finansal Performans Değerleme Kriterleri 72
1.4.1.5.2.1. ILO (International Labor Organization-Uluslararası Çalışma Örgütü) Raporlarından Elde Edilen Kriterler 73
1.4.1.5.2.2. SGK Aylık Bültenlerinden ve Yıllık Faaliyet Raporlarından Elde Edilen Kriterler 77
1.4.1.5.3. Diğer Kriterler 84
1.4.1.5.3.1. Değer Odaklı Kriterler 84
1.4.1.5.3.2. Piyasa Odaklı Kriterler 85
1.4.2. Finansal Raporlarda Finansal Performansın Sunumu 85

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE KURUMSALLAŞMA 90

2.1. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI 90
2.2. SOSYAL GÜVENLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ 91
2.2.1. Dünya'da Sosyal Güvenlik Kavramının Ortaya Çıkması ve Gelişimi 91
2.2.2. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kavramının Ortaya Çıkması ve Gelişimi 95
2.3. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN TÜRLERİ 98
2.3.1. Sermaye Ağırlıklı Sosyal Güvenlik Sistemleri 98
2.3.2. Refah Ağırlıklı Sosyal Güvenlik Sistemleri 99
2.3.3. Kapsayıcı Sosyal Güvenlik Sistemleri 100
2.4. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN FİNANSMANI 100
2.4.1. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Kaynakları 101
2.4.1.1. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Vergilerle Finansmanı 101
2.4.1.2. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Primlerle Finansmanı 102
2.4.2. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Yöntemleri 102
2.4.2.1. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansmanında Kapitalizasyon Yöntemi 103

2.4.2.2. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansmanında Dağıtım Yöntemi 103
2.4.2.3. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansmanında Karma Yöntem 103
2.5. DÜNYANIN GELİŞMİŞ ÜLKELERİNDEKİ SOSYAL GÜVENLİK UYGULAMALARI 104
2.5.1. Almanya 104
2.5.2. Amerika Birleşik Devletleri 104
2.5.3. Fransa.. 105
2.5.4. İngiltere 105
2.5.5. Çin Halk Cumhuriyeti 106
2.6. DÜNYADA SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN TEMEL SORUNLARI .. 106
2.7. TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE SOSYAL GÜVENLİK KURUMU.. 108
2.7.1. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Mevcut Durumu 108
2.7.2. Türkiye'de Yapılan Sosyal Güvenlik Reformları ve Nedenleri 109
2.7.2.1. Demografik Yapıda Olumsuz Yönde Değişim 110
2.7.2.2. Sosyal Güvenlik Kurumlarının Finansman Açıklarının Artması 111
2.7.2.3. Sosyal Güvenlik Sisteminin Verimli Çalışamaması 111
2.7.2.4. Kayıt Dışı İstihdam Oranının Yüksekliği 111
2.7.2.5. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Mevcut Sorunları 113
2.7.3.Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform Düzenlemelerinin Kanuni Süreçleri 114
2.7.3.1. 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu 114
2.7.3.2. 5502 Sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ve 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 115
2.7.4. Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Alanındaki Reform Süreçleri Sonunda Ortaya Çıkan Genel Mali Yapı 116
2.7.4.1. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Gelirleri 117
2.7.4.2. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Giderleri 119
2.7.4.3. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Gelir-Gider Oranı 120
2.7.4.4. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Gelir ve Giderlerinin GSYİH 'ya Oranı 121
2.7.4.5. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Aktif-Pasif Oranı 122
2.7.4.6. Sosyal Güvenliğin Alana (Statüye) Göre Kapsamı 123
2.7.4.7. Sosyal Güvenliğin Nüfusa Göre Kapsamı 124
2.7.4.8. Sosyal Güvenlik Kurumuna Bütçeden Yapılan Transferler ve

GSYİH 'ya Oranı 125
2.8. SOSYAL GÜVENLİK KURUMUNDAN BEKLENTİLER 126
2.8.1. Temel Sosyal Güvenlik Hakları 128
2.8.2. İstikrarlı Finansman ve Kaynak Yönetimi 128
2.8.2.1. Sosyal Güvenlik Fonlarının Sürdürülebilirliği 129
2.8.2.2. Finansman Kaynaklarının Etkili Yönetimi 129
2.8.2.3. Adil Katkı ve Dağıtım 129
2.8.2.4. Risk Yönetimi ve Krizlere Karşı Hazırlıklı Olma 129
2.8.3. Hızlı ve Etkin Hizmet Sunumu 130
2.8.4. İşgücü Piyasası ve Mesleki Güvenlik 130
2.8.5. Sürdürülebilir Kalkınma 131
2.8.6. Uzun Ömür Riskinin Yönetimi 131
2.8.7. İyi Yönetişimin Benimsenmesi 132
2.9. SOSYAL GÜVENLİK KURUMU'NUN FİNANSAL PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİNİN GEREKLİLİĞİ 133

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SOSYAL GÜVENLİK KURUMUNUN FİNANSAL PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ 137

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 137
3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI 139
3.3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI 141
3.4. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ 143
3.5. DEĞERLEME AĞIRLIKLARININ BELİRLENMESİ 144
3.5.1. CRITIC Yöntemi 145
3.5.2. ENTROPI Yöntemi 146
3.6. ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ VE UYGULANMASI 149
3.6.1. ELECTRE Yöntemi ve Uygulanması 149
3.6.2. TOPSIS Yöntemi ve Uygulanması 158
3.7. ANALİZ SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 162
3.8. SOSYAL GÜVELİK KURUMU'NUN FAALİYET RAPORLARINDAKİ FİNANSAL PERFORMANSIN SUNUMU 166
3.8.1. Faaliyet Raporlarının İçerik Yönünden Karşılaştırılması 167
3.8.2. Faaliyet Raporlarının Kurumsal Performans Yönünden Karşılaştırılması 168

3.8.3. Faaliyet Raporlarının Finansal Saydamlık Yönünden Karşılaştırılması 168
3.8.4. Faaliyet Raporlarının Hesap Verilebilirlik Yönünden Karşılaştırılması 169
3.8.5. Faaliyet Raporlarının Tam Açıklama Yönünden Karşılaştırılması 170
3.8.6. Faaliyet Raporlarının Genel Finansal Raporlamanın Kalitesi Yönünden Karşılaştırılması 170
SONUÇ 172
KAYNAKÇA 180
EKLER 194

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)..... 57
Tablo 1.2. Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)..... 58
Tablo 1.3. ILO Raporlarından Elde Edilen Kriterler 74
Tablo 1.4. SGK Aylık Bültenlerinden ve Yıllık Faaliyet Raporlarından Elde Edilen Ölçütler..... 78
Tablo 2.1. Yıllar İtibari İle Türkiye'deki Kayıt Dışı İstihdam Oranları (%) 112
Tablo 2.2. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Gelirleri (Milyon TL) 118
Tablo 2.3. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Giderleri (Milyon TL) 119
Tablo 2.4. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Gelir-Gider Oranı (milyon TL)..... 120
Tablo 2.5. Sosyal Güvenlik Kurumunda Gelir/GSYİH; Gider/GSYİH (Bin TL) ... 121
Tablo 2.6. Sosyal Güvelik Kurumunun Aktif-Pasif Oranı..... 122
Tablo 2.7. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Alana (Statüye) Göre Kapsamı 123
Tablo 2.8. Sosyal Güvenliğin Nüfusa Göre Kapsamı..... 124
Tablo 2.9. Sosyal Güvenlik Kurumuna Bütçeden Yapılan Transferler/GSYİH..... 125
Tablo 3.1. CRITIC Yöntemine Göre Ağırlıklar..... 146
Tablo 3.2. CRITIC ve ENTROPI Yöntemleri ile bulunan Ortalama Ağırlıklar..... 148
Tablo 3.3. ILO Kriterleri ile ELECTRE Yöntemi Sonuçları..... 156
Tablo 3.4. SGK Bülteni Kriterleri ile ELECTRE Yöntemi Sonuçları..... 157
Tablo 3.5. ILO Kriterleri ile TOPSIS Yöntemi Sonuçları 160
Tablo 3.6. SGK Bülteni Kriterleri ile TOPSIS Yöntemi Sonuçları 161
Tablo 3.7. ILO' da Kullanılan En Yüksek Ağırlık Değerlerine Sahip Kriterler..... 163
Tablo 3.8. ILO' da Kullanılan En Düşük Ağırlık Değerlerine Sahip Kriterler..... 163
Tablo 3.9. SGK Bülten ve Faaliyet Raporlarında Kullanılan En Yüksek Ağırlık Değerlerine Sahip Kriterler..... 164
Tablo 3.10. SGK Bülten ve Faaliyet Raporlarında Kullanılan En Düşük Ağırlık Değerlerine Sahip Kriterler..... 164
Tablo 3.11. İki Yöntem ve İki Kriter Grubuna göre Başarı Sıraları 165
Tablo 3.12. Karar Matrisi..... 196
Tablo 3.13. Ağırlıklı Karar Matrisi..... 197

Tablo 3.14. Uyum Seti 198
Tablo 3.15. Uyumsuzluk Seti 199
Tablo 3.16. Uyum Matrisi 200
Tablo 3.17. Uyumsuzluk Matrisi 200
Tablo 3.18. Uyum Üstünlük Matrisi 201
Tablo 3.19. Uyumsuzluk Üstünlük Matrisi 201
Tablo 3.20. Toplam Baskınlık Matrisi 201
Tablo 3.21. Karar Matrisi 202
Tablo 3.22. Ağırlıklı Karar Matrisi 203
Tablo 3.23. Uyum Seti 204
Tablo 3.24. Uyumsuzluk Seti 205
Tablo 3.25. Uyum Matrisi 206
Tablo 3.26. Uyumsuzluk Matrisi 206
Tablo 3.27. Uyum Üstünlük Matrisi 207
Tablo 3.28. Uyumsuzluk Üstünlük Matrisi 207
Tablo 3.29. Toplam Baskınlık Matrisi 208
Tablo 3.30. Karar Matrisi 209
Tablo 3.31. Normalize Karar Matrisi 210
Tablo 3.32. Ağırlıklı Normalize Karar Matrisi 211
Tablo 3.33. Pozitif ve Negatif İdeal Çözüm Vektörleri 212
Tablo 3.34. Pozitif İdeal Uzaklıklar 213
Tablo 3.35. Negatif İdeal Uzaklıklar 214
Tablo 3.36. Karar Matrisi 215
Tablo 3.37. Normalize Karar Matrisi 216
Tablo 3.38. Ağırlıklı Normalize Karar Matrisi 217
Tablo 3.39. Pozitif ve Negatif İdeal Çözüm Vektörleri 218
Tablo 3.40. Pozitif İdeal Uzaklıklar 219
Tablo 3.41. Negatif İdeal Uzaklıklar 220

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. İkili Üstünlük Grafı Gösterimi 155
Şekil 3.2. ILO Kriterleri ile ELECTRE Yöntemine Göre Toplam Baskınlık Grafı 157
Şekil 3.3. SGK Bülteni Kriterleri ile ELECTRE Yöntemine Göre
Toplam Baskınlık Grafı 158
Şekil 3.4. ILO Kriterleri ile TOPSIS Yöntemine Göre Elde Edilen Başarı Sırası... 161
Şekil 3.5. SGK Bülteni Kriterleri ile TOPSIS Yöntemine Göre Elde Edilen
Başarı Sırası 162

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI : Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AHP : Analitik Hiyerarşi Süreci

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

BES : Bireysel Emeklilik Sistemi

BOBİ FRS : Büyük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler için Finansal Raporlama Standartları

COVIT-19 : Korona Virüs Salgını

CPI : Consumer Price Index

CSRS : Civil Service Retirement System

DMSK : Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

FASB : Financial Accounting Standards Board

FERS : Federal Employees Retirement System

FFMS : Faizsiz Finans Muhasebe Standartları

GSS : Genel Sağlık Sigortası

GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IASB : International Accounting Standards

IFAC : International Federation of Automatic Control

IFRS : International Financial Reporting Standards

IIRC : International Integrated Reporting Council

ILO : International Labor Office

KGK : Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

KÜMİ FRS : Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standartları

OECD : Organization for Economic Co-operation and Development

OYAK : Ordu Yardımlaşma Kurumu

PEK : Prime Esas Kazanç

SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu

SPK : Sermaye Piyasası Kurulu

SSA : Social Security Administration

SSK : Sosyal Sigortalar Kurumu

TFRS : Türkiye Finansal Raporlama Standartları

TMS : Türkiye Muhasebe Standartları

TMSK : Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu

TTK : Türk Ticaret Kanunu

TÜFE : Tüketici Fiyatları Endeksi

UFRS : Uluslararası Finansal Raporlama Standartları

UMSK : Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu

US-GAAP : United States-Generally Accepted Accounting Principles

vd. : Ve diğerleri

GİRİŞ

Sosyal güvenlik, "insan hakkı" ve esas itibariyle de "devletin görevi" olarak primli ya da primsiz sistemler yoluyla yürütülen, toplumun huzur ve refahını bozan sosyal tehlikelerin oluştuğu durumlarda ortaya çıkabilecek zararlardan, insanların gelir düzeyine bakılmaksızın, korunma güvencesidir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, sosyal güvenlik, tüm toplum ve ülke ekonomisinin refahını doğrudan ilgilendiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal güvenlik sistemi, kapsamına giren bireylere belirli bir prim ödeme sürecinin sonucunda emekli olabilme, sağlık yardımlarından faydalanma ve iş kazası ve meslek hastalığı risklerine karşı korunma sağlayan, buna ilave olarak ilgililerinden prim alınmaksızın devletçe karşılanan sosyal ödemeleri yerine getiren kurumsal bir yapıdır.

Sosyal güvenlik sistemi, sosyal devlet olabilmenin en önemli göstergelerinden birisi olarak sosyal sigortacılık ilkelerine dayalı, etkin, adil, kolay erişilebilir, aktüeryal ve finansal açıdan sürdürülebilir, çağdaş standartlarda arzulanan düzeyde hizmet sunabilme amacına sahip olmalıdır. Ülkemizde bu amaçları yerine getirmeye çalışan Sosyal Güvenlik Kurumu, sadece sigortalılara değil, sigortalıların bakmakla yükümlü olduğu kişilere de doğumlarından ölümlerine kadar sosyal güvenlik hizmetleri sunan bir kurumdur.

"Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Finansal Performansının Değerlendirilmesi" konulu çalışmanın amacı, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının sürekli analiz edilerek değerlendirilmesini, kurumsal finansal yapının güçlendirilmesi için gerekli önlemlerin zamanında alınmasını ve kamu kaynaklarının rasyonel kullanılmasını sağlayarak ortaya çıkabilecek risklere karşı gelecek yönelimli önlemlerin önceden alınmasını temin edecek bilimsel incelemelerin yapılmasına katkı sağlamaktır. Bununla birlikte, Sosyal Güvenlik Kurumu perspektifinde yapılan bu çalışmanın, önemli bir yaygın etki unsuru olarak birçok farklı kamu kurumlarının finansal yapısının değerlendirilmesine öncülük eden bir temel çalışma olması da ayrıca öngörülmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun sahip olduğu kamusal kaynakların rasyonel olarak yönetilebilmesi ve faaliyetlerinin daha etkin planlaması, Kurumun finansal performansının sürekli olarak bilimsel yöntemlerle analiz edilerek değerlendirilmesi ile

mümkündür. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının başta ekonomiden sorumlu kamu idaresi olmak üzere, ilgili tüm karar alıcılara ve paydaşlara sunulması ve finansal sonuçlarının sürekli olarak izlenerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Kurumsal finansal performansın bilimsel analizlerle değerlendirilmesiyle alınacak kararlar, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun mali yönetiminin daha etkin yürütülebilmesini ve sosyal güvenlik sisteminin yapısının daha güçlü olmasını sağlayabilecektir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun hedeflerine uygun şekilde tüm topluma kaliteli hizmet sunabilmeye devam edebilmesi için finansal performansının ölçümüne, analizine, değerlendirmesine ve sonuç yönetimine ihtiyacı vardır. Bu sebeple, kurum için saydam ve hesap verilebilir düzeyde finansal analiz ve performans ölçümü yapılması önemlidir.

Dünyadaki emsallerine göre ileri düzeyde kapsayıcı hizmetler sunan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının uluslararası kabul görmüş kriterlerle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durum, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun sorumluluklarını yerine getirebilmesi ve sürdürülebilir bir işleyişe sahip olması açısından zorunluluk arz etmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun ekonomik, etkin, sürdürülebilir, verimli ve rasyonel olarak yönetilebilmesi için finansal performansının bilimsel yöntemler kullanılarak değerlendirilmesi, elde edilen sonuçların başta ilgili kamu yöneticileri olmak üzere tüm karar alıcılara sunulması gerekmektedir. Böylelikle alınacak kararlar, topladığı primler ile önemli ölçüde gelir ve fon kaynağına sahip olan ve bu kaynakları toplumun faydasına kullanan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun, finansal yönetiminin kamusal hesap verilebilirlik ve mali saydamlık açısından yasal ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmesinde daha etkin olmasını sağlayabilecektir. Bu durum, tüm toplumun sosyal ve ekonomik geleceğini ilgilendirmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Konuya ilişkin kavramsal çerçevenin anlatıldığı ilk bölümünde, finansal raporlama ve finansal raporlamanın kalitesi, finansal raporlamada hesap verilebilirlik ve saydamlık, dünyada ve Türkiye'deki finansal raporlamada gelinen duruma değinilmiş, finansal performansın ölçümü, finansal raporlarda finansal performansın sunumu konuları açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sosyal güvenlik sisteminde finansal raporlama başlığını taşıyan ikinci bölümünde, sosyal güvenlik kavramı, sosyal güvenliğin tarihsel gelişimi, sosyal güvenlik sistemlerinin türleri ve finansmanı konularına değinilmiş, dünyada ve Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi, sosyal güvenlik sisteminden beklentiler ve sosyal

güvenlik sistemlerinin finansal performansının değerlendirilmesinin gerekliliği anlatılmaya açıklanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansı çok kriterli karar verme yöntemleriyle analiz edilmeye çalışılmıştır. Analizde değerleme ağırlıklarının belirlenmesi için CRITIC ve ENTROPI yöntemleri ve performans ölçümünde yaygın olarak kullanılan ELECTRE ve TOPSIS yöntemleri kullanılmıştır ve son kısımda elde edilen sonuçlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONUYA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu kısımda finansal raporlamanın ne olduğu, hangi tablolardan oluştuğu, finansal faaliyetlerin performans, hesap verilebilirlik ve saydamlık açısından değerlendirilmeleri, dünyada ve Türkiye'de finansal raporlamada gelinen nihai durum ile finansal raporlama ile ilintili diğer kavramlar açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. FİNANSAL RAPORLAMA VE RAPORLAMA KALİTESİ

Muhasebenin temelini oluşturan kaydetme fonksiyonu finansal tabloların oluşmasını, kaydedilen verilerin analizlerinin yapılarak kullanıcılara sunulması ise bir bütün olarak finansal raporlamayı meydana getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir işletmenin finansal işlemlerinin sınıflandırılarak ve kaydedilerek tablolar haline getirilmesi finansal raporlamanın alt yapısını oluştururken, finansal tablolarda ortaya çıkan değerlerin analizinin yapılarak yorumlanması ve işletme ile ilgili taraflara iletilerek mali yapının ortaya konulması finansal raporlamanın temel işlevini oluşturmaktadır. Bu durumda, tüm mali bilgilerinin sergilenmesi süreci olan muhasebe bir bütün halinde değerlendirildiğinde ortaya çıkan finansal raporlama, işletmenin nihai mali yapısını ortaya koyan en önemli çıktıları sunmakta iken, finansal tablolar finansal raporlamanın oluşmasını sağlayan temel ve ek verileri meydana getirmektedir.

Muhasebe mali bir bilgi sistemi olarak ele alındığında, finansal raporlama denildiğinde ilk olarak finansal tablolar akla gelmekle birlikte, finansal tabloların işletmelerin yıllık ya da dönemlik finansal durumunu ve performansını değerlendirmede tek başına yeterli olmadığı bilinmektedir. İşletmelerin mali ve idari durumlarına ait verilerini birlikte sunarak kullanılabilir bilgiye dönüştürmeleri sebebiyle, finansal raporlama, finansal tabloların bir bütün halinde değerlendirilebilmesini sağlayan analiz metodu olarak kabul edilmektedir (Erdoğan, 1988: 107-112). Ayrıca, finansal raporlama, muhasebe sürecinde üretilen parasal değerlere ilave olarak, işletme hakkında doğrudan ya da dolaylı değerlendirme imkânı tanıyan sonuçlara ulaşmayı sağlamaktadır. Dolayısıyla, finansal raporlama finansal tablolarda yer alan mali verilerle birlikte mali olmayan verileri de içine alması

sebebiyle, çok daha geniş bir kapsamı içinde barındırmaktadır (Cemalcılar ve Önce, 1999: 13-15).

Finansal raporlamanın farklı tanımlamalarından bir tanesi de muhasebe bilgi sisteminin evrensel iletişim dili olarak kabul edilmesidir (Kieso v.d., 2014: 36; Şengel, 2011: 179). Dünyadaki tüm kullanıcılara mali ve idari sonuçlar sağlayabilen finansal raporlama, sadece hissedarlar, yatırımcılar ve kredi tedarikçileri için değil, işletme ile ilişkili tüm paydaşları tatmin edecek bilgileri sunabilen özelliğe sahiptir.

Bu sebeple, işletme ile ilişkili taraflar olarak bilinen;

-Hissedarlar,

-İşletme yöneticileri,

-Yatırımcılar,

-Kredi veren kuruluşlar,

-İşletme çalışanları,

-Mal tedarikçileri,

-Üst hakkı sahipleri,

-Kamu kurumları,

-Müşteriler,

-Kamuoyu,

-Sendikalar.

Bir işletme, kurum ya da kuruluşlar hakkında en geniş kapsamlı analize finansal raporlama sayesinde erişebilmektedir.

Zaman içerisinde ticari faaliyetler, ekonomik faktörler ve teknolojik gelişmeler işletme ile ilgili tarafların talep ettikleri mali ve idari bilgilerin kapsamını yüksek düzeyde arttırsa dahi, finansal raporlama sağladığı geniş değerlendirme açısı sebebiyle tek başına bu ihtiyaçları karşılayabilecek çıktıları verebilecek yeterliğe sahip bulunmaktadır (Renier ve Blomme, 2018: 29).

Finansal raporlamanın işletme ile ilişkili tüm taraflara sağlayacağı faydalar şu şekilde özetlenmektedir.

İşletmelere sağlayacağı faydalar;

-Geçmiş verilerle mevcut verileri karşılaştırma imkânı sağlaması,

-İşletmeyi rakip işletmelerle karşılaştırma olanağı sağlaması,

-Uluslararası standartlara sahip olunması,

-Bilimsel bilgi ihtiyacının karşılanması,

-Raporlama maliyetini düşürerek şirket verimliliğini arttırması,

-Saydam bir yönetime sahip olunmasını gerektirmesi,

-Paydaşlara dönemsel veri sunulması,

-Kredi tedarikçilerinden düşük maliyetli sermaye temin edilebilmesi için veri sunması,

-Mal tedarikçilerinden düşük maliyetli ve vade opsiyonlu mal alınması,

-Anlaşılabilir ve objektif bilgi akışı sağlaması.

İşletme Paydaşlarına sağlayacağı faydalar;

-İşletme hakkında saydam bilgi edinilmesi,

-Paydaşlara güven ortamı sunması,

-İşletmelerin hesap verebilir olması,

-Finansal bilgiye kolay ulaşılabilmesi,

-Yatırım fırsatlarının daha iyi görülebilmesi,

-İşletme risklerinin daha iyi görülebilmesi,

-Kredi ve mal tedarikçilerine kolay değerlendirme yapabilme olanağı sunması,

-Anlaşılabilir ve objektif bilgi akışı sağlaması,

Kamu idarelerine sağlayacağı faydalar;

-Uluslararası ortak bir finansal raporlama diline ve standardına sahip olunması,

-Karşılaştırma yapılabilme olanağı sağlaması sebebiyle yabancı sermaye akışlarına yardımcı olması,

-Yatırımcılara güven ortamı sunması,

-Kamunun finansal verilerinin hesap verebilir olması,

-Finansal raporlama maliyetini düşürerek yatırım verimliliğini arttırması,

-Ülke içerisindeki optimum kaynak dağılımı sağlaması,

-Öngörülebilir ekonomik büyüme ortaya koyması,

-Anlaşılabilir ve objektif bilgi akışı sağlaması,

-Finansal raporlamada uluslararası uzmanlaşma imkânı sunması.

-Ekonomik risklerinin daha iyi görülebilmesi,

-Kamu kurumlarına merkezden izleme imkânı tanıması.

İşletmelere, paydaşlara ve kamu idarelerine sağlayacağı avantajlar sebebiyle, finansal raporlama sisteminin varlığı, evrensel piyasalara hesap verebilirlik, verimlilik ve saydamlık getiren en kabul görmüş uluslararası standart olarak kabul edilmektedir (Naranjo v.d., 2014: 2).

Uluslararası finansal raporlama sistemine yeni geçen ülkelerde finansal raporlama standartlarının işletme bazlı faydalarla birlikte ülkesel farklılıklardan kaynaklı tutarsızlıklar, ekstra maliyetler, kayıt dışılıkta olası artışlar ve KOBİ'lerin karşılaşabileceği zorluklar gibi olası sorunlarla karşılaşılabileceği beklenebilir. Bu sorunlar zaman içerisinde giderilmekle birlikte, bir dönem için işletme ve ülke güvenilirliği açısından olumsuz algı ortaya çıkarabilmektedir. Bu etkilerin azaltılabilmesi için merkezi kamu otoritesinin sorunları önceden öngörerek sürekli izleme ve düzeltme yoluna gitmesi ve yeni düzenlemeler yapması gerekmektedir. Bu sorunlar şu şekilde özetlenmektedir;

-Spekülatörlerin manipülasyon yapmaları,

-Yatırımcılardaki güven eksikliği,

-Saydamlığın sağlanmasındaki zorluklar,

-Ülke içerisindeki kaynak dağılımının sağlaması,

-Uluslararası finansal raporlama standartlarına geçişte ortaya çıkan maliyet,

-Sisteme geçişte ülke bazlı farklılıklardan kaynaklı tutarsızlıklar,

-Kayıt dışılığın engellenmeye çalışılmasının ilk başta oluşturacağı sorunlar,

-Ulusal düzeyde faaliyet gösteren küçük işletmelerin yaşayacağı zorluklar.

İşletmelerin finansal bilgileri ile finansal olmayan bilgileri arasındaki bağlantıyı sağlayarak işletme ile ilişkili tüm taraflara nihai veriler sunan finansal raporlamanın, finansal tabloların her birinde bulunan sonuçları bir arada kullanılabileceği entegre raporlamaya doğru bir geçiş sağlaması gerekmektedir (Aydın, 2015: 27). Entegre raporlama, finansal raporlamanın son ve en gelişmiş aşaması olup, finansal tablolar, faaliyet raporları ve sürdürülebilirlik raporlarını içine alan bir veri seti sunmaktadır.

Entegre raporlamanın oluşmasını sağlayan tüm bu süreçler aşağıda başlıklar halinde açıklanmaktadır.

1.1.1. Finansal Tablolar

Finansal tablolar, işletmelerin veya kurumların finansal bilgilerini düzenleyerek özetleyen ve bu bilgileri işletme ile ilgili tüm paydaşların kullanımına sunan tablolar olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifade ile finansal tablolar muhasebe sürecinde toplanan finansal bilgilerin özetlenerek gösterildiği tablolardır.

Finansal tablolar, işletmenin dönemlik ya da yıllık faaliyetlerinin işletme ile ilişkili tarafların anlayabileceği şekilde sistematik şekilde detaylandırılması ile ortaya çıkmaktadır. İşletmelerde kaydedilen ve sınıflandırılan bilgiler finansal tablolara aktarılarak belirli dönem aralıklarıyla bu bilgilere ihtiyaç duyan taraflara iletilmektedir (Glancy ve Yadav, 2011: 595-601).

Finansal tabloların hazırlanması aşamasında, işletmenin gerçek finansal durumunu yansıtabilmek için belirli kurallara uyulması gerekmektedir. Bu kurallara uymak ise, muhasebenin temel kavramları ve ilkeleri ile Türkiye Muhasebe Standartları ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına tam olarak uyulmasını zorunlu kılmaktadır.

Finansal tablolar türleri açısından bakıldığında, işletme ile ilişkili tarafların finansal kararlar alırken faydalanabilmeleri için mali performans, dönemsel değişimler ve nakit akışları hakkında bilgiler sağlamaktadır. Finansal tablolar işletmenin nakit durumu, kısa ve uzun vadeli borcu ve alacağı, duran ve dönen varlıkları, öz kaynakları,

genel finansal durumu ve verimliliği ile karlılığı gibi finansal bilgileri ortaya koyarak, ileride yapılması gereken yatırımlara ve alınması gereken tedbirlere ışık tutmaktadır.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne göre finansal tablolar üç amaca yönelik hazırlanmaktadır. Bunlar;

-Yatırımcılar, kredi verenler ve diğer işletme ile ilişkili taraflar için karar almada yararlı bilgiler sağlamak,

-Gelecekteki nakit akışlarını değerlendirmede yararlı bilgiler sağlamak,

-Varlıklar, kaynaklar ve bunlardaki değişimler ile işletme faaliyet sonuçları hakkında bilgi sağlamaktır.

Finansal tablolar temel ve ek tablolar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Temel finansal tablolar;

-Bilanço (Finansal Durum Tablosu)

-Gelir Tablosu

Ek finansal tablolar;

-Fon Akış Tablosu

-Nakit Akış Tablosu

-İşletme Sermayesi Değişim Tablosu

-Satışların Maliyeti Tablosu

-Özkaynak Değişim Tablosu

-Kâr Dağıtım Tablosu

Temel tablolara ilave olarak ayrıca bilançoda, gelir tablosunda, özkaynak değişim tablosunda ve nakit akış tablosunda açıklayıcı bilgilerin yer aldığı dipnotlar yer almaktadır.

Finansal tablolar ayrıca,

-Genel amaçlı finansal tablolar,

-Özel amaçlı finansal tablolar,

Şeklinde sınıflandırmaya da tabi tutulmuşlardır.

Genel amaçlı finansal tablolar, finansal tablo kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarını karşılayan dönem sonu bilançosu, ilgili döneme ait kapsamlı gelir tablosu, ilgili döneme ait öz kaynak değişim tablosu, ilgili döneme ait nakit akış tablosu ve açıklayıcı bilgileri içeren dipnotlardan oluşmakta iken,

Özel amaçlı finansal tablolar, doğrudan şirketin karlılık verilerini gösteren kâr dağıtım tablosu ve satışların maliyeti tablosu gibi özellikli tablolardan meydana gelmektedir.

1.1.2. Faaliyet Raporları

Faaliyet raporu, işletmenin mevcut ve gelecekteki hissedarları ile işletme ile ilişkili taraflara şirket hakkında detaylı bilgilendirme yapılmasını sağlayan, cari döneme ait hesap detaylarını ve gelecekteki işletme hedefleri ile bu hedeflerin gerçekleşme olasılığını açıklayan ve yıllık olarak hazırlanan bir dokümandır (Deloitte, 2009: 2).

Yıllık olarak hazırlanan faaliyet raporları esasen bir işletmenin geçmiş döneme ait ticari ve mali faaliyetlerini gösterse de aslında işletmelerin ekonomik durumunu, mali performansını ortaya koymak amacıyla hazırlanarak yılsonlarında değerlendirilmek üzere genel kurullara sunulur. Bu durumda, faaliyet raporları finansal raporlamanın önemli bir yönünü temsil eden, işletmelerle ilgili güvenilir finansal bilgilerle birlikte finansal olmayan bilgileri de içeren bir kaynak veridir. Yıllık olarak hazırlanan faaliyet raporlarında, işletmelerin önceki hesap dönemine ait finansal bilgileri doğru, tam, saydam ve güvenilir olarak yansıtılmaktadır. Bu şekilde hazırlanan faaliyet raporları sayesinde, işletme yöneticileri işletme ortaklarına ve hissedarlarına yıllık iş akışı ile ilgili hesap vermektedirler.

Yıllık faaliyet raporlarının hazırlanması sırasında uyulması gereken finansal raporlama ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeler şu şekilde sayılmaktadır;

-Sorumluluk ilkesi

-Doğruluk ilkesi

-Açıklık ilkesi

-Tutarlılık ilkesi

-Tarafsızlık ilkesi

-Tam açıklama ilkesi

-Zamanlılık ilkesi

Bu ilkelere göre, faaliyet raporlarının hazırlanmasında ortaklara, yatırımcılara ve işletme ile ilgili tüm taraflara karşı sorumluluk bilinciyle, doğru, anlaşılır, tutarlı ve eksik veri bırakmadan tam açıklanan bilgilerin objektif ve birbirleriyle ve geçmiş yıllarla uyumlu olacak şekilde yıllık olarak hazırlanması esası benimsenmektedir.

Ülkemizde faaliyet raporları ile ilgili Türk Ticaret Kanunu ve bazı tebliğlerde çeşitli yasal düzenlemeler bulunmakla birlikte, bunların en önemlisi 28.08.2012 tarihinde Resmi Gazete 'de yayınlanan "*Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik*" tir (Resmi Gazete, 2012: 1-4). Bu yönetmeliğin 7. maddesinde yıllık faaliyet raporunda bulunması gereken bölümler;

a) Genel bilgiler,

b) Yönetim organı üyeleri ile üst düzey yöneticilere sağlanan mali haklar,

c) Şirketin araştırma ve geliştirme çalışmaları,

d) Şirket faaliyetleri ve faaliyetlere ilişkin önemli gelişmeler,

e) Finansal durum,

f) Riskler ve yönetim organının değerlendirmesi,

g) Diğer hususlar

Şeklinde yer almaktadır.

Anılan yönetmeliğin 4. Maddesinde yer alan;

(1) Yıllık faaliyet raporu, şirketin ilgili hesap dönemine ait iş ve işlemlerinin akışını, her yönüyle finansal durumunu, şirketin hak ve yararını da gözetecek şekilde, doğru, eksiksiz, dolambaçsız, gerçeğe uygun ve dürüst bir şekilde yansıtır. Yıllık faaliyet raporunda, yanıltıcı, abartılı ve yanlış kanaat uyandırıcı, gerçeğe aykırı ifadelere yer verilemez.

(2) Yönetim organı, yıllık faaliyet raporunu, ortakların şirketin faaliyetleri hakkında her türlü bilgiye tam ve doğru bir şekilde ulaşmasını sağlayacak ayrıntıda hazırlar. Yıllık faaliyet raporunda mümkün olan en basit kavram ve terimler kullanılır, tereddüde neden olabilecek belirsiz ifadelerden kaçınılır. Teknik terim kullanılması gereken yerlerde, herkesin kolayca anlamasına imkân verecek şekilde açıklamalar yapılır.

(3) Şirketin, finansal performansı ile finansal durumunun genel özellikleri ve karşı karşıya bulunduğu temel riskler yıllık faaliyet raporunda değerlendirilir. Şirketin finansal durumuna ilişkin bu değerlendirmeler finansal tablolara dayandırılır. Ayrıca finansal olmayan risklere de faaliyet raporunda yer verilir.

(4) Yıllık faaliyet raporunda; şirket faaliyet ve hizmetlerinin etkin, güvenilir ve kesintisiz bir şekilde yürütülmesini, muhasebe ve mali raporlama sisteminden sağlanan bilgilerin bütünlüğünü, tutarlılığını, güvenilirliğini, zamanında elde edilebilirliğini ve güvenliğini sağlamak amacıyla yapılan iç kontrollerin etkinliği, yeterliliği ve uyumluluğu konularında açıklamalara yer verilir.

(5) Yıllık faaliyet raporunda gerekli olması halinde istatistiki bilgilere ve grafiklere de yer verilebilir.

Hükümlerine göre hazırlanan faaliyet raporlarında, yönetmeliğin 5. Maddesinde belirtildiği üzere, şirketin karşılaşma ihtimali olan risklerin açıkça belirtilmesi ve geleceğe yönelik yapılan tahminlerin şirketin finansal durumu ile uyumlu olması gerekmektedir. Ayrıca, söz konusu yönetmeliğin 11. Maddesinde açıklandığı şekilde, faaliyet raporlarında ilgili hesap döneminde yapılan yatırımlar, iç denetim, iç kontrol, özel denetim ve kamu denetimleri, şirketin aleyhine açılan ve faaliyetleri olumsuz etkileyebilecek davalar, şirketin doğrudan ve dolaylı iştirakleri, şirket hedeflerine ulaşılıp ulaşılmadığı, genel kurul kararlarının yerine getirilip getirilmediği gibi hususların yer alması gerekmektedir. Anılan yönetmeliğe göre, anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin her yıl faaliyet raporu düzenlemesi zorunludur (Resmi Gazete, 2012: 1-4).

Faaliyet raporları, ilgili hesap dönemine ilişkin iş ve işlemleri, mali durumu, karşı karşıya bulunulan finansal ve finansal olmayan riskleri gerçeğe uygun şekilde

açıkça ifade etmelidir. Geleceğe yönelik bilgi veya tahminlerde bulunulması durumunda, dayandırıldığı gerekçeler ve bunlara ilişkin veri ve istatistiki bilgilere, şirketin finansal durumu ve faaliyet sonuçları ile uyumlu olarak yer verilmelidir.

Güvenilir faaliyet raporları, denetlendiğinde ve yasal çerçeveye yerleştirildiğinde gerçeğe uygun veriler sunmalıdır. Bu şekilde hazırlanan raporlar, işletme ile ilişkili tarafların güvenini arttırmakta ve kullanılabilir bir doküman olma özelliğine ulaşmaktadır. Dolayısıyla, ilişkili taraflarca incelenen güvenilir faaliyet raporları, işletmenin mevcut ve gelecek performansını, potansiyel karlılığını, kısa ve uzun vadeli hedeflerini ortaya koyması bakımında önem arz etmektedir (Qiu, 2007: 8).

Bir işletmenin geçmiş döneme ait ticari ve mali faaliyetlerini, ekonomik durumunu ve mali performansını ortaya koymak amacıyla hazırlanan faaliyet raporlarıyla; düzenleyici kuruluşların standartlarına uyum sağlama ve bu kuruluşlarla olan iletişime katkıda bulunma, hisse senedi fiyatının, işletmenin gerçek değerini yansıtmasını sağlama, işletmeden menfaat elde edenler (yatırımcılar, tedarikçiler vb.) ile işletme arasındaki ilişkileri geliştirme, işletmenin bilinirliliğini artırma, işletme ile ilgili fırsatların ve işletmenin büyüme potansiyelinin anlaşılmasını sağlama ve işletmenin sermaye piyasalarından yeni fon temin etme yeteneğini artırma gibi önemli faydalar elde edilebilmektedir (Deloitte, 2009: 3).

1.1.3.Sürdürülebilirlik Raporları

Sürdürülebilirlik raporları, şirketlerin faaliyetlerini, kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerini ekonomik, çevresel ve sosyal yönden işletme ile ilişkili tüm taraflarla paylaşmak üzere hazırlanan dokümandır. Ülkemizde henüz yasal bir çerçevesi bulunmayan ve özellikle hisse senedi pay piyasasında işlem gören büyük şirketlerce hazırlanan sürdürülebilirlik raporları, uluslararası ticaret, iş ortaklıkları ve ihaleler gibi süreçlerde prestij ve güvenilirliğini ön plan çıkarması açısından, işletmeler açısından farklılık ortaya koyan bir rapordur.

Sürdürülebilirlik raporlarının temel çıktısı işletmenin ekonomik, çevresel ve sosyal faaliyetleri hakkında yapılan detaylı bilgilendirmedir. Bu raporlar hazırlanırken kullanılan verilerin toplanmasında yöneticilerin ve çalışanların sürece dâhil edilmesi gerekmektedir (Özsözgün Çalışkan, 2012: 59). İdeal bir sürdürülebilirlik raporu, tüm

çalışanların katıldığı, işletme ile ilişkili tüm tarafların hassasiyetlerini gözeten, ekonomik hedeflerin yanında sosyal hedefleri ve temel yaklaşımları olan bir strateji belgesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, sürdürülebilirlik raporları, işletmelerin ekonomik, çevresel ve sosyal yönden olumlu yönlerinin geliştirilmesi ve olumsuz yönlerinin bir plan dâhilinde ve süreç içerisinde ortadan kaldırılmasını hedefleyen ve işletme ile ilişkili taraflarca paylaşılan açıklamalar olarak değerlendirilmektedir (Önce v.d., 2015: 64).

Sürdürülebilirlik raporları işletmelerin faaliyetlerinin daha iyi ölçülmesini, kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerini ortaya konulmasına yardımcı olur (Aras ve Sarıoğlu, 2015: 27). Sürdürülebilirlik raporları aynı zamanda işletmenin her alanda denetlendiğini, geliştiğini ve günden güne sosyal sorumluluk bilincine doğru evrildiğini gösteren, güvenirliğini ve itibarını artıran önemli bir unsurdur.

Sürdürülebilirlik raporlarının; işletme ile ilişkili tüm taraflara sunulan saydamlık, işletme değerinin oluşturulması, uzun vadeli sermaye tedariki, piyasa koşullarında rekabet avantajı sağlanması, çalışanların işletmeyi daha fazla benimsemesi, yetenekli işgücü tedarikinin kolaylaşması, yönetim kabiliyetinin geliştirilmesi, risklerin minimize edilmesi ve işletme faaliyetlerinin olumlu yönde sürekli geliştirilmesi gibi önemli yararlar sunacağı beklenir.

Sürdürülebilirlik raporlarından beklenilen en temel özellik ise ulaşılan hedeflerin sürekli geliştirilerek her raporun bir öncekinin başarısını ortaya koyabilmesidir. Bu bağlamda, hedefleri ön planda tutan sürdürülebilirlik raporu hazırlayan işletmeler tüm faaliyetlerini kontrol altında tutarak, karşılaşabilecekleri muhtemel problemlere karşı daima hazırlıklı olurlar. İşletmeler, hazırlanan raporlarla işletme faaliyetlerini sadece hissedarlara ya da çalışanlara değil, işletme ile ilişkili tüm taraflara ekonomik, çevresel ve sosyal yönden değerlendirme imkânı sunarlar. Bu şekilde, işletmeler mevcut ekonomik ve ticari şartları iyi analiz ederek gelecek stratejilerini belirlerler ve faaliyet gösterdikleri alanda farklılık ortaya koyarak rakiplerine karşı üstünlük sağlarlar. Ayrıca ihaleli işler ve iş ortaklıklarında diğer şirketlerce tercih edilir hale gelirler ve özellikle uluslararası projelerde avantaj elde ederler. İşletme risklerini azaltarak, çalışanlar, tedarikçiler ve nihai tüketicilerce tercih edilir hale gelirler. İşletme faaliyetlerinde elde edecekleri vizyon sayesinde yeni fırsatları görerek, güvenilir ve itibarlı bir işletme imajı elde ederler.

Kamu sektöründe sürdürülebilirlik raporlaması ve entegre raporlama, kamusal kurumların daha saydam ve hesap verebilir bir yönetişim anlayışı benimsemelerine katkı sağlarken aynı zamanda toplumsal beklentilere uygun hareket etmelerini ve sürdürülebilirlik hedeflerini daha etkili bir şekilde takip etmelerini destekler (Sevim ve Bayhan, 2018: 14-74).

1.1.4. Entegre Raporlama

İşletmelerin finansal bilgileri ile finansal olmayan bilgileri arasındaki bağlantıyı sağlayan finansal raporlamanın, işletme ile ilişkili tüm taraflara finansal tabloların her birinde bulunan sonuçları bir arada kullanılabileceği nihai veriler sunabilmesi entegre raporlamanın konusudur. Entegre raporlama, finansal raporlamanın son ve en gelişmiş aşaması olup, finansal tablolar, faaliyet raporları ve sürdürülebilirlik raporlarını içine alan bir veri seti sunmaktadır.

Entegre raporlama, bir işletmenin mevcut ve gelecekteki stratejilerinin ve beklentilerinin işletmeden fayda sağlayan taraflarca kısa, orta ve uzun vadede oluşturacağı değeri ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile entegre raporun asıl amacı fon tedarikçilerine işletmenin zaman içinde oluşturacağı katma değeri açıklamaktır.

Entegre raporlama, işletme ile ilişkili tüm taraflara finansal ve finansal olmayan bilgiler arasında bağlantı kurma, işletmenin mevcut ve gelecekteki stratejilerini ve beklentilerini, ayrıca risk ve fırsatlarını görme imkânı vermektedir. Entegre raporlama, işletmenin geçmiş ve mevcut performansını ortaya koymakla birlikte, gelecekte hedeflere ulaşabilmek için neler yapılması gerektiğini de açıklamaktadır (Öztürk, 2019: 3). Entegre raporlama, mevcut dönemlik raporlarda yer alan bilgilerin birbirleriyle bağlantısını kurarak, gelecekte oluşacak işletme değerine etki eder.

Entegre Raporlamanın amaçları şu şekilde özetlenebilir:

-Finansal raporlamanın kalitesini artırmak,

-Finansal raporlamaya daha objektif ve sonuç odaklı yaklaşım getirmek,

-Finansal raporlamanın hesap verebilirlik ve saydamlık karakteristiğini güçlendirmek,

-İşletme değerinin artırılmasını sağlamak.

-İşletmenin finansal durumunun geçmiş verilerle karşılaştırılmasına imkân sağlamak,

-İşletmeyi rakip işletmelerle karşılaştırma olanağı sağlaması,

-Uluslararası standartlara sahip olunması,

-Paydaşlara dönemsel veri sunulması,

-Kredi tedarikçilerinden düşük maliyetli sermaye temin edilebilmesi için veri sunması,

-Anlaşılabilir ve objektif bilgi akışı sağlaması.

Bir entegre raporda aşağıdaki özelliklerin bulunması gereklidir:

-Kurumsal yapı ve profesyonel yönetim,

-Tanımlanmış iş modeli,

-Mevcut ve olası riskler ile fırsatların gösterilmesi,

-İşletme stratejilerinin ortaya konulması,

-İşletme performansının açıklanması,

-İşletme risklerini gösterebilmesi,

-Anlaşılabilir ve objektif bilgi akışı sağlaması,

-Entegre raporlamanın hesap verebilir olması,

-Finansal bilgiye kolay ulaşılabilmesi,

-Yatırım fırsatlarını gösterebilmesi,

-İşletmenin genel görünümünün açıklanması.

Entegre raporlama konusu ilk defa, 2010 yılında kurulan Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council - IIRC) ile dünyada resmiyet kazanmıştır. Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi - IIRC uzun vadeli vizyonunu, "kamu sektöründe ve özel sektörde kurumsal raporlama normu olarak entegre raporlamanın kullanıldığı, yaygın kurumsal uygulamalarda entegre düşünce yapısının uygulandığı bir dünya" şeklinde ifade etmektedir. IIRC, Türkiye'nin de yer aldığı çok sayıda ülkeden özel sektör, kamu, sivil toplum temsilcileri ve

akademisyenlerden gelen görüşler doğrultusunda "Entegre Raporlama Uluslararası Çerçevesini (International IR Framework) 2013 yılında yayımlamıştır. "Entegre Raporlama Uluslararası Çerçevesi" işletmelere uluslararası kabul görmüş bir entegre rapor hazırlama sistemi kurmayı ve entegre raporlamayı zaman içerisinde tüm dünyada uygulanan bir standart model olarak yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Dünyada entegre raporlamayı uygulamaya başlayan ülke ya da işletmeler bu çerçeveyi esas alarak çalışmalarını sürdürmektedir (Darman v.d., 2018: 63).

1.1.5. Finansal Raporlamanın Kalitesi

Finansal raporlamanın kalitesi, bir işletme için hazırlanan finansal raporun söz konusu işletmenin performansını ne derece gösterdiğini, fon, nakit, işletme sermayesi, yükümlülük ve özkaynak değişimini ne ölçüde yansıttığını ve gelecekteki nakit ihtiyaçlarını öngörü becerisini açıklayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Robinson ve Henry, 2009: 724). Bir işletmenin, finansal durumunu, fon, nakit, işletme sermayesi, yükümlülük ve özkaynak değişimi gibi faktörlerini ve performansını en fazla oranda gösteren finansal raporlara sahip olması, o işletmenin finansal raporlama kalitesinin yüksek olduğunun göstergesidir (Gaynor v.d., 2016: 2). Bu anlamda, kaliteli bir finansal raporlama tahmin edici, saydam, doğrulayıcı, açıklayıcı, tarafsız ve minimum hata payına sahip olmalıdır.

Finansal raporlamanın kalitesi iki farklı yaklaşımla değerlendirilmektedir.

-İhtiyaç Odaklı Yaklaşım

-Performans Odaklı Yaklaşım

-İhtiyaç Odaklı Yaklaşım

Finansal raporlamanın kalitesini gösteren ilk yaklaşım, ihtiyaç odaklı yaklaşımdır. Bu yaklaşım finansal raporların bilgi kullanıcılarına faydalı olmasını, ihtiyaç duyulan konudaki her türlü veriyi sağlayabilmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla nihai kullanıcılara mümkün olan en üst seviyede bilgi aktarımı yapan bir yöntemdir (BBus, 2007: 27). Bu yaklaşım ülkemizde Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından benimsenen modeldir. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) yayınladığı tüm stratejik

planlarda finansal raporlamanın kalitesini artırmayı temel amaç olarak belirlemiştir. KGK tarafından yayınlanan "Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve'de ihtiyaç odaklı yüksek kaliteli finansal raporlamanın temel amaç olarak benimsendiği açıklıkla belirtilmiştir.

-Performans Odaklı Yaklaşım

Finansal raporlamanın kalitesini gösteren ikinci yaklaşım, hissedarları, yatırımcıları ve işletme ile ilişkili tarafları korumayı ön planda tutan, bu sebeple işletmenin performansına göre değerlendirme yapan performans odaklı yaklaşımdır. Bu yaklaşım ülkemizde Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından benimsenen modeldir. Performans odaklı yaklaşım hissedarlar, yatırımcılar ve işletme ile ilişkili taraflar için sorumluluk, tutarlılık, tarafsızlık ve tam açıklama ilkelerini benimseyen temel konuları ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre, işletme ile ilişkili taraflar için net bilgiler sunan ve belirsizlik oluşturmayan, saydam, açıklayıcı ve eksiksiz finansal raporlar hedeflenmektedir (Talebnia v.d., 2011: 3859). Hissedarları, yatırımcıları ve işletme ile ilişkili tarafları korumayı ön planda tutan bu yaklaşımda, finansal raporlamanın kalitesi sayesinde işletme performansına göre doğru yönlendirilen sonuçlar gözetilmeye çalışılmaktadır.

Finansal raporlamanın kalitesi ile ilgili açıklanan iki yaklaşım arasındaki temel fark, ihtiyaç odaklı yaklaşımda özellikle işletmeye fon ve nakit akışı sağlayan tarafların hedeflenmesi ön planda tutulurken, performans odaklı yaklaşımda işletme ile ilişkili tarafların ihtiyaçlarına yönelik saydam ve yeterli bilgi akışı önem kazanmaktadır. Diğer bir ifade ile ihtiyaç odaklı yaklaşım verilerin niteliksel özellikleri ile finansal raporların kalitesinin yükseleceğini savunurken, performans odaklı yaklaşım kurumsal yönetimi esas alan daha niceliksel özellikler ile finansal raporların kalitesinin artacağını savunmaktadır. Esasen, her iki yaklaşımda da hissedar ve yatırımcı haklarının savunulduğu düşünüldüğünde, nihai hedefin finansal raporların kalitesinin sürekli artırılmasının olduğu görülmektedir (Jonas ve Blanchet, 2000: 354). Bu yaklaşımlar, finansal raporlamanın kalitesinin arttırılarak gerek kamu sektörü ve gerekse de özel sektör kurumlarında tüm bilgi kullanıcılara yönelik veriler sunulmasına katkı sağlamaktadır.

İhtiyaç odaklı ve performans odaklı yaklaşımlar dışında finansal raporlamanın kalitesini arttıran bazı ilkeler bulunmaktadır.

1.1.5.1. Finansal Raporlamanın İlkeleri

Finansal raporlamanın kalitesini arttıran ilkeler, bu raporlamanın ihtiyaca uygunluğu, gerçeğe uygun sunumu, karşılaştırılabilirliği, doğrulanabilirliği, zamanında sunumu ve anlaşılabilirliği şeklinde açıklanan kriterlerden oluşmaktadır (Kieso v.d., 2014: 36).

1.1.5.1.1 İhtiyaca uygunluk

Bu kavram, finansal raporlamanın kalitesinin finansal bilgilerin işletme ile ilgili tüm tarafların gereksinimlerine uygun olarak düzenlenmesi ile ortaya çıkabileceğini açıklamaktadır. Aynı zamanda bu kavram, finansal bilgilerin alınacak kararlarda fark yaratabilme gücünün, kullanıcıların ihtiyaçlarının belirlenerek, bu beklentilere göre raporlama yapılması ile oluşabileceğini savunmaktadır.

1.1.5.1.2. Gerçeğe uygun sunum

Bu kavram, finansal raporlamanın kalitesinin finansal bilgilerin gerçeğe en yakın verilerle, tam, tarafsız ve hatasız olarak hazırlanması ile ortaya çıkabileceğini açıklamaktadır. Finansal raporlamanın bu şekilde sunumu, gerekli tanımlamalar ve açıklamalar da dâhil olmak üzere tüm bilgilerin tarafsız olmasını, olumlu ya da olumsuz tüm verilerin hatasız şekilde belirtilmesini ve raporlamada ihmal edilmiş rakamların dahi bulunmamasını benimsemektedir.

1.1.5.1.3. Karşılaştırılabilirlik

Bu kavram, finansal raporlamanın kalitesinin, finansal bilgileri raporlanan işletmenin durumunun diğer işletmelere ait benzer verilerle karşılaştırılabilmesi ile ortaya çıkabileceğini açıklamaktadır. Finansal raporlamada yer alan verilerin diğer işletmelerin benzer bilgileri ile karşılaştırılabilir olmasının, işletme performansının optimum düzeyde değerlendirilebilmesine imkan tanıdığı savunulmaktadır. Bu durumun, ayrıca finansal bilginin gereksinimlere uygunluğunu arttırması beklenmektedir (Spiceland v.d., 2016: 24).

1.1.5.1.4. Doğrulanabilirlik

Bu kavram, finansal raporlamanın kalitesinin, finansal bilgileri raporlanan işletme ile ilişkili tarafların verileri değerlendirmesi sırasında uyguladıkları yöntemlerin standart olmasını, diğer işletmelerde uyguladıkları değerlendirme yöntemleriyle benzer sonuçlar elde etmelerini açıklamaktadır (Kieso v.d., 2014: 36). İşletmeye ait finansal verilerin genel kabul görmüş standartlara göre değerlendirilmesi sırasında gerçekçi sonuçlar alınabilmesi, kaliteli bir raporlamanın doğrulanabilir olduğunu göstermektedir.

1.1.5.1.5. Zamanında sunum

Bu kavram, finansal raporlamanın kalitesinin finansal bilginin dönemsel olarak zamanında sunulmuş olması ile mümkün olabileceğini açıklamaktadır. Finansal raporlamada, işletme hakkında hızlı kararlar alabilmek için bilgilerin geciktirilmeden temin edilmesi ve değerlendirilmesinin gerektiği savunulmaktadır.

1.1.5.1.6. Anlaşılabilirlik

Bu kavram, finansal raporlamanın kalitesinin finansal bilgilerin açık ve öz olarak tanımlanması ve sunulması ile mümkün olabileceğini açıklamaktadır. Finansal raporlardaki verilerin kolaylıkla anlaşılabilir olmasının işletme ile ilişkili tarafların gerçekçi sonuçlara ulaşmasını sağlayacağı savunulmaktadır. Bu nedenle finansal bilginin anlaşılabilir olması aynı zamanda evrensel düzeyde veri sunulduğu anlamına gelmesi açısından da önem arz etmektedir.

1.1.5.2. Finansal Raporlamanın Kalitesini Etkileyen Faktörler

Finansal raporlamanın kalitesi raporları hazırlayan kişiden, görevin niteliklerinden ve raporlama sürecindeki çevresel faktörlerden etkilenmektedir (Jonas ve Blanchet, 2000: 354).

1.1.5.2.1. Kişiye İlişkin Faktörler

Finansal raporlamanın kalitesini etkileyen faktörlerin başında yöneticilerin tutumu gelmektedir. Yöneticilerin yeterliliği, uzmanlığı, kişilik özellikleri, görevde

bulunma süreleri, yönetim kurulunun yapısı, şirketin sahiplik durumu gibi faktörler yöneticilerin tutumunu etkileyen en önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir (Gaynor v.d., 2016: 7). Ayrıca, yöneticilerin yaşı, cinsiyeti, eğitimi, medeni durumu gibi farklı demografik unsurlar da finansal raporlama üzerinde etki eden diğer bileşenler olarak bilinmektedir. Tecrübeli ve finansal uzmanlığa sahip yöneticilerin varlığı finansal raporlamanın kalitesi üzerinde olumlu etkiler yaparken, ortak yapısındaki karmaşa ve uyumsuzluk gibi çeşitli faktörler sebebi ile stres altında kalan yöneticiler ve çalışanlar gibi olumsuz durumlar tam tersi etki ortaya çıkarabilmektedir. Zayıf kurumsal yapıya sahip işletmelerde karar alma mekanizmasının yavaşlığı da yetersiz finansal raporlamaya sebep olabilmektedir. Bağımsız üye sayısı fazla olan yönetim kurullarının olduğu işletmelerde, bu şekilde yapılanmaya sahip olamayan kuruluşlara göre izleme ve değerlendirmenin daha etkin olduğu ve finansal raporlama sistemlerinin daha güvenilir veriler sunduğu gözlemlenmektedir (Aygün v.d., 2014: 62).

1.1.5.2.2. Görevin Niteliklerine İlişkin Faktörler

Finansal raporlama kalitesini etkileyen görevin niteliklerine ilişkin faktörler, işletmenin yaptığı işin doğasından kaynaklanan finansal nitelikli işlemlerin karmaşıklığının etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, işletmenin finansal işlemlerinin karmaşıklığı finansal raporlama kalitesini olumsuz etkileyen en önemli unsurların başında gelmektedir. Bir işletmede yaşanan tahakkuk tahmini hataları, işletme faaliyetlerindeki değişkenlikler, kullanılan amortisman yönteminin farklılığı gibi öngörülemeyen sonuçlar kazanç kalitesini azaltıcı etki yaparak finansal raporlama üzerinde olumsuz etki yapabilmektedir (Dechow ve Dichew, 2002: 35-39). Aynı şekilde karşılaşılabilecek riskler göze alınarak türev ya da kaldıraçlı piyasalarda ya da menkul kıymet borsalarında pozisyon alınması gibi faaliyetler de finansal raporlamada belirsizlik oluşturarak olumsuz etki yapabilmektedir.

1.1.5.2.3. Çevreye İlişkin Faktörler

Finansal raporlama kalitesini etkileyen çevreye ilişkin faktörler, işletme faaliyetlerini yürüten kişileri etkileyen işletme içi ve işletme dışı etkenleri ifade eden çevresel koşulları açıklamaktadır. İşletme içi faktörler arasında yer alan iç kontrol ve

iç denetim gibi mekanizmaların zayıflığı finansal raporlama üzerinde eksiklik meydana gelmesine sebep olacağı için dönemlik çıktılarda olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Denetim zayıflığı gibi işletme içi faktörleri kontrol edebilen işletmelerin kontrol edemeyen işletmelere göre çok daha isabetli finansal raporlama yapabildiği gözlemlenirken, böylelikle işletmede kaliteli finansal raporlanın oluşması sağlanmaktadır (Davidson v.d., 2005: 247).

Finansal raporların kalitesini etkileyen işletme dışı faktörler ise ülkedeki finansal piyasaların gelişmişlik seviyesi, yasal mevzuat, ülkedeki siyasi yapı, vergi sistemi ve uygulanan muhasebe standartları gibi çevresel koşulları açıklamaktadır. Finansal piyasaların derinliği, bilgi güvenliği ve adaletli vergilendirme gibi unsurlar işletmenin kaliteli finansal raporlar sunmasını sağlayan çevresel özellikler olarak karşımıza çıkmakta iken, ülkenin siyasi yapısındaki çalkantılar, karmaşık demografik koşullar gibi dolaylı etkiye sahip unsurlar da finansal raporlamanın kalitesini olumsuz etkileyebilecek unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

1.1.5.3. Kaliteli Finansal Raporların Sağladığı Faydalar

Finansal raporların kaliteli olması işletme ile ilişkili bilgi kullanıcılarına faydalı ekonomik veriler sunulmasını sağlamaktadır. Faydalı ekonomik veriler ise yatırım verimliliği, sermaye akışları, sağlıklı ve en az maliyetli tedarik sürecine sahip olma gibi entegre sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Kaliteli finansal raporlama, aynı zamanda işletmelerin yönetim süreçlerinde etkin kararlar almalarını kolaylaştırmaktadır. İşletmenin sunduğu finansal bilgilerin saydam olması hissedarlar ve yatırımcılar arasındaki güvenilir bilgi akışını temin ederek, piyasa katılımcılarının gelecek tahminleri üzerinde olumlu etkiler oluşturmaktadır.

Bir işletmede kaliteli finansal raporların hazırlanabilmesi sayesinde, işletmenin sermaye maliyetleri düşmekte ve yatırım verimliliği artmaktadır. Aynı şekilde yüksek kaliteli finansal raporlara sahip işletmeler daha düşük risk barındırmaları sebebiyle, sermayedarlarca yatırım amacıyla tercih edilmektedir. Yüksek kaliteli finansal raporlar, işletmelerin likidite riskini azaltarak verimliliğini arttırmaktadır. Bu şekilde işletmenin yüksek getirili projelerinin finansmanı kolaylaşmakta ve nakit akışı hızlanmaktadır.

İşletmede kaliteli raporların üretilmesi sebebiyle, hissedarlar yöneticileri daha iyi değerlendirebilmekte ve işletmenin isabetli olmayabilecek yatırımları önceden engellenerek verimli alanlara yönelinmesi sağlanabilmektedir.

1.1.5.4. Finansal Raporlama Kalitesinin Değerlendirilmesi

Finansal raporlamanın kalitesi, işletmenin isabetli ve doğrulayıcı veriler sunabilmesine, tarafsız ve hatasız bilgilendirme yapabilmesine ve tam açıklama kavramını benimsemesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu üç özelliğe sahip işletmeler, faydalı finansal bilgiler sunabilmeleri yönünden rakiplerine göre farklılık oluşturmaktadırlar.

İşletmelerin finansal raporlarının kalitesinin değerlendirilmesinde kullanılan iki yaklaşım bulunmaktadır.

-Finansal bilginin niteliksel özelliklere sahip olması

-Kazancın kalitesi

-Finansal bilginin niteliksel özelliklere sahip olması

Sayısal bilgileri doğru, hatasız ve rasyonel olarak sunabilen işletmeler, niteliksel özellikleri objektif olarak aktarabilmelerinden ötürü yüksek kaliteli finansal raporlar üretebilmektedirler (Beest v.d., 2009: 5-8).

-Kazancın kalitesi

Bu kavrama göre, raporlanan kazanç ne kadar gerçekçi ise finansal raporların kalitesi de o kadar yüksek kabul edilmektedir. Kazanç kalitesinin ölçümlenmesinde de iki yaklaşım bulunmaktadır.

-Piyasa esaslı yaklaşım

-Muhasebe esaslı yaklaşım.

-Piyasa esaslı yaklaşım

Finansal raporlamanın tarafsızlığı ve hatasızlığı yönünden değerlendirme yapılmasıdır. Zararın ve karın zamanında kaydı, risklerin önceden ve tam olarak açıklanması gibi etkenler finansal raporlamanın kalitesini tahmin edici seviyeye çıkarmaktadır.

-Muhasebe esaslı yaklaşım.

Muhasebe esaslı yaklaşım, finansal raporlamada tahakkukların kalitesi, kazançların sürdürülebilirliği ve istikrarı gibi verilerin olması gerektiğini açıklamaktadır.

1.2.FİNANSAL RAPORLAMANIN TEMEL İLKELERİ

Kaynakların etkin ve verimli kullanılması, faaliyetlerde arzu edilen performansın sağlanabilmesi için işletmelerin bazı ilkelerle yönetilmesi gerekmektedir. Bu durum, aynı zamanda işletmelerin topluma karsı sosyal sorumluluk bilincinde olmalarını sağlamaktadır (Bozdoğan, 2007: 79).

Finansal raporlarda hesap verilebilirlik ve saydamlık, işletmelerin mali durumunu ve performansını paydaşlarına anlaşılır ve güvenilir bir şekilde iletmeyi amaçlayan önemli ilkelerdir. Hesap verilebilirlik ve saydamlık aynı zamanda kamu sektörü muhasebesi için de iki temel kavram olarak kabul edilmektedir (Sevim v.d., 2009: 48).

1.2.1. Finansal Raporlamada Hesap Verilebilirlik

Hesap verilebilirlik, bir işletmenin en başta gelen sorumluluklarından ve esaslarından birisi olarak, gerçekleştirdiği faaliyetlerinden dolayı başka kişi, kurum ve otoritelere karşı yeterli düzeyde açıklamada bulunmasını ifade eden kavramdır (Sözen, 2005: 87). Diğer bir ifade ile hesap verilebilirlik, işletmelerin yerine getirdiği faaliyetlerden dolayı, işletme ortakları ile işletme dışında kalan kişi ya da gruplara detaylı ve anlaşılır açıklama yapması anlamını taşımaktadır (Kluvers ve Tippett, 2010: 47). Aynı zamanda, finansal raporlamanın hesap verilebilir olması işletmelerin her faaliyet ve uygulamalarını açık şekilde sebep ve sonuçları ile birlikte açıklayabilme yetisini ifade etmektedir. Bu sayede, işletme, kendisi ile ilişkili tüm tarafların beklentilerini gerçekleştirilebilmekte ve yaptığı işlerden ve almış olduğu kararlardan etkilenebilecek olanlara karşı daima bilgi akışını sağlayabilir halde olabilmektedir.

Finansal raporlamada hesap verilebilirlik, işletmenin hem kendi içinde hem de işletme ile ilişkili tüm taraflarla sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi için en iyi araçtır. Bu kapsamda, öncelikle işletme bünyesinde çalışanların ve yöneticilerin hesap

verebilir olmasını destekleyen performans değerlendirme kriterleri kurularak verimliliğin sürekli olarak izlenmesi gerekmektedir. Hesap verilebilirlik ayrıca, işletmenin kamu yararı doğrultusunda çalıştığını gösteren en iyi yoldur. Hesap verilebilirlik aynı zamanda, finansal raporlama mekanizmaları ile birlikte işletmeyi her an iç ve dış denetime hazır halde bulunduran bir yapıdır (Selimoğlu, 2010:10).

Finansal raporlamada hesap verilebilirlik işletmelerin amaçlarına uygun faaliyet göstermelerinin güvencesi olmakla birlikte, gerçekleştirilen faaliyetlerde nakit ve varlıkların amacına uygun şekilde kullanılıp kullanılmadığını, yükümlülüklerin iyi yönetilip yönetilmediğini açıklayan bir kavramdır. Hesap verilebilirlik, işletmelerin faaliyetlerinden dolayı ilişkili taraflara karşı sorumlu olması anlamını da taşımaktadır (Roberts, 2002: 658).

Hesap verme sorumluluğuna sahip işletmeler amaçlarını gerçekleştirmek için hangi faaliyetlerin yapıldığını ve hangi faaliyetlerin yapılmadığı açıklarlar. Bu şekilde, işletme için bağımsız çalışma, iç ve dış denetim, kontrollü büyüme ve yapılacak yatırımlar gibi kriterlerin daha iyi değerlendirilebilmesi imkânı ortaya çıkar.

Hesap verilebilirlik işletmelerin temel yönetim ilkesi olmalıdır. İşletmeler her durumda hesap verebilir olmadıkları takdirde etkin bir işleyişe sahip olamazlar. Bu sebeple, hesap verilebilirlik işletmelerde birçok değişkenle desteklenen, sonuçları ise işletme ile ilişkili tüm tarafları doğrudan ilgilendiren bir kavramdır.

Finansal raporlamada hesap verilebilirlik, sorumluluklar ve gerçekleşmeler hakkında açıklamalar yaparak mali açıdan kamusal değerlendirme ve muhakemeye açık ve hazır olmak anlamına gelmesi sebebiyle, işletmelerin temel bir yönetim kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan, işletme yönetiminin işlevlerinden olan denetim faktörünün en önemli sebeplerinden bir tanesi de finansal hesap verilebilirliktir. Dolayısıyla, hesap verilebilirlik ile denetim arasında doğru bir orantı bulunmaktadır. Bu sebeple, işletmelerin bünyelerinde çalışan denetim birimi tarafından ya da bağımsız denetim faaliyeti gösteren başka şirketler tarafından denetlenmesi esastır. Ayrıca, işletmeler ile kamu otoriteleri arasında hesap verilebilir bir denetim ilişkisi de bulunmaktadır (Eren, 2006:263).

1.2.1.1. Finansal Raporlamada Hesap Verilebilirlik İlkeleri

Finansal raporlarda etkin hesap verilebilirliğe sahip olmak için yerine getirilmesi gereken ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler; (Sözen, 2005: 87).

-Etkin bir denetim sistemine sahip olunması,

-Çalışanların ve yöneticilerin sorumluluklarının belirlenmesi,

-Çalışanların ve yöneticilerin performanslarının değerlendirilmesi,

-İşletmenin performans hedeflerinin belirlenmesi,

-Hedeflerin gerçekleştirilmesi için planlama yapılması,

-Gerçekleşen faaliyetler ile beklentilerin bir arada izlenebilmesi,

-Dönem sonlarında ortaya çıkan verilerin finansal raporlamaya tam olarak aktarılması,

-Finansal faaliyetlerin sonuçlarının güvenilir şekilde raporlanması,

-Finansal faaliyetlerin sonuçlarının olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte açıklanması,

-Finansal faaliyetlerde olumsuz gerçekleşen sonuçların nedenlerinin açıklanması,

-Finansal faaliyetlerde olumsuz gerçekleşen sonuçların düzeltilme yöntemlerinin belirlenmesi,

Şeklinde sayılabilir.

Finansal raporlamada hesap verilebilirlik uygulamasında işletme faaliyetlerinin nasıl yerine getirildiğinin ortaya konulması, mali konularda yeterli açıklama yapılması, sorumlulukları üstlenme, dışsal etkilerin açıklanması gibi konuların açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Bu durumda, sorumlu bir yöneticinin ilk görevinin hesap verebilirlik olması sebebiyle, hesap verilebilirlik konusunda en fazla sorumluluğa sahip kişi olduğu da anlaşılmaktadır.

Özel sektör işletmelerinin temel amacı, sürdürülebilir bir büyüme ve kâr maksimizasyonu elde etmek iken, kamu sektörünün esas amacı sosyal eşitlik ve kamu yararı gözetmektir. Özel sektör yöneticileri hissedarların ve işletme ile ilişkili tarafların beklentilerini karşılamakla yükümlü iken, kamu yöneticileri kamu idaresine

karşı vatandaş memnuniyetini sağlamak durumundadır. Ancak, buna rağmen, gerek özel sektör gerekse de kamu sektörü işletmelerinin ortak yönü yükümlüklerini yerine getirirken hesap verilebilirlik ilkesini göz önünde bulundurmalarıdır. Bu zorunluluk finansal yönden düşünüldüğünde, hazırlanan finansal raporların hesap verilebilir olması ile ölçülebilmektedir. Kamu sektörü, kar mantığından ziyade vatandaş memnuniyetini ön planda tutmasına rağmen, kamu ile ilişkili tüm kesimlere raporlama yoluyla güvence vermek zorunluluğundadır. Hesap verme sorumluluğunun olmadığı ya da bu mekanizmanın iyi çalıştırılamadığı durumlarda, kaynak kullanımında kayıp ve kaçakların olması kaçınılmaz olacaktır.

1.2.1.2.Finansal Raporlamanın Hesap Verilebilirliği İle İlişkili Kavramlar

Finansal raporlamanın hesap verilebilirliği sorumluluk, saydamlık, duyarlılık ve denetim kavramları ile ön plana çıkmaktadır (Selimoğlu, 2010:22).

Hesap verilebilirlik kavramında sorumluluk, gücü kontrol edebilen yönetim otoritesine sahip iken, her an denetlenebilir, saydam, açık ve net bir finansal raporlama yapılmasını ifade etmektedir. Bu durumda, işletme için finansal raporlamada hesap verilebilirlik bir amaç değil, başarılı bir performans sergilemek için kullanılan araç olmaktadır. Sorumluluk, faaliyetleri basiretle yönetebilme becerisi iken, saydam bir hesap verilebilirlik mekanizması işletme faaliyetlerini kontrol altında tutabilmeyi açıklamaktadır.

Hesap verilebilirlikte duyarlılık; hesap verilebilirlikle yakından ilişkili bir kavram olup, işletme ile ilişkili tüm tarafların taleplerine karşı duyarlı olunmasını esas alan bir davranıştır. İşletme ile ilişkili tüm kesimler işletme hakkında talep ettikleri bilgileri finansal raporlamanın başarısı sayesinde elde edebileceklerdir. Bu durum aynı zamanda hesap verilebilir bir finansal raporlamanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Kamu ve özel sektör karşılaştırmasına gidildiğinde, özel sektörde duyarlılığın, kamu sektöründe hesap verebilirliğin birinci derecede önem arz ettiği gözlemlenmektedir.

Hesap verilebilirlikte denetim, bir işletmenin faaliyetlerinin doğru şekilde sonuçlandırılması için kurallara uyulup uyulmadığını tespit eden mekanizmadır. Denetim ile işletmenin aksayan yönleri tespit edilerek düzeltilmesi sağlanır. Finansal raporlamada hesap verebilir olmak için denetimle sağlanan düzeltici önlemlerin uygulanması esastır. Denetim sürecinde faaliyetlerin yürütülmesinden sorumlu olan

yöneticiler de gerektiğinde çalışanlar gibi hesap vermeli, işletme tarafından gerçekleştirilen faaliyetleri bir bütün halinde açıklayabilmelidirler.

1.2.1.3. Finansal Raporlamanın Hesap Verilebilirliğinde Paydaş Katılımı

İşletmeler, faaliyetleri büyüdükçe birim maliyetlerini düşürmekte, daha az maliyetle daha fazla kazanç elde edebilmektedirler. Bu büyümeyle beraber, kurumsallaşan işletmelerin sorumlu olduğu paydaş sayısı da buna paralel olarak genişlemekte ve hesap verilebilir, saydam bir yönetim anlayışına geçilmesi zorunlu hale gelmektedir. İşletmelerin ayakta kalmalarının ve başarılı olmalarının sırrı, paydaş beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanabilmesinden geçmektedir. Müşteri, tedarikçi, çalışan ve hissedar gibi bilinen paydaşların ötesinde, hükümet, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler gibi paydaşların da işletme üzerinde bilgi edinme hakkının olması, hesap verilebilir bir finansal raporlamanın önemini bir defa daha ortaya koymaktadır. Hesap verilebilir bir finansal raporlama sunan işletmelerle ilişkili paydaşlar bu sayede yatırım fırsatlarını kolaylıkla görerek, işletmeyi destekleyebilmektedirler. Bu durum, işletmenin sorumluluklarını her geçen gün daha da arttırmaktadır.

Paydaş katılımı bir işletmede çıkarı bulunan tüm grupları açıklarken, söz konusu grupların işletme ile ilişkilerini yönetmek ve bütünleştirmek gerekmektedir. Paydaş katılımını benimseyen anlayış, finansal raporlamada sağlanan hesap verilebilirlik sayesinde işletmelere yatırımcı desteğinin artacağını ve kurumsal yapıya ulaşmanın hızlanacağını savunmaktadır (Freeman ve McVea, 2001: 1-2).

1.2.2. Finansal Raporlamada Saydamlık

Sermaye piyasalarında önemi giderek artan finansal raporlama uygulamaları işletmelerin saydamlık ve sorumluluk bilinci içerisinde yönetilmesini sağlayan önemli gelişmelerden birisidir. Saydamlık ve sorumluluk bilinci üzerine kurulan finansal raporlama anlayışı, işletme yönetiminin daha etkili kararlar alabilmesine ve stratejik hedeflerine ulaşabilmesine ortam hazırlamaktadır. Ayrıca, saydamlıkla düzenlenen finansal raporlar güçlü yönetim yapısı ve çalışma motivasyonu sağlarken, işletme değerini zaman içerisinde üst seviyelere taşımaktadır. Finansal raporlarda sağlanan saydamlık, yönetim mekanizmalarında finansal performansın kolaylıkla

değerlendirilmesini sağlarken, gelecekle ilgili isabetli kararlar alınmasına destek olmaktadır (Bushman ve Smith, 2003:71).

Finansal raporlamada saydamlık, işletmenin ekonomik durumunun bu raporları kullananlar tarafından kolayca anlaşılabilmesini sağlamaktadır (Barth ve Schipper, 2008:178). Bu durum, finansal performansın, sürdürülebilir bir işletme yapısının, yatırım fırsatlarının ve olası risklerin kolayca değerlendirilmesini sağlayan güvenilir bilgilere ulaşılabilmesi anlamına gelmektedir (Bushman ve Piotroski, 2004: 215). Böylelikle, işletmelerin finansal ve hukuki durumlarına ilişkin bilgilere zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, analiz edilebilir, düşük maliyetle erişilebilmektedir.

Bu durumda saydamlık, bir yönü ile işletme paydaşlarının işletme yönetimi, faaliyetleri ve stratejileri ile ilgili bilgilendirilmesini, diğer yönüyle de şirketin menfaatlerinin korunması için işletme içi otokontrol mekanizmasının işlemesini temin eder (Arsoy, 2008:18). Dolayısıyla, finansal raporlarda ortaya konulacak saydamlık, aslında işletmeler için stratejik bir yönetim kararı, sermaye piyasaları için ise yatırımcı güveni tesis eden bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Finansal raporlamada saydamlık gereksiniminin asıl sebebi, günümüzde işletmelerin uluslararası faaliyet gösterebilir hale gelmesi ve küresel rekabetin içerisine dâhil olmalarıdır. Özellikle ihracat odaklı ticaret yapan işletmeler ya da yerel ticaret yapmakla birlikte kurumsal yapıya sahip olan işletmeler hazırlayacakları finansal raporlarda saydamlığı sağlayarak işletme ile ilişkili taraflara gerçeğe uygun veriler sunmaktadırlar. Bu nedenle, finansal raporlarda sunulan bilgilerdeki etkinliğin arttırılması için mutlak surette saydamlığın sağlanması esas kabul edilmektedir. Diğer bir ifade ile eksik ve anlaşılır bilgiler içermeyen, üstü örtülü veriler sunan finansal raporlar işletmeye olan güveni azaltmaktadır.

Etkin bir yönetimin esasını teşkil eden finansal raporlamadaki saydamlık, işletme hakkında mali piyasaların da güvenini temin ederken, yerli ve yabancı yatırımcıların işletmeye olan ilgisinin artmasına katkı sağlar. Finansal raporlamadaki saydamlık, aynı zamanda hesap verilebilirliği de beraberinde getirmesi sebebiyle, rapor kullanıcılarına en üst seviyede katkı sağlamaktadır.

Finansal raporlamadaki saydamlık, bilgi ve verilerin zamanında ve sistematik bir şekilde açıklanmasını ve ilgili taraflarca incelenebilmesinin temin etmektedir. Bilgi ve verilerin zamanında ve saydamlıkla açıklanmasının amacı ise, işletme ile ilişkili

tüm tarafların raporlamadan maksimum seviyede faydalanabilmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla, finansal raporlamadaki saydamlık tüm kesimlerin ihtiyaç duyduğu bilgilere hızlı ve güvenilir bir şekilde ulaşımı hedeflemektedir.

1.2.2.1. Finansal Raporlamada Saydamlık İlkeleri

Finansal raporlamada saydamlık ilkeleri şunlardır; (Bushman ve Smith, 2003:71).

-Finansal raporlar Uluslararası Muhasebe ve Denetim Standartlarına göre, periyodik olarak zamanında sunulmalıdır,

-Finansal raporlar mali unsurlarla birlikte, mali olmayan konuları da içermelidir,

-Finansal raporların sunumu uluslararası standartlara uyumlu olmalıdır,

-Finansal raporlarda yer alan bilgilerin birbirleri ile tutarlı olmasına dikkat edilmelidir,

-Finansal raporlarda yer alan bilgilerin açık ve doğrulanabilir olması gerekmektedir.

-Finansal raporlamada etkin bir denetim sistemi kurumalıdır,

-Finansal raporlar bağımsız denetimden geçmelidir.

1.2.2.2. Finansal Raporlamada Saydamlığı Açıklayan Kavramlar

Finansal raporlamada saydamlık sermaye piyasalarının tabana yayılmış olduğunun göstergesidir. Sermaye faaliyetleri tabana yayılmış bir ülkede, piyasa likiditesi optimum seviyesine ulaşmış, sermaye maliyetleri düşmüş, şirketlerin özsermaye karlılıkları yükselmiş, getirilerde sürdürülebilirlik sağlanmış ve gelecek tahminleri daha kolay öngörülebilir hale gelmiş demektir. Aynı zamanda, finansal raporlamadaki saydamlık düzeyinin yüksek olması ülke kaynaklarının etkin dağılımına, finansal performansın yükselmesine neden olmaktadır. Saydam bilgilendirme yatırımcının korunmasını, yabancı sermayeye erişimi ve mali piyasaların etkinliğini pozitif yönde etkilemektedir. Saydam şekilde yönetilen işletmelerin öngörülebilir karlılığı sebebiyle işletmelerin piyasa değerinin yükseldiği,

yatırımcılarca az riskli kabul edildiği ve hisse sahiplerinin daha fazla getiri elde ettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, finansal raporların saydamlık düzeyi ile işletmelerin büyüklüğü, kaldıraç oranı, büyüme hızı ve yabancı ortaklık payı arasında pozitif bir ilişki olduğu bilinmektedir. Finansal raporlamada saydam olan işletmelerin krediye erişimleri de kolaylaşmaktadır. Finansal raporlamanın saydamlığı yöneticilerin, hissedarlar yararına hareket etmesini sağlarken, sermaye piyasasına yapılan yatırımların verimliliğini de artırmaktadır.

Finansal raporlamada saydamlığın arttırılmasıyla hileli raporlama engellenmekte ve işletme güvenirliğinin tesis edilmesi sağlanmaktadır. Bu sayede yatırımcının karşılaşacağı belirsizlikler azalarak paydaş haklarının daha iyi korunması sağlanmaktadır. Bununla birlikte, finansal raporların saydamlığı kurumsal sürdürülebilirliğin de önemli bir göstergesi olarak görülmektedir (Edeigba ve Amenkhienan, 2017:5).

1.2.2.3. Finansal Raporlamada Saydamlığın Oluşmasını Sağlayan Unsurlar

Finansal raporlamada saydamlığın oluşmasını sağlayan unsurlar şu şekilde sıralanabilir: (Barth ve Schipper, 2008:178).

-Sunulan veriler işletme ile ilişki her kesimin kolaylıkla ulaşmasına açık olmalı, bu hususta yazılı ve görsel basın etkin kullanılmalı, ayrıca internet erişiminden faydalanılmalıdır.

-Sunulan bilgiler özellikle risk alan yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir.

-Bilgiler eksiksiz, doğru, açık ve tutarlı olmalıdır. Bu hususların uluslararası standartlara uygun olabilmesi için bağımsız denetim kuruluşları ile birlikte çalışılmalıdır.

-Sunulan bilginin güvenilirliğini finansal raporlamadaki bütünselliğin sağladığı unutulmamalıdır.

-Sunulan veriler geçmiş dönemlerle ya da diğer işletmelerle karşılaştırma yapmaya uygun olmalıdır.

-Bilgilerin sunumunda dönemsellik ilkesine uygun davranılmalıdır. Güncelliğini kaybetmiş bilgilerin herhangi bir yararının olmayacağı unutulmamalıdır.

-Hatalı veri üretilmesinin önüne geçilebilmesi için denetim mekanizmaları daima aktif olmalıdır.

-Bilgiler finansal raporlama ile açıklanırken basit, kolay ve anlaşılır olmasına özen gösterilmelidir.

İşletmelerin ve kurumların bu unsurlara dikkat etmeleri ve gerekli tedbirleri almaları durumunda finansal raporlamada saydamlığın sağlanabileceği esastır.

1.3. KÜRESEL FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI VE TÜRKİYE'DEKİ GÖRÜNÜMÜ

Bu başlık altında finansal raporlamaya dönük olarak önce uluslararası düzenlemeler ve devamında da Türkiye'deki boyutu ele alınacaktır.

1.3.1. Küresel Finansal Raporlama

Küresel anlamda finansal raporlama ile ilgili en önemli düzenlemenin Uluslararası Finansal Raporlama Standartları olduğu ifade edilebilir.

1.3.1.1. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)

Dünyada finansal raporlama uluslararası standartlara sahip bir sistem olup, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards-IFRS) olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS), kısaca işletmelerin finansal tablolarında yer alan bilgilerin uluslararası düzeyde de geçerli olacak şekilde nasıl raporlanması gerektiğini belirleyen bir düzenlemedir. UFRS, muhasebe standartlarının yönünü ve stratejisini belirleyerek, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşılmasını kolaylaştırır (Cavlak, 2015:63). Genel itibariyle, UFRS sistemi muhasebe bilgilerinin finansal raporlama yolu ile derlendiği yapı olarak nitelik kazanmıştır (Demirci, 2015:72).

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, dünyada bulunan işletmelerin standart bir finansal raporlama diline sahip olmalarını amaçlayan bir yapıdır. UFRS

sistemi sayesinde dünya üzerindeki tüm işletmelerin finansal raporları kolaylıkla analiz edilerek, incelenen işletmeler hakkındaki tüm bilgiler kolaylıkla elde edilebilmektedir. Bu sayede, farklı ülkelere yatırım yapmış ya da yapacak uluslararası işletmeler fonlarını ya da iştiraklerini kolaylıkla takip edebilir hale gelmektedirler. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları sisteminin en önemli özelliği tek bir standart dil kullanılarak raporlama yapılmasını sağlamasıdır. Bu düzenleme sayesinde dünyanın hangi ülkesinde olursa olsun, bir işletmenin finansal raporlarını değerlendirip, analiz etmek mümkün olabilmektedir. Yatırımcılar bu sayede ülke ayrımı olmaksızın diledikleri işletmeye yatırım yapabilir ya da işbirlikleri kurabilirler.

İşletmelerin belirlenen standartlarda hazırladıkları finansal raporları yatırımcıların kolaylıkla analiz edebilmelerini sağlayan UFRS, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards-IASB) tarafından geliştirilmiş bir sistemdir. Türkiye'de 2001 yılına kadar Uluslararası Muhasebe Standartları olarak bilinen finansal raporlama standartlarına, bu yıldan itibaren UFRS olarak denilmeye başlanılmıştır.

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, işletmelerin ortak bir raporlama dili kullanmalarını sağlar. Finansal tabloları, farklı ülkeler arasında kolaylıkla kullanılabilir hale getirir. UFRS kapsamındaki finansal raporlama, işletmenin gelir ve giderleri, stokları, sabit kıymetleri, yükümlülükleri, maddi ve maddi olmayan varlıkları gibi tüm muhasebe öğelerini içinde barındırır.

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını dünya üzerinde Türkiye'nin de dâhil olduğu yaklaşık 150 ülke kabul etmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinin tamamında 2005 yılından itibaren UFRS 'ye göre raporlama zorunlu hale getirilmiştir. Ülkemizde, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile ilgili usul ve esasları düzenleyen kuruluş, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) dur.

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını uygulayan ülkeler bu sisteme geçiş sürecinde genelde doğrudan geçiş yöntemini tercih etmektedirler. Bu süreçte ülkelerde uygulanan muhasebe sistemi terk edilerek, yerine UFRS tarafından oluşturulan modele hızlı bir geçiş yapılmaktadır. Diğer bir geçiş yönteminde uyumlaştırma yolu tercih edilmektedir. Uyumlaştırma yönteminde ülkeler kendi ulusal muhasebe sistemlerini terk etmeden, UFRS ile entegre olma yolunu seçmektedirler (Demirci, 2015:72).

Uyumlaştırma yolu ile kendi muhasebe sistemini Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile entegre etmeyi tercih eden Amerika Birleşik Devletlerinde halen bu ülkenin ulusal mali rapor sistemi olan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (US-GAAP) kullanılmaktadır. ABD merkezli tüm işletmeler US-GAAP sistemini kullanmak zorundadırlar. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının ilkelere, US-GAAP'ın kurallara dayalı olması sebebiyle aralarındaki fark metodoloji ile ilgilidir. UFRS, US-GAAP'a göre daha az ayrıntıya giren ve rapor kullanıcılarına daha fazla yorum yapabilme olanağı sağlayan bir standarttır.

Ülkemizde Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının oluşturulma amacı, işletmelerin, yatırımcıların ve diğer finansal tablo kullanıcılarının mali tablo analizinde uluslararası düzeyde karşılaştırabilme yapabilmesini sağlamaktır. İşletmelerin performanslarını ölçme olanağı da sunan UFRS, bu özelliği ile dünya üzerinde sıklıkla kullanılır duruma gelmiştir.

Ülkemizde Türk Ticaret Kanununa bağlı kalınarak Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında yeni eklemeler ve değişiklikler yapılmış, bu sayede sistem genel düzenleme altına girmiştir.

Bu itibarla, Türk Ticaret Kanunu'nun 69, 72 ve 78 inci maddelerinde yer alan;

Madde 69- (1) Yılsonu finansal tablolar;

a) Türkiye Muhasebe Standartlarına uyularak düzenlenmeli,

b) Açık ve anlaşılır olmalı,

c) Düzenli bir işletme faaliyeti akışının gerekli kıldığı süre içinde çıkarılmalıdır.

Madde 72- (1) Aksine kanuni hükümler ve Türkiye Muhasebe Standartları saklı kalmak kaydıyla, finansal tabloların, ticari işletmenin tüm varlıklarını, borçlarını, peşin ödenen giderler ile peşin tahsil edilen gelirleri, teknik terimle dönem ayırıcı hesapları, bütün gelir ve giderleri doğru şekilde değerlendirilmiş olarak göstermesi zorunludur. Mülkiyeti saklı tutulması kaydıyla iktisap edilen ve işletmenin kendisinin veya üçüncü kişilerin borçları için rehnolunan ya da başka bir şekilde teminata verilen malvarlığı unsurları, teminat verenin bilançosunda gösterilir. Nakdî tevdilerin söz konusu olduğu hâllerde, bunlar teminat alanın bilançosunda yer alır. Finansal kiralamaya ilişkin hükümler saklıdır.

(2) Aktif kalemler pasif kalemlerle, giderler gelirlerle, taşınmazlara ilişkin haklar, bunlarla ilgili yüklerle mahsup edilemez.

Madde 78- (1) Finansal tablolarında yer alan varlıklar ile borçlarla ilgili olarak, aşağıdakilerle sınırlı olmamak ve Türkiye Muhasebe Standartlarında öngörülen ilkeler de dikkate alınmak üzere şu değerleme ilkeleri geçerlidir:

a) Bir önceki dönemin kapanış bilançosundaki değerler ile faaliyet döneminin açılış bilançosundaki değerler birbirinin aynı olmalıdır.

b) Fiilî veya hukuki duruma aykırı olmadıkça, değerlemelerde işletme faaliyetinin sürekliliğinden hareket edilir.

c) Bilanço kapanış gününde, varlıklar ve borçlar teker teker değerlendirilir.

d) Değerleme ihtiyatla yapılmalıdır; özellikle de bilanço gününe kadar doğmuş bulunan bütün muhtemel riskler ve zararlar, bunlar bilanço günü ile yılsonu finansal tablolarının düzenlenme tarihi arasında öğrenilmiş olsalar bile, dikkate alınır; kazançlar bilanço günü itibarıyla gerçekleşmişlerse hesaba katılır. Değerlemeye ilişkin olumlu ve olumsuz farkların dönem sonuçlarıyla ilişkilendirilmesinde Türkiye Muhasebe Standartlarındaki esaslara uyulur.

e) Faaliyet yılının gider ve gelirleri, ödeme ve tahsilat tarihlerine bakılmaksızın yılsonu finansal tablolarına alınırlar.

f) Önceki yılsonu finansal tablolarında uygulanmış bulunan yöntemler korunur.

(2) Standartlarda öngörülen hâllerde ve istisnai durumlarda birinci fıkradaki ilkelerden ayrılanılabilir.

Hükümlere göre, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ülkemizde kabul gören bir sistem haline gelmiştir.

1.3.1.2. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Oluşturulma Nedenleri

Finansal raporlama, uygulanmakta olan muhasebe sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sağlıklı ve sistematik işleyen bir mali sistem için doğru ve tarafsız bir finansal raporlama standardının oluşturulması zorunluluktur. Bu zorunluluğun ortak dili ise dünya ülkelerince genel kabul gören uluslararası finansal raporlama standartlarıdır (Kardeş Selimoğlu, 2012:5). Standartlaşmış bir finansal raporlama

dünya piyasalarındaki belirsizlikleri ortadan kaldırarak sağlıklı ve doğru bir bilgi akışı sağlamaktadır (Aksoy, 2005:8).

UFRS, finansal tabloların hazırlanması için uygulanacak esasları ve ilkeleri ortaya koymakta ve bu doğrultuda norm ve kurallar meydana getirmektedir. Bu standartların bir kısmı tüm sektörleri ilgilendirirken, bir kısmı da belirli sektörlere bilgi akışı sağlamaktadır (Gökçen, 2003: 35).

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, ticaretin globalleşmesi, sermaye hareketlerinin tüm dünya üzerinde serbestçe dolaşabilmesini sağlayan gelişmelerde önemli role sahip olmuştur. Ayrıca, bu standartlaşma sayesinde uluslararası ortak hukuk yapısının, etik kurallarının ve objektif denetim sisteminin yerleşmesi de sağlanmıştır (Kardeş Selimoğlu, 2012: 5).

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın hedefi dünya ülkelerinin finansal piyasalarının gelişmesine destek olarak, finansal tabloların saydamlığını sağlamak, istikrarlı ve yüksek kaliteli sunum elde edebilmektir (Çalışkan, 2006: 58).

İşletmelerin finansal raporlarındaki yanlışlıklar ve eksikliklerin olabileceği göz önüne alındığında, standart ve bağımsız denetim kavramı ortaya çıkmaktadır. Finansal bilgi akışının güvenilir raporlama üretemediği durumlarda, işletme ile ilgili olan kreditörler, yatırımcılar ve diğer kesimler işletme hakkında tatmin edici verilere ulaşamayacaklardır. Bu sebeple, belirli bir ölçeğin üzerine çıkmış kurumsal şirketlerin bağımsız denetimden geçerek finansal tablolarını ibra etmeleri finansal raporların güvenilir ve objektif olmalarına katkı sağlamaktadır (Usul, 2013: 51).

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına sahip olunmasındaki hedefler; (Çalışkan, 2006: 58).

-İşletme faaliyetlerinin sağlıklı ve güvenilir şekilde muhasebeleştirilmesini,

-Finansal tabloların gerçek mali yapıyı gösteren en kapsamlı sonuçları yansıtmasını,

-Sürdürülebilir bir denetim sistemi oluşturularak güvenilir finansal veriler elde edilebilmesini,

-Finansal raporlamada ortaya çıkan farklılıkları asgari düzeye indirgenmesini,

-Karşılaştırılabilir finansal raporlama yapısı oluşturulmasını,

-Finansal bilgi akışının en az maliyetle oluşmasını,

-Yatırımcı ve hissedarların daha güvenilir yatırımlar yapmalarını,

-Düşük maliyetli sermaye teminini,

-Sermaye kaynaklarının verimli kullanılmasını,

-Global ölçekli şirketler kurabilmesini,

-İşletmelerin yönetimsel maliyetlerinin en aza indirilmesini,

sağlamaktır,

Şeklinde özetlenebilir.

1.3.1.3. Diğer Önde Gelen Finansal Raporlama Düzenlemeleri

ABD. Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) tarafından yayımlanan Finansal Muhasebe Standartları'na (SFAS) yakın bir sistem oluşturmak isteyen Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) 1989 yılında "Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve" belgesini hazırlamıştır. Bu kavramsal çerçeve metninde finansal raporların amacı, finansal raporu hazırlayan işletmeye ilişkin kurallar ve faydalanılması gereken finansal bilgiler açıklanmıştır (Bozkurt, 2012:38). Hazırlanan kavramsal çerçeveye ilişkin esaslar Avrupa Birliği açısından değerlendirildiğinde önemli değişiklikler ortaya koymuştur.

1.3.1.3.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Finansal Raporlama

ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (Financial Accounting Standards Board-FASB) 1973 'de ülkedeki muhasebe standartlarını yerleştirmek amacıyla kurulmuş kuruluştur. FASB, bu kapsamda yaptığı çalışmalarda, ülke çapında tek sisteme dayanan bir muhasebe standardı getirmek amacıyla mevzuat ve teknik altyapı çalışmalarını yürütmüş, yapılan çalışmaların finansmanını sağlamış, ayrıca zaman içerisinde oluşturulan standartları açıklamak ve ayrıntılı hale getirmek için de sürekli yayınlar yapmıştır (Başpınar, 2004: 43).

FASB'ın yaptığı çalışmalar ortak bir finansal raporlama dilinin kullanılmasını sağlamış, ayrıca bu durum uluslararası sermaye piyasalarını etkileyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını (UFRS) oluştururken, ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu'nun (FASB) çalışmaları sonucunda ortaya çıkan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (US-GAAP) ile olan farklılıkları ortadan kaldırarak, hem ABD sermaye piyasalarına hem de dünyadaki tüm piyasalarla entegre olmayı amaçlamıştır.

ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) tarafından ortaya konulan kavramsal çerçeve dünyada finansal raporlama standartlarının oluşmasında bir rehber görevi görmüştür.

1.3.1.3.2. Avrupa Birliği'nde Finansal Raporlama

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun (IASB) Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını (UFRS) oluşturma süreci Avrupa Birliği'nin finansal raporlama sisteminde entegrasyona yönelmesiyle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, ilk çalışmalar birlik içerisindeki uygulama örnekleri ile oluşmaya başlamıştır. Avrupa Birliği'nin Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ile yaptığı çalışmalarda ortaya konulan düzenlemeler Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS) küresel bir standart olmasına neden olmuştur (Aksoy, 2005: 19).

Avrupa Birliği'nin desteği ile yapılan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) düzenlemeleri bugün dünyanın neredeyse tamamında uygulanan bir kavram haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri de Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (US-GAAP) uygulamasında UFRS ilkelerini önemli ölçüde kendi sistemine uyarlamıştır.

Avrupa Birliği'nin desteği ile yapılan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) düzenlemeleri sonucunda aşağıda açıklanan değişimler meydana gelmiştir.

-Finansal tablolar kavramının yerine standart finansal raporlama kavramı geçmiştir.

-Finansal raporlamada işletme ile ilgili tüm kesimlerce kullanılabilecek uluslararası bir standart oluşturulmuştur.

-Finansal raporlamada işletme ile ilgili objektif bilgi sahibi olmak isteyen yatırımcılar, kreditörler, hissedarlar ve alacaklılar temel kullanıcılar olarak belirlenmiştir.

-Finansal raporlamada ihtiyaca uygunluk, gerçeğe uygun sunum, karşılaştırılabilirlik ve doğrulanabilirlik gibi kriterler göz önüne alınmıştır.

-İşletmelerin finansal performansını sonraki dönem beklentilerini de kapsayacak şekilde raporlama imkânı sunulmuştur.

1.3.1.4.Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Sağladığı Faydalar

Doğru raporlamayı ve verimlik ilkesini benimsemiş Uluslararası Finansal Raporlara Standartları (UFRS) tüm finansal tabloların analizini ve birbirleri ile mukayesesini sağlamaktadır. UFRS 'nin küresel bir model olduğu düşünüldüğünde, uluslararası alanda var olmak isteyen işletmelerin bu standardı benimsemeleri şarttır. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları işletmelerin performanslarını dönemsel olarak inceleme kolaylığı sağlamakla birlikte, diğer işletmelerin finansal performansları ile yapılacak karşılaştırmaların sağlıklı yorumlanmasını sağlamaktadır. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları aynı zamanda ekonomik işbirliklerini kolaylaştırırken, yatırımcılar açısında isabetli amaç ve hedeflerin belirlenmesine yardımcı olmaktadır (İbiş ve Özkan, 2006: 27).

Uluslararası tek düzen raporlama sistemi hedefleyen Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının başlıca faydaları şu şekilde özetlenebilmektedir.

-UFRS sistemi ile işletmeler hesap verilebilirlik, saydamlık, anlaşılabilirlik ve karşılaştırılabilirlik özellikleri kazanır.

-Finansal raporlarda ortak bir evrensel dilin kullanılması finansal raporların analizini kolaylaştırır.

-Finansal raporlarda oluşan standartlaşma şirket verilerinde güvenilirlik sağlar.

-Ortak bir evrensel finansal raporlama sistemi kullanılması rapor hazırlayıcıları ve kullanıcıları için emek ve zamandan tasarruf sağlar.

-Finansal raporlardaki standart, şirketlerin kişisel yapıya bürünerek profesyonel yapıya dönüşmesini sağlar.

-UFRS sisteminde kişisel yorumlar yer almadığından, finansal raporlarda eksik, gereksiz ve yanlış bilgiler yer almaz.

-UFRS, işletmelerin küresel ölçekte karşılaştırılabilir olmasını sağlar.

-UFRS ile farklı ülkelerde yatırım ve girişimleri olan yatırımcılar, nerede olurlarsa olsunlar işlerini takip edebilirler ve hazırlanmış finansal raporları yorumlayabilirler.

-Sermayedarlar UFRS sayesinde yatırımlarına pratik ve sağlıklı şekilde devam edebilirler.

-İşletmeler, UFRS ile global fon akışlarını garanti altına alırlar.

-UFRS doğru şekilde uygulandığında işletmeler daha etkili bir denetim sistemine kavuşarak verimliliklerini artırırlar (Aliyeva, 2018:21).

-UFRS ile işletme stratejileri daha sağlıklı biçimde kontrol edilebilir. Bu sayede kaynaklar ve öncelikli ihtiyaçlar daha kolay belirlenebilir.

- UFRS ile işletmeler hesap verebilir ve sürdürülebilir yapıya erişirler.

- Yatırımcıların öngörülemeyen riskler sebebiyle katlanmak zorunda kaldıkları yüksek faiz maliyetleri azalır.

-Uluslararası piyasalardan borçlanmayı amaçlayan işletmelerin finansal tablolarını ilgili ülke mevzuatına dönüştürme zorunluluğu ortadan kalkar.

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS) yatırımcılar, borç verenler ve işletmeler açısından sağladığı faydalar ise şu şekilde özetlenebilir;

1.3.1.4.1. Yatırımcılar Açısından Sağladığı Faydalar

Yatırımcılar finansal raporlamanın en temel kullanıcılarıdır. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları için ise hedef kitle sermayedar ve yatırımcılardır. Yatırımcılar bir işletmeye yatırım yapmayı planlarken, o şirketin finansal verilerine tümüyle erişmek isterler. UFRS, yatırımcılar açısından tekdüzen bir finansal raporlama standardı ortaya koyarak dünya üzerindeki sermaye akımlarını kolaylaştırmıştır (Sultanoğlu, 2014: 49).

1.3.1.4.2. Borç Verenler Açısından Sağladığı Faydalar

Finanslar raporlamada diğer önemli unsur borç verenlerdir. Borç veren işletme ya da bankalar kredi verecekleri işletmenin cari dönemdeki mali yapısını Uluslararası Finansal Raporlama Standartları sistemi ile hazırlanan finansal raporlama yolu ile inceleyerek risk durumunu tespit ederler. Yapacakları analizde ayrıca işletmenin gelecekteki kazancını ve piyasada konumlanacağı yeri önceden tahmin ederler. Bu şekilde, ilgili şirketin kredi risk durumu tespit ederek gerekli fonu sağlarlar. Yapılan araştırmalarda, UFRS sisteminin güvenilir veriler sunması sebebiyle borç veren işletme ya da bankaların şirketlere ilişkin değerlendirmelerinde % 87 oranında isabet kaydettikleri tespit edilmiştir (Sultanoğlu, 2014: 54).

1.3.1.4.3. İşletmeler Açısından Sağladığı Faydalar

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) sistemi ile yapılan finansal raporlama, yatırımcılardan ya da kreditörlerden şirketlere kolaylıkla nakit akışı sağlanması sebebiyle işletmeleri büyüme ve karlılık yönünden desteklemektedir. İşletme hisselerinden pay almak isteyen veya birleşme ya da satın alma girişiminde bulunacak olan yatırımcılar, buna ilişkin kararlarını almadan önce inceleyecekleri finansal raporlar sayesinde işletmenin finansal pozisyonuna ait daha doğru bilgi sahibi olmaktadırlar. Bir işletme açısından Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) sistemi doğru kararlar almayı, işletmenin aktif, pasif, özkaynak, gelir ve giderleri hakkında daha anlaşılır ve diğer rakip işletmelerle karşılaştırılabilir veriler elde etmeyi sağlamaktadır (Sultanoğlu, 2014: 56).

1.3.2. Türkiye'de Finansal Raporlama

Dünya üzerindeki ülkelerde standart muhasebe uygulamalarını oluşturmak için çalışmalar yapan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB), bu kapsamda tekdüzen bir hesap sistemi ortaya çıkarmak için çalışmalar yürütmektedir. Bu sayede muhasebe standartları pek çok ülkede uyumlaştırılarak tekdüze hale getirilmiştir.

Yüksek kaliteli finansal raporlama her zaman gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerdeki düzenleyiciler, uygulayıcılar, standart belirleyiciler ve politika yapıcılar için önemli bir odak noktası olmuştur. Ülkemizde uluslararası standart muhasebe uygulamalarına uyum çalışmalarını yürüten resmi kuruluş Kamu Gözetimi

Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumudur (Kiracı ve Köse, 2012: 2). Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca (KGK) yürütülen muhasebe uygulamaları özellikle ülkemizin Avrupa Birliği uyum sürecinde oldukça önemli mesafe kat etmiştir. Neticesinde, günümüze gelindiğinde ülkemizde uluslararası standartlara uyumlu, kurumsallaşmış bir muhasebe sistemi ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

Muhasebe uygulamalarındaki farklılıkların giderilmesi, finansal tabloların hesap verilebilir hale getirilmesi, saydamlığın sağlanması, tarafsız, karşılaştırılabilir, doğrulanabilir olmasını temin eden tekdüzen hesap planına ihtiyaç duyulması sebebiyle ülkelerarası ortak bir finansal dil ortaya konulması, muhasebe standartlarının oluşturulması ve uygulanmasının ana sebepleri arasındadır (Çakır, 2005:1).

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) muhasebe standartları için 2000 yılında toplanan Basel Komitesi tarafından belirlenen 10 kriteri esas alarak çalışmalarına yön vermiştir. Muhasebe standartlarının sahip olması gereken söz konusu 10 kriter şu şekilde açıklanmaktadır (Ekergil v.d., 2009: 5).

1-Muhasebe, uyumluluk ve anlam bütünlüğü sağlayan verilerden oluşmalıdır.

2-Finansal durumu gösteren tüm veriler doğru ve temkinli değerlerden oluşmalıdır.

3-Finansal durum açıklamaları güvenilir değerleri yansıtmalıdır.

4-Teorik altyapısı iyi kurgulanmakla birlikte, pratikte de uygulanabilir olmalıdır.

5-İşlediği veriler karmaşıklıktan uzak, yalın ve anlaşılır olmalıdır.

6-Muhasebe hesap ve kalemleri kendi içinde tutarlı olmalıdır.

7-Muhasebe değerleri kesin veriler içermelidir.

8-Farklı işlem seçeneklerinin uygulanmasında tutarlı açıklamalar sunulmalıdır.

9-Muhasebe açıklamaları risk denetimleri için kapsamlı yapılmalıdır.

10-Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan piyasaları da kapsamalı ve uygulanabilir olmalıdır.

Belirlenen 10 kritere uyularak oluşturulan muhasebe standartları finansal rapor kullanıcıları için anlaşılır ve anlamlı tekdüzen verilere dönüşmektedir. Bu da

yatırımcıların aydınlatılması ve bilgilendirilmesi anlamına geldiğinden uluslararası ortak bir muhasebe dili oluşturulmuş olmaktadır (Üstündağ, 2000: 31).

Ülkemizde muhasebe uygulamalarını yönlendiren ana mevzuat Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunlarıdır. Ayrıca, muhasebe uygulamalarını standarda oturtmaya çalışan resmi makam olan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun (KGK) yanında muhasebe uygulamaları üzerine çalışmalar yapan Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) bulunmaktadır. 1981 yılında kurulan bu kuruluş tasarrufların menkul kıymetlere aktarılmasını sağlayarak ekonominin tabana yayılmasını sağlayan güvenilir, saydam ve yatırımcı menfaatinin korunmasını gözeten bir işleve sahiptir (Kiracı ve Köse, 2012: 2). Aynı zamanda, sermaye piyasalarında kamunun aydınlatılmasını sağlayan bu kuruluş, alanında birçok düzenleme ve denetleme yapma yetkisine sahiptir. Sermaye piyasaları düzenleyen bir mekanizmanın da var olması ile birlikte ülkemizde finansal bilgi kullanıcılarına ve yatırımcılara mali verilerin ve tabloların standart bir şekilde aktarılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Finansal verilerin ve tabloların standart bir şekilde üretilmesi gerekliliği beraberinde uluslararası raporlama standartlarının ülkemizde kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

Günümüze gelindiğinde, ülkemizde Uluslararası Muhasebe Standartları ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının tümüyle yerleştiği bir sistem uygulanmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında Sermaye Piyasası Kurulunun da (SPK) Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) kadar etkin rol oynadığı değerlendirilmektedir.

Diğer bir düzenleyici kuruluş olan ve 1999 'da kurularak 2000 yılının Ağustos ayında faaliyetlerine başlayan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), uluslararası muhasebe standartlarının ülkemizde kullanılmasından faydalanarak birçok tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğler sayesinde bankaların uluslararası muhasebe ilkelerine uyması yönünde pek çok adım atılabilmiştir. Böylece, bankacılık sektöründe standart muhasebe uygulamalarının gelişmesi sağlanmıştır (Çiftçi ve Erserim, 2008: 235). Ülkemizde uluslararası muhasebe standartlarının gelişmesinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun da etkin bir rol oynadığı değerlendirilmektedir.

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) kurulmadan önce Türkiye'de muhasebe ilkelerinin uygulanması ve sürdürülmesi görevini Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) yürütmekteydi. Kamu

Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, 2 Kasım 2011 yılında yayınlanan 660 sayılı KHK ile kuruluncaya kadar görev yapan TMSK finansal tabloların güvenilir, karşılaştırılabilir ve denetlenebilir şekilde hazırlanmasını sağlayan, muhasebe ilkelerinin tam olarak uygulanması süreçlerini yürüten bir kuruluş olarak başarılı görevler yerine getirmiştir. İlk olarak Avrupa Birliği muhasebe sistemine uyum çalışmalarını başlatan ve dünya ülkelerine entegre olabilmek için Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını benimseyen ilk kuruluş TMSK olmuştur.

Bu itibarla, öncelikle Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK), ardından Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) ülkemizde Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını uygulayan ve uygulatan kuruluşlar olarak öne çıkmışlardır.

1.3.2.1.Kamu Muhasebe Bilgi Sistemi ve Kamu Kurumlarında Finansal Raporlama

Kamu kurumlarının tüm mali hesaplarının belirlenmiş dönemlerde ve uluslararası finansal raporlama standartlarına uygun şekilde tablolar halinde raporlanması kamu mali yönetim ve kamu muhasebe bilgi sisteminin esasını oluşturmaktadır. Kamu kurumlarının standart bir temele oturmuş finansal raporlama yapmasından amaç, devletin vatandaşlarına, doğrudan ülke yatırımcılarına, sermaye piyasalarına ve denetleyici kurumlara karşı saydamlık ve hesap verebilirlik kriterlerine uygun davranması zorunluluğunun bir gereğidir. Bu şekilde hazırlanacak finansal raporlar ekonomi yönetimine ve diğer karar alıcı mekanizmalara objektif veri sunarken, kamu muhasebe sistemi kamu idaresinin mali durumu, performansı ve nakit akımları hakkında kapsamlı bilgi sağlayacaktır. Dolayısıyla, kamu kurumlarının uluslararası finansal raporlama standartlarına uygun şekilde hazırlayacakları raporlar kamu idaresinin vergi, harcama, mal varlığı ve borç gibi mali unsurlarını nasıl yönetildiğini de gösterecektir (Allen ve Tommasi, 2001: 317).

Kamu muhasebe bilgi sistemi aynı zamanda kamunun finansal faaliyetlerinin kontrol altına alınmasını ve yapılan işlere ait maliyetlerin önceden çalışılmasını sağlamaktadır (Dağ, 2016: 32). Ayrıca, gelir ve giderlerin izlenmesini, yıllık programların etkili yönetilmesini ve denetilmesini de sağlamaktadır.

Kamu muhasebe bilgi sisteminin belli başlı beş amacı bulunmaktadır. Bunlar;

-Kamunun gelir ve giderlerinin, varlıklarının, borçlarının ve kaynaklarının izlenmesi (Akdoğan, 2005: 28),

-Finansal faaliyetlerin en az maliyetle ve en verimli şekilde yürütülerek kamu kaynaklarının korunması,

-Etkili, saydam ve güvenilir finansal faaliyetlerin sağlanması,

-Öngörülebilir ve tutarlı bir bütçenin oluşturulması,

-Kamunun finansal faaliyetlerinin hesap verilebilir şekilde yürütülmesi,

Şeklindedir.

Kamu kurumlarının finansal raporlarında tıpkı özel sektörde olduğu gibi varlıkların, yükümlülüklerin, öz kaynakların, gelirlerin, giderlerin ve nakit akımlarının yeterli ve objektif veriler sunması gereklidir. Ayrıca, yapılacak raporlamaların yıllar itibariyle kıyaslanabilir olması, genel amaçlı kullanıma uygun olması ve her koşulda uluslararası kabul görmüş standartlarla uyumlu olması gerekmektedir. Bu şekilde hazırlanarak sunulacak kamu kurumu finansal raporları finansal tablo kullanıcılarına yeterli veri akışı sağlayabilecektir (Bulut v.d., 2018: 151).

Kamu kurumlarının finansal raporlama standartlarının aşağıda açıklanan özelliklere sahip olması gerekmektedir (Allen ve Tommasi, 2001: 318).

Buna göre finansal raporlar;

-Kamu ödeneklerinin kullanılmış ya da kullanılmamış kısımlarını, kurum borçlarını net olarak göstermelidir.

-Harcamalardaki maliyetleri, finansman şekillerini ve yükümlülüklerdeki artış ya da azalış gibi unsurları açıklayıcı olmalıdır.

-Kurumların finansal varlıklarındaki iyileşme ve kötüleşme durumları hakkında bilgi vermelidir.

-Finansal yönetimin, harcamaların bütçeyle uyumunun ve mal varlığı yönetiminin denetlenebilir olması gerekmektedir.

-Finansal raporlama sonuçlarının hükümet, bakanlık ve kamu kuruluşlarının programlarıyla uyumlu olması gerekmektedir.

-Finansal raporlamanın kamu ve özel kesim ile birlikte ulusal ve uluslararası tarafların bilgi ihtiyacını yeterli ölçüde karşılayabilir olması gerekmektedir.

Kamu muhasebe bilgi sistemi, bir devletin finansal işlemlerini kaydetme, raporlama ve denetleme süreçlerini düzenlemek ve izlemek için kritik bir öneme sahiptir. Bu sistem, kamu kaynaklarının etkili bir şekilde kullanılmasını, gelir ve giderlerin doğru bir şekilde kaydedilmesini, vergi tahsilatının takibini ve kamu borçlarının yönetilmesini sağlar. Ayrıca, saydamlığı artırarak, kamu kurumlarının hesap verebilirliğini güçlendirir ve yolsuzluğu önlemeye yardımcı olur. Kamu muhasebe bilgi sistemi, kamu hizmetlerinin etkili bir şekilde sunulmasını ve toplumsal refahın artırılmasını destekler. Bu nedenle, sağlam bir kamu muhasebe bilgi sistemi, herhangi bir ülkenin yönetiminde kritik bir rol oynar. Kamu kurumlarında finansal raporlamanın önemi, kamu kaynaklarının etkili ve saydam bir şekilde yönetilmesini sağlamak, hesap verebilirlik ve saydamlığı artırmak, mali durumu değerlendirmek, kaynakların adaletli dağılımını sağlamak, karar verme süreçlerini desteklemek, vergi tahsilatını kolaylaştırmak, mali sorumluluğu güçlendirmek ve yolsuzluğu önlemek gibi kritik işlevleri yerine getirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu raporlar, kamu kurumlarının faaliyetlerini ve finansal performanslarını toplumla paylaşarak, güven oluşturur ve halkın kamu kaynaklarının doğru ve dürüst bir şekilde kullanıldığına inanmasını sağlar. Ayrıca, politika yapıcıları ve yöneticiler için önemli bir karar verme aracı olarak hizmet eder, çünkü kaynakların dağıtımı, bütçe planlaması ve stratejik hedeflerin belirlenmesinde rehberlik eder. Dolayısıyla, güvenilir ve düzenli finansal raporlama, kamu kurumlarının etkili yönetimini ve toplumsal refahın artırılmasını destekleyen bir temel taş olarak kabul edilmelidir.

1.3.2.1.1. Kamu Kurumlarında Finansal Raporlamanın Gelişim Süreci

Cumhuriyet döneminde Devlet muhasebe sisteminde ilk önemli değişiklik 1928 yılında çıkartılan "Hazinenin Usulü Hesabiyesine Dair Talimatname" ile olmuştur. Bu talimatname ile "esas defter" yerine "tasnif yevmiyesi" getirilerek hesap işleyişlerinde değişikliğe gidilmiş ve bazı hesaplar birleştirilerek muhasebe sisteminde basitleşme sağlanmıştır (Arıca, 2002: 64). Bu uygulama 1948 yılında tümüyle terk edilerek "Devlet Muhasebesi Genel Yönetmeliği" çıkartılmıştır. Devlet Muhasebesi Genel Yönetmeliği 1953 yılında önemli ölçüde tadil edilerek revize edilmiştir (Tarhan, 1962: 55). Yönetmelikte yapılan düzenlemelere göre, devlet muhasebesi bütçe

hesapları, bilanço hesapları ve nazım hesaplardan oluşmuş ve hesap sayısı 21 ’den 46 ’ya çıkartılmıştır. 1953 yılından sonra devlet muhasebe sisteminde bazı değişiklikler olsa da en kapsamlı değişiklik 1990 yılında yapılmıştır.

1990 yılında yapılan değişiklikler öncesinde kamu kuruluşlarında karmaşık bir muhasebe sistemi uygulanmakta idi. Tek düzen muhasebesine geçilememiş olması, devletin yeterli finansal raporlama yapamamasının en önemli nedeniydi. Genel bütçeli kuruluşlarda, KİT’lerde ve mahalli idarelerde farklı uygulamalar bulunmaktaydı. Pek çok sıkıntı getiren bu uygulama farklılıkları nedeniyle, kamu yönetimi zamanında ve etkili bir finansal raporlama yapamaz durumdaydı. Bu gerekçelerle yapılmak zorunda kalınan reform sayesinde kamunun bütün finansal yapısı tek düzen kayıt altına alınarak uluslararası standartlarda karşılaştırmalar yapmaya uygun bir kamu sektörü muhasebe sistemine geçilmiştir.

Ülkemizde uygulanan devlet muhasebesi nakit esaslı iken, 1990 yılında yapılan kapsamlı değişikliklerle eklenen taahhüt ve tahakkuk tabanlı hesaplar sebebiyle, muhasebe sistemimiz nakit esası ve tahakkuk esası şeklinde uygulanmaya başlanılmıştır (Arslan, 2003:162). Bu durum 10.12.2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunun 50’nci maddesinde yer alan “Bir ekonomik değer oluşturulduğunda, başka bir şekle dönüştürüldüğünde, mübadeleye konu edildiğinde, el değiştirdiğinde veya yok olduğunda muhasebeleştirilir. Bütün malî işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve her muhasebe kaydının belgeye dayanması şarttır.” şeklindeki hükümle teyit edilmiş, devlet muhasebe sisteminde bütçe işlemleri için nakit esası, mali işlemlerde tahakkuk esası benimsenmiştir. Nakit esası ile tahakkuk esasının benimsendiği yerlerin belirlenmesi ile birlikte yönetim muhasebesi teknikleri tam anlamıyla yerine oturmuştur (Sevim ve Bozdoğan, 2012: 225).

Kamu kurumlarını tek hesap üzerinde toplamayı amaçlayan 10.12.2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kamu sektörü muhasebe sisteminde nihai oluşumları da beraberinde getirmiştir.

Bu yönden bakıldığında, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun amaçları; (Karaarslan, 2004: 56).

-Kamu otoritelerinin öngörülebilir kararlar almasını,

-Standartlaşmış hesap sistemleri sayesinde kolay hesap verilebilir olmasını,

-Kamusal finansal süreçlerin etkili ve hızlı çalışmasını,

-Merkezi kamu idareleri, mahalli idareler ve sosyal güvenlik kuruluşlarında tek muhasebe sisteminin uygulanmasını,

-Dönemsellik, maliyet esası, süreklilik, sosyal sorumluluk kavramı, özün önceliği, ihtiyatlılık, tarafsızlık, parayla ölçme, tutarlılık, tam açıklama ilkeleri ile çalışmasını,

-Kamu kurumlarının tüm mali bilgilerinin finansal raporlamada yer almasını,

-Kamu kurumlarında daha kapsamlı finansal raporlama belge düzeni oluşturulmasını,

-Bütçe hesapları için nakit esaslı, diğer faaliyetleri için tahakkuk esaslı kayıtların benimsenmesini,

-Kamu kurumlarının uluslararası düzeyde kabul edilen finansal raporlama standartlarına ulaşmasını, sağlamak şeklinde özetlenebilir.

1.3.2.1.2. Finansal Raporlama Kayıt Yöntemleri

Finansal raporlamada kayıt yöntemleri genel olarak beş başlıkta toplanabilir; (Karaarslan, 2004: 56).

-Nakit esaslı muhasebe ve finansal raporlama,

-Taahhüt esaslı muhasebe ve finansal raporlama,

-Değiştirilmiş nakit esaslı muhasebe ve finansal raporlama,

-Tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama,

-Değiştirilmiş tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama.

1.3.2.1.2.1. Nakit Esaslı Muhasebe ve Finansal Raporlama Yöntemi

Nakit esaslı muhasebe ve finansal raporlama kamu muhasebesinin tutulması için en kolay yöntemdir. Anlaşılması ve yönetilmesi kolay bir uygulamadır. Bu yöntemde muhasebe kayıtları giderlerin yapıldığı, gelirlerin tahsil edildiği zamanlarda tutulur. Dolayısıyla, gider ve gelirlere ait mal alım ya da satımlarının gerçekleştiği zaman dilimi değil, ödeme ya da tahsilatın gerçekleştiği tarih kayıtlarda esas alınır. Bu

durumda, mal ya da hizmet olarak ne alındığına ya da satıldığına dair bilgiler muhasebe kayıtlarında yer almaz. Nakit esaslı muhasebe ve finansal raporlama yöntemi sadece ödeme zamanını temel alarak kayıt yapar. Mal ya da hizmet alım ya da satımları ayrı bir takip sistemi ile izlenir.

Nakit esası sisteminde, finansal işlemlerin nakit olarak oluşan işlemlere göre kaydedilmesi sebebiyle, finansal tablolar tüm nakdi değerleri raporlama tarihinde ancak ortaya koyabilmektedir. Bu sistemde tüm nakit işlemleri gerçekleşmeden net sonuçlara ulaşılmamaktadır.

Dönemsellik ilkesinin uygulandığı bu sistemde, işlemler ait oldukları yılın finansal kayıtlarına dâhil edilmektedirler (Karaarslan, 2006).

Uygulamada kolay bir yöntem olmakla birlikte, nakit esaslı muhasebe ve finansal raporlama yönteminin zayıf yönleri de vardır. Daha çok finansal raporlama kısmında görülen eksiklikler arasında varlıklara yapılan harcamalarda fiyat ve miktar değişmelerinin görülememesi, hazine garantileri ile vergi giderlerini kapsamaması gibi değişimler bulunmaktadır. Ayrıca, bu yöntem sadece nakit akışlarını kaydettiğinden dolayı finansal raporlamada hesap verebilirlik ve saydamlık amaçları yeterince gerçekleşmez. Bu yöntem, kurumların ödenek limitlerine uyup uymadıkları hakkında bilgi verirken, finansman ve yönetim konularıyla ilgili kararlar alınmasını zorlaştırabilir. Bu yönleriyle bir bütün olarak değerlendirildiğinde nakit esaslı muhasebe ve finansal raporlama yöntemi kurumların performans ölçümlerinin yapılmasında yetersiz kalmaktadır (Karaarslan, 2002: 4).

1.3.2.1.2.2. Taahhüt Esaslı Muhasebe ve Finansal Raporlama Yöntemi

Taahhüt esaslı muhasebe ve finansal raporlama yönteminde henüz ödemesi yapılmamış olsa dahi mal alım anlaşması yapılmış ise muhasebe kayıtları tutulmaktadır. Mal alım işinin taahhüdü yapıldığı anda alım için konulmuş ödenekler bloke edilir ve bu miktarların başka yerlerde harcanması engellenir. Bu yöntem ödenek kontrolü ve finansal güvenilirlik açısından olumlu değerlendirildiğinden nakit esaslı muhasebe ve finansal raporlama yöntemine göre daha avantajlıdır. Uygulamada avantajlı bir yöntem olmakla birlikte, taahhüt esaslı muhasebe ve finansal raporlama yönteminin bilgi akışı yönünden yeterli raporlama yapamaması olumsuz yönü olarak kabul edilmektedir.

1.3.2.1.2.3. Değiştirilmiş Nakit Esaslı Muhasebe ve Finansal Raporlama Yöntemi

Değiştirilmiş nakit esaslı muhasebe ve finansal raporlama yöntemi nakit esaslı muhasebe ve finansal raporlama yöntemindeki gibi, kayıtlar elde edildikleri zamana bakılmaksızın giderlerin yapıldığı, gelirlerin tahsil edildiği zamanlarda kaydedilir. Bu yöntemin nakit esası yönteminden ayrılan yönü, mali yıl bitmesine rağmen, hesapların genellikle ocak ayını kapsayacak şekilde kapatılmayarak geçmiş yıl mahsubunda yapılmış gibi kaydedilmeye devam edilmesidir. Bu uzatma süresinde kaydedilen işlemler geçmiş yıl mahsup döneminde gerçekleşen gelir ve giderler olarak kaydedilir. Önceki finansal raporlama dönemine alınan nakit akımları da yeni dönem kayıtlarından düşülür. Değiştirilmiş nakit esaslı muhasebe ve finansal raporlama yönteminde temel teşkil eden raporlama sistemi nakit akım tablosudur.

1.3.2.1.2.4. Tahakkuk Esaslı Muhasebe ve Finansal Raporlama Yöntemi

Tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama yöntemi kamu kurumlarının bütün varlık, alacak ve yükümlülüklerinin bir arada gösterildiği muhasebe sistemidir. Bu durum, kamu kurumlarının uzun vadeli finansal durumuna ışık tutan bakış açısı meydana getirir (Karaarslan, 2002: 5).

Tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama yönteminde tüm işlemler yapıldıkları zamana bakılmaksızın, ortaya çıktıklarında kaydedilirler. Gelir ve giderler tahakkuk edildikleri anda, nakit olarak hesaba girmelerine ya da çıkmalarına bakılmaksızın mali yıl boyunca anında kaydedilirler. Dolayısıyla, bu kayıt yönteminde tahakkuk ettirilen gelir ve giderler ilgili mali yılda kaydedilmiş olurlar ve gelecek yılın hesaplarına işlenmezler. Böylece, finansal raporlar mali kayıtları tam olarak yansıtmış olurlar (Karaarslan, 2002: 5).

Gelirler ile giderlerin anında kayıt edilmesi alınan mal ve hizmetlerin net maliyetini de gösterir. Bu da amortisman tahakkuklarını ortaya çıkararak yıpranma paylarının zamanında düşülmesini sağlar.

Tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama yönteminde üretilen finansal raporlar stoklardaki ve nakit akımlarına bağlı ortaya çıkan her türlü mali değerdeki değişimleri gösterir. Bu muhasebe ve finansal raporlama yöntemi finansal yönetim eşgüdümü, saydamlık ve hesap verebilirlik yönünden avantajlar sunar. Bu avantajlar dört adettir (Cavanagh, 2016: 3).

-Finansal varlık kazanımları, bu varlıklardaki değişimler ve değerlerin kaybedilmesi gibi tüm işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve finansal raporlarının hazırlanması,

-Finansal durum tablosunda (bilanço) tüm aktif ve pasiflerin yer alması,

-Finansal durum tablosunda (bilanço) tüm yükümlülüklerin izlenilebilmesi,

-Kamu kurumlarındaki tüm varlıkların konsolide edilebilmesidir.

Kamu kurumlarının finansal durumu ve performansı ancak tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama yöntemi ile görülebilir (Arıca, 2002: 38-39). Bu esasın tam başarısı için ilgili kamu kurumlarında aşağıda açıklanan durumların varlığı gerekmektedir.

-Nitelikli finansal yöneticilere sahip olunması,

-Nitelikli finansal raporlama personeline sahip olunabilmesi için belirli periyodlarla kapsamlı eğitim programlarının uygulanması,

-Muhasebe ve finansal raporlama standartlarının geliştirilmesi için kamu kurumları arasında eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanması,

-Yapılan işlemlerin sağlıklı bir denetim ve bağımsız denetim mekanizması ile desteklenmesi,

-Yapılan kayıtlarda gayri resmi süreçlerin bulunmaması,

-Kurum kültürü oluşturulması,

-Tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama yönteminin ortaya çıkaracağı ihtiyaçların karşılanabilmesi için geniş bilgi işlem kapasitesine sahip olunmasıdır.

1.3.2.1.2.5. Değiştirilmiş Tahakkuk Esaslı Muhasebe ve Finansal Raporlama Yöntemi

Değiştirilmiş tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama yöntemi nakit esası ve tahakkuk esası yöntemlerinin karışımından oluşmaktadır. Bu yöntemde işlemler ekonomik değer oluşturulduğunda, bu değerlerin değişmesi halinde devredilmeleri durumlarında kaydedilirler (Gökçen, 2003: 35).

Değiştirilmiş tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama yönteminde net varlıklar, net mali yükümlülükler tahakkuk esasına göre kaydedilirken, gelir ve

giderler nakit esasına göre kaydedilirler. Bunun için belli dönemlerde yansıtma hesapları kullanılır. Finansal durumu daha iyi açıklayabilmek için finansal tablolar anlık, günlük, 15 günlük veya aylık olarak kaydedilebilir.

Değiştirilmiş tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama yönteminde maddi duran varlıklar raporlamada konu edilmediğinden amortisman ayrılması ve yeniden değerleme yapılması gerekmez. Bu yönüyle tahakkuk esaslı muhasebe ve finansal raporlama yönteminden ayrışır ve uygulanması daha kolaydır. Bu yöntem maliyet muhasebesine de imkân verdiğinden performans denetimine olanak sağlar.

1.3.2.2. Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu ve Devlet Muhasebe Standartları

2005 yılında kabul edilen 5018 sayılı "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun" 49 uncu maddesinde yer alan "Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde uygulanacak muhasebe ve raporlama standartları, uluslararası standartlara uygun olarak Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde; Sayıştay Başkanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı ve diğer ilgili kuruluş temsilcilerinin katılımıyla oluşturulacak olan Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu tarafından belirlenir. Bu standartlar Resmî Gazetede yayımlanır. Kurulun yapısı, çalışma usûl ve esasları ile diğer hususlar Maliye Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir." hükmü gereğince, 23.06.2006 tarihinde "Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu" kurularak çalışmalarına başlamıştır.

Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu'na ilişkin yasal altyapısı ise 13.05.2005 tarih ve 25814 sayılı "*Devlet Muhasebesi Standartları Kurulunun Yapısı ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*" ile belirlenmiştir.

Bu yönetmeliğe göre Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu dokuz üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler,

-Hazine ve Maliye Bakanlığı (4 üye)

-Sayıştay Başkanlığı (1 üye)

-İçişleri Bakanlığı (1 üye)

-Strateji ve Bütçe Başkanlığı (1 üye)

-Yükseköğretim Kurulu (1 üye)

-Sosyal Güvenlik Kurumu (1 üye)

Kurumlarından atanmaktadır.

Hazine ve Maliye Bakanlığı üyelerinden Muhasebat ve Mali Kontrol Genel Müdürü kurulun doğal üyesi olarak kurula başkanlık etmektedir. Kurul üyelerinin görev süreleri 3 yıldır.

13/05/2005 tarih ve 25814 sayılı "*Devlet Muhasebesi Standartları Kurulunun Yapısı ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*" in 9 uncu maddesine göre kurulun görevleri;

"Kurul, uluslararası standartlar çerçevesinde ve ilgili idarelerin görüşlerini almak suretiyle, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde uygulanacak muhasebe sistemi ile ilgili olarak aşağıda belirtilen görevleri yapar ve yetkileri kullanır.

- Muhasebe ve raporlama standartlarını tespit etmek

-Kamu idarelerinde muhasebe bilincinin oluşturulmasını sağlamak üzere, toplantı, konferans, sempozyum ve seminerler düzenlemek, yayınlar hazırlamak.

-Standartları uygulayacak olan kamu idarelerini bilgilendirmek ve yönlendirmek amacıyla düzenleyici işlemleri hazırlamak ve yayımlanmak üzere Bakanlığa sunmak.

-Görevleri ile ilgili konularda araştırma, inceleme ve analiz yapmak, yaptırmak; bu amaçla genel yönetim kapsamındaki idarelerden gerekli bilgi, belge ve raporları istemek.

-Araştırma ve inceleme sonucunda toplanan bilgi ve belgeleri değerlendirmek, analiz etmek ve standartları oluşturarak karara bağlamak.

-Standartlar konusunda Bakanlığa yapılan başvuruları incelemek, değerlendirmek ve karara bağlamak."

Şeklinde açıklanmaktadır.

Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu, kamu sektöründe kullanılan uluslararası muhasebe standartlarının ülkemizde uygulanmasını kabul ederek, ülkemize uyarlamasını kararlaştırmış, standartları zaman içerisinde Türkçeye çevirerek kabul etmiş ve bu standartlar Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu ülkemizde oluşturmak istediği muhasebe standartlarına yönelik çalışmalarında (DMSK, 2022: 10),

-Hazırlık ve Çeviri Aşaması

-Taslak Metnin Hazırlanması

-Nihai Metnin Oluşturulması.

-Remi Gazete'de Yayımlanması.

Süreçlerini sürdürmektedir.

Bu süreç sonunda Resmî Gazete'de yayımlanan standartlar "Devlet Muhasebesi Standardı" hâlini almaktadır.

Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu bugüne kadar 30 adet standart hazırlamıştır. Bunlar;

DMS 1- Mali Tabloların Sunulması

DMS 2- Nakit Akış Tabloları

DMS 3- Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminindeki Değişiklikler ve Hatalar

DMS 4- Dövizle Yapılan İşlemler ve Döviz Kurlarındaki Değişimin Etkileri

DMS 5- Borçlanma Maliyetleri

DMS 6- Konsolide ve Bireysel Mali Tablolar

DMS 7- İştiraklerdeki Yatırımlar

DMS 8- Ortak Girişimlerdeki Paylar

DMS 9- Bedel Karşılığında Yapılan Faaliyetlerden Elde Edilen Gelirler

DMS 10- Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Mali Raporlama

DMS 11- İnşaat Sözleşmeleri

DMS 12- Stoklar

DMS 13- Kiralamalar

DMS 14- Raporlama Tarihinden Sonraki Olaylar

DMS 16- Yatırım Amaçlı Varlıklar

DMS 17- Maddi Duran Varlıklar

DMS 18- Bölümsel Raporlama

DMS 19- Karşılıklar, Koşullu Yükümlülükler ve Koşullu Varlıklar

DMS 20- İlişkili Taraf Açıklamaları

DMS 21- Nakit Üretmeyen Varlıklarda Değer Düşüklüğü

DMS 22- Genel Yönetime İlişkin Mali Bilgilerin Açıklanması

DMS 23- Vergiler ve Karşılıksız Diğer Gelirler

DMS 24- Bütçe Bilgilerinin Mali Tablolarda Sunumu

DMS 26- Nakit Üreten Varlıklarda Değer Düşüklüğü

DMS 27- Tarım

DMS 28- Mali Araçlar; Sunum

DMS 29- Mali Araçlar; Muhasebeleştirme ve Ölçme

DMS 30- Mali Araçlar; Açıklamalar

DMS 31- Maddi Olmayan Duran Varlıklar

DMS 32- Hizmet İmtiyaz Sözleşmeleri

Şeklindedir.

Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu'nda ülkemize uyarlanmak üzere görüşülmekte olan 5 adet yeni standardı bulunmaktadır. Bunlar;

DMS 34- Bireysel Mali Tablolar

DMS 35- Konsolide Mali Tablolar

DMS 36- İştirakler ve Ortak Girişimlerdeki Yatırımlar

DMS 37- Ortak Anlaşmalar

DMS 38- Diğer Kuruluşlardaki Paylara İlişkin Açıklamalar

Şeklindedir.

1.3.2.3.Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun Düzenlemeleri

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) 02.11.2011 tarihinde 660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Söz konusu kanun hükmünde kararnamenin 1. Maddesinde KGK'nin görev ve yetkileri açıklanmıştır.

Bu görev ve yetkiler;

-Türkiye Muhasebe Standartlarını uluslararası standartlara uyumlu hale getirmek,

-Bağımsız denetimi yerleştirerek her türlü finansal raporda güven ve kaliteyi sağlamak,

-Finansal açıdan denetim standardı oluşturmak,

-Bağımsız denetim kurumlarını yetkilendirerek faaliyet alanlarını belirlemek

-Bağımsız denetim kurumlarını denetlemek,

Şeklinde özetlenebilmektedir.

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) denetim açısından bakıldığında, Türkiye Denetim Standartlarını, muhasebe açısından bakıldığında ise sırasıyla; Türkiye Muhasebe Standartları (TMS), Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS), Büyük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) ve Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standartları (KÜMİ FRS) yayınlamıştır. Bu düzenlemeler aşağıda açıklanmaktadır.

1.3.2.3.1. Türkiye Muhasebe Standartları / Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS)

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu finansal raporlama standartlarını oluştururken, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) döneminden itibaren yapılan ve sistemli şekilde işler hale getirilen muhasebe standartlarına dayanarak çalışmalarını yürütmüştür. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca yayımlanan finansal raporlamaya ilişkin kavramsal çerçevede genel amaçlı finansal raporlamanın amacı: Mevcut ve potansiyel yatırımcılar, borç verenler ve kreditörlerin işletmeye kaynak sağlamaya ilişkin kararlar

verirken bu kişi ya da kuruluşlara faydalı olacak finansal bilginin sağlanması, şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, finansal raporlamanın temel amacı, işletmeler hakkında finansal tablo kullanıcılarının ihtiyacına uygun ve güvenilir finansal veriler sunulmasıdır.

Sunulacak tabloların içerikleri ve nitelikleri söz konusu düzenlemede detaylıca açıklanmaktadır. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun (IASB) yayımlamış olduğu standartlarla uyumlu olacak şekilde, konulara ilişkin 16 adet TFRS ve 25 adet TMS olmak üzere tam set toplam 41 başlık yorumlarıyla birlikte açıklanmaktadır. Söz konusu standartlar numaraları ile birlikte aşağıdaki Tablo 1.1 ve 1.2 'de sunulmaktadır.

Tablo 1.1

Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)

TFRS 1	Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması
TFRS 2	Hisse Bazlı Ödemeler
TFRS 3	İşletme Birleşmeleri
TFRS 4	Sigorta Sözleşmeleri
TFRS 5	Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler
TFRS 6	Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi
TFRS 7	Finansal Araçlar: Açıklamalar
TFRS 8	Faaliyet Bölümleri
TFRS 9	Finansal Araçlar
TFRS 10	Konsolide Finansal Tablolar
TFRS 11	Müşterek Anlaşmalar
TFRS 12	Diğer İşletmelerdeki Paylara İlişkin Açıklamalar
TFRS 13	Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü
TFRS 14	Düzenlemeye Dayalı Erteleme Hesapları
TFRS 15	Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat
TFRS 16	Kiralamalar

Tablo 1.2

Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)

TMS 1	Finansal Tabloların Sunuluşu
TMS 2	Stoklar
TMS 7	Nakit Akış Tablosu
TMS 8	Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar
TMS 10	Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar
TMS 12	Gelir Vergileri
TMS 16	Maddi Duran Varlıklar
TMS 19	Çalışanlara Sağlanan Faydalar
TMS 20	Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının
TMS 21	Kur Değişiminin Etkileri
TMS 23	Borçlanma Maliyetleri
TMS 24	İlişkili Taraf Açıklamaları
TMS 26	Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama
TMS 27	Bireysel Finansal Tablolar
TMS 28	İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar
TMS 29	Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama
TMS 32	Finansal Araçlar: Sunum
TMS 33	Hisse Başına Kazanç
TMS 34	Ara Dönem Finansal Raporlama
TMS 36	Varlıklarda Değer Düşüklüğü
TMS 37	Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar
TMS 38	Maddi Olmayan Duran Varlıklar
TMS 39	Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme
TMS 40	Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller
TMS 41	Tarımsal Faaliyetler

1.3.2.3.2. Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ-FRS)

Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) yukarıdaki tablolarda gösterilen tam set standartlara göre daha basite indirgenmiş bir

standarttır. BOBİ-FRS, tam set standartlara kıyasla ticari kârın tespiti için daha sade ve kolay uygulanabilecek bir standart ortaya koymaktadır. Bu sebeple, ülkemizde uygulanan yerleşik vergi için muhasebe anlayışından, bilgi için muhasebe anlayışına geçişte önemli bir adım oluşturmaktadır (Gücenme ve Gençoğlu, 2017:22).

BOBİ-FRS, "Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı Hakkındaki Tebliğ" uyarınca 2018 yılından itibaren uygulanmak üzere yürürlüğe girmiş, 2021 yılında bu tebliğde bazı revizeler yapılmıştır. Tek bir standart olsa da konu başlıklarına göre 27 bölüm ve ekleri bulunmaktadır. Standardın amacı büyük ve orta büyüklükteki işletmeler için gerçeğe uygun finansal rapor hazırlanmasının sağlanmasıdır.

Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı Hakkındaki Tebliğde, BOBİ-FRS 'nin amacı: Bağımsız denetime tabi olup, Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını uygulamayan işletmelerin münferit ve konsolide finansal tablolarının gerçeğe uygun, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir bilgi sağlaması, şeklinde tanımlanmaktadır.

BOBİ-FRS 'ye göre, bir işletmenin,

-Aktif toplamı 200 milyon TL ve üstü

-Yıllık net satış hasılatı 400 milyon TL ve üstü

-Ortalama çalışan sayısı 250 ve üstü

Kriterlerinden en az ikisini üst üste iki raporlama döneminde aşıyorsa bu işletmeye büyük işletme denilmektedir (https://www.kgk.gov.tr, 07.06.2021).

Bu kriterler ülkenin ekonomik şartlarındaki değişimlere göre zaman zaman revize edilerek yayınlanmaktadır.

1.3.2.3.3. Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS)

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca yayımlanan 25 adet faizsiz finans muhasebe standardı bulunmaktadır. KGK, söz konusu standartlara neden ihtiyaç duyulduğunu ve nasıl düzenlendiğini: Ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarının faaliyetlerine uygun olarak finansal tablolarında gerçeğe ve ihtiyaca uygun bilgi sunmalarını sağlamak ve söz konusu kuruluşların finansal tablolarının hem kendi aralarında hem de benzer nitelikteki yabancı kuruluşlar ile

karşılaştırılabilmesini artırmak amacıyla İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurulu (AAOIFI) tarafından yayımlanan muhasebe, denetim, etik ve yönetişim standartlarının Türkçe 'ye çevrilerek mevzuatımıza kazandırılmasını teminen 27 Eylül 2017 tarihinde bir telif anlaşması imzalamıştır, şeklinde açıklamaktadır. Dolayısıyla, Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurulu mevzuatına uygun şekilde hazırlanmıştır.

1.3.2.3.4. Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ-FRS)

Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ-FRS) mikro ve küçük işletmeler için uygulanması planlanan standart setidir. Esas olarak, bilanço esasına göre defter tutan, ancak bağımsız denetime tabi olmayan işletmeler bu kapsama girmektedir. Bu standardı, tam set olarak açıklanan TMS/TFRS 'ler ile BOBİ-FRS 'yi uygulamayan küçük ve mikro işletmeler kullanacaklardır.

KÜMİ-FRS 'nin amacı, Türk Ticaret Kanunu'na (TTK) göre bağımsız denetime tabi olmayıp ihtiyari olarak Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını veya Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardını uygulamayan, TTK 'nın 64 ilâ 88 'inci madde hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin finansal tablolarının gerçeğe uygun, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir bilgi sağlamasını temin etmektir.

KÜMİ-FRS tek standart olup, 22 bölümden oluşmaktadır. Bu kapsama giren işletmelerin Finansal Durum Tablosu ve Gelir Tablosu hazırlamaları yeterlidir. KÜMİ-FRS ile küçük ve mikro işletmelerin tümünün orta vadede finansal raporlamaya geçişleri planlanmaktadır (Gökçen v.d., 2019: 438).

1.4. FİNANSAL PERFORMANSIN ÖLÇÜMÜ VE FİNANSAL RAPORLARDA SUNUM

Finansal performansın ölçümü, bir kurumun ekonomik faaliyetlerini değerlendirme sürecidir. Finansal raporlarda bu değerlendirme süreciyle elde edilen çıktıların paydaşlara iletilmesini sağlayan en önde gelen araçlar olmaktadır.

1.4.1. Finansal Performans ve Ölçümü

Finansal raporlamada finansal performansın belirlenmesi ve ölçümlenebilmesi bir kısım değerleme ölçütleri ile sağlanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, finansal raporlama işletme ile ilgili taraflara işletme hakkında önemli bilgiler verebilen değerler sunabilmektedir.

1.4.1.1. Performans Kavramı

Performans, üzerinde çalışılmakta olan bir konunun neticelenme ya da başarı oranını gösteren kavramdır. Diğer bir ifade ile yapılan işin hedeflenen sonuca göre hangi ölçüde gerçekleştiğini açıklayan bir değerleme ölçütüdür. Hem nicel hem de nitel olarak ölçülebilen performans kavramı o konudaki başarma isteği ile doğru orantılıdır.

Performans kavramını farklı anlatımlarla desteklemek gerekirse, performans için;

-Bir işin yapılması ve gerçekleştirilmesi süreci,

-Yapılan işin sonucunda elde edilen başarı seviyesi,

-İşin yapılması sonucunda elde edilen kalite,

-İşin sonucunda elde edilen çıktının maliyet ve karlılık açısından durumu,

olarak tanımlamalar yapılabilmektedir.

1.4.1.2. Finansal Performans Kavramı

Finansal performans, belirli bir finansal dönem içerisinde işletmenin maddi ve maddi olmayan varlıklarını kullanarak elde ettiği gelir ve karlılık durumunu açıklayan bir kavramdır. Finansal performans, değerlendirilen hesap dönemi içerisinde işletmenin finansal durumunu gösterirken, işletmenin sektöründeki diğer işletmeler ile karşılaştırabilmesi imkânını sağlar.

Bir işletme tüm kaynaklarını işletme değeri ve karlılık amaçlarıyla kullanmakta iken, finansal performans bu amaçlara ulaşma yolunda ilerlenirken ortaya konulan finansal başarı düzeyidir.

Finansal performans işletme performansını artmasını sağlarken, işletme ile ilgili tarafların işletme ile ilgili doğru kararlar almalarını sağlamaktadır. Bu yüzden finansal performans, sadece işletme sahiplerini, yöneticilerini ve çalışanlarını ilgilendiren bir konu olmayıp, potansiyel yatırımcılar, kamu idaresi, potansiyel yöneticiler, satıcılar, müşteriler ve kredi verenler gibi işletme ile bağlantılı tüm kesimlere fayda sağlayan bir durumdur.

1.4.1.3. Finansal Performans Türleri

Finansal performans, çalışan performansı ve işletme performansı olarak iki faklı düzeyde incelenebilmektedir. Çalışan performansı, çalışanların motivasyonunun sağlanması ile elde edilen başarı ölçümü iken, kurumsal performans işletmelerin ilişkili tüm taraflarla olan uyumu ile sağlanan bir ölçüttür.

Bilim ve teknolojide yaşanan değişimler işletmelerin faaliyetlerini sürekli yenileyerek rekabetçi koşullara ayak uydurabilmelerini sağlarken, hem işletme çalışanlarının hem de kurumsal performansın yükseltilmesine katkı sağlamaktadır.

1.4.1.3.1. Çalışan Performansı

İşletmelerin ticari ve yönetimsel başarılarının temelinde, bünyelerinde çalışan personelin performansını gösteren verimli çalışma, beceri kullanma ve yapılan iş için yeterli bilgiye sahip olma düzeyi yer almaktadır (Fisher, 1997:13)

Çalışanların eğitim, yetenek gibi bireysel özelliklerinin yanında, iş birliği içerisinde ve sinerji ile görev yapmaları, ayrıca hedef birliğine sahip olmaları işletmelerin iyi yönetilmesine ve rakiplerine karşı rekabet avantajı sağlamalarına neden olmaktadır. Bu durum doğal olarak kurumsal performansı ve finansal performansı olumlu etkilemektedir.

Çalışan performansı sadece iş süreçlerinde değil, işe alma, ölçme, eğitim ve ödüllendirme gibi tüm aşamaların birlikte değerlendirilmesi sonucunda sağlanabilecek bir durumdur. Bu süreç, faaliyet gösterilen ülkenin kültürüne, siyasi yapısına, ticari alışkanlıklarına ve diğer etkenlere göre farklılaşmaktadır (Varma v.d., 2008: 11).

Çalışan performansı her çalışan için ayrı ayrı belirlenebilirken, çalışan gruplarının performansı da ölçümlenebilmektedir. Bu ölçüm işletme hedeflerine

paralellik sağlanması açısından bireysel performansa göre daha olumlu sonuçlar vermektedir.

Çalışan performansının artırılması, çalışanların işyerine olan bağlılığını yükselterek yaptıkları işi benimsemelerine sebep olmaktadır. İşletme ile çalışan bağını güçlendiren faaliyetler yüksek verimlilik sağlarken, aynı zamanda kurumsal performans ve finansal performansı artırmaktadır. Bu durum, işletmenin yönetilmesindeki etkinliği yükseltmektedir.

Çalışan performansının ölçülmesi çeşitli teknikler kullanılarak yapılan bilimsel bir süreçtir. İşletmeler genellikle bünyelerine en uygun tekniği ya da teknikleri tespit ederek bu süreci yönetmektedirler. Bu çalışma çalışanların sadece iş performanslarını ölçmeye ve eksik olan hususları iyileştirmeye yönelik olarak yapılmaktan ziyade, çalışanların işletmenin stratejik hedeflerine de en fazla katkı sağlanmasına yönelik olmaktadır.

Çalışan performansının doğru şekilde ölçülebildiği durumlarda işletme yönetimi aksayan yönlerde düzeltici önlemler alarak kurumsal performansı, dolayısıyla da finansal performansı en üst seviyelere taşıyabilmektedirler. Dolayısıyla, çalışan performansının ölçülmesi ve yükseltilmesi işletme için alınacak pek çok kararda olumlu etki yapmakta, kurumsal verimliliği artırmaktadır.

1.4.1.3.2. Kurumsal Performans

Kurumsal performansın doğru bir şekilde ölçülmesi ve üst seviyelere taşınması işletmelerin geleceğe yönelik stratejik hedeflere ulaşması ve işletme ile ilişkili tarafların memnuniyetini artırması yönünden öncelik verilmesi gereken bir husus olarak ön plana çıkmaktadır (Cihangir, 2014:40).

İşletmeler, performans yönetimini sağlayarak işleyişte sürekliliği sağlamaya çalışmaktadırlar. Dönemsel olarak kurumsal performansın değerlendirilmesi, performansı olumlu ya da olumsuz etkileyen faktörlerin belirlenerek tedbirler alınması, işletmelerin geleceğe dönük hedeflerine ulaşmada önemli bilgiler vermektedir (Bhasin, 2008, 674).

Kurumsal performansta meydana gelen değişimler, işletmenin ürettiği ürün ya da hizmete, faaliyet gösterdiği sektöre, lojistik şartları gibi diğer etkenlere göre ortaya

çıktığından, yapılacak analizlerde her türlü değişkenler göz önünde bulundurulmalı ve alınacak kararlarda bu değişkenler dikkate alınmalıdır.

1.4.1.4. Genel Finansal Performans Kavramları

Finansal performans, belirli bir finansal dönem içerisinde işletmenin maddi ve maddi olmayan varlıklarını kullanarak elde ettiği gelir ve karlılık durumunu açıklayan kavram olarak açıklanmakla birlikte, performans boyutları olarak tanımlayabileceğimiz bazı diğer kavramlar da işletmelerin finansal performansını ortaya koyabilmektedir (Kenton, 2018: 24).

Finansal performans boyutları olarak bilinen bu kavramlar verimlilik, etkinlik, etkililik, kalite, karlılık, yenilik ve ekonomiklik şeklinde açıklanmaktadır.

1.4.1.4.1. Verimlilik

Verimlilik, bir işletmede girdi olarak kullanılan varlıklar ile ne düzeyde çıktı elde edilebildiğini açıklayan kavramdır.

Verimlilik= Çıktı/Girdi formülü ile bulunan verimlilik, işletmelerin faaliyet gösterdiği sektöre göre değişim göstermektedir (Pekuri v.d., 2011: 41).

İşletmelerin finansal performansının bir göstergesi olarak kullanılan verimlilik, kurumsal düzeyde rekabet gücü oluşturmada vazgeçilmez bir faktördür. İşletmelerin en temel hedeflerinden bir tanesi en üst seviyede verimlilik düzeyine ulaşabilmektir. Verimliliğin en üst seviyeye ulaştırılmasında ise etkinlik ve etkililik kriterlerinde de en üst seviyede performans sağlanması gerekmektedir (Letiche ve Essers, 2004: 82).

1.4.1.4.2. Etkinlik

Etkinlik, girdiler ve çıktılar arasındaki ilişkiyi ölçmek için kullanılan bir göstergedir. Etkinlik kavramı ile bir işletmenin sahip olduğu üretim ya da hizmet kaynaklarını ne ölçüde çıktılara yansıtabildiği analiz edilmektedir.

Etkinlik = Standart (Olması Gereken Performans) / Fiili (Gerçekleşen Performans) formülü ile bulunan etkinlik göstergesi, görüleceği üzere bir işletmenin olağan hedeflerinin gerçekleşen sonuçlar ile karşılaştırılmasını göstermektedir. Diğer

bir ifade ile işletmenin hedeflerine ne ölçüde ulaştığını açıklamaktadır (Yükçü ve Atağan, 2009: 3).

Bir işletmenin etkinliğinde en önemli faktör tüm çalışanların kurum hedeflerine yönelik ortak çalışmalarıdır. Bu durum, işletmenin zaman içerisinde başarıya ulaşmasına ve yeni hedefler belirleyerek süreklilik kazanmasına sebep olmaktadır. Öte yandan, işletmenin etkinliği yönetimsel becerilere ve verimlilik, etkililik, kalite, karlılık, yenilik ve ekonomiklik göstergelerine katkı sağlamaktadır (Bartuseviciene ve Sakalyte, 2013: 49).

1.4.1.4.3. Etkililik

Etkililik bir işletmenin sürdürülebilirlik ölçütünün göstergesi olarak kabul edilmektedir. Dar manada düşünüldüğünde işletmenin belirtilen hedeflere ne ölçüde ulaşabildiğini göstermekle birlikte, geniş anlamda değerlendirildiğinde dinamik ve karmaşık yapıya sahip işletmelerin karşı karşıya oldukları koşullara adapte olma düzeylerini açıklamaktadır.

Etkililik = Gerçekleşen (Üretim, Kar, vb.) / Beklenen (Üretim, Kar, vb.) formülü ile bulunan etkililik göstergesi işletmenin başarı kriteri olarak bilinmektedir. İşletmenin planlanan çıktılarının ne derece gerçekleştiğini bu gösterge en iyi şekilde açıklamaktadır.

1.4.1.4.4. Kalite

Kalite, işletmenin gerçekleştirdiği üretim ya da hizmet faaliyetlerinde kullanıcı isteklerini karşılamada gösterdiği yeterlik ile ürün ya da hizmetin hata payı en düşük ve teknik özelliklere en uygun şekilde sunulmasını gösteren kavramdır. Kalite aynı zamanda işletmelerin başarılı performans ile sürdürülebilir şekilde yürütüldüğünü de gösteren kavramdır (Akal, 2011: 50).

İşletmelerin yaptığı üretim ya da hizmet faaliyetlerinde ulaştığı kalite düzeyi kurumsal başarı için önemli bir veri sunmaktadır. Ölçülebilen ve işletme ile ilgili taraflarca kabul edilmiş bir kalite seviyesi işletme performansına pozitif katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla işletmenin yaptığı üretim ya da hizmet faaliyetlerinde ulaştığı kalite düzeyi, verimliliği, etkinliği, etkililiği, karlılığı, yeniliği ve ekonomikliği olumlu yönde etkileyen faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

1.4.1.4.5. Kârlılık

Karlılık, bir işletmenin temel ve nihai amacıdır. İşletmelerin kuruluş amacını da gösteren karlılık kavramı verimlilik, etkinlik, etkililik, kalite, yenilik ve ekonomiklik göstergelerinin tümünde hedeflere ulaşabilmenin sonucu olarak ulaşılan değerdir. Karlılık aynı zamanda işletmenin piyasa değerinin artmasını sağlayan bir olgudur (Ataman, 1993: 43).

İşletmelerin topluma hizmet amaçlı kurulan vakıf, dernek ya da bir hayır kuruluşu olsa dahi sürdürülebilir faaliyet gerçekleştirebilmek için kârlılık kriterini göz önüne almaları gerekmektedir. Kârlılık, işletmenin yaptığı faaliyet sonucunda parasal yönden fayda sağlanıp sağlanmadığını gösterir.

Gelir tablosu yardımı ile ölçülebilen işletme karlılığı, dönem içerisinde oluşan gelirlerden tüm giderlerin çıkartılmasıyla bulunur. Kârlılık, daha geniş bir ifade ile işletmenin kâr elde edebilme yeteneğini, yani yapılan yatırımdan kazanç elde etme kabiliyetini açıklar (Tulsian, 2014: 19).

Kârlılık kavramını verimlilik kavramından ayıran en önemli gösterge parasal etkidir. Karlılık parasal etki ile ölçülürken, verimlilik daha çok fiziksel olarak ölçülebilir. Ancak, karlılığı elde edebilmek için verimliliğin mutlaka sağlanması gerekir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, verimlilik karlılığın olmazsa olmaz göstergesidir.

Karlılık, işletmelerin alacağı kararlarda, yatırımcı ve hissedarların işletmeye yönelimlerinde, işletme değeri ve rekabet gücünü arttırmada en önemli göstergelerden birisidir. Bu durum işletmelerin sürdürülebilir şekilde çalışmalarını destekleyen bir sonuçtur.

1.4.1.4.6. Yenilik

Yenilik, işletmelerin rekabet koşullarına uyabilmek, sürdürülebilir büyüme sağlamak, yeni iş sahalarına girmek ve hedeflere ulaşmak için uyguladığı stratejidir. Yenilik; aynı zamanda risk alarak olağan işletme sürecinde özgün farklılıklar oluşturmak anlamına da gelmektedir (Odumeru, 2013: 19).

Yenilik faaliyetlerinin sadece belirli sektörlerde değil her türlü işletmelerde uygulanması gerekir. İşletmelerin dinamik bir yapıya sahip olmaları ancak zaman içerisinde yeniliklere uyum sağlamaları ile mümkündür. Bu durumda, yenilik kavramı

için, bir işletmenin çevresindeki değişimlere başarılı şekilde tepki gösterebilme yeteneği denilmesi daha doğru olacaktır. Bu sayede, işletmelerde pazar fırsatlarının yakalanması ve sürdürülebilir yönetim tarzı uygulanabilmesi mümkün olmaktadır.

Yenilik, işletmelerin tümünün sahip olması gereken temel bir yetenek olması sebebiyle, işletme performansının en önemli belirleyicilerinden olma özelliğine sahiptir. Bu sayede, işletmelerin finansal başarısı da desteklenmektedir (Strecker, 2009: 41).

Günümüzde bilim ve teknolojinin sürekli değişmesi işletmelerin bu değişimlere ayak uydurması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Değişimlere uyarak kendilerini yenileyebilen işletmeler ayakta kalabilmekte, uyum sağlayamayanlar ise zaman içerisinde küçülmekte ya da yok olmaktadırlar. Değişimlere uyum sağlayarak yeni iş, ürün ve ticaret biçimleri ortaya koyabilen işletmeler verimlilik, etkinlik, etkililik, kalite, karlılık ve ekonomiklik göstergelerini sağlamakta, bu sayede işletme performanslarını artırabilmektedir.

Yeniliğin ayrıca rekabetçiliği ve üretkenliği pozitif yönde etkilediği bilinmektedir. Bu nedenle işletmelerin hedeflerine ulaşmada yenilik kavramının gereklerini yerine getirmeleri gerekmektedir.

İşletmelerin yenilik kavramına önem vermesi potansiyeli olan yeni alanlara yatırım yapmaları ile gerçekleşmektedir. Yeni yatırımların ilave harcama anlamına gelmesi sebebiyle kısa vadede işletme karlılığı üzerinde olumsuz etki yapması beklenirken, uzun dönemde işletmelere rekabet üstünlüğü sağlayarak sürdürülebilir bir finansal performansa sahip olunmasını desteklemektedir.

1.4.1.4.7. Ekonomiklik

Ekonomiklik, bir işletmenin maliyet analizinin yapılmasındaki en önemli göstergelerdendir. İşletmenin maliyet giderlerinin minimum düzeyde olmasının yanında, mal veya hizmet satışlarının yüksek olması ekonomiklik oranının yükselmesini sağlar (Tulsian, 2014: 19).

Ekonomiklik = Faaliyet Gelirleri / Toplam Maliyet formülü ile bulunan ekonomiklik göstergesi işletmede sürdürülebilir bir yapı kurulmasında etkilidir.

1.4.1.5. Finansal Performansın Ölçümü

İşletme ile ilişkili tüm taraflar, işletme kaynaklarının etkin kullanılıp kullanılmadığını, işletme değeri ve karlılık potansiyellerini görebilmek için finansal performans göstergelerine ihtiyaç duyarlar (Holbrook, 2010: 5). Finansal performans işletmenin geçmiş ve gelecek durumları hakkında en temel ve gerekli bilgileri sağlarken, işletme faaliyetlerinin etkinliğini, hedeflere ulaşma seviyesini ve gelecekte gelebileceği durumu ölçebilen en önemli veri olma özelliğini göstermektedir (Düzer, 2018: 85).

Finansal performansın ölçülmesinde temelde,

-Geleneksel mali kriterler,

-Değer odaklı kriterler,

-Piyasa odaklı kriterlerden yararlanılmaktadır.

1.4.1.5.1. Geleneksel Mali Kriterler

Geleneksel mali kriterler ile maliyet, etkinlik, karlılık, likidite ve ekonomiklik durumlarına göre ölçüm yapılarak performans tespiti yapılmaya çalışılmaktadır (Gökbulut, 2009: 43).

Bunlardan en sık kullanılanları;

-Karlılık,

-Likidite durumu,

-Etkinlik,

şeklindedir.

Dolayısıyla, geleneksel mali kriterler; karlılıkla ilgili kriterler, likidite ile ilgili kriterler ve devir hızı (etkinlik) ile ilgili kriterlerden oluşmaktadır.

1.4.1.5.1.1. Karlılıkla İlgili Kriterler

Oran olarak hesaplanan genel karlılık kriterleri (göstergeleri) şunlardır;

1.4.1.5.1.1.1. Aktif Kârlılığı

Aktiflerin toplamının ne ölçüde karlılık sağladıklarını ölçer.

Aktif Karlılık Oranı = Dönem Karı / Aktif Toplamı formülü ile bulunan aktif karlılık oranında vergiden sonraki kâr kullanılabilirken, daha çok vergiden önceki kârın kullanılması esası bulunmaktadır.

1.4.1.5.1.1.2 Öz Kaynak Kârlılığı

İşletmeye ortaklarca ya da yatırımcılarca konulmuş maddi ve maddi olmayan fonların (kaynakların) verimliliklerini ölçer.

Öz kaynak Kârlılık Oranı=Dönem Kârı/Öz kaynaklar formülü ile bulunan öz kaynak karlılık oranı aynı zamanda işletmeye konulan kaynakların alternatif maliyetini ortaya koymaktadır.

1.4.1.5.1.1.3. Net Kâr Marjı

Net satışların ne kadarlık net kâr oluşturduğunu ölçer.

Net kâr marjı=Net Kâr/Net Satışlar formülü ile bulunan net kar marjı, faiz ve vergi dâhil olmak üzere tüm giderler düşüldükten sonra oluşan net satışların kârlılık yüzdesini ortaya koymaktadır.

1.4.1.5.1.1.4. Hisse Senedi Başına Kâr

Bir işletmenin her bir hisse için elde ettiği kârı ölçer.

Hisse senedi başına kâr=Dönem Net Kârı/Hisse Senedi Sayısı formülü ile bulunan hisse senedi başına kar özellikle yatırımcıların en önem verdiği göstergelerden bir tanesidir.

1.4.1.5.1.2. Likidite İle İlgili Kriterler

Likiditenin ölçümünde kullanılan önemli üç rasyo bulunmaktadır. Bunlar; Cari Oran, Asittest (Çabuk) Oranı ve Net İşletme Sermayesidir.

1.4.1.5.1.2.1. Cari Oran

Cari oran dönen varlıkların toplam değerinin kısa vadeli borçlar toplamına bölünmesi ile bulunan değerdir.

Toplam Döner Varlıklar / Toplam Kısa Vadeli Borçlar formülü ile bulunan cari oran, bir birimlik kısa vadeli borcun ne kadarlık döner varlıkla karşılanacağını göstermesi açısından işletme kreditörleri ve yatırımcıları için önemli veri sunmaktadır. Faaliyette bulunulan sektöre göre değişiklik göstermesine rağmen, bu oranın 2 ve üstü bir değerde bulunması işletmenin yeterli likidite oranına sahip olduğunu göstermektedir.

1.4.1.5.1.2.2. Asittest (Çabuk) Oranı

Asittest (çabuk) oranı işletmenin likiditesini stokları hesaplama dışında tutarak daha hassas bir şekilde ölçen yöntemdir. Asittest oranı, işletmenin net döner değerleri ile kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü gösterir.

Toplam Döner Varlıklar-Stoklar/Toplam Kısa Vadeli Borçlar formülü ile bulunan asittest oranı değerinin en az 1 olması işletmenin sürdürülebilir seviyede olduğunu gösterir.

1.4.1.5.1.2.3. Net İşletme Sermayesi

İşletmenin döner varlıklarının kısa vadeli borçlarla finanse edilemeyen kısmını gösteren net işletme sermayesi, likidite durumunu net göstermesi açısından önemlidir.

Döner Varlıklar/Kısa Vadeli Borçlar formülü ile bulunan net işletme sermayesi değerinin her zaman yüksek ve pozitif değerde olması beklenir. Negatif bir değer göstermesi işletmenin kısa vadeli borçlarının döner varlıklarından daha yüksek olduğunu gösterdiğinden, duran varlık kalemlerinin de kısa vadeli olarak finanse edildiği anlamına gelir. Bu durum, işletmenin likidite problemi yaşadığının işaretidir.

1.4.1.5.1.3. Devir Hızı (Etkinlik) İle İlgili Kriterler

Bir işletmenin aktiflerini ne derece etkin kullanabildiğini gösteren devir hızı (etkinlik) oranları Alacak Devir Hızı, Alacakların Ortalama Tahsil Süresi, Stok Devir Hızı ve Aktif Devir Hızı göstergelerinden oluşmaktadır.

1.4.1.5.1.3.1. Alacak Devir Hızı

Kredili Satışlar / Ticari Alacaklar formülü ile bulunan alacak devir hızı oranı, bilançodaki alacaklar ile gelir tablosundaki satışlar arasındaki ilişkiyi açıklar. Bu oranın düşük olması işletmenin alacaklarını tahsil etmede zorluk yaşadığının belirlenmesi açısından önemli sonuçlar verebilmektedir.

1.4.1.5.1.3.2. Alacakların Ortalama Tahsil Süresi

Ticari Alacaklar / Yıllık Kredili Satışlar * 365 formülü ile bulunan alacakların ortalama tahsil süresi, işletmenin alacaklarını çevirebilme kabiliyetini ve sermaye ihtiyacı seviyesini göstermektedir. Bu oranın düşük olması işletme alacaklarının kolayca tahsil edilebildiğini ve işletme sermayesi ihtiyacının düşük olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

1.4.1.5.1.3.3. Stok Devir Hızı

Stok devir hızı stokların mamul ve nakde dönme çabukluğu gösteren bir orandır.

Satılan Malın Maliyeti / Ortalama Stok formülü ile bulunan stok devir hızı değerinin büyük olması, işletmenin stok yönetiminin iyi olduğunu göstermektedir.

1.4.1.5.1.3.4. Aktif Devir Hızı

Net Satışlar / Toplam Aktifler formülü ile bulunan aktif devir hızı işletmede varlık kullanımının bir ölçüsü olarak yorumlanmaktadır. Bu oran işletmenin aktiflerinde duran varlıkların durumunu da göstermesi açısından

önemlidir. Aktif devir hızının yavaş olması, işletmede verimsiz ve atıl kaynaklar bulunduğunu gösterir.

1.4.1.5.2. Sosyal Güvenliğe Yönelik Finansal Performans Değerleme Kriterleri

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO-International Labor Organization), sosyal güvenlik programlarını analiz etmek için bazı değerleme kriterleri belirlemiştir (ILO, www.ilo.org/secsoc/areas-of-work/statistical). Bu kriterler, kurumların sürdürülebilirliklerini değerlendirmeye ve sosyal güvenlik programlarının uzun vadeli etkinliği ile mali sağlamlığını ölçülmesine yardımcı olur. Bu kriterler, sosyal güvenlik kurumlarının finansal yapısını değerlendirmek için kullanılan genel rehberler olarak nitelendirilebilir ve kurumların finansal performanslarının analiz edilmesinde bir ölçüt olarak ele alınabilir. Ancak her ülkenin kendi koşulları ve sosyal güvenlik sistemi farklı olduğundan, spesifik ölçütler ve değerlendirme metotları ülke içinde değişebilir. Bu nedenle, ILO'nun önerileri, her ülkenin kendi koşullarına uyarlanmalıdır.

Uluslararası bir perspektiften sosyal güvenlik sistemleri incelendiğinde, faaliyet raporlarının hesap verilebilir ve saydam bir biçimde ve yıllara göre karşılaştırılabilir verilerle analiz edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu sistemlerde sadece birkaç yıllık değil, uzun süreli bilimsel yöntem ve yaklaşımlarla analizlerin yapıldığı görülmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 2005 'ten itibaren, diğer kurumlar gibi sosyal güvenlik sistemlerinin de performanslarını değerlendirmek üzere, yöneticiler ve denetim organları tarafından kullanılabilecek yasal, idari ve finansal performans göstergeleri geliştirmiştir. Bu göstergeler üzerinde henüz genel bir uzlaşı olmamasına rağmen, sosyal güvenlik sistemlerinin bir parçası olarak veri toplamada temel olarak kullanıldığı görülmektedir (MacKellar ve Henry, ILO, 2010).

Bu çalışmada, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının değerleme kriterleri olarak ILO tarafından uluslararası gösterge olarak kabul edilen rasyo setleri ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) her ay düzenli olarak yayınladığı bültenlerde ve yıllık faaliyet raporlarında tespit edilen rasyo setleri belirlenmiştir. Aşağıda, önce ILO tarafından uluslararası gösterge olarak kabul edilen 22 adet kriter ve sonra Sosyal Güvenlik Kurumu'nun her ay düzenli olarak yayınladığı bültenlerden ve yıllık faaliyet raporlarından elde edilen 34 adet kriter, toplam 56 kriter iki başlıkta sunulmaktadır.

1.4.1.5.2.1. ILO (International Labor Organization-Uluslararası Çalışma Örgütü) Raporlarından Elde Edilen Kriterler

ILO tarafından uluslararası gösterge olarak kabul edilen kriterler şunlardır:

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun toplam gelir ve giderlerinin Türkiye'nin Gayrisafi Yurt İçi Hasılasına (GSYİH) oranını gösteren Toplam Giderler/GSYİH Oranı (F-1),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelir çeşitlerinin toplam giderlerine oranını gösteren Likidite Oranı (F-2),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gider çeşitlerinin toplam prime esas kazanca (PEK) oranını gösteren Toplam Prime Esas Kazanç Oranı (F-3),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun topladığı primlerin sosyal güvenlik sistemine katkısını gösteren Göreceli Katkı Oranı (F-4),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun faaliyet gelirleri ile faaliyet giderleri farkının toplam giderlere oranını gösteren Fonlama Oranı (F-5),

-Sosyal güvenlik kapsamına dâhil kişi sayısını değerlendiren Bağımlı Oranı (Sosyal Güvenlikten Yararlanma Oranı) (F-6),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yaptığı yatırımların geri dönüşünün Yıllık Gerçek Ortalama Oranı (F-7),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun hazır değerlerini gösteren Güvenli Varlıkların Oranı (F-8),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun dönen değerlerini değerlendiren Varlıkların Likidite Oranı (F-9),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun toplam varlıklarını değerlendiren Toplam Varlıkların Oranı (F-10)

şeklinde 10 ayrı grupta(sette) belirlenen toplam 22 kriterden oluşmaktadır.

Tablo 1.3

ILO Raporlarından Elde Edilen Kriterler

Ana Kod	Oran Adı	Alt Kod	Oran Formülü
F-1	Gelir ve Giderlerin GSYİH 'ya Oranı		
		F-1-1	Toplam Giderler/GSYİH
		F-1-2	Tahsil Edilen İşveren Katkı Primi (Borç Yapılandırması Dâhil)/GSYİH
		F-1-3	Tahsil Edilen İşçi Katkı Primi (Borç Yapılandırması Dâhil)/GSYİH
		F-1-4	Tahsil Edilen İşveren Katkı Primi (Borç Yapılandırması Hariç)/GSYİH
		F-1-5	Tahsil Edilen İşçi Katkı Primi (Borç Yapılandırması Hariç)/GSYİH
		F-1-6	Devlet Nakdi Yardımları/GSYİH
		F-1-7	Yatırımlardan Elde Edilen Gelirler/GSYİH
		F-1-8	Diğer Gelirler/GSYİH
		F-1-9	Toplam Gelirler /GSYİH
F-2	Likidite Oranı		
		F-2-1	Toplam Gelirler /Toplam Giderler
		F-2-2	Toplam Gelirler (Yatırımlardan Elde Edilen Gelirler Hariç)/Toplam Giderler
F-3	Toplam Prime Esas Kazanç Oranı		

		F-3-1	Toplam Giderler (Devlet Nakdi Yardımları Hariç) /Toplam Prime Esas Kazanç (PEK) Miktarı
		F-3-2	Toplam Giderler(Devlet Nakdi Yardımları Dahil) /Toplam Prime Esas Kazanç (PEK) Miktarı
F-4	Göreceli Katkı Oranı		
		F-4-1	Ortalama Katkı Oranı {(Prim Tahsilatları/Toplam PEK)*100} /Ödenen Prim Rasyosu {(Toplam Giderler -Devlet Nakdi Yardımları)/Toplam Prime Esas Kazanç)} *(Ödenen Prim Rasyosu F-3-1'de Hesaplandı)*
F-5	Fonlama Oranı		
		F-5-1	Geçmiş Yıl Olumlu Faaliyetleri (Faaliyet Gelirleri-Faaliyet Giderleri)/Toplam Giderler
F-6	Bağımlı Oranı (Sosyal Güvenlikten Yararlanma Oranı)		
		F-6-1	Sosyal Güvenlik Kapsamına Dâhil Kişi Sayısı (Gelir Testi Yaptıranlar Dahil) /Yıl Sonu Aktif Sigortalı Sayısı
		F-6-2	Sosyal Güvenlik Kapsamına Dâhil Kişi Sayısı (Gelir Testi Yaptıranlar Dahil) /Ortalama Zorunlu Aktif Sigortalı Sayısı
F-7	Yatırımların Geri Dönüşünün Yıllık Gerçek Ortalama Oranı		
		F-7-1	(2*{Yatırımların Net Dönüş Miktarı(Yatırım Gelirleri-Yatırım Giderleri)} / {Mali Yıl Başındaki Dönen Ve Duran Varlıklar Toplamı+Mali Yılın Sonundaki Dönen ve Duran Varlıklar Toplamı}-{Yatırımların Net Dönüş Miktarı(Yatırım Gelirleri-Yatırım Giderleri)}-Tüfe (Tüketici Fiyatları Endeksinin (CPI) Yıllık Ortalama Yükseliş Oranı

	F-7-2	(2*{Yatırımların Net Dönüş Miktarı(Yatırım Gelirleri-Yatırım Giderleri)} / {Mali Yıl Başındaki Dönen ve Duran Varlıklar Toplamı+Mali Yılın Sonundaki Dönen Ve Duran Varlıklar Toplamı}-{Yatırımların Net Dönüş Miktarı(Yatırım Gelirleri-Yatırım Giderleri)}- Brüt Ücret Maaş Endeksi Artış Oranı (Ücretlerde Mevsimsel Ve Takvim Etkilerinden Arındırılmış Yıllık Ortalama Yükseliş Oranı)
F-8	Güvenli Varlıkların Oranı	
	F-8-1	Hazır Değerler / Mali Yıl Sonundaki Toplam Varlık Miktarı
F-9	Varlıkların Likidite Oranı	
	F-9-1	Dönen Değerler/Mali Yıl Boyunca Toplam Giderlerin Miktarı
F-10	Toplam Varlıkların Oranı	
	F-10-1	Toplam Duran Varlık Miktarı (Mali Duran Varlıklar+Maddi Duran Varlıklar+Maddi Olmayan Duran Varlıklar)/ Mali Yılın Sonundaki Toplam Varlık Miktarı

1.4.1.5.2.2. SGK Aylık Bültenlerinden ve Yıllık Faaliyet Raporlarından Elde Edilen Kriterler

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun aylık bültenlerinden ve yıllık faaliyet raporlarından elde edilen kriterler şunlardır;

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gider çeşitlerinin, alınan prim gelirlerine oranını gösteren Giderler/Alınan Prim Gelirleri Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-1),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gider çeşitlerinin gelir çeşitlerine oranını gösteren Giderler/Gelirler Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-2),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelir çeşitlerinin gider çeşitlerine oranını gösteren Gelirler/Giderler Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-3),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelir çeşitlerinin toplam gelirlere oranını gösteren Kısmi Gelirler/Gelirler Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-4),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gider çeşitlerinin toplam giderlere oranını gösteren Kısmi Giderler/Giderler Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-5),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun genel bütçeden yapılan transferlerinin GSYİH'ya oranını gösteren Genel Bütçeden Yapılan Transferler/GSYİH Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-6),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun sosyal güvenlik açığı ve hazine adına SGK 'ca yapılan ödemelerinin GSYİH 'ya oranını gösteren Sosyal Güvenlik Açığı ve Hazine Adına SGK 'ca Yapılan Ödemeler/GSYİH Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-7),

- Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelir ve gider çeşitlerinin GSYİH 'ya oranını gösteren Gelir ve Giderler/GSYİH Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-8),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun tahsil edilen ve edilemeyen primlerinin toplam prim tahakkuklarına oranını gösteren Tahsilat Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-9),

-Türkiye'deki kayıt dışı istihdamı gösteren Kayıtlılık/Kayıt Dışılık Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-10),

-Türkiye'deki kayıt dışı istihdamdan kaynaklanan gelir kayıplarının gelirlere oranını gösteren Gelir Kaybı Oranı (SGK Bülten/Yıllık Faaliyet Raporu-11),

Şeklinde 11 ayrı grupta belirlenen toplam 34 ölçütten oluşmaktadır.

Tablo 1.4

SGK Aylık Bültenlerinden ve Yıllık Faaliyet Raporlarından Elde Edilen Ölçütler

Ana Grup	Oran Adı	Alt Grup	Oran Formülü
SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu-1	Giderler / Alınan Prim Gelirleri Oranları		
		Bülten/Yıllık Faaliyet-1-1	Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları + Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri) / Alınan Prim Gelirleri
		Bülten/Yıllık Faaliyet-1-2	Ödenen Emekli Aylıkları / Alınan Prim Gelirleri
		Bülten/Yıllık Faaliyet-1-3	Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil) / Alınan Prim Gelirleri
		Bülten/Yıllık Faaliyet-1-4	Ödenen Emekli Aylıkları + Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil) / Alınan Prim Gelirleri
		Bülten/Yıllık Faaliyet-1-5	Yönetim Giderleri / Alınan Prim Gelirleri
SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu-2	Giderler / Gelirler Oranları		

		Bülten/Yıllık Faaliyet-2-1	Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları + Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri) / Gelirler (Alınan Prim Gelirleri + Devlet Katkısı Tutarı + Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-2-2	Ödenen Emekli Aylıkları / Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri + Diğer Gelirler)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-2-3	Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil) / Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-2-4	Ödenen Emekli Aylıkları + Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil) / Gelirler (Alınan Prim Gelirleri + Devlet Katkısı Tutarı + Yatırım Gelirleri + Diğer Gelirler)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-2-5	Yönetim Giderleri / Gelirler (Alınan Prim Gelirleri + Devlet Katkısı Tutarı + Yatırım Gelirleri + Diğer Gelirler)
SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu -3	Gelirler/ Giderler Oranları		
		Bülten/Yıllık Faaliyet-3-1	Gelirler (Alınan Prim Gelirleri + Devlet Katkısı Tutarı + Yatırım Gelirleri + Diğer Gelirler) / Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları + Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-3-2	Alınan Prim Gelirleri/ Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları +Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)

		Bülten/Yıllık Faaliyet-3-3	Devlet Katkısı Tutarı/ Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları +Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-3-4	Yatırım Gelirleri / Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları +Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-3-5	Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler/Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları + Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)
SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu-4	Kısmi Gelirler / Gelirler Oranları		
		Bülten/Yıllık Faaliyet-4-1	Alınan Prim Gelirleri/ Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-4-2	Devlet Katkısı Tutarı/ Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-4-3	Yatırım Gelirleri/ Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-4-4	Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler/ Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)

SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu-5	Kısmi Giderler/Giderler Oranları		
		Bülten/Yıllık Faaliyet-5-1	Yönetim Giderleri/ Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları +Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-5-2	Ödenen Emekli Aylıkları / Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları +Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)
		Bülten/Yıllık Faaliyet-5-3	Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)/ Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları +Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)
SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu-6	Bütçe Transferleri/GSYİH Oranı		
		Bülten/Yıllık Faaliyet-6-1	Genel Bütçeden Yapılan Transferler/GSYİH
SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu-7	Sosyal Güvenlik Açığı ve Hazine Adına SGK 'ca Yapılan Ödemeler / GSYİH Oranı		
		Bülten/Yıllık Faaliyet-7-1	Sosyal Güvenlik Açığı ve Miktarı/ GSYİH

		Bülten/Yıllık Faaliyet-7-2	Hazine Adına SGK'ca Yapılan Ödemeler / GSYİH
SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu-8	Gelir ve Giderlerin GSYİH 'ya oranı		
		Bülten/Yıllık Faaliyet-8-1	Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları+Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)/GSYİH
		Bülten/Yıllık Faaliyet-8-2	Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)/GSYİH
		Bülten/Yıllık Faaliyet-8-3	Devlet Katkısı Tutarı Hariç Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)/GSYİH
SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu-9	Tahsilat Oranı		
		Bülten/Yıllık Faaliyet-9-1	Prim Tahsilatları/Toplam Prim Tahakkukları
		Bülten/Yıllık Faaliyet-9-2	Ödenmeyen Toplam Prim Tutarı/Toplam Prim Tahakkukları

SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu-10	Kayıtlılık/Kayıt dışılık Oranı		
		Bülten/Yıllık Faaliyet-10-1	Kayıtdışı İstihdam Oranı
		Bülten/Yıllık Faaliyet-10-2	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Kişi Sayısı (Gelir Testi Yaptıranlar Dahil)/Ülke Nüfusu
SGK Bülten /Yıllık Faaliyet Raporu-11	Gelir Kaybı Oranı		
		Bülten/Yıllık Faaliyet-11-1	Kayıtdışı İstihdamdan Kaynaklı Tahmini Kayıp Prim Tutarı /Alınan Prim Gelirleri
		Bülten/Yıllık Faaliyet-11-2	Kayıtdışı İstihdamdan Kaynaklı Tahmini Kayıp Prim Tutarı / Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)

1.4.1.5.3. Diğer Kriterler

Diğer kriterler değer odaklı göstergeler ve piyasa odaklı göstergeler olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.4.1.5.3.1. Değer Odaklı Kriterler

Değer odaklı kriterler, işletmenin değer yaratan tüm faaliyetlerine göre ölçüm yapmaktadır. Bu gösterge işletme değerinin ve hissedar kazancının en üst seviyeye çıkartılmasının önceleyen değerlerdir. Dolayısıyla, değer odaklı kriterlerin asıl önemi hissedar odaklı olmasından kaynaklanmaktadır. Geleneksel mali kriterler, işletmenin maliyet, karlılık ve verimlilik değerlerini ön planda tutarken, değer odaklı kriterler hissedar memnuniyetini önemsemekte ve hissedarların getirilerine yönelik değerlendirmeler yapmaktadır (Koyuncu, 2010: 44).

Değer odaklı kriterlerde geleneksel mali kriterler göz ardı edilmeden tamamlayıcı ve kapsayıcı bir yöntem izlenir. Bu sebeple, kâr veya kârlılık gibi sonuç verilerinden öteye geçilerek işletmenin finansal performansı bir bütün halinde değerlendirilir (Kırlı v.d., 2013: 102). Böylece, geleneksel mali kriterlerin eksik kalan kısımlarını tamamlayarak yatırım çevrelerine ve hissedarlara yol gösterici rol üstlenir (Şamiloğlu, 2005: 79).

Değer odaklı kriterler,

-Toplam Borçlar/Özsermaye

-Toplam Borçlar/Toplam Aktifler

-Kısa Vadeli Borçlar/Toplam Aktifler

-Uzun Vadeli Borçlar/Toplam Aktifler

-Özkaynaklar/Toplam Aktifler

-Faizleri Karşılama Rasyosu = FVÖK / Faiz Giderleri

şeklinde formüle edilen kaldıraç oranlarından oluşmaktadır.

1.4.1.5.3.2. Piyasa Odaklı Kriterler

Piyasa odaklı kriterler işletmenin sermaye piyasalarındaki performansını dikkate alarak teknik grafikler, yatırımcı algısı ve sermaye girişi gibi temel piyasa eğilimlerine odaklanmaktadır (Gökbulut, 2009: 43).

Piyasa odaklı kriterler, işletme varlıklarının veya işletmenin piyasa değerinin finansal veriler ve piyasa algısına göre belirlenebileceğini açıklamaktadır. Bu sebeple, piyasa odaklı kriterlerde finansal performans ölçütü olarak genellikle Piyasa Değeri/Defter Değeri ve Fiyat/Kazanç oranları esas alınmaktadır (Düzer, 2008: 37).

1.4.2. Finansal Raporlarda Finansal Performansın Sunumu

Bir kurumun ya da işletmenin faaliyetlerindeki finansal performansın ölçülebilmesinde özel ya da kamu sektörü ayrımı yapılmaksızın etkin, saydam ve hesap verilebilir bir finansal raporlamaya ihtiyaç bulunmaktadır. Finansal raporlar, bir işletme hakkında alınacak her türlü karar için finansal rapor kullanıcılarına yol gösterici kaynak niteliğinde olduğundan her zaman doğru bir şekilde algılanabilmelidir. Bu sebeple, finansal raporların işletme ile ilgili tüm kesimlere hitap edecek şekilde saydam ve anlaşılabilir şekilde hazırlanması ve sunulması gerekmektedir. Böylelikle, etkili ve amaca uygun bir finansal raporlamanın varlığından söz edilebilmektedir (Robinson v.d., 2008: 85).

Finansal raporlama için hazırlanacak finansal tablolar işletme hakkında karar alacak taraflar ve doğrudan işletme yönetimine yararlı finansal bilgileri üretmeli ve işletmenin finansal performansı, mali durumu ve nakit akımları hakkında bilgi vermelidir (Lewis ve Pendril, 2004: 15; Çetiner, 2005: 19)

Uluslararası Muhasebe Standartlarında ilk standart olarak "Finansal Tabloların Sunumu" yer almaktadır. Bu durum, aynı zamanda uluslararası düzeyde finansal raporlamaya verilen önemi göstermektedir.

Bu açıklamalar doğrultusunda, finansal raporlamanın etkili bir şekilde sunulabilmesi için raporlamanın,

-Cari dönemdeki finansal durum ve performans hakkında güvenilir veriler sunması,

-Gelecek yıllardaki finansal durum ve performans hakkında tahmin edilebilir bilgileri sağlaması,

-Finansal raporlardaki bilgilerin kolaylıkla yorumlanabilmesi, yanlış anlaşılabilir verilerin bulunmaması,

- Finansal raporlamanın işletme ile ilişkili taraflara kolaylıkla iletilebilmesi,

gerekmektedir (Elliott ve Elliot, 2007: 187; Stice, v.d., 2000: 449).

Finansal raporlamanın işletme ile ilişkili tüm kesimler için finansal analiz yapılabilmesini ve finansal kararlar alınabilmesine yardımcı olduğundan sistematik şekilde ve belirli bir disiplinde hazırlanması gerekmektedir. Aynı şekilde finansal tabloların eklerinin de raporlamaya sağlayacağı katkı aynı finansal raporlamada olduğu gibi işletmenin başarısının ölçülmesine ve değerlendirilmesine katkı sağlayan kaynaklar içermesi gerekmektedir (Bozdoğan ve Özen, 2013).

Başarılı finansal raporlamada işletmenin başarısının ölçülebilmesi ve mali sonuçların kolaylıkla üretilebilmesi gerekmektedir. Bu sebeple finansal raporlamada sağlanacak saydamlık ve hesap verilebilirlik önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, finansal raporlama sürecinin hızlı, güvenilir ve esnek olması, karmaşık bilgiler içermemesi, iç kontrol sistemi ile sürekli olarak desteklenmesi gerekmektedir (Nils v.d., 2003: 138).

Finansal raporlamada finansal tabloların hazırlanmasının temel unsuru finansal mali performansın ve nakit akımı işlemlerinin gerçeğe uygun sunumu olarak kabul edilmesi sebebiyle, raporlama sırasında hazırlanacak finansal bilgilerin anlaşılabilir, karşılaştırılabilir, güvenilir, saydam ve ihtiyaca uygun şekilde hazırlanması gerekmektedir. (Robinson v.d., 2008: 89-90) Bu sebeple, gerçeğe en yakın sunumu amaçlanan finansal tabloların işletmenin finansal performansını ve nakit akımlarındaki sürekli değişimi tüm bilgi kullanıcılarını kolaylıkla anlayabileceği şekilde sunması gerektiğinden, bazı niteliksel özellikleri taşıması gerekmektedir. Finansal raporlama için hazırlanan finansal tabloların etkin, verimli ve saydam bilgiler sunabilmesi için taşıması gereken niteliksel özellikler anlaşılabilirlik, ihtiyaca uygunluk, güvenilirlik ve karşılaştırılabilirlik olarak dörde ayrılmaktadır (TMSK, 2009: 11-16).

Anlaşılabilirlik;

Finansal raporlamada kullanılan finansal tabloların yöneticiler, fon tedarikçileri ve işletme ile ilişkili taraflara sağlayacağı verilerin anlaşılabilir olması gerekmektedir. Finansal raporlamada verilerden yararlanacak tarafların sunulan bilgileri anlayamaması ya da yanlış anlaması finansal raporlamanın amacını ortadan kaldıracak etki gösterecektir. Bu sebeple finansal raporlamanın öncelikle anlaşılabilir olması esas olmakla birlikte, raporlardan sağlanan

bilgilerin analizini gerçekleştirecek tüm kesimlerin kolaylıkla değerlendirebileceği şekilde hazırlanması gerekmektedir (Akdoğan ve Tenker, 2007: 41).

İhtiyaca Uygunluk;

Finansal raporlamada kullanılan finansal tabloların yöneticiler, fon tedarikçileri ve işletme ile ilişkili tarafların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlanması gerekmektedir. Bir finansal raporlama işletmenin geçmiş, mevcut ve gelecek dönem için yapacağı değerlendirmelere katkı sağlıyorsa, bilgi kullanıcılarının ihtiyacına uygundur denilebilmektedir. Finansal raporlamanın ihtiyaca uygun olması aynı zamanda zamanında sunum kavramı ile de bağlantılı olmasını gerektiren bir durumdur.

Güvenilirlik

Finansal raporlamada kullanılan finansal tabloların yöneticiler, fon tedarikçileri ve işletme ile ilişkili taraflar için güvenilir veriler sunması gerekmektedir. Finansal tablolardaki verilerin hatalı olmaması ve hesap kalemleri ile diğer bilgilerin gerçeğe uygun şekilde açıklanması finansal raporlamanın güvenilir olduğu göstermektedir (TMSK, 2009: 13). Güvenilirlik özelliği finansal raporlamanın objektif, saydam ve verilerin kanıtlanabilir olduğunun da göstergesidir (Arı, 2008: 29).

İşletme ile ilişkili taraflar için güvenilir bilgiler sunan finansal raporlama, işletmenin finansal performansını değerlendirmede ve ekonomik kararlar almada etkili bir veri kaynağı olmasına neden olmaktadır.

Karşılaştırılabilirlik;

Finansal raporlamada kullanılan finansal tabloların karşılaştırılabilir olması yöneticiler, fon tedarikçileri ve işletme ile ilişkili taraflar için işletmenin belirli dönem içerisindeki finansal durumu ve değişimlerini görebilmeleri için karşılaştırma imkanı sunmasıdır. Karşılaştırılabilir bir finansal raporlama aynı zamanda bilgi kullanıcılarına işletmeyi diğer işletmelerle kıyaslayabilme imkânı da sağlamaktadır. Bu niteliksel özellik işletmenin diğer işletmelerin finansal durumları ve faaliyet sonuçlarına göre durumunu göstermesi açısından önemlidir. Böylece, hem benzer işletmelerin hem de diğer işletmelerin nasıl yönetildiği, finansal durumunun nasıl olduğu kolaylıkla ölçümlenebilmektedir.

İşletme ile ilişkili taraflar, bir işletmenin diğer işletmelerle finansal faaliyetlerini kıyas etmek istediklerinde kullanacakları yöntem finansal raporlamanın karşılaştırılabilirlik özelliğinden faydalanmak olmalıdır (TMSK, 2009: 14-15).

Finansal raporlar, finansal performansın değerlendirilmesinde kritik bir öneme sahiptir. Finansal raporlarda finansal performansın sunumunda göz önünde bulundurulması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir;

Başlık ve sunum: Raporun başlığı, tarihi ve sunumun amacı gibi temel bilgiler içermeli ve ayrıca raporu kimin hazırladığını ve nasıl denetlediğini açık bir biçimde belirtilmelidir.

İçindekiler kısmı: Raporun içindekiler bölümü, okuyucuların istedikleri bilgilere hızlıca erişmelerine yardımcı olacak bir biçimde sunulmalıdır.

İşletme hakkında genel bilgi: Kurumun iş modeli, sektördeki konumu, hedefleri ve stratejileri hakkında genel bir bilgi sunulmalı ve bu, finansal ifadelerin anlaşılmasına yardımcı olacak bir biçimde yapılmalıdır.

Finansal tablolar: Raporun en önemli bölümlerinden biri finansal tablolardır. Temel tabloların yanı sıra, önceki dönemlerle karşılaştırma yaparak trendleri ve değişiklikleri göstermek için karşılaştırmalı finansal tablolar da sunulmalı ve ayrıntılar eklerde açıklanmalıdır.

Finansal oranlar ve analiz: Finansal tabloların ötesinde, çeşitli mali analiz teknikleri ve finansal oranlar kullanarak kurumun mali yapısı, sürdürülebilirliği, likidite, karlılık, özsermaye verimliliği ve borç yönetimi gibi önemli yönlerini değerlendiren analiz ve değerlendirmeler sunulmalıdır.

Yorumlar ve açıklamalar: Finansal tabloların ardında, mali bilgileri açıklayan ve yorumlayan açıklamalar eklenmeli ve neden belirli bir dönemdeki performansın arttığı veya azaldığını anlatılmalıdır. Buna ayrıca, kurumla ilgili riskler ve fırsatlar hakkında görüşler ve değerlendirmeler eklenmelidir.

Önemli olaylar ve gelişmeler: Meydana gelen önemli olaylar, iş stratejileri veya diğer faktörlerde oluşan değişmeler açıklanmalıdır.

Gelecek beklentileri: Kurumun gelecek beklentileri paylaşılmalı ve muhtemel yatırımcılara ve diğer paydaşlara gelecekteki büyüme planları ve hedefler hakkında bilgi verilmelidir.

Denetim ve onay: Raporun, nasıl bir denetimden ve incelemeden geçtiği anlatılmalıdır. Bu, raporun güvenilirliğini artırır.

Ekler ve notlar: Raporun sonunda, finansal tabloları destekleyen ek bilgiler ve notlar eklenmelidir. Bu, okuyucuların daha fazla ayrıntıya ulaşmalarına yardımcı olur.

Finansal raporlar, kurumların finansal sağlığını ve performansını açıklamak için önemli bir iletişim aracıdır. Raporların saydam, tutarlı ve güvenilir olması, başta toplum olmak üzere tüm paydaşlar için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle finansal raporlar, hem ulusal ve hem de uluslararası düzenlemelere uygunluk sağlayan bir yapıda hazırlanmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE KURUMSALLAŞMA

Çalışmanın bu kısmında öncelikle sosyal güvenlik kavramıyla ilgili genel açıklamalar yapıldıktan sonra sosyal güvenlik sisteminin mali yapısıyla ilgili bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

2.1. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI

Sosyal güvenlik, bir ülkede yaşayan vatandaşların daha çok kamu idaresi eliyle hayat boyu gelir elde edebilmesi, sağlık ve iş güvenliği ihtiyaçlarının karşılanması ve belirli bir yaş ya da sigortalılık döneminden sonra sona erecek çalışma hayatının ardından emeklilik maaşına hak kazanmasını sağlayan koruma sistemidir. Temelde insan ihtiyaçlarını karşılama ve bireyleri koruma amacıyla ortaya çıkmış olan bu sistem, toplumun bugününü ve yarınını teminat altına alan sistematik bir düzen ve insanları yaşam boyunca karşılaşacakları risklere karşı koruma sağlayan bir güvence mekanizmasıdır.

Sosyal güvenlik, zorunlu olarak karşılanması gereken temel insan ihtiyaçlarından birisi olan güvenliğin sağlanmasıdır (Tokol ve Alper, 2015: 12). Ayrıca sosyal güvenlik, hayat boyunca karşılaşılabilecek riskleri bertaraf eden ve bir mesleki faaliyette bulunmanın mükâfatı olarak çalışan ve üretenlerin gelir güvencesini sağlayan ekonomik bir yapıdır (Gökçeoğlu, 2015: 3). Bir başka ifade ile sosyal güvenlik, toplumun temel ekonomik ve sağlık ihtiyaçlarına çözüm bulan ve öngörülen ya da öngörülemeyen sorunları çözebilecek geniş kapsamlı ekonomik bir güvence sistemidir.

Öncelikle, işçi sınıfının menfaatlerini korumak amacıyla ortaya çıkan bir kavram olan sosyal güvenlik sistemi, sanayileşmenin dünyada egemen olmaya başlamasıyla birlikte bağımsız çalışanlar, kamu çalışanları ve sonrasında toplumun tümüne gelir ve sağlık yardımı sağlamış, çalışma risklerini güvence altına alma statüsü kazanmıştır. Bu özelliği ile devletlerin ekonomik politikalarına yön veren ve bu politikalarda doğrudan ve öncelikli olarak dikkate alınan temel bir unsur olmuştur.

Bu tanımlara göre, bireylerin en temel yaşam ihtiyaçlarından birisi olan sosyal güvenlik, doğumdan ölüme kadar süren ve insanı tüm aile bireyleri ile birlikte ilgilendiren, aynı zamanda kamu idarelerinin daima ön planda tutmak zorunda kaldıkları bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. SOSYAL GÜVENLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Sosyal güvenlik kavramının tarihsel gelişimini,

-Dünya'da Sosyal Güvenlik Kavramının Ortaya Çıkması ve Gelişimi,

-Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kavramının Ortaya Çıkması ve Gelişimi,

Başlıkları altında incelemek sistemin gelişim süreçlerini daha iyi değerlendirmemize fayda sağlayacaktır.

2.2.1. Dünya'da Sosyal Güvenlik Kavramının Ortaya Çıkması ve Gelişimi

Sosyal güvenlik kavramı ilk defa Amerika Birleşik Devletleri'nde 1935 yılında kabul edilen Sosyal Güvenlik Kanununda kullanılmakla birlikte temelleri esasen sanayi devrimi dönemine dayanmaktadır. Sanayi devrimi dünyada iktisadi ve sosyal yönden büyük bir etkileşime ve değişime neden olduğundan sosyal hayat üzerinde yeni çalışmalar ve iyileştirmeler yapılması gerekliliğini doğurmuştur. Dolayısıyla, sosyal güvenlik kavramının ortaya çıkmasında sanayi devriminin getirmiş olduğu değişimlerin en önemli etkenlerinden biri olduğu kabul edilebilir.

Bununla birlikte önemi ve kapsamı zaman içerisinde artan sosyal güvenlik kavramına Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 22. 23. ve 25. Maddelerinde yer verilerek küresel bir terim haline getirilmiştir.

10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin konu ile ilgili maddeleri şu şekildedir:

Madde 22- *Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, toplumsal güvenliğe hakkı vardır; ulusal çabalarla, uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenme ve kaynaklarına göre herkes insan onuru ve kişiliğin özgür gelişmesi bakımından vazgeçilmez olan ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.*

Madde 23- *Herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.*

Herkesin, herhangi bir ayrım gözetilmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.

Çalışan herkesin, kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlayacak düzeyde, adil ve elverişli ücretlendirilmeye hakkı vardır; bu, gerekirse, başka toplumsal korunma yollarıyla desteklenmelidir.

Herkesin, çıkarını korumak için sendika kurma ya da sendikaya üye olma hakkı vardır.

Madde 25- *Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar.*

Anne ve çocukların özel bakım ve yardıma hakları vardır. Tüm çocuklar, evlilik içi ya da dışı doğmuş olmalarına bakılmaksızın, aynı toplumsal korumadan yararlanır.

Bu kararlarda yer alan detaylı hükümler sosyal güvenlik kavramını evrensel bir değer haline getirmesi açısından önemlidir.

Sanayi devrimi öncelikle köy yaşantısından şehirlere göç edilmesine sebep olmuş, alışılagelmiş feodal yapıları değiştirmiştir. Bu süreç şehirlerde emeğini arz ederek çalışan işçi sınıfını oluşturmuştur. Sanayi devriminin zamanla makineleşmeyi de beraberinde getirmesi, gelirleri düşen bireyleri aile fertleriyle birlikte çalışmaya sevk etmiştir. Nüfusun artması da çalışma şartlarının daha fazla zorlaşmasına sebep olan etmen olmuştur. Kapitalist anlayışın yaygınlaşması ile zenginleşen sermaye sınıfı daha fazla getiri elde edebilmek için gelir kaynağı emek olan işçi sınıfının ihtiyaçlarını göz ardı ederek baskıcı iş şartları ortaya koymaya başlamışlardır.

Sanayileşmenin sonucunda günlük çalışma saatlerin on beş saate ulaşması ve çocuk işçilik gibi kavramların yaygın şekilde ortaya çıkması işverenlerce normal karşılansa da işçiler açısından kapitalist düzene tepki oluşturmuştur. Bu durum, işçi sınıfının yeni haklara sahip olmasının, yaşam ve çalışma şartlarının iyileştirilmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Böylece, yeni ekonomik ve sosyal yapının ortaya çıkardığı sorunlar ile bu sorunları aşmaya yönelik tedbirler sosyal güvenlik kavramı aracılığıyla ele alınmaya başlanılmıştır (Tokol ve Alper, 2015:210).

Üretimin tarım ağırlıklı ölçekten sanayi ağırlıklı üretime kayması, esas olarak çalışanların güvenliklerinin sağlanmasının zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durumda,

üretim koşullarında yaşanan değişimler sosyal güvenlik kavramının oluşmasında en önemli gerekçe olmaktadır (Gümüş, 2010:6).

Sosyal güvenliğin dünyadaki gelişim süreci öncelikle iş kazaları, meslek hastalıkları ve hastalık sigortalılığı üzerinden hareket edilerek planlansa da zamanla kapsamı genişletilerek çalışma hayatı sonrasındaki emeklilik konularını da içerisine almıştır. Bu hususta Almanya örneğine bakar isek, 1883 yılında Bismarck döneminde ön plana çıkan sosyal sigorta anlayışında hastalık ve emeklilik nedeniyle ortaya çıkan gelir kayıpları kapsam dahiline alınmıştır (Ghai, 2002: 141). Bismarck döneminde yaşanan bu gelişme, Almanya'da sanayi devriminin gelişmeye başladığı, raylı sistemlerin kurulduğu ve işçi hareketlerinin başladığı zamanlara denk gelmektedir. Bismarck 'çı anlayışta kamu çalışanları sosyal güvenlik korumasından yararlanan ilk grup olmakla birlikte, sonradan özel sektör çalışanları da kapsama dâhil edilmişlerdir. Bismarck 'çı anlayışta vatandaşlık temelinde genel bir uygulama yerine, öncelikle erkek çalışanlar sosyal güvenlik kapsamına alınmış, bu kapsamda olanların eş ve çocukları da sosyal haklardan yararlanmışlardır.

Sovyetler Birliğine bakıldığında, sosyal güvenlik ile ilgili konulara 1917 yılında yaşanılan Ekim Devrimi'ne kadar eğilinmediği görülmektedir. Bu dönemden sonra sosyalist yönetime geçilmesi ile birlikte Almanya'daki sisteminden çok daha kapsamlı sosyal güvenlik uygulamaları başlamıştır.

Sanayileşme çalışmaları ile başlayan ekonomik ve sosyal değişimlerin ardından yaşanan birinci dünya savaşı, 1929 büyük buhranı ve ikinci dünya savaşı gibi önemli gelişmeler büyük ölçekte can ve mal kayıplarına sebep olmuş, işsizlik sorununu büyük boyutlara ulaştırmıştır. Bu durum, çalışma koşullarının iyice bozulmasını beraberinde getirerek sosyal güvenlik anlayışında değişiklikler meydana getirmiştir. Bu dönemin etkileri Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomik ve sosyal alana tıpkı Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi devlet müdahalesinin yapılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1935 yılında kabul edilen Sosyal Güvenlik Yasası ile ölüm ve yaşlılık aylığı bağlanması dışında işsizlik sigortası ve işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerinin sosyal güvenlik kapsamına kapsama alınması kararlaştırılmıştır (Diamond ve Lodge, 2014: 37-59). Bu sayede, dünyada ilk defa yaygın bir sosyal güvenlik kavramı kabul edilmiştir. Söz konusu yasa ile birlikte sosyal sigorta ve sosyal yardım kavramları o zamana göre en geniş kapsamlı hali ile güncel hayattaki yerini almıştır.

Sovyetler Birliği modelinin İngiltere'de uygulanması çalışmaları ise W. Beveridge tarafından hazırlanan raporla ortaya konulmuştur. Bu raporda gelirin sürekliliğini sağlamayı hedefleyen Bismarck modelinden farklı olarak yoksulluğun önlenmesi temel amaç olarak belirlenmiştir (Dieckhöner ve Peichl, 2009:5). W. Beveridge tarafından 1941 yılında hazırlanan bu raporda yoksulluğun geniş kapsamlı uygulanacak sosyal güvenlik sistemiyle çözülebileceği, bu nedenle sadece işçilerin değil, tüm İngiliz halkının sosyal güvenlik kapsamına alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu sistemin işlemesi için gerekli finansmanın ise vatandaş ile birlikte kamu idaresinin katkısıyla sağlanması, halkın sağlık hizmetinin finansmanının ise tümüyle vergilerden karşılanması benimsenmiştir.

İngiltere W. Beveridge planını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uygulamaya başlamıştır. Bu sayede birinci ve ikinci dünya savaşı arasındaki ve sonraki dönemde karşılaşılan işsizlik sorununa yönelik işsizlik sigortası ödemeleri devreye sokulmuştur (Ghai, 2002: 141).

Dünya'daki örneklerinde de görüldüğü üzere, sosyal güvenliğin temel amaçlarını temsil eden çalışanların ve toplumun gelirlerinin devamlılığının sağlanması, sağlık yardımlarının kesintisiz devam ettirilmesi, işçilerin çalışma sırasındaki kazalara ve hastalıklara karşı güvence altına alınmaları, çalışma dışında kalanların işsizlik sigortasına kavuşturulmaları kavramları sanayi devriminden itibaren başlayarak ikinci dünya savaşından sonraki sürece kadar kademeli olarak gelişmiştir.

Günümüzün modern dünyasındaki sosyal güvenlik anlayışının tümüyle yerleşmesi ise, bu politikaların hayata geçirilmesinin vatandaşlardan çok kamu idaresinin sorumluluğunda olduğu bilincinin anlaşılmasından sonra meydana gelmiştir. Bu bağlamda, en temel insan ihtiyacı olarak görülen sosyal güvenlik kavramı ekonomik ve sosyal sonuçları ile birlikte değerlendirildiğinde artık devletlerin anayasaları ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmış bir bilim haline gelmiştir (Gökbayrak, 2010:142).

Günümüzde, Türkiye, Avusturya, Almanya, Belçika, Fransa ve Hollanda gibi ülkeler Bismarck modelini kullanırken; İngiltere, Danimarka, Finlandiya, İsveç ve İrlanda gibi ülkeler W. Beveridge modelini daha ön planda tutmaktadırlar. İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan ise karma modeli tercih etmektedir (Erdoğan, 2018: 26-28).

2.2.2. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kavramının Ortaya Çıkması ve Gelişimi

Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin kurulması Cumhuriyet döneminde yaşanan bir süreç olsa da sosyal güvenliğin gelir ve yardımlaşma niteliğine bakıldığında temellerinin Osmanlı dönemindeki ahilik ve sonrasında oluşan lonca teşkilatlarının faaliyetlerinin yer aldığı meslek odaları ile atıldığı anlaşılmaktadır (Gümüş, 2010:5). Usta, kalfa ve çırak ilişkisine dayalı ahilik ya da lonca teşkilatlarının içerisinde kurulan ve her mensubun üye olmak zorunda olduğu meslek örgütleri esnaf ve ticaret erbabının maddi ve manevi menfaatlerini koruma vazifesi görüyordu. Bu meslek örgütleri tarafından oluşturularak adına teavün ya da orta sandığı denilen yardım sandıkları ile afet, ekonomik daralma ve buhran gibi her türlü sıkıntılı döneminde ticareti ayakta tutan maddi destekler devreye sokuluyordu. Örgüt aynı zamanda esnaf ve halk arasında dirlik ve kalite köprüsü görevini de üstlenirken, Osmanlı Devletinin sektörleri destekleyici ve düzenleyici faaliyetlerinde aktif olarak aracılık faaliyeti yürütüyordu (Alper, 2011:8).

Afet, ekonomik daralma ve buhran gibi her türlü sıkıntılı dönemde ticareti ayakta tutan maddi destekler devreye Teavün (Orta) Sandıklarının gelirleri şu şekilde idi.

1-Ahilik teşkilatında girmiş esnaf ve ticaret erbabından alınan aidatlar.

2- Gönüllü yapılan bağışlar.

3-Yamaklıktan çıraklığa, çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükselirken ödenen harçlar.

4-Birliğe ait mülklerden elde edilen gelirler.

5-Askere giden kalfa veya ustanın eşi ve çocukları için toplanan yardımlar.

Teavün (Orta) Sandıklarının giderleri ise şu şekilde idi.

1- İflasın eşiğine gelmiş esnafa, güçsüzlere, özürlülere, hasta ve yaşlılara, bakıma muhtaç kimselere yapılan yardımlar.

2-Afet, ekonomik daralma ve buhran gibi sıkıntılı dönemlerde zarar gören esnafa yapılan yardımlar.

3-Fakir ve muhtaç ailelere yapılan yardımlar

4-Ahi birliklerine bağlı üyelere iş yeri açmak için verilen kısa ve uzun vadeli krediler.

5-Çırakların ve kalfaların katılacakları kurs ve eğitimlerin masraflarının ödenmesi

6-Teşkilata ait taşınır ve taşınmazların tamir ve bakım masrafı

4-Görevlilerin aylık ücretlerinin ödenmesi

8-Teşkilata gelir getireceğine inanılan mülklerin satın alınması.

Osmanlı döneminde ahilik ve lonca teşkilatlarına bağlı olarak kurulan Teavün (Orta) Sandıkları sayesinde her türlü sıkıntılı dönemlerde zarar görmüş esnafa, fakir ve muhtaç ailelere yapılan yardımlar, örgüt mensuplarına verilen finansman kredileri gibi faaliyetlerle ülkemizde sosyal güvenlik sisteminin ilk temelleri atılmıştır.

Cumhuriyet döneminde sosyal güvenlik alanındaki ilk uygulamalar Zonguldak ve Ereğli kömür havzalarında çalışan işçiler için çıkartılmış iki kanun ile başlamıştır. Bu kanunlardan ilki 8 Nisan 1921 tarih ve 114 sayılı "Zonguldak ve Ereğli Havzası Bölgesindeki Kömür Tozlarının İşçilerin Gereksinimlerine Kullanılması" ile ilgili kanun, diğeri ise 10 Eylül 1921 tarih ve 151 sayılı "Zonguldak ve Ereğli Havzası Bölgesindeki Maden İşçilerinin Hukuklarının Korunması" hakkındaki kanundur.

8 Nisan 1921 tarih ve 114 sayılı Zonguldak ve Ereğli Havzası Bölgesindeki Kömür Tozlarının İşçilerin Gereksinimlerine Kullanılması hakkındaki kanun, kömürden arta kalan kömür tozlarının satılması sonucu elde edilecek gelirlerin maden işçilerine harcanmasını içerir iken, 10 Eylül 1921 tarih ve 151 sayılı Zonguldak ve Ereğli Havzası Bölgesindeki Maden İşçilerinin Hukuklarının Korunması hakkındaki kanun, maden işçilerinin 8 saat çalıştırılabileceği, fazla mesainin çalışanın rızası ile iki kat ücret karşılığı yaptırılabileceği ve işçilere eğitim verilmesi konularını kapsamaktadır.

8 Haziran 1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı "İş Kanunu" kapsamında sosyal sigortalar kurumunun kurulması ile ilgili usul ve esaslara yer verilmiştir. 3008 sayılı kanun esas alınarak İşçi Sigortaları Kurumu'nun kuruluşu 1945 yılında gerçekleştirilmiştir. Aynı kanun esas alınarak, 1949 yılında kamu çalışanlarının sosyal haklarını ve emeklilik şartlarını düzenleyen T.C. Emekli Sandığı Kurumu kurulmuştur.

İngiltere'de sosyal güvenliğin oluşmasının temellerini atan 1941 tarihli W. Beveridge raporuyla birlikte dünyada sosyal güvenlik alanında yeni gelişmeler yaşanması ve Türkiye'nin 1932 yılında üye olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile ilişkilerinin gelişmesi de ayrıca sosyal güvenlik sisteminin ülkemizde kurumsallaşmasını sağlayan dış faktörler olarak belirtilebilir (Gökbayrak, 2010:142). Ayrıca Türkiye'nin 18 Ekim 1961 tarihinde imzaladığı ve bireylere sağlık, çalışma şartları, sosyal güvenlik gibi pek çok hakkı getiren Avrupa Sosyal Şartı

da Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin kurumsallaşmasını sağlayan en önemli aşamalardan bir tanesi olarak kabul edilmektedir.

1961 Anayasası ile Türkiye'de sosyal haklar ilk defa anayasal çerçeve kapsamına alınmıştır. Bu anayasanın kabul edilmesinden sonra 1961 yılında OYAK (Ordu Yardımlaşma Kurumu), 1963 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. İşçi ve sosyal işçi hakları çerçevesinde düzenlenen yasalar birleştirilerek 1965 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) kurulmuş, 1972 yılında ise kendi adına bağımsız çalışan esnaf ve ticaret erbabını sosyal güvenlik kapsamına alan Bağ-Kur Genel Müdürlüğü faaliyetlerine başlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde, ülkemizdeki sosyal güvenlik hizmetleri SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı etrafında münferit olarak kurumsallaşmıştır. 1976 yılında çıkartılan 2022 sayılı kanunla 65 yaş altı malul ve muhtaç, 65 yaş üstü muhtaç vatandaşlara sosyal yardım yapılmaya başlanılmıştır.

1982 Anayasasında Sosyal Güvenlik Hakları başlığı altında kabul edilen maddelerle ülkemizde uygulanmakta olan sosyal güvenlik sistemi kurumsallaşmasını önemli ölçüde tamamlamıştır.

1982 Anayasasının *"X. Sosyal Güvenlik Hakları"* başlığı altında yer alan 60. 61. ve 62. Maddelerinde vatandaşlarımızın sosyal güvenlik hakları şu şekilde yer almaktadır.

Madde 60 – *Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.*

Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.

Madde 61 – *Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.*

Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.

Yaşlılar, devletçe korunur, Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.

Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır.

Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.

Madde 62 – *Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.*

1982 anayasasında sosyal güvenlik kavramının geniş tanımlama ile yer almasından sonra 29.05.1986 tarihli 3294 sayılı kanunla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, 24.05.1983 tarihli 2828 sayılı kanunla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuş, 18.06.1992 tarihli 3816 sayılı kanunla da ödeme gücü olmayan vatandaşların tedavi giderlerinin kamu idaresi tarafından karşılanmasını sağlayan yeşil kart uygulaması başlatılarak sosyal güvenlik kanunlarına yardımcı düzenlemeler yapılmıştır.

En son 16.05.2006 tarihinde kabul edilen Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı olarak münferit halde faaliyet gösteren sosyal güvenlik kurumları tek çatı altında toplanmış, bu kanun kapsamında sigortalı sayılma, sigortalılığın başlangıcı ve sona ermesine ilişkin hükümleri içeren ve 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla birlikte, ülkemizdeki tüm sosyal güvenlik uygulamaları, ödeme gücü olmayan vatandaşların tedavi giderlerinin kamu idaresi tarafından karşılanmasını sağlayan yeşil kart uygulaması ve primsiz aylıklar olarak bilinen muhtaçlık aylıkları tek yetkili kurum olarak belirlenen Sosyal Güvenlik Kurumu çatısı altında faaliyet göstermeye başlamıştır.

2.3. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN TÜRLERİ

Dünyada genel geçer şekilde kabul görmüş sosyal güvenlik sistemleri,

-Sermaye Ağırlıklı,

- Refah Ağırlıklı,

-Kapsayıcı,

Sosyal Güvenlik Sistemleri olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir (Ayhan, 2012: 62).

2.3.1. Sermaye Ağırlıklı Sosyal Güvenlik Sistemleri

Sermaye ağırlıklı sosyal güvenlik sistemi, bir ülkedeki sosyal güvenliğin ağırlıklı olarak özel sektör eliyle yürütüldüğü bir yapıdır. Bu sistemde ülkede yaşayan vatandaşlar sağlık, emeklilik ve kısa vadeli sigorta kolları gibi haklardan özel sektör sigorta şirketleri üzerinden faydalanabilmektedir. Kamu idaresi sistemin işleyişini tümüyle özel sektöre bırakmış olup, vatandaşlara ve şirketlere vergi avantajları, yatırım teşvikleri gibi güçlendirici destekler sağlamaktadır. Özel sektör sigorta şirketleri bu sistemde çeşitli paket türleri hazırlayarak

işletmelere ya da kişilere pazarlamakta ve sigortalıların ödedikleri prime göre farklı avantajlar sağlamaktadırlar. Kişiler bütçelerine ya da ihtiyaçlarına göre satın aldıkları paketlere göre farklı sağlık, emeklilik ve kısa vadeli sigorta kolları haklarından faydalanmaktadırlar. Sigortalılar kendilerinin ya da çalıştıkları işyerlerinin kendileri adına imzaladıkları sözleşmenin şartlarını aynen yerine getirmek zorundadırlar. Taahhütlerini yerine getiremedikleri ya da kısmen aksattıkları durumlarda sigorta şirketince kendilerine vaat edilen hakların tümünden ya da bir kısmından mahrum kalmaktadırlar. Ayrıca, daha önce ödedikleri primleri de geriye alma şansları olmamaktadır. Bu sistemin, her vatandaşın eşit haklara sahip olamaması, çalışılan işletmenin sigortalının primlerini ödememesi ya da aksatması ve sigortalıların ödedikleri prime göre haklar elde etmek durumunda olmaları gibi sakıncaları bulunmaktadır (Ayhan, 2012: 63).

2.3.2. Refah Ağırlıklı Sosyal Güvenlik Sistemleri

Almanya Başbakanı W. Bismarck'ın 1880 'li yıllarda sosyalizmi önlemeye yönelik olarak aldığı önlemlere dayanan ve dünyada sosyal güvenlik sistemlerinin ortaya çıkmasına sebep olan bir sosyal güvenlik sitemidir. Bu sistem tek basamaktan oluşan bir prim öngörmektedir. Vatandaşlardan gelir durumu gözetilmeksizin standart bir prim alınan bu sistemde sigortalılar tüm sosyal haklardan eşit faydalanmaktadırlar. Emeklilik, sağlık ve kısa vadeli sigorta kolları elde etme hakları veren bu sisteme giriş, bağımsız çalışanlar ve gelir seviyesi çok düşük olanlar hariç tüm işçiler için zorunludur (Kuruca ve Özdamar, 2013:18). Sistemde, herkesin aynı hakka sahip olmasının ve herhangi bir imtiyaz tanınmamasının vatandaşlar arasında sosyal huzuru sağladığı düşünülmektedir.

Sistemin uygulanmasında acil, yüksek riskli ve tedavisi uzun ve maliyetli olan hastalıklarda herhangi bir prim ve ücret alınmamakta, tüm masraflar kamu idaresi tarafından karşılanmaktadır. Refah Ağırlıklı Sosyal Güvenlik Sistemi daha sonra Türkiye'de de uygulanmakta olan ve elde edilen gelire göre belirlenen, ayrıca bağımsız çalışanların da yapıya dâhil edildiği bir prime esas kazanç modeline doğru gelişmiş ve dünyada kabul görmüştür. Bu şekilde belirlenen uygulamada çok kazanandan çok az kazanandan az prim alınması benimsenerek ücret adaleti sağlanmaya çalışılmıştır.

Refah Ağırlıklı Sosyal Güvenlik Sistemlerinde, Türkiye'de de uygulanan Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) gibi ikincil sosyal güvenlik modelleri geliştirilmiştir. Zorunlu sigortalılık haricinde vatandaşların ihtiyari olarak tercih ettikleri bu yapı, ülkedeki sosyal

güvenlik sistemine önemli katkılar yapmakta, sermaye birikimine sebep olması sebebiyle ülke refahının artırılmasına destek olmaktadır (Ayhan, 2012: 64).

2.3.3. Kapsayıcı Sosyal Güvenlik Sistemleri

Sosyal Güvenlik haklarından ülke vatandaşlarının ücretsiz şekilde faydalandığı bu sistemde emeklilik, sağlık, kısa vadeli sigorta kolları gibi kriterlere göre prim alınmamaktadır. Kamu idaresi, aldığı vergiler ve doğal kaynaklardan aktarılan gelirleri sayesinde tüm sağlık, emeklilik, iş kazası ve meslek hastalığı gibi hizmetlerin finansmanını yaparak vatandaşlara bu yükü yüklememektedir. Bu sistemde herhangi bir prim alınmadığı için vatandaşlar ödeyecekleri prime göre ileride alacakları emeklilik maaşları, ekstra sağlık hizmetleri gibi ayrıcalıkları belirleyememektedirler. Bu durum kişilerin Kamu idaresince desteklenen özel emeklilik fonlarına girişinin temel nedeni olmaktadır. Bu model İskandinav ülkeleri ve Kanada gibi az sayıda ülkede uygulanmaktadır (Ayhan, 2012: 65).

2.4. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN FİNANSMANI

İşletmelerin mal tedariki, sabit giderleri, yükümlülükleri ve diğer harcamaları için gerekli olan fon kaynağını sağlaması ve bu fonları verimli ve etkin şekilde kullanması finansman konusu ilgilendirmektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanı da, bu kapsama dâhil olan kişilere sağlanacak hizmetler için fon kaynağı temin ederek, bu kaynakları verimli ve etkin şekilde kullanma ve böylelikle sürdürülebilir bir yapıyı oluşturmak anlamına gelmektedir.

Ülkeler geliştikçe sosyal ihtiyaçlar büyümekte, dolayısıyla kişilere sağlanan haklarda sürekli artmaktadır. Bu durum, sosyal güvenlik sistemlerinin finansman yönetimini daha önemli hale getirmektedir (Hadzimusiç, 2017).

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanında fon tedariki önemli olsa da bu fonları doğru yerlerde, verimli ve etkin şeklide kullanabilmek daha büyük öneme sahiptir. Bu durumda, sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilir işleyişi fon tedarikinden ziyade, sistemin devamlılığı için fonların etkili şekilde kullanılması ile mümkündür.

Sosyal güvenlik kurumlarının genel olarak ana gelir kaynağı sigortalı çalışanlar için işçi ve işveren olarak alınan primler ile bağımsız çalışanların asgari bir seviyenin altında olmamak kaydıyla kendilerinin ödeyecekleri primlerden oluşturmaktadır. Bu primlere işverenlerin belirli

kriterleri sağlamaları koşuluyla devletçe teşvik modelleri uygulanarak prim desteği de sağlanabilmektedir (Alper, 2015: 165).

Sosyal güvenlik sistemi toplumun bütününü kapsadığından, tüm bireylerin bazı haklardan eşit olarak, bazı haklardan da ödedikleri prim nispetinde faydalanmalarını sağlar. Kişilerin ödedikleri prim tutarına bakılmaksızın sağlık yardımlarından eşit olarak faydalanmaları mümkün iken, emekli aylıkları hak sahiplerinin yıllar boyunca yatırdıkları toplam prim tutarına göre ödenir. Bu durum, sosyal adaletsizliğin önüne geçerek sosyal güvenlik sistemlerinin azami ölçüde kapsayıcı olması sağlayan en önemli unsurdur.

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanı, ülkelerin sosyal ve siyasi yapısıyla bağlantılı şekilde farklılıklar gösterir (Boyacıoğlu ve Öçal, 2018: 911). Bu durum ülkelerin kültürel seviyesi, refah düzeyi ve gelecek beklentileri gibi faktörlerden etkilenmektedir.

2.4.1. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Kaynakları

Ülkelerin ekonomik gelişmişliği, nüfusu, sosyo-kültürel düzeyi gibi özellikleri sosyal güvenlik sistemlerin finansman modellerini belirlemektedir.

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanında genel kabul görmüş iki türlü yöntem vardır. Bunların ilki sosyal güvenliğin finansmanının devlet tarafından vergilerle karşılanması, ikincisi bu finansmanın çalışan ve işverenden alınan primlerle sağlanmasıdır (Hadzimusiç, 2017; Arıcı ve Alper, 2012: 123).

2.4.1.1. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Vergilerle Finansmanı

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanının devlet tarafından vergilerle sağlanması Beveridge Modeli olarak bilinmektedir. Bu sistemde sosyal güvenlik uygulamaları toplumun tümüne yansıtılmakta ve kamusal bir hizmet olarak işlev görmektedir. Ayrıca, ortada bir rekabet oluşmadığı için aktif olarak çalışmayan kesimlerin sosyal güvenlik haklarından dışlanmaları mümkün değildir. Dolayısıyla vergi ödeyen ve ödemeyen herkes bu hizmetlerden eşit olarak faydalanmaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerinin vergilerle finansman yöntemi ülkelerin içinde bulundukları ekonomik durum ile bağlantılıdır. Bu yöntem ciddi bir kamusal fon aktarımı gerektirdiğinden dünyadaki pek çok ülke bu yükü taşıyacak durumda değildir. Dolayısıyla bu yöntem dünya üzerindeki birkaç uygulaması dışında tercih edilmeyen bir yoldur (Çalışır, 2018: 2).

2.4.1.2. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Primlerle Finansmanı

Sosyal Güvenlik Sistemlerinin çalışan ve işverenlerden alınan primlerle finansmanı Bismarck modeli olarak anılmaktadır. Bu sistem dünyada uygulanmakta olan genel ekonomik modele en uygun yöntem olarak kabul edilmektedir.

Sistemin temel finansman kaynağı çalışan ve işverenlerden alınan primlerdir. Bu sistemde, alınan primler sigortalının kazancının belli oranında tahsil edilmektedir (Güzel v.d., 2008: 202). Dolayısıyla, çalışanların ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin sosyal güvenlik hizmetlerinden faydalanabilmeleri için sisteme düzenli olarak prim ödemeleri gerekmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin primlerle finansmanı yönteminde alınan primler çalışanın ücretine dâhil edilerek brüt bir ücret üzerinden hesaplanmaktadır. Bu prim türü aynı zamanda parafiskal (vergi benzeri) gelir olarak da adlandırılmaktadır (Yereli, 2002: 38). Alınan sigorta primlerinin vergi gelirlerinden farkı, bu yönteme dâhil olan her bireyin bir şekilde bu sistemden doğrudan fayda sağlamasıdır (Özdemir, 2007: 229).

2.4.2. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Yöntemleri

Sosyal güvenlik kurumlarının amaç ve hedefleri doğrultusunda faaliyet gösterebilmeleri için etkin bir finansman modeline sahip olmaları gerekmektedir. Sosyal güvenlik istemlerinin sürdürülebilir olması finansal açıdan sürekli olarak kaynak ve fon sağlamalarına bağlıdır. Bu kaynak ve fonların tedarik edilmelerinden sonraki süreçte ise etkin ve verimli şekilde kullanılmaları esastır.

Sosyal güvenlik kurumlarının sürdürülebilir bir finansman modeline sahip olabilmeleri doğru bir finansman yöntemini kullanılıyor olmalarını gerekmektedir. Bu durum uygulanmakta olan ekonomik politikaların ülke koşulları ve sosyal şartlara uyumlu olması ile mümkündür. Dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminde uygulanacak finansman yönteminin kişilerin gelir ve gider durumları ile dengeli olması gerekmektedir. Bu denge durumu aynı zamanda sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri ile de uyumlu olmalıdır (Bayri, 2013: 41-42).

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansman yöntemleri 3 farklı şekilde açıklanmaktadır. Bunlar, Kapitalizasyon Yöntemi, Dağıtım Yöntemi ve Karma Yöntem olarak açıklanmaktadır.

2.4.2.1. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansmanında Kapitalizasyon Yöntemi

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanında kapitalizasyon yöntemi, sosyal güvenlik hizmetlerinin karşılanabilmesi için sigortalılardan alınan primlerin yine sigortalıların giderlerini karşılamak için harcandığı fon toplama yöntemidir. Bu yöntemde yapılacak ödemeleri karşılayabilmek için önce fon meydana getirilmektedir (Güzel ve Okur, 1999: 68). Fon biriktirme işlemi bireysel ve kollektif olmak üzere iki şekilde yapılabilmektedir. Günümüzde kullanılmayan bireysel kapitalizasyon yönteminde, sigortalıdan alınan primler o bireyin sosyal güvenlik giderlerinin karşılanması için biriktirilirken, kollektif kapitalizasyon yönteminde tüm sigortalılardan alınan primler bir fonda toplanarak tüm bireylerin sosyal güvenlik giderlerinin karşılanması için kullanılmaktadır (Yurdadoğ, 2000: 87).

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanında kapitalizasyon yönteminde, sosyal güvenlikten hizmetlerinden faydalanacak kişilerin ödedikleri prim oranları belirli bir alt ve üst sınır aralığında belirlenerek, sistem sürekli denge içerisinde tutulmaya çalışılmaktadır.

2.4.2.2. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansmanında Dağıtım Yöntemi

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanında dağıtım yöntemi, kapitalizasyon yönteminin enflasyonist ortamda bulunan ülkelerde sorun oluşturması sebebiyle geliştirilen diğer yöntemdir. Dağıtım yöntemi, belirli bir yılın gelirleri ile o yılın giderlerinin karşılanması esası bulunmaktadır.

Bu yöntemde belirli bir yılda sağlanan gelirlerin o yılın giderlerini karşılaması, ayrıca gelirin farklı yaş grupları içerisinde dengeli dağılımı hedeflenmektedir (Peker, 2003).

Dağıtım yöntemi kapitalizasyon yöntemi kadar olmasa da enflasyonist ortamda bulunan ülkelerde sorunların devam etmesine, belirli yılda toplanan primlerin gelecek yılda harcanmaya devam edilmesi sebebiyle yüksek enflasyonu karşılayacak yeterlilikte olmaması ile neticelenmektedir. Bu durum devlet bütçesinden sosyal güvenlik sistemine finansman aktarımı gerektirdiğinden, dağıtım yöntemini kısmen yetersiz kılmaktadır.

2.4.2.3. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansmanında Karma Yöntem

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanında karma yöntem kapitalizasyon yöntemi ile dağıtım yönteminin bir arada sentezlendiği sistemdir. Bu yöntemde gelirlerin giderleri karşılayamadığı enflasyonist ortamlarda devlet desteğine başvurulması benimsenmektedir.

2.5.DÜNYANIN GELİŞMİŞ ÜLKELERİNDEKİ SOSYAL GÜVENLİK UYGULAMALARI

Bu kısımda sırasıyla Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere ve Çin Halk Cumhuriyet'indeki sosyal güvenlik uygulamalarına değinilmeye çalışılacaktır.

2.5.1. Almanya

Almanya'nın sosyal güvenlik sistemi kamu eliyle yürütülen tek tip sistem olmakla birlikte, özel sigorta şirketleriyle bağlantıyı mümkün kılan entegre bir yapıya da uygundur. Ülkede tek tip sigortalılık uygulamasına 1 Ekim 2005 tarihinde hayata geçirilen sosyal güvenlik reformu ile geçilmiştir. Bu reformla birlikte Türkiye'deki uygulamaya benzer şekilde, daha önceden işçilere ve kamu çalışanlarına yönelik farklı statüler kaldırılarak tek bir sigortalılık ve basamak türü benimsenmiştir. Böylelikle çalışanlar arasında eşit ve dengeli bir dağılım sağlanmaya çalışılmıştır. Sisteme giriş, gelir seviyesi belirli düzeyin altında kalanlar ile bağımsız çalışan kişiler hariç tüm çalışanlar için zorunludur. Ayrıca, çalışmayanlar için işsizlik sigortası ve düşük gelir seviyesindekiler için ise tamamlayıcı yardım sigortası da uygulamada yer almaktadır. Emeklilik uygulaması ülkemizde olduğu gibi maluliyet, ölüm ve yaşlılık maaşlarından teşekküldür. Bunlara ilave olarak vatandaşlara ek sigorta yaptırarak ileride ikinci bir emekli aylığı elde etme hakkı da verilmiştir. Bu kapsamda, özellikle büyük şirketlerde ve kamuya ait işletmelerde, adına kasa denilen ek emeklilik sandıkları kurulmuştur. Bu sandıklara yapılan prim ödemeleri imzalanan sözleşmeye bağlı olarak çoğunlukla doğrudan işverence gerçekleştirilmekte, işçiden ayrıca katkı payı alınmamaktadır. Bu şekilde, kişilere zorunlu sosyal güvenlik sigortasından bağlanan emekli aylıklarından bağımsız olarak daha az miktara tekabül eden ikinci bir emekli aylığı ya da tazminat ödenmektedir. (Özer, 2012: 87).

2.5.2. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal güvenlik, kamu ve özel sektör çalışanları açısından farklı yapılar göstermektedir. Özel sektörde çalışanlar kendilerinin belirledikleri miktarlardaki primleri özel emeklilik fonlarına yatırarak emekli olacakları yaşı, süreyi ve diğer sonuçları belirlerler. Böylece, kendi gelecek planlarını yapabilirler.

Amerika Birleşik Devletleri sosyal güvenlik sisteminde devlet ya da federal hükümet adına çalışanlar emeklilik yönünden iki gruba ayrılmaktadırlar. Bunların ilki, Kamu Emeklilik

Sistemi (Civil Service Retirement System-CSRS) olarak ifade edilen yapıdır. Bu yapıda kişiler, emekli olabilmek için belirli yaş ve hizmet süresi şartını doldurmak, emekli olmadan önceki son iki yılını bu sisteme bağlı olarak çalışarak geçirmek zorundadırlar. İkinci grupta ise Federal Çalışanlar Emeklilik Sistemi (Federal Employees Retirement System-FERS) olarak adlandırılan yapı vardır. Bu yapı diğerine göre daha kapsamlı düzenlenmiş olup, sosyal güvenlik alanında sağlık, sosyal destekler gibi geniş imkânlar sunmaktadır.

Amerikan sisteminde özel ve kamu çalışanlarının durumlarından ayrıca bağımsız olarak isteğe bağlı özel emeklilik sistemi de bulunmaktadır. Yatırım esaslı bu sistemde, kişiler Türkiye'deki BES düzenlemesine benzer şekilde toptan ödeme ya da emeklilik hakları elde emektedirler (Alper, 2008: 2).

2.5.3. Fransa

Fransa'daki emeklilik sistemi dört gruba ayrılmaktadır. İlk grupta özel sektör çalışanları, ikinci grupta kamu çalışanları, üçüncü grupta tarımda çalışanlar, son grupta ise bağımsız çalışanlar yer almaktadır. Bu dört grupta işçi statüsünde bulunanlar için çalışan ve işveren birlikte prim öderler. Ödemeler haftalık usulde yapılır. Emeklilik hakkından yararlanabilmek için en az 41 yıllık sigortalılık süresi gerekmektedir. Yaş şartı olarak 60 belirlense de 2012 yılında yapılan düzenlemelerde belirlenen ortalama ömür yüksekliği sebebiyle yaş hadlerinde kademeli artış öngörülmüş ve emeklilik yaşının 65'e yükseltilmesi kabul edilmiştir. Otobüs şoförleri, madenciler ya da radyasyon içerikli işyerlerinde çalışanlar ise halen 50 yaşında emekli olabilme hakkına sahiptirler. Kadın çalışanlara uygulanan teşvik modeli ile sahip olunan her çocuk için sigortalılık sürelerine 2 yıl eklenmektedir (Özer, 2012: 87).

2.5.4. İngiltere

İngiliz sosyal güvenlik sisteminde devlet kontrolünde bir sistemden bireysel emekliliğin özendirilmeye başlandığı bir yapıya evrilme göze çarpsa da hem devlet hem de özel sektör emeklilik programlarından oluşan bir yapı süregelmektedir.

Sistem üç farklı yapıda sürdürülmektedir. İlk yapıda devlet kanalıyla işletilen ve işçiler ile bağımsız çalışanların katılmak zorunda oldukları kazanca bağlı emeklilik sistemi yer almaktadır. İkinci yapıda işverenler tarafından işçiler adına ödeme yapılan mesleki emeklilik

sistemi yer almaktadır. Üçüncü yapıda ise bireysel emeklilik sistemi bulunmaktadır. İkinci ya da üçüncü yapıyı tercih edenler ilk yapıdaki zorunlu sigortalılığa dâhil olmak zorunda değillerdir.

İkinci yapıda, işverenler tarafından bazı fonlara ödenen katkıların nemalanması sonucunda biriken tutarlar emeklilik zamanı geldiğinde toplu olarak ilgilisine ödenebilmektedir.

Emeklilik yaşı, 2020 yılından öncesinde kadınlar için 60, erkekler için ise 65 olsa da 2020 yılı itibariyle tüm çalışanlarda 65 e yükseltilmiştir. 2007 yılında kabul edilen emeklilik yasasına göre, 2024-2028 arası emeklilik yaşı 66'ya, 2034-2036 yılları arası 67'ye ve 2044-2046 yılları arasında 68'e yükseltilecektir. Ülkede ayrıca 2003 yılından itibaren uygulanan Emeklilik Kredisi (Pension Credit) adı verilen sistemde, maddi durumu zayıf olan emeklilere yapılan yaşlılık sigortası yardımı bulunmaktadır. Bu yardımda 60 yaşı esas alan kredi garantisi (Guarantee Credit) ve 65 yaşı esas alan tasarruf kredisi (Savings Credit) şeklinde iki kademe vardır. İngiliz emeklilik sisteminde, erken yaşta emeklilik görülmemektedir (Özer, 2012: 88).

2.5.5. Çin Halk Cumhuriyeti

Dünyanın şuanda en fazla nüfusuna sahip Çin'deki emeklilik sisteminde işçiler ve bağımsız çalışanlar sosyal güvenliğe dâhil edilmiştir. Ancak, bazı eyaletlerde bağımsız çalışanlar, istemeleri halinde sosyal güvenlik sistemine dâhil olmamakta, özel emeklilik fonlarına yönelmektedirler. Kamu çalışanları, komünist parti çalışanları ile kültür, eğitim ve bilimsel alanlarda çalışanlar devletin fonladığı özel bir emeklilik sistemine dâhil edilmişlerdir.

İşçilerin sosyal güvenlik primlerinin tamamı çalışma statülerine göre belirlenerek işverenler tarafından ödenirken, bazı işçi gruplarında çalışan ve işverenler sisteme ortak prim ödeyebilmektedirler (Özer, 2012: 89).

2.6. DÜNYADA SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN TEMEL SORUNLARI

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yayınladığı Dünya Sosyal Koruma Raporu verilerine göre, dünya nüfusunun ancak yaklaşık % 30'u gelişmiş sosyal güvenlik sistemine sahip iken, geri kalan %70'i (5.6 milyar kişi) sosyal güvenlik hakkına kısmen sahip olabilmekte ya da bu hakka hiç erişememektedir. Sosyal güvenlik hakkına erişimde en alt sıralarda Afrika,

Asya ve Arap ülkeleri var iken, Avrupa ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada sosyal koruma kapsamının en yüksek olduğu ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır (ILO, 2017-2019 Report; Antonelli ve De Bonis, 2019: 52).

Dünya üzerinde çocukların sadece %35'i gelişmiş sosyal güvenlik hakkına sahip olabilmekte iken, çoğunluğu Asya ve Afrika ülkelerinde yaşayan yaklaşık 1,3 milyar çocuk sosyal güvenceye hiç erişememektedir. Çocukluk dönemlerinde sosyal güvenceden yoksun kalınması en çok eğitim sistemini vurmakta ve nesillerde nitelik kaybına yol açmaktadır. Bu durum geri kalmışlığın temelini oluştururken, geri kalmışlık da sosyal güvenlik sistemlerinin baştan kurulumunu ya da var olan zayıf bir sistemin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

2019 yılı kayıtlarına göre dünya genelinde yaklaşık 172 milyon işsiz birey bulunmaktadır. Bu işsizlerin sadece yirmi milyona karşılık gelen %11,6'sı işsizlik sigortasından yararlanırken, yaklaşık 134 milyon işsiz, işsizlik döneminde herhangi bir sosyal korumaya sahip olamamaktadır. Yeni doğum yapmış kadınlarda analık yardımına erişim oranı ise yaklaşık %21'de kalmaktadır (Brown ve Susskind, 2020:71).

Dünya ülkelerinde sosyal güvenlik harcamalarına ayrılan pay ortalama olarak gayri safi milli hasılalarının % 3,2'sini oluşturmaktadır (ILO, 2019: Data Production and Analysis Unit)

Dünya'daki emeklilerin üçte ikisi aldıkları emekli aylıkları ile sağlıklı koşullarda yaşayabilme olanağına sahip olamamaktadır. Sosyal güvenliğe sahip ülkelerdeki yaşlanmanın artması sebebiyle sosyal güvenlik sistemlerinin finansal sürdürülebilirliğinin hasar göreceği ve bu oranın zaman içerisinde daha da artacağı değerlendirilmektedir (2019, World Social Protection Report 2017– 2019).

Sağlık güvencesine erişim yönünden sosyal güvenliğe bakıldığında, dünyadaki kırsal nüfusun %56'sının; kentsel nüfusun %22'sinin sağlık hizmetlerine sahip olmadığı ortaya çıkmaktadır. Yaşlanmış nüfusun sağlık yönünden sahip olması gereken uzun dönemli bakım ihtiyacının ise sadece %5,6'sı karşılanabilmektedir (ILO, 2019, Centerary Declaration for The Future of Work).

Bireysel güvencede yaşanan bunlar gibi pek çok sorun, üretim, sosyal adalet, gelir güvencesi, sağlık ve refah toplumunun simgesi olan sosyal güvenliğin dünyada yetersiz kaldığını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ayrıca, devletlerin sınırlı müdahale araçlarıyla sosyal güvenlik sorunlarının aşılamadığını da göstermektedir (Gökbayrak, 2017: 80).

Mevcut istatistiki veriler, dünyada sosyal güvenliğin kapsam ve yeterliliğinin artırılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunların önemli ölçüde giderilmesi dünya ülkelerinin tamamında sosyal güvenlik kavramının geliştirilmesiyle mümkün olabilecektir. Günümüzde küresel ölçekte artmaya devam eden yoksulluk ve pandemi gibi çok önemli sorunlar sosyal güvenlik sisteminin ülkelerde devlet politikası olarak belirlenmesi ve bu yönde çalışmalar yapılması ihtiyacını zorunlu kılmaktadır.

2.7. TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE SOSYAL GÜVENLİK KURUMU

Türkiye'de dünyadaki pek çok ülke ile kıyaslandığında yerleşmiş ve gelişmiş bir sosyal güvenlik sistemi bulunmakla birlikte, gelinen nihai duruma yıllar boyunca yapılan bir kısım reformlar sonucunda ulaşılmıştır.

2.7.1. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Mevcut Durumu

Yapılan reformlar sonucunda son olarak 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile ister çalışsın ister çalışmasın tüm ülke vatandaşları genel sağlık sigortası kapsamına dâhil edilmişlerdir.

Bu düzenlemeye göre, 01.10.2008 tarihinden sonra ilk defa sigortalı olmuş kişiler, serbest meslek erbabı, işçi ve kamu çalışanı ayrımı gözetmeksizin gerek ödenecek prim sistemi yönünden gerekse de hak edecekleri emekli aylıkları yönünden tek bir aylık bağlama oranı ve güncelleme katsayısına sahip olmuşlardır.

Bu düzenleme ile birlikte ayrıca, uzun vadeli sigorta kolları (emeklilik primi) ve genel sağlık sigortası dışında kalan kısa vadeli sigorta kolları kapsamındaki iş kazası, meslek hastalığı ve hastalık destekleri ile er vazife malullüğü gibi primsiz sigorta kolları da tek çatı altında toplanmışlardır.

01.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile sosyal güvenlik sistemi sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası (GSS) olarak ikiye ayrılmıştır.

Düzenlemenin genel sağlık sigortası bölümünde, sigortalı çalışan kişilere ilave olarak isteğe bağlı sigorta yapmak suretiyle dışarıdan prim ödeyen vatandaşlar da sağlık yardımı kapsamına alınırken, herhangi bir çalışması ya da isteğe bağlı sigortası olmadığı için sigorta

primi ödemeyen kişiler de dışarıdan ödeyecekleri düşük miktardaki sağlık primi ile genel sağlık sigortası kapsamına alınmışlardır.

Diğer yandan, kişi başı gelirleri asgari ücretin üçte birinden az olan vatandaşlara, eski ismi ile yeşil kart olarak bilinen ve kamu idaresi tarafından karşılanan sağlık yardımına devam edilmektedir.

Düzenlemenin, sosyal sigortalar bölümü ise;

-Kısa Vadeli Sigorta Kolları (İş kazası ve meslek hastalığı sigortası ile analık ve hastalık sigortası),

-Uzun Vadeli Sigorta Kolları (Emeklilik primi içeren yaşlılık sigortası, malullük sigortası ve ölüm sigortası)

Sigortalarından oluşmaktadır.

2.7.2. Türkiye'de Yapılan Sosyal Güvenlik Reformları ve Nedenleri

Türkiye sosyal güvenlik sisteminde yapılan reformların temelleri esasen 1965 yılında kabul edilen Sosyal Sigortalar Kurumu kanununa kadar dayanmaktadır. Sosyal Sigortalar Kurumu kurulmadan evvel ülkemizdeki emeklilikte 60 yaş esası belirlenmişken, bu yaş kriteri söz konusu kanun ile birlikte kadınlarda 55 yaşa indirilmiştir. Dolayısıyla, sosyal güvenlik sistemindeki ilk bozulma bu dönemle birlikte başlamıştır. 1969 yılında kadın ve erkeklerde uygulanan 55 ve 60 yaş şartlarının tümüyle kaldırılması kararı ile birlikte, çalışanların ödedikleri primlerin emeklilerin gelirlerini karşılama oranını ifade eden aktif/pasif oranı endeksi o dönemde 111 seviyesinde iken, 1986 yılına gelindiğinde 11 seviyelerine kadar yaklaşık 10 kat gerilemiştir. Bu oran 1986 yılında yaş şartının yeniden yükseltilerek kadınlarda 50 erkeklerde 55'e çıkartılması sebebiyle 1992 yılına kadar biraz iyileşme gösterse de 1992 yılında yaş şartının bir defa daha kaldırılması sebebiyle 1999 yılına gelindiğinde 2 'nin altına gerileyerek sistemin büyük dezenformasyona uğramasına neden olmuştur. Öyle ki, bu dönemde ülkemiz GSMH'sının %3,5 'u sosyal güvenlik sistemine aktarılmaya başlanılarak, bu alanda önemli finansman açığı yaşanmaya başlanılmıştır (Alper, 2011:16). Yaşanan bu olumsuz tablo sebebiyle 08.09.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ülkemizde sosyal güvenlik alanında düzenlenen ilk reformist kanun olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha çok sosyal güvenlik reformunu ele alan bu kanun, emeklilik yaşının kadınlarda 58, erkeklerde 60 yaşa çıkartılması ve bu şekilde yıllar içerisinde sosyal güvenliğin finansal yapısının

düzeltilerek sürdürülebilir hale gelmesi hedefi üzerine kurgulanmıştır. Bu kanun daha sonra Anayasa Mahkemesinin aldığı karar ile çalışanlar lehine bozulunca 24.05.2002 tarihinde kademeli yaş esasları belirlenerek revize edilmiş ve 08.09.1999 tarihinden önce ilk defa sigortalı olanlar için emekli olunabilecek yaş sınırları yeniden düzenlenmiştir.

Daha sonra, 16.05.2006 tarihinde kabul edilen 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ve 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe girerek ülkemizdeki sosyal güvenlik sistemlerini tek çatı altında toplayan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu bu alanda en kapsamlı yapılan reform olmuştur.

Bu defa, 03.03.2023 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanan "7438 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 08.09.1999 tarihinden önce ilk defa sigortalı olan kişilere uygulanmakta olan kademeli yaş şartı bir defa daha kaldırılarak, prim gününü dolduran yaklaşık 2.000.000 kişinin yaş şartı aranmaksızın emekli olabilmesine imkân tanınmıştır (Resmi Gazete, 03.03.2023).

Görüldüğü üzere, Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi üzerinde yapılan reformların ana sebebi, 1965 yılında kabul edilen Sosyal Sigortalar Kurumu kanununda ilk defa değiştirilerek düşürülen yaş şartıyla sistemin finansal yapısının zayıflatılması ve zarar eder hale getirilmesidir. Sonradan yapılmaya devam edilen yaş indirimleri gerçekleştirilen reformların asıl sebebi olsa da bu değişimlerin ayrı ayrı incelenmesi ve reform gerekliliğinin temel nedenlerinin tam olarak ortaya konulması gerekmektedir.

Bu itibarla, sosyal güvenlik sisteminde dönem içerisinde yapılan reformların genel sebeplerini aşağıdaki başlıklarda özetleyebiliriz.

2.7.2.1. Demografik Yapıda Olumsuz Yönde Değişim

Nüfusun yaşlanması ve sosyal güvenlik sistemi üzerindeki yaşlı nüfusun yük oranının artması sosyal güvenliğin sürdürülebilirliği açısından en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistemin sürdürülebilirlik sorunu, aktif olarak çalışan sigortalı nüfus ile emeklilik ve gelir elde etmek suretiyle sistem dışında kalan pasif nüfusun dengesinin bozulması, dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminin finansman dengesinin bozucu unsuru olarak karşımıza çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, sosyal güvenliğin mali yapısında ileriye dönük planlamaların yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Türkiye'nin Avrupa ve Amerika gibi gelişmiş ülkelere bakıldığında yaşlı nüfus oranı düşük genç ülkelerden birisi olmasına rağmen, doğum oranlarının günden güne azalması sebebiyle yaşlanmanın hızla artmakta olması ileriye

dönük tedbirlerin alınmasını zorunlu hale getirmektedir. 60 yaş ve üstü kişiler olarak tanımlayabileceğimiz yaşlı nüfusun Türkiye'de 2045 yılında gelişmiş ülkeler seviyesine çıkacağı öngörülmektedir. Bu durum, 2050'li yıllara gelindiğinde bağımlı olan pasif nüfusun oranının aktif nüfusu reel olarak geçeceği dönemi beraberinde getirecektir. Dolayısıyla, ülkemizde nüfus yapısındaki olumsuz değişimler yaşanmadan evvel sosyal güvenlik sisteminin aktif pasif dengesinin düzeltilmesi gerekliliği, bugüne kadar yapılan reformların temel nedenlerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır.

2.7.2.2. Sosyal Güvenlik Kurumlarının Finansman Açıklarının Artması

Türkiye'de özellikle yaş şartının kaldırılması sebebiyle ortaya çıkan aktif pasif dengesindeki hızlı bozulma sosyal güvenlik sistemimizdeki finansal açığın artmasının temel nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Bu suretle zaman içerisinde sistem zarar eder hale getirilmiştir. Sosyal güvenliğin yıldan yıla yükselen açıkları devlet hazinesinden her yıl belirli ve artan oranlarda transfer yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu durum, ekonomik göstergelerin ve bütçe dengesinin bozulmasına, yatırımlara ve sosyal refaha bütçeden ayrılan payların azalmasına neden olmaktadır. Hali hazırda ülke GSMH 'sının yaklaşık % 3'ü sosyal güvenlik sistemine aktarılmaya devam etmektedir.

2.7.2.3. Sosyal Güvenlik Sisteminin Verimli Çalışamaması

Sosyal güvenlik sistemi açıklarının fazla olması sebebiyle her yıl devlet bütçesinden aktarılmak zorunda kalan finansman miktarının büyüklüğü ülke kaynaklarından emeklilere ya da işsiz kalmış kesimlere yapılacak yardım ve desteklerin azalmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum kıt kaynakların verimsiz kullanılmasına da neden olmaktadır. Gelir adaletsizliğine sebebiyet veren bu durum, sosyal güvenliğin aktif pasif dengesinin düzeltilmesini gerektiren reformların yapılmasını ve sistemin verimli işler hale getirilmesini gerekli kılmaktadır.

2.7.2.4. Kayıt Dışı İstihdam Oranının Yüksekliği

Kayıt dışı istihdam, istihdam faaliyetlerinin resmi belgelere yansıtılmaması ya da resmi belgelere yansıtılan istihdamın süresinin veya çalışana ödenen ücret miktarının gerçeğinden eksik bildirilmesidir (Mahiroğulları, 2017: 547).

Buna göre, kayıt dışı istihdam niteliği itibariyle yasal işlerde çalışarak istihdama katılan kişilerin, çalışmalarının gün veya ücret olarak Sosyal Güvenlik Kurumu ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi ya da eksik bildirilmesidir, şeklinde de tanımlanabilir.

Kayıt dışı istihdam sosyal güvenlik reformlarının yapılmasından önceki dönemlerde çalışabilen nüfusun % 50 'sinden fazlasına denk gelen yüksek bir orana tekabül etmekteydi. Bu

durum, sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısını bozmakta ve yetersiz hale getirmekteydi. Yapılan sosyal güvenlik reformlarındaki amaç her ne kadar aktif pasif dengesinin sağlanabilmesi yönünde olsa da kayıt dışı istihdamın engellenerek sigortasız çalışan ya da sigortalılıkları çalışma günü ve ücret yönünden eksik ya da düşük gösterilen çalışanların da sisteme dâhil edilerek sosyal güvenlik gelirlerinin artırılmasını hedeflenmekteydi. Bu sebeple, kayıt dışı istihdamın engellenmesi de sosyal güvenlik reformlarının temel nedenlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

TÜİK verilerine göre Türkiye'de yıllar itibariyle kayıt dışı istihdam oranları aşağıdaki Tablo 2.1 'de verilmiştir.

Tablo 2.1

Yıllar İtibari İle Türkiye'deki Kayıt Dışı İstihdam Oranları (%)

Yıllar	Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)
2003	51,75
2004	50,14
2005	48,17
2006	46,97
2007	45,44
2008	43,5
2009	43,84
2010	43,25
2011	42,05
2012	39,02
2013	36,75
2014	34,97
2015	33,57
2016	33,49
2017	33,97
2018	33,42
2019	34,52
2020	30,59
2021	29

Kaynak: https://www.tuik.gov.tr/

Görüldüğü üzere, kayıt dışı istihdamın 2003 yılında ülkedeki çalışabilen kesimin % 51,75 'i kadar yüksek bir orana yükselmesi sosyal güvenlik reformlarının yapılmasının denli gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Kayıt dışı istihdamın yüksekliği, prim gelirlerinin istenilen düzeyde toplanamaması ve aktif pasif çalışan dengesini aktif lehine yeterince iyileştirememesi sonucunu doğurmaktadır. Çalışan nüfusun kayıt altına alınması aynı zamanda prim gelirleriyle karşılanan emeklilik, sağlık ve işsizlik fonu ödemelerini artıracağından, sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilir şekilde çalışabilmesine yardımcı olacaktır. Nitekim sosyal güvenlik alanında yapılan reformlar sonucunda alınan tedbirlerle kayıt dışı istihdam oranları yıldan yıla azalarak 2021 yılında % 29 oranına kadar gerilemiştir. Bu da sosyal güvenlik sisteminin gelir ayağını yükselterek sosyal güvenlik açıklarının azaltılmasına katkı sağlamaktadır.

2.7.2.5. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Mevcut Sorunları

Türkiye'de sosyal güvenlik reformlarının yapılmasının temel sebeplerinden bir tanesi olan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun sorunları kısmını gelir azaltıcı ve gider artırıcı faktörler olarak analiz etmemiz gerekmektedir. Her iki kavram da Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısını bozan en önemli unsur olduğu için reformların yapılma sebepleri arasından birinci sırada yer almaktadırlar.

Çalışanların prime esas kazançlarının daha az prim ödemek amacıyla düşük gösterilmesi, kişilerin hiç sigortalanmaması ya da eksik gün üzerinden bildirilmesi, işsizlik oranının yüksek olması sebebiyle vatandaşların önemli bir bölümünün sisteme dâhil edilememesi, çıkarılan af kanunları sebebiyle prim tahsilatlarının düşük kalması, ayrıca sosyal güvenlik siteminin sürekli açık vermesi sebebiyle finansal piyasalarda değerlendirilebilecek fon birikiminin olmaması Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelirlerini azaltıcı faktörler olarak finansal yapıyı bozmuştur.

Bunlara ilave olarak, erken emeklilik yaşı, primsiz aylık ve yardım ödemeleri, çalışanların yaş ortalamasının sürekli artarak sisteme yük getirmeye devam etmesi gibi gider artırıcı kalemler, sistemin finansal yapısının bozulmasını hızlandırmıştır.

Sosyal güvenlik sisteminin işleyişlerinden kaynaklı gelir azaltıcı ve gider artırıcı etkenlerin oluşturduğu sürdürülebilirlik sorunu sistemin işleyişinde yeni bir aktüeryal model gerekliliğini ortaya çıkarmış ve yapılan sosyal güvenlik reformlarının sebeplerinden birisini oluşturmuştur.

2.7.3.Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform Düzenlemelerinin Kanuni Süreçleri

Yapılan sosyal güvenlik reformları öncesinde, ülkemizin talebi üzerine, finansmanı Dünya Bankası kredisi ile sağlanan ve çalışması ILO tarafından yürütülen 1996 tarihli bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin sorunlarını ortaya koyan önemli bir çalışma olmuştur. Söz konusu raporda genel sağlık sigortası ve emeklilik sigortalarının birbirinden ayrılması, ödenen prime göre emekli aylıklarının belirlenmesi, prime esas kazanç tanımının değiştirilmesi ve emeklilik yaşının artırılması gibi öneriler yer almıştır (ILO, 1996, Social Security Final Report).

ILO tarafından hazırlanan bu rapor dikkate alınarak ülkemizde gerçekleştirilen reformlar şu şekilde ortaya çıkmıştır.

2.7.3.1. 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu

Sosyal Güvenlik alanında yapılan ilk geniş çaplı reform 25.08.1999 tarihinde kabul edilen ve 08.09.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu uygulamasıdır. Bu kanun 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun da temelini oluşturmaktadır. 4447 sayılı kanunun asıl amacı sosyal güvenlik sisteminin gelirlerini arttırmak ve giderlerini azaltmaktır. Bu kanun getirdiği temel değişikliklerle aylık bağlama oranlarının düşürülmesi, emeklilik yaşının kadınlarda 58, erkeklerde 60 'a yükseltilmesi, işsizliğin önlenebilmesi için modern tarzda teşvik uygulamalarının başlatılması ve işsizlik sigortası sisteminin uygulanması gibi düzenlemeleri hayata geçirmiş, beraberinde birçok yasa, kanun hükmünde kararname (KHK), genelge ve yönetmelik gibi düzenlemeleri getirmiştir.

Bu kanunla hayata geçirilen işsizlik sigortası modeli ile Türkiye'de ilk defa işsiz kalan kişilere işsizlik maaşı ödenmesi uygulamasını başlatılmıştır. Ayrıca, çalışmayan ancak iş aramakta olan kişiler için verilmeye başlanılan teşviklerle meslek edindirme ve yetiştirme faaliyetleri uygulamasına geçilmiştir.

Bu kanunla birlikte modern anlamda bireysel emeklilik sisteminin temelleri atılarak, kısaca BES olarak bilinen tasarruf modeli 21 Mart 2001 tarihinde yasal düzenlemeye kavuşmuştur.

4447 kanunun uygulanmasında iki sorun ortaya çıkmıştır. Kanunun emeklilik yaşının kadınlarda 58, erkeklerde 60 'a yükseltilmesi uygulaması Anayasa Mahkemesinin kararıyla iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesinin verdiği iptal kararına istinaden yeniden yapılan 24.05.2002 tarihli düzenleme ile kademeli yaş uygulamasına geçilmiş, bu itibarla çalışanların 4447 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 08.09.1999 tarihindeki hizmetlerine göre kademeli emeklilik yaşları yeniden belirlenmiştir.

Ancak, 03.03.2023 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "7438 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 08.09.1999 tarihinden önce ilk defa sigortalı olan kişilere uygulanmakta olan kademeli yaş şartı bir defa daha kaldırılarak, prim gününü dolduran yaklaşık 2.000.000 kişinin yaş şartı aranmaksızın emekli olabilmesine imkân tanınmıştır (Resmi Gazete, 03.03.2023).

4447 sayılı kanunun içeriğinin daha çok yaş düzenlemesine yönelik olması sebebiyle, yapılması gereken diğer düzenlemeler 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe girecek 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda yasalaşmıştır.

2.7.3.2. 5502 Sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ve 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

4447 sayılı kanunla birlikte getirilen yeni düzenlemelerle sosyal güvenlik alanında yeterli iyileşme sağlanamayınca birbirleri ile bağlantılı iki reform daha gerçekleştirilmiştir. Bunların ilki, 16.05.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 Sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu'dur. Bu düzenleme ile ülkemizde Bağ-Kur, SSK ve Emekli Sandığına tabi çalışan üç ayrı sigortalı kesim tek çatı altında toplanarak tek bir idari yapıya kavuşturulmuştur.

İkinci düzenleme olan ve 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ise farklı emeklilik uygulamalarını bir standart altında birleştiren ve sigortalı olsun ya da olmasın tüm ülke vatandaşlarının genel sağlık sigortası kapsamına dâhil edilmesini sağlayan kapsamlı bir kanundur.

Bu düzenlemelere göre, 01.10.2008 tarihinden sonra ilk defa sigortalı olan, işçi, serbest meslek erbabı ve kamu personelinin aylık bağlama oranı ve güncelleme katsayısı yönünden tek bir emeklilik sistemine dâhil edilerek, aralarında ödenecek prim veya hak edecekleri emekli aylıkları açısından aralarında herhangi bir fark kalmamıştır.

Bu reform kapsamında ayrıca, emeklilik primi, genel sağlık sigortası ve iş kazası, meslek hastalığı ve hastalık desteklerini kapsayan kısa vadeli sigorta kolları dışındaki er vazife malullüğü gibi primsiz ödemelere dair mevzuatlar da birleştirilerek tek çatıya dahil edilmiştir.

Yürürlüğe giren sosyal güvenlik reformları sonucunda, Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (GSS) olarak ikiye ayrılmıştır.

Sistemin sosyal sigortalar kısmı şu başlıklardan oluşmaktadır.

- Kısa Vadeli Sigorta Kolları
  - -İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası
  - -Analık ve Hastalık Sigortası
- Uzun Vadeli Sigorta Kolları
  - -Yaşlılık Sigortası
  - -Malullük Sigortası
  - -Ölüm Sigortası

2.7.4. Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Alanındaki Reform Süreçleri Sonunda Ortaya Çıkan Genel Mali Yapı

Türkiye'de sosyal güvenlik alanında yapılan ilk geniş çaplı reform olan 25.08.1999 tarihinde kabul edilen ve 08.09.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4447 sayılı kanunun asıl amacı sosyal güvenlik sisteminin gelirlerini arttırmak ve giderlerini azaltmaktı. Bu kanun aylık bağlama oranlarının düşürülmesi, emeklilik yaşının kadınlarda 58, erkeklerde 60 'a yükseltilmesi, işsizliğin önlenebilmesi için modern tarzda teşvik uygularının başlatılması ve işsizlik sigortası sisteminin hayata geçirilmesi gibi düzenlemeler hayata geçirmiş olsa da Anayasa Mahkemesi'nin bu kanunun yaş hükümlerini bozması akabinde, 24.05.2002 tarihinde kademeli yaş şartının getirilmesi sebebiyle istenilen başarıya ulaşılamaması sonucunu getirmiştir. Ayrıca, işsizlik sigortasının yasal hale gelmesi sonucunda oluşturulan işsizlik fonunda yeterli birikimin o dönemlerde sağlanamaması etkili istihdam teşviki mekanizmalarının ortaya konulmasını geciktirmiştir. Diğer yandan, 4447 sayılı kanunun içeriğinde yaş yaş düzenlemesi dışında önemli bir değişikliğe yer verilmemesi yeterli başarı sağlanamamasında etkili oluştur. Bu sebeple, sosyal güvenliğin finansal durumunu

güçlendirecek çalışmalar 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe girecek 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununu ile yapılabilmiştir.

16.05.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 Sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu sosyal güvenlik kurumlarını tek çatı altında toplayarak tek bir idari yapıya kavuşturmuştur. Ayrıca, 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda farklı emeklilik uygulamaları tek standart altında birleştirilerek tüm ülke vatandaşlarının genel sağlık sigortasına dâhil edilmesi sağlanmış, bu kapsamlı kanuni düzenleme ile birlikte sosyal güvenlik sisteminde bir kısım düzelmeler görülmeye başlanılmıştır.

Sosyal güvenlik reformlarının etkilerinin daha iyi görülebilmesini sağlayacak istatistiki verilerin detayları şu şekilde özetlenebilir.

2.7.4.1. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Gelirleri

16.05.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunun 34. Maddesinde kurumun gelirler şu şekilde açıklanmaktadır.

Madde 34- *Kurumun gelirleri şunlardır:*

a) Sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası prim gelirleri, idarî para cezaları, gecikme cezaları, gecikme zamları ve katılım payları.

b) Sosyal sigorta ile genel sağlık sigortasına yapılan Devlet katkısı.

c) Taşınır ve taşınmaz gelirleri.

ç) (Mülga: 3/6/2011-KHK-633/35 md.)

d) (Değişik: 10/9/2014-6552/36 md.) Kurumca hazırlanan her türlü standart form, manyetik, elektronik veya akıllı kart satışından elde edilecek gelirler ile her türlü data hattı, internet kullanımı ve benzeri kira gelirleri, Kurumun ödeme kapsamındaki listelere girmek veya bu listelerde kalmak veya değişiklik yapmak için yapılan başvurulardan ve sözleşmelerden elde edilen gelirler.

e) Merkezî yönetim bütçesinden yapılacak diğer transferler.

f) Gerçek veya tüzel kişiler tarafından doğrudan veya vasiyet yoluyla yapılan bağışlar.

g) Primlerin ve diğer gelirlerin değerlendirilmesinden elde edilen gelirler.

h) (Ek: 10/9/2014-6552/36 md.) Eğitim ve danışmanlık hizmetlerinden elde edilen gelirler.

ı) Diğer gelirler.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yıllara göre ayrıştırılmış toplam gelirleri aşağıdaki Tablo 2.2 'de gösterilmektedir.

Tablo 2.2

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Gelirleri (Milyon TL)

Yıllar	Alınan Prim Gelirleri	Devlet Katkısı Tutarı	Yatırım Gelirleri+ Diğer Gelirler	Toplam Gelirler
2010	66.763,42	15.170,03	4.004,93	85.938,38
2011	81.788,80	21.176,05	3.779,62	106.744,48
2012	96.398,63	23.537,15	10.285,77	130.221,55
2013	116.855,94	27.471,37	6.809,35	151.136,66
2014	132.296,58	30.512,18	7.118,14	169.926,91
2015	153.039,75	37.526,04	8.856,74	199.422,52
2016	181.306,27	46.457,37	9.329,98	237.093,61
2017	203.144,76	51.767,06	8.283,06	263.194,88
2018	246.152,78	57.560,20	8.776,23	312.489,21
2019	290.197,31	71.221,98	8.510,41	369.929,70
2020	320.523,87	85.070,02	9.192,29	414.786,18
2021	419.064,13	106.847,99	16.613,63	542.525,75

Kaynak: SGK Bültenleri https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun prim gelirleri 2010 yılında 66.763,42 (milyon TL) iken, bu tutar 2021 yılında 419.064,13 (milyon TL)' ye ulaşmıştır. Aynı şekilde, toplam gelirler 2010 yılında 85.938,38 (milyon TL) iken bu tutar 2021 yılında 542.525,75 (milyon TL)' ye ulaşmıştır.

Kurumun ana gelir kaynağı olan prim gelirlerindeki artış kurumun mali büyüklüğünü ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nun ülke için güçlü ekonomik etkilerinin olduğunu göstermesi yönünden çok önemlidir. Yıllar itibariyle kaydedilen gelir artışları yapılan reformların olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir.

2.7.4.2. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Giderleri

16.05.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunun 34. Maddesinde kurumun giderleri şu şekilde açıklanmaktadır.

Madde 34- *Kurumun giderleri şunlardır:*

a) Sosyal sigorta kapsamında sigortalı ve hak sahiplerine ödenecek olan gelir, aylık ve ödenekler.

b) Genel sağlık sigortası kapsamında yapılacak giderler.

c) (Mülga: 3/6/2011-KHK-633/35 md.)

ç) Genel yönetim giderleri.

d) Faiz giderleri.

e) Eğitim, araştırma, danışmanlık hizmet giderleri.

f) Diğer giderler

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yıllara göre ayrıştırılmış toplam giderleri aşağıdaki Tablo 2.3' de gösterilmektedir.

Tablo 2.3

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Giderleri (Milyon TL)

Yıllar	Ödenen Emekli Aylıkları	Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dâhil)	Yönetim Giderleri	Toplam Giderler
2010	78.957,50	32.556,36	618,03	112.131,89
2011	91.615,38	36.541,98	682,73	128.840,09
2012	105.293,80	44.150,59	776,17	150.220,56
2013	119.161,66	49.937,61	826,42	169.925,68
2014	134.391,51	54.602,54	901,61	189.895,66
2015	151.990,40	59.410,94	965,60	212.366,94
2016	185.157,57	68.048,37	1.086,10	254.292,04
2017	209.545,65	77.686,82	1.170,34	288.402,81
2018	245.105,70	91.565,81	1.495,14	338.166,65
2019	298.614,72	110.749,23	1.823,21	411.187,17
2020	343.045,57	135.704,25	2.049,23	480.799,05
2021	406.024,42	177.240,55	2.477,17	585.742,14

Kaynak: SGK Bültenleri https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun giderlerinde de gelirlerde olduğu gibi artış yaşandığı görülmekle birlikte, giderlerinin halen gelirlerinden çok daha yüksek seyrettiği ve sosyal güvenlik açığının devam etmekte olduğu görülmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelir ve giderleri arasındaki açık, bu açığın merkezi yönetimden bütçe transferi yoluyla finanse edilmesine sebep olmaktadır. Bu durum kamu harcamalarındaki bütçe dengesini bozmakta ve iç borç stokunu artırmaktadır (Cural, 2016: 45).

Türkiye'de sosyal güvenlik harcamalarındaki artış yaşanan yapısal sorunlardan da kaynaklanmaktadır (Arpa ve Kolçak, 2017: 74). Sosyal Güvenlik Kurumu'nda sadece prim gelirlerine dayalı bir modelde ilerlenmesi, sistemin kamu idaresi kanalından alınacak dolaylı vergi kaynakları ile beslenememesi ve yıllar boyunca yaş sınırlamalarının kaldırılması gibi yapılan pek çok düzenleme nedeniyle sistem mali yönden açık vermeye devam etmiş, ortaya aktüeryal olarak getiri sağlayabilecek fazla bir fon koyamamıştır. Sosyal Güvenlik Kurumu'nda aktüeryal olarak değerlendirecek fonların oluşturulamaması gelirlerin finansal piyasa getirilerinden mahrum kalmasına sebebiyet vermiştir.

2.7.4.3. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Gelir-Gider Oranı

Gelir-Gider oranı, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun tüm gelirlerinin giderlerine oranını ifade etmektedir. Bu oranlar aşağıdaki Tablo 2.4 'de gösterilmektedir.

Tablo 2.4

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Gelir-Gider Oranı (milyon TL)

Yıllar	Toplam Gelirler	Toplam Giderler	Toplam Gelirler/ Toplam Giderler
2010	85.938,38	112.131,89	0,766
2011	106.744,48	128.840,09	0,828
2012	130.221,55	150.220,56	0,866
2013	151.136,66	169.925,68	0,889
2014	169.926,91	189.895,66	0,894
2015	199.422,52	212.366,94	0,939
2016	237.093,61	254.292,04	0,932
2017	263.194,88	288.402,81	0,912
2018	312.489,21	338.166,65	0,924
2019	369.929,70	411.187,17	0,899
2020	414.786,18	480.799,05	0,862
2021	542.525,75	585.742,14	0,926

Kaynak: SGK Bültenleri https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/

2010 yılından günümüze kadar Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelir gider dengesi incelendiğinde, sistemin her yıl açık vermeye devam ettiği görülmekle birlikte, gelirlerin giderleri karşılama oranının 2010 yılındaki % 76,6 seviyesinden yükselen bir ivme kaydederek 2021 yılında % 92,6 'ya çıktığı görülmektedir. Bu durum, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun halen açık vermeye devam ettiğini ve henüz tam anlamıyla sürdürülebilir seviyelere gelmediğini göstermektedir.

Türkiye'nin ekonomik göstergelerinde merkezi bütçe açığı kadar önemli diğer unsur sosyal güvenlik açığıdır. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelirlerinin giderlerini karşılayamadığı durumda ortaya çıkan finansal açık genel bütçeden yapılan transferler ile sağlanmaktadır. Sistemin sürdürülebilir olması için gelirlerin giderleri karşılayabilmesi ve fazla veren tutarların aktüeryal fonlar halinde değerlendirilerek geleceğe dönük birikim yapılması gerekmektedir. Ülkemizde Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelirlerinin giderleri aşarak artı bakiyeye geçemediği ve bu durumun kısa vadede gerçekleşmesinin de mümkün olmadığı görülmekle birlikte, sistemin açık miktarının devlet bütçesi üzerindeki yükünün minimum seviyede tutulabilmesi gerekmektedir.

2.7.4.4. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Gelir ve Giderlerinin GSYİH 'ya Oranı

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelir ve giderlerinin GSYİH 'ya oranı bu tutarların ülkenin toplam üretiminden sağlanan gelirde ne kadar paya sahip olduğunu gösteren kavramdır. Bu göstergeler Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının ülke ekonomisindeki payının toplam büyüklüğünün ne derece yüksek olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Türkiye'de bu oranlar aşağıdaki Tablo 2.5 'de gösterilmektedir.

Tablo 2.5

Sosyal Güvenlik Kurumunda Gelir/GSYİH; Gider/GSYİH (Bin TL)

Yıllar	Toplam Gelirler	Toplam Giderler	B-GSYİH	Toplam Gelirler/GSYİH	Toplam Giderler/GSYİH
2010	85.938.384,42	112.131.887,93	1.167.664.479,16	7,360	9,60
2011	106.744.478,46	128.840.092,12	1.404.927.614,91	7,598	9,17
2012	130.221.549,92	150.220.558,17	1.581.479.250,87	8,234	9,50
2013	151.136.660,32	169.925.684,49	1.823.427.315,11	8,289	9,32
2014	169.926.908,56	189.895.656,72	2.054.897.827,65	8,269	9,24
2015	199.422.524,63	212.366.944,23	2.350.941.343,28	8,483	9,03
2016	237.093.610,99	254.292.042,76	2.626.559.709,63	9,027	9,68
2017	263.194.878,33	288.402.810,24	3.133.704.267,36	8,399	9,20
2018	312.489.214,45	338.166.648,55	3.758.773.726,62	8,314	9,00
2019	369.929.696,32	411.187.165,56	4.317.786.909,00	8,568	9,52
2020	414.786.178,07	480.799.049,96	5.046.883.306,93	8,219	9,53
2021	542.525.748,65	585.742.138,49	7.209.040.465,00	7,526	8,13

Kaynak: SGK Bültenleri https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelirlerinin GSYİH 'ya oranının artmakta olması gelirlerinin ülke ekonomisine göre yıldan yıla daha çok yükseldiğini göstermekle birlikte, giderlerinin GSYİH 'ya oranının hem artmakta olması hem de gelirlerin GSYİH 'ya oranından daha yüksek seyretmesi sisteme yapılan bütçe transferlerinin çok fazla olduğunun göstergesidir. Ancak, Türkiye ekonomisinin 2000 yılından bu yana yaklaşık 3 kat büyüdüğü dikkate alındığında, yüksek seyretmeye devam eden gider/ GSYİH oranına sahip olmanın sosyal güvenlik sisteminin işlerliğinin halen sürdürülebilir olmasını engellemediğini göstermektedir.

Ülkemizde sosyal güvenlik sistemindeki gelir gider dengesizliğinin oluşturduğu bütçe açığı halen sürdürülebilir olmasına rağmen, gerekli önlemlerin şimdiden alınmaması durumunda zaman içerisinde Sosyal Güvenlik Kurumu'nun darboğaza girebileceği dikkate alınması gereken bir husustur (Erdoğan, 2018:120).

2.7.4.5. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Aktif-Pasif Oranı

Aktif pasif oranı sosyal güvenlik sistemindeki aktif sigortalıların sayısının sistemden aylık alanların sayılarına oranını ifade eder.

Türkiye'deki bu oran aşağıdaki Tablo 2.6 'da gösterilmektedir.

Tablo 2.6

Sosyal Güvelik Kurumunun Aktif-Pasif Oranı

Yıllar	Aktif Sigortalı Sayısı	Pasif Kişi (Sistemden Aylık Alan) Sayısı	Aktif/Pasif Oranı
2010	16.196.304	9.518.704	1,70
2011	17.374.631	10.015.071	1,73
2012	18.352.859	10.382.732	1,77
2013	18.886.989	10.595.966	1,78
2014	19.821.822	10.921.001	1,82
2015	20.773.227	11.384.263	1,82
2016	21.131.838	11.755.365	1,80
2017	22.280.463	12.154.140	1,83
2018	22.072.840	12.613.151	1,75
2019	22.000.964	12.977.719	1,70
2020	23.344.547	13.264.220	1,76
2021	24.745.149	13.644.030	1,81

Kaynak: SGK Bültenleri https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/

Bir sosyal güvenlik sisteminde aktif sigortalıların sayısının sistemden aylık alanların sayılarına oranının dört olması optimum seviye olarak kabul edilmektedir. Bu durum, dört aktif

çalışandan tahsil edilen sigorta primleri ile bir emeklinin aylığının finanse edilebilmesini açıklamaktadır. Diğer bir ifade ile sosyal güvenlik sisteminde prim ödemeye devam eden dört çalışanın bir emeklinin giderlerini karşılayabilmesi sistemin sürdürülebilir düzeyde olduğunun en önemli göstergesidir. Türkiye'de bu oran 2010 yılında 1,70 iken 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun etkilerinin görülmeye başlaması ile birlikte 2021 yılında 1,81 seviyesine yükselmiştir. Yani, sosyal güvenlik sistemimizde bir emeklinin maaşı yaklaşık iki çalışanın ödediği primler ile karşılanabilmektedir. İdeal olan dört oranına henüz uzak olunduğu için bu durum çalışanların daha fazla prim ödemelerine ve prim yükünün işçi ve işveren aleyhine ağırlaşmasına sebep olmaktadır. Prim yükünün ağır olması ise kayıt dışı çalışmaya neden olmaktadır (Gümüş, 2010:15). Kayıt dışı istihdamın artması ise prim gelirlerinin düşmesine sebep olarak finansman açığını beraberinde getirmektedir. Bu durum, ortaya çıkan sosyal güvenlik açığı için devlet bütçesinden aktarılan tutarları artırmaktadır.

2.7.4.6. Sosyal Güvenliğin Alana (Statüye) Göre Kapsamı

Sosyal Güvenliğin alana göre kapsamı, sistem içerisinde prim ödemekte olan aktif sigortalıların işçi (4a), bağımsız çalışan (4b) ya da kamu personeli (4c) statülerine göre ayırt edilmesidir.

Türkiye'de bu sayılar aşağıdaki Tablo 2.7 'de gösterilmektedir.

Tablo 2.7

Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Alana (Statüye) Göre Kapsamı

Yıllar	4a Kapsam (İşçi)	4b Kapsam (Bağ-Kur)	4c Kapsam (Kamu Personeli)	Toplam Kapsam Sayısı	Kayıt Dışı İstidam Oranı
2010	10.575.935	3.337.858	2.282.511	16.196.304	43,25
2011	11.547.134	3.273.297	2.554.200	17.374.631	42,05
2012	12.527.337	3.162.914	2.662.608	18.352.859	39,02
2013	13.136.339	2.927.250	2.823.400	18.886.989	36,75
2014	13.967.837	2.943.837	2.910.148	19.821.822	34,97
2015	14.802.222	2.938.034	3.032.971	20.773.227	33,57
2016	15.355.158	2.794.132	2.982.548	21.131.838	33,49
2017	16.369.073	2.923.994	2.987.396	22.280.463	33,97
2018	16.054.759	2.984.780	3.033.301	22.072.840	33,42
2019	16.010.002	2.888.154	3.102.808	22.000.964	34,52
2020	17.358.140	2.845.310	3.141.097	23.344.547	30,59
2021	18.399.864	3.156.745	3.188.540	24.745.149	29

Kaynak: SGK Bültenleri https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/

Tablo 2.7. incelendiğinde, 2010 yılından 2021 yılına kadar olan süreçte 4/a (işçi) ve 4/c (kamu personeli) statüsündeki sigortalı sayıları artar iken, 4b statüsünde prim ödeyen bağımsız çalışanların sayısında azalma görülmektedir. Sigortalı çalışanların toplam sayısında ortaya çıkan ciddi artış, reform kanunlarının tesiri ile ülkemizdeki kayıt dışı istihdamın 2010 yılındaki % 43,25 seviyesinden 2021 yılında 29 seviyesine inmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, 1999 yılından itibaren ülkemizde yaşanan yaklaşık 3 katlık ekonomik büyüme ile kurulan şirketlerin sayısında çok fazla artış olması istihdamı yükselterek işçi statüsündeki çalışmayı artırmıştır.

01.10.2008 tarihinden itibaren 4/a (işçi), 4/b (Bağ-Kur) ve 4/c (kamu personeli) statülerinde emeklilik yönünden bir fark kalmadığından zaman içerisinde statü ayrımı daha dengeli bir vaziyet alabilecektir.

2.7.4.7. Sosyal Güvenliğin Nüfusa Göre Kapsamı

Sosyal Güvenliğin Nüfusa Göre Kapsamı ülke nüfusunun ne oranda sigortalı olduğunu açıklayan kavramdır. Bu durum kayıt dışı istihdam oranı hakkında ön bilgi vermesi yönünden önemlidir.

Türkiye'de bu oranlar aşağıdaki Tablo 2.8 'de gösterilmektedir.

Tablo 2.8

Sosyal Güvenliğin Nüfusa Göre Kapsamı

Yıllar	Sigortalı Kapsam	Sigortalı	Kapsam Dışı
2010	61.526.547	83%	17%
2011	64.088.909	86%	14%
2012	62.899.356	83%	17%
2013	62.789.365	82%	18%
2014	65.060.709	84%	16%
2015	67.330.236	86%	14%
2016	68.212.646	85%	15%
2017	70.363.479	87%	13%
2018	70.196.504	86%	14%
2019	70.704.680	85%	15%
2020	72.593.383	87%	13%
2021	74.126.902	88%	12%

Kaynak: SGK Bültenleri https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/

Tablo 2.8 incelendiğinde, reform süreçleriyle birlikte sigortalı nüfus oranının önemli artış kat ettiği, 2010 yılındaki % 83 seviyesinden 2021 yılında % 88 seviyesine yükseldiği görülmektedir.

Genç bir nüfus yapısına sahip olan ülkemizin bugün % 8,8 olan yaşlı bağımlılık oranının 2050 yılına ulaşıldığında % 29 'a yakın olması beklenilmektedir. Ayrıca, 2035 yılında 65 yaş ve üstü vatandaşların sayısının nüfusa oranının %14 'ü geçmesi beklenilmektedir. Nüfusun hızla yaşlanmaya devam etmesi sosyal güvenlik harcamalarını artıracağından ve bununla birlikte sistemi finanse eden çalışan sayısını azaltacağından, yapılan reformlarla emeklilik yaşının 65 'e çıkartılması sosyal güvenlik sistemin sürdürülebilir olmasında etkili olabilecektir.

2.7.4.8. Sosyal Güvenlik Kurumuna Bütçeden Yapılan Transferler ve GSYİH 'ya Oranı

Sosyal Güvenlik Kurumuna bütçeden yapılan transferler, devletin merkezi bütçeden sosyal güvenlik açıklarını ve hazine adına Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yaptığı ödemeleri finanse edebilmek için aktardığı tutarları açıklamaktadır. Bütçe transferlerinin GSYİH 'ya oranı Kurumun gelirlerinin giderlerini karşılayamadığı durumlarda devlet bütçesine olan yükünü göstermektedir. Bu oranın yüksek olması sosyal güvenlik açığının ve hazine adına yapılan sosyal ödemelerin olumsuz yönde seyrettiğinin göstergesidir. Türkiye'de bu oranlar aşağıdaki Tablo 2.9 'da gösterilmektedir.

Tablo 2.9

Sosyal Güvenlik Kurumuna Bütçeden Yapılan Transferler/GSYİH

Yıllar	Bütçe Transferleri	GSYİH	Bütçe Transferleri/GSYİH
2010	55.244.258	1.167.664.479,16	4,73
2011	52.772.218	1.404.927.614,91	3,76
2012	58.728.293	1.581.479.250,87	3,71
2013	71.263.763	1.823.427.315,11	3,91
2014	77.335.890	2.054.897.827,65	3,76
2015	79.038.817	2.350.941.343,28	3,36
2016	108.073.487	2.626.559.709,63	4,11
2017	128.182.906	3.133.704.267,36	4,09
2018	150.530.375	3.758.773.726,62	4,00
2019	196.797.506	4.317.786.909,00	4,56
2020	248.846.194	5.046.883.306,93	4,93
2021	252.083.979	7.209.040.465,00	3,50

Kaynak: SGK Bültenleri https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/

Sosyal Güvenlik Kurumuna devlet bütçesinden yapılan transferlerin GSYİH 'ya oranı 2010 yılındaki % 4,73 seviyesinden 2021 yılında % 3,50 seviyesine gerilediği görülmektedir. Söz konusu oranın halen yüksek seyretmekte olması reformların henüz istenilen sonuçlara ulaşamadığını göstermektedir. Ancak, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun devlet bütçesine bu denli yüksek mali yük getirmesine rağmen, halen sürdürülebilir seviyelerde ilerlenmesi gelecek yönünden ümit vermektedir.

2.8. SOSYAL GÜVENLİK KURUMUNDAN BEKLENTİLER

Sosyal güvenlik, toplumun bugününü ve geleceğini korumayı ve çalışan ya da çalışmayan tüm ülke vatandaşlarını belirsizliklere karşı garanti altına almayı hedefleyen ve kamusal nitelikli koruma sağlayan en önemli sigorta yöntemidir. Bu yapısıyla sosyal güvenlik dünya toplumlarına pek çok güvenceler sunmaktadır.

Bu güvencelerin iki temel işleve sahip olduğu kabul edilmektedir.

Bu işlevlerin ilki, sosyal güvenliğin sosyal sigorta sağlayan yönüdür. Bu işlevin önemi 1929 Büyük Buhran dönemi ve arkasından yaşanan II. Dünya Savaşı ile birlikte daha açık şekilde görülmüştür. Yaklaşık yirmi yıl süren çalkantılı dönemde yaşanan ekonomik çöküşlerin getirdiği işsizlik ve ürün arzı kıtlığı dünyanın fakirleşmesine ve sosyal devlet kavramının önemli ölçüde yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Kişilerin sosyal güvenliğinin sağlanmasının ne denli önem arz ettiğinin anlaşıldığı bu dönem, sosyal sigorta sisteminin hayata geçirilmesinin vatandaşları ileride karşılaşacakları gelir kaybına karşı koruyacak temel düzenleyici faktör olacağını göstermiştir. (Fişek v.d., 1999: 37). Nitekim sosyal güvenlikte, sosyal sigorta anlayışı olarak ön plana çıkan bu temel işlev, ülkeler açısından bakıldığında özellikle geniş çaplı ekonomik kriz dönemlerinde can simidi olacak alternatif olarak değerlendirilmektedir (Damon, 2016: 76).

Sosyal güvenliğin sosyal risklere karşı güvence sağlayan ikinci işlevi gelirin yeniden dağılımının sağlanmasıdır. Bir ülke içerisinde oluşan refah seviyesinin farklı sosyal gruplar arasında bölüşümünü açıklayan bu işlev, toplumsal barış ve huzurun sağlanması yönünden çok büyük öneme sahiptir. Toplumların refah seviyelerinin düşüklüğüne göre önemi daha da artan sosyal güvenlikte gelirin yeniden dağılımı işlevi, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde etkin bir piyasa aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu işlev sayesinde, işini kaybetmiş, gelir kaybına uğramış ya da sağlık sistemine ihtiyacı olan kişiler hayatlarını idame ettirebilecekleri bir ortama sahip olabilmektedirler.

Sosyal güvenlik sistemi, geliri farklı sosyal gruplar arasında yeniden dağıtarak ikincil bir gelir dağılımına yol açmaktadır. Bu yönüyle sosyal güvenliğin gelirin yeniden dağılımı işlevi, işgücünün verimliliğini artırarak katma değer oluşturması değil, ortaya çıkan değerin bölüşümünü sağlamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum sosyal güvenlik uygulamasının geliştiği ülkelerde gelir dağılımı adaletsizliğinin bir miktar da olsa azalmasına sebep olmaktadır. Bu işlevi ile değerlendirildiğinde, sosyal güvenlikte gelirin yeniden dağılımı, vergi gelirlerinden sonra gelir adaletinin sağlanmasındaki en iyi ikinci yol olarak karşımıza çıkmaktadır (Goudswaard ve Caminada, 2010: 8). Ayrıca, üst gelir gruplarının sosyal risklerle karşılaşma olasılığının daha düşük olması ve buna karşılık alt gelir gruplarının sosyal riskler karşısında daha fazla güvenceye ihtiyaç duymaları, gelirin üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına dikey dağılımına yol açmaktadır (Özşuca, 1990: 16). Ancak, sosyal güvenlik, oluşan geliri sadece farklı gelir düzeylerindeki gruplara dikey olarak değil, aynı zamanda yakın gelir grupları içerisinde yer almakla birlikte sağlık durumu, bakmakla yükümlü olunan bağımlı nüfus, yapılan işin sağlık ve güvenlik açısından risk derecesi gibi çeşitli sosyal risklerle karşılaşma olasılığına göre farklı ihtiyaçlara sahip vatandaşlar arasında da yatay olarak dağıtmaktadır (Goudswaard ve Caminada, 2010: 16).

Sosyal güvenlik sisteminde gelirin yeniden dağılımında bir de tersine dikey dağılım kavramı bulunmaktadır. Bu kavram, üst gelir gruplarının yaşam kalitelerinin daha fazla olması sebebiyle sistemden alt gelir gruplarına göre yaşam süresi olarak daha uzun süre yararlanmalarının etkisiyle ortaya çıkan dikey dağılımı açıklamaktadır.

Görüldüğü üzere, çalışmakta olan kişilerin sosyal güvenlik sistemine olan parasal katkılarıyla, bir zamanlar çalışıp artık sistemden gelir almaya başlayanlara ödenen aylıklar ile kişilerin emeklilik dönemlerinde de devam eden sağlık harcamalarını finanse eden sosyal güvenlik sistemi, gelirleri genç kuşaklardan yaşlanmış kuşaklara çeşitli yöntemlerle yeniden dağıtarak gelir transferi sağlamaktadır. Kamu idaresinin doğrudan katkıları dışında, kuşaklararası gelir transferi sağlayan sosyal güvenlik sistemi böylelikle toplumdaki farklı sosyal kesimlerin gelirlerden pay almasını sağlayarak ülkelerin ekonomi politikalarına destek olmaktadır. Bu da sosyal riskleri azami ölçüde azaltarak refah toplumu olabilme yönünde en önemli işlevlerden birisini yerine getirmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminden beklenenler genellikle bireylerin sosyal, ekonomik ve sağlık güvencelerini içermektedir. Kapsam yönünden geniş kitlelere hitap eden bir sigorta işlevi gören sosyal güvenlik sistemini ayrıca,

-Temel sosyal güvenlik hakları,

-İstikrarlı finansman ve kaynak yönetimi,

-Hızlı ve etkin hizmet sunumu,

-İşgücü piyasası ve mesleki güvenlik

-Sürdürülebilir kalkınma,

Yönleriyle de ele almak gerekmektedir.

2.8.1. Temel Sosyal Güvenlik Hakları

Temel sosyal güvenlik hakları, bireylerin yaşam standartlarını çalışma hayatlarını sonlandırdıktan sonra da korumaya, yaşlılık dönemlerini madden ve manen güvence altına almaya ve sağlık hizmetlerine erişimlerini sağlamaya odaklanarak toplumun genel refahını desteklemeyi ifade etmektedir. Bu temel haklar aynı zamanda sosyal güvenlik sisteminin sosyal riskleri ve belirsizlikleri hafifletmesini de amaçlar.

Toplumsal düzeyde düşünüldüğünde, temel sosyal güvenlik hakları kişilere sağlık hizmetleri, emeklilik maaşı, engelli ve yaşlı bakımı ve gelir düzeyine dayalı destek sağlanması gibi temel hak ve avantajları ifade eden bir kavramdır. Sosyal devletin önemli bir unsuru olan bu kavram, özellikle çalışma yaşamını sonlandırmış kişilerin sıkıntı yaşamadan geçirebilecekleri bir yaşam hedeflemektedir (Karagülmez, 2010: 2).

2.8.2. İstikrarlı Finansman ve Kaynak Yönetimi

İstikrarlı finansman ve kaynak yönetimi, sosyal güvenlik sistemlerinin uzun vadeli başarısı ve toplumun genel refahı için gerekli bir finansman yönetimi olarak, sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliğini ve etkinliğini artıran bir kavramdır. Sosyal güvenliğin finansman yönetiminde kritik öneme sahip olan bu kavramın temel amacı gelecek nesillere sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi bırakabilme çabasıdır. Bu yönetim modelinde sosyal güvenlik fonlarının sürdürülebilirliği, finansman kaynaklarının etkili denetimi, adil gelir dağılımı, risk yönetimi ve krizlere karşı sürekli hazırlıklı olma konularına önem verilmesi beklenilmektedir (Önce v.d., 2015).

İstikrarlı finansman ve kaynak yönetiminin başarısı, sosyal güvenlik fonlarının sürdürülebilirliği, finansman kaynaklarının etkili yönetimi, adil katkı ve dağıtım ve risk yönetimi ve krizlere karşı hazırlıklı olma unsurlarına bağlıdır.

2.8.2.1. Sosyal Güvenlik Fonlarının Sürdürülebilirliği

Sosyal güvenlik sistemlerinin uzun vadeli finansal varlığını sürdürebilmesi için fon kaynaklarının dengeli bir şekilde dağıtılması önemlidir. Bu dengeli dağıtımın, gelir ve gider dengesinin sürekli olarak izlenmesi, emeklilik maaşları, sağlık hizmetleri ve diğer sosyal giderlerin uzun vadeli planlanması gibi sürdürülebilirlik modelleri ile desteklenmesi gerekmektedir.

2.8.2.2. Finansman Kaynaklarının Etkili Yönetimi

Finansman kaynaklarının etkili yönetimi sosyal güvenlik sistemlerinin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesini içermektedir. Bu çeşitlendirme sosyal güvenlik sisteminin sadece prim gelirleri ile değil, aynı zamanda yatırım gelirleri, devlet katkısı ve diğer dolaylı vergi kaynaklarıyla desteklenmesi anlamına gelmektedir. Bu şekilde sağlanacak aktüeryal fonların etkili yönetimi ise sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sisteminin teminatı olabilecektir. Aktüeryal fonların etkili yönetilmesi ise ekonomik dalgalanmalara karşı sistemi koruyan bir model oluşturacaktır.

2.8.2.3. Adil Katkı ve Dağıtım

Sosyal güvenlik sisteminden faydalananların ve sisteme prim katkısında bulunanların adil muamele görmesi, gelir seviyelerindeki farklılıklar dikkate alınarak adaletli bir prim modeli uygulanmasını, özellikle sağlık güvencesi yönünden de eşit bir hizmet modeline sahip olunmasını ifade etmektedir. Bu şekilde adil işletilen bir sosyal güvenlik sistemi gelirin üst gruplardan alt gelir gruplarına aktarılmasını sağlayabilecektir.

2.8.2.4. Risk Yönetimi ve Krizlere Karşı Hazırlıklı Olma

Ekonomik krizler veya pandemi gibi beklenmedik sosyal olaylar sosyal güvenlik sistemini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle, sosyal güvenlik sistemleri risk yönetimi stratejileri geliştirebilmeli ve krizlere sürekli hazırlıklı olma durumu sağlanmalıdır. Acil durum

fonları, işsizlik fonu, kısa çalışma ödeneği gibi yöntemler, sosyal güvenlik sistemindeki aksaklıkları en aza indirme amacı gütmektedir.

2.8.3. Hızlı ve Etkin Hizmet Sunumu

Hızlı ve etkin hizmet sunumunun, sosyal güvenlik sistemlerinin etkili yönetiminde önemli bir yeri bulunmaktadır. Hızlı ve etkin hizmet sunumu, sosyal güvenlik sistemlerinin kullanıcı dostu, erişilebilir ve güvenilir olmasını sağlamaktadır. Bu durum bireylerin sosyal güvenlik haklarından en üst seviyede faydalanmalarına ve sistemin toplum üzerinde olumlu bir etki bırakmasına yardımcı olmaktadır.

Hizmet süreçlerinin hızlandırılması, interaktif online hizmetleri, bilgi ve belge paylaşımında kolaylık gibi unsurlar sosyal güvenlik sistemlerinin hızlı ve etkin hizmet sunumunu desteklemektedir. Özellikle sisteme başvuru süreçlerinin pratikliği, değerlendirme aşamalarının hızı, onaylama ve ödeme gibi süreçlerin çabukluğu sosyal güvenlik haklarına erişimi kolaylaştırmaktadır. Bu durum sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini artırmaktadır. Ayrıca, sosyal güvenlik hizmetlerinin kolay anlaşılmasını sağlayacak online yönlendirmeler, kısa, kolay anlaşılır kılavuz hazırlanması, eğitim materyalleri ve bilgilendirme kampanyaları gibi araçlar sosyal güvenlik sistemini anlama ve etkili şekilde kullanma konusunda yardımcı olacaktır. Ayrıca, kişilerin sorularına ve sorunlarına hızlı bir şekilde çözüm bulunabilmesi için etkili çağrı merkezi ve yardım hatlarına sahip olunması da müşteri odaklı iletişimi güçlendirecektir.

2.8.4. İşgücü Piyasası ve Mesleki Güvenlik

İşgücü piyasası ve mesleki güvenlik, sosyal güvenlik sistemlerinin çalışanların haklarını koruma, kişilerin işsiz kalmaları durumunda finansal destek sağlama ve iş sağlığı güvenliği konularında etkin rol oynamasını sağlayan beklentileri açıklamaktadır. Bu durum hem iş dünyasında hem de bireyler arasında adil bir denge oluşturma amacını taşımaktadır. İşgücü piyasası ve mesleki güvenlik konusunu en iyi açıklayan durum işsizlik sigortasıdır. İşsizlik sigortası, işgücü piyasasında oluşabilecek belirsizliklere karşı bireylerin finansal güvenliğini sağlamak amacıyla sosyal güvenlik sistemlerinin kritik bir unsuru olarak görülmektedir. İşsiz kalan bireylerin belirli bir süre boyunca maaş veya gelir desteği alabilmesi en azından iş

bulabilmelerine kadar geçecek süreçte ekonomik zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olmaktadır.

İş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı etkili bir koruma mekanizması kurulması da işgücü piyasası ve mesleki güvenlik konusunun içerisinde yer almaktadır. Sosyal güvenlik sistemleri, aldıkları düşük miktarlı primler ile bireylerin iş kazası veya meslek hastalığı geçirmeleri durumunda sağladığı sürekli iş göremezlik ödemeleri ve sağlık hizmetleri ile maddi destek sağlayarak çalışanların güvenliğini güvence altına almaktadır (Ayhan, 2012: 65).

2.8.5. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma kavramı temel gereksinimlerin karşılanması ve gelecek nesillerin korunmasını hedefleyen bir amacı ifade etmektedir (Conca ve Geoffrey, 2004: 234-235). Sosyal güvenlik sisteminde sürdürülebilir kalkınma ise ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarına entegre bir şekilde katkıda bulunarak toplumun genel refahını güçlendirmeye yönelik önemli bir aracı açıklamaktadır. Sosyal güvenlik sistemleri uzun vadeli ekonomik planlama ve istikrarın temelini oluşturabilirken, bireylere maddi güvence sağlayarak, ekonomik dalgalanmalara ve belirsizliklere karşı direnç oluşturmaktadır. Ayrıca, sosyal güvenlik, sistemleri toplumda genel bir güven duygusu ortaya koyarken, bireylerin toplumsal refahını da desteklemektedir.

Güvenilir bir sosyal güvenlik sistemi, bireylerin ekonomik ve sosyal faaliyetlere daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlamaktadır. İşsizlik sigortası ve benzeri sosyal güvenlik argümanları dengeli bir gelir yapısı oluşturarak ekonomik istikrarın korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum, sürdürülebilir kalkınma için temel bir unsur ortaya koyarken, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri azaltarak daha adil bir toplum yapısının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen bu süreçler, sosyal güvenlik sistemlerinin bireylerin yaşam kalitesini artırmak, ekonomik güvence sağlamak ve toplumsal refahı desteklemek üzere etkili bir şekilde işlev görmesini sağlamaktadır.

2.8.6. Uzun Ömür Riskinin Yönetimi

Uzun ömür riski, sosyal güvenlik sisteminden belli bir yaş sonrasında aylık ve sağlık hizmeti alan bireylerin beklenilenden daha uzun yaşama riskini açıklayan kavramdır. Toplumun

yaşlanması olarak bilinen bu risk, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelecekte karşılaşabileceği finansal sorunların başında gelmektedir.

65 yaş üzeri olarak kabul edilen yaşlı nüfus oranı Türkiye için günümüzde % 8,8 oranına ulaşmıştır. Bu oranın 2040 yılında % 16'ya, 2060 yılında % 22'ye ulaşması beklenilmektedir. Artan yaşlılık oranlarına düşük doğum oranları da eklenince sosyal güvenlik sistemi üzerindeki baskı iyice artmaktadır. Dolayısıyla, uzun ömür riski önceden ölçümlenerek önlem alınması gereken önemli bir konudur. Bu risk etkili şekilde yönetilemezse, uzun vadede sosyal güvenlik sistemi üzerinde ciddi finansal problemler oluşturabilecektir (Sevim ve Koç, 2023: 10-11).

Bu durumda, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun uzun ömür riski yönetiminde bir yol haritası oluşturarak, gelecek yönelimli önlemler alması gerekmektedir.

2.8.7. İyi Yönetişimin Benimsenmesi

İyi yönetişim kavramı bir tarafın diğer tarafı yönettiği bir ilişkiden, karşılıklı etkileşime yöneldiği bir dönüşümü ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile bir işletmenin ya da kurumun tek taraflı kararlar almak yerine, hitap ettiği kesimlerin beklentilerini karşılamaya yönelik bir yönetsel irade göstermesidir. İyi yönetişimi benimseyen bir işletme ya da kurum toplumda hitap ettiği kesimlerin beklentilerini karşılamaya yönelik çalışmalar yapmakta ve bu yönde gereken önlemleri almaktadır.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun iyi yönetişim modelini benimsemesi, finansal performansının ölçümlenebilmesi ve değerlendirilebilmesi açısından son derece önemlidir. İyi yönetişim, hitap edilen kesimlerin beklentilerini karşılamaya yönelik önlemler almayı gerektirdiğinden, Sosyal Güvenlik Kurumu ile ilişkili olan taraflara finansal saydamlık ve hesap verebilirlik sunulmasını sağlayacaktır. Bu şekilde, Sosyal Güvenlik Kurumu ile doğrudan bağlantılı olan aktif sigortalılar ile emekliler gelecekte ödeyecekleri primleri ve aktif çalışma sonrasındaki alacakları emekli aylıklarını en optimal şekilde tahmin edebileceklerdir. Ayrıca, gelecek kaygısı yaşamadan gelir ve sağlık güvencesi haklarından yararlanabileceklerdir.

İyi yönetişim, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kıt kaynaklarını etkin, yerinde ve verimli kullanmasını ve böylelikle sağlıklı ve sürdürülebilir bir fon yönetimi sistemine sahip olmasını sağlayabilecektir.

2.9. SOSYAL GÜVENLİK KURUMU'NUN FİNANSAL PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİNİN GEREKLİLİĞİ

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun her türden karşılaşılabilecek salgın ve kriz gibi riskleri de sürekli olarak göz önünde bulundurarak ekonomik, etkin ve verimli bir biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun ve sahip olduğu kamusal kaynakların daha rasyonel olarak yönetilebilmesi, faaliyetlerinin daha etkin planlaması ve yürütülmesi; Kurumun finansal performansının sürekli olarak bilimsel yöntemlerle analiz edilerek değerlendirilmesi ile mümkündür. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının başta ekonomiden sorumlu kamu idaresi olmak üzere ilgili tüm karar alıcılara sürekli olarak sunulması gerekmektedir. Kurumsal finansal performansın bilimsel analizlerle değerlendirilmesiyle alınacak kararlar, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun mali yönetiminin daha etkin yürütülebilmesini ve sosyal güvenlik kurumunun mali yapısının daha güçlü olmasını sağlayabilecektir. Bu durum, tüm toplumun sosyal ve ekonomik geleceğini doğrudan ilgilendirmektedir.

Sosyal güvenlik, insan hakkı ve esas itibariyle de kamu idaresinin görevi olarak primli ya da primsiz sistemler yoluyla yürütülen, toplum huzurunu ve refahını bozan sosyal tehlikelerin oluştuğu durumlarda ortaya çıkabilecek zararlardan, insanların gelir düzeyine bakılmaksızın korunma güvencesidir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, sosyal güvenlik, tüm toplum ve ülke ekonomisinin refahını doğrudan ilgilendiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, sosyal devlet olabilmenin en önemli göstergelerinden birisi olarak değerlendirilen sosyal güvenlik sistemleri, sosyal sigortacılık ilkelerine dayalı, etkin, adil, kolay erişilebilir, aktüeryal ve finansal açıdan sürdürülebilir, çağdaş standartlarda arzulanan düzeyde hizmet sunabilme amacına sahip olmalıdır.

Sosyal Güvenlik Kurumu asıl olarak toplumun tüm kesimlerini gelecekte ortaya çıkabilecek çeşitli risk ve tehlikelere karşı koruyarak ekonomik ve sosyal riskleri ortadan kaldıran bir güvence sistemi olarak tanımlanmaktadır (Gümüş, 2010: 6). Kurum, istisnasız tüm toplumumuzun her bireyini ilgilendiren ve ülke kaynaklarını geniş ölçüde kullanan bir kamu otoritesidir. Bu yapısıyla, sosyal devlet olabilmenin en önemli göstergelerinden birisi durumundadır. Bu amaçla, Sosyal Güvenlik Kurumu, yıllar boyunca topladığı primleri emekli maaşı ödemeleri, sağlık harcamaları ve aynı zamanda çeşitli risk durumlarında yaptığı ödemeleri finanse etmekte kullanmaktadır. Daha geniş anlatımla, nesiller boyu paylaşım esasına dayanan sosyal güvenlik sistemi, iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortalarını kapsayan kısa vadeli sigorta kolları ile malullük, ölüm ve yaşlılık sigortalarını

kapsayan uzun vadeli sigorta kolları ile genel sağlık sigortası hizmetleri gibi tüm toplumu doğrudan ilgilendiren hizmetler sunmaktadır.

Kurumun, finansal açıdan devlet bütçesi içindeki büyüklüğü ve kamu harcamalarının ekonomi içindeki büyük payı siyasetin yanı sıra pek çok toplumsal dinamiğin de gündemindedir. Kurumsal performans, bir kuruluşun hedeflerine ne kadar iyi ulaştığını ölçen bir göstergedir. Kurumsal performansın en önemli göstergelerinden biri ise finansal performanstır. Günümüzde sosyal güvenlik sistemlerinin en önemli problemlerinden birisi etkin finansman yönetimi olup, bu sorun beraberinde sosyal güvenlik açıklarını getirmektedir. Bu durum, genel finansal yapıyı ve ekonomik refahı da etkilemektedir. Özellikle sosyal güvenlik sisteminin yanlış dizaynı, başlangıç rezervinin erimesi ve sosyal güvenlik sistemindeki suiistimaller bu sorunu derinleştirmektedir (Başbuğ, 2010: 18). Bu nedenle, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun hedeflerine uygun ve tüm topluma kaliteli hizmet sunabilmesi için başarı ve performans ölçüm, analiz ve değerlendirme ile sonuç yönetimine ihtiyacı vardır. Dolayısıyla, saydam ve hesap verilebilir düzeyde finansal analiz ve performans ölçümü yapılması önemlidir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Türkiye'de yaşayan her kesime istisna bırakmadan verdiği hizmetler, sadece ülkemizde değil, dünyada örnek bir model haline dönüşmesine sebep olmuştur. Dünyada böylesine örnek teşkil eden bir kurumun finansal performansının uluslararası kabul görmüş kriterlerle değerlendirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu durum, bir ihtiyaçtan da öteye geçerek, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelecekteki sorumluluklarını yerine getirebilmesi ve sürdürülebilir bir sisteme sahip olması açısından gereklidir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun ekonomik, etkin, sürdürülebilir, verimli ve rasyonel olarak yönetilebilmesi için finansal performansının bilimsel yöntemler kullanılarak değerlendirilmesi, elde edilen sonuçların başta ilgili kamu yöneticileri olmak üzere tüm karar alıcılara sunulması gerekmektedir. Böylelikle alınacak kararlar, genel ekonomi içerisinde topladığı primler ile önemli ölçüde kaynağa sahip olan ve bu kaynakları toplum faydasına kullanan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yönetiminin kamusal hesap verilebilirlik ve mali saydamlık açısından yasal ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmesinde daha etkin olmasını sağlayabilecektir. Bu durum, tüm toplumun sosyal ve ekonomik geleceğini ilgilendirmektedir.

Günümüzde kurumsal değerlendirmelerde hesap verilebilirlik, saydamlık ve performans ölçümü gibi kavramlar tüm düzey ve ölçeklerde gerçekleşen değişimin temel argümanları sayılmaktadır. Söz konusu argümanların eşleştirilmesi ve küresel ölçekte bu yönde ortaya

konulan irade beyanlarının varlığı ulusal yönetimleri yeni bir finansal yönetim ve denetim perspektif ve modellemesi arayışına yöneltmiştir. Gelişen dünyanın teknolojik yansımalarıyla, bilinçli, sorgulayan ve bu çerçevede hesap veren, saydam bir yönetim ve yönetici anlayış ve uygulaması tüm toplumsal kesimlerin ortak beklentisi olarak öne çıkmaktadır. Bu anlayışın tüm yönetsel düzeylerde gerçekleştirilebilir olması, 21. yüzyıl kamu mali yönetim anlayışına değer katarak özgün bir yol haritası oluşturmaktadır. Bu perspektif içerisinde, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının değerlendirilmesi de önemli bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda, mali saydamlık, hesap verilebilirliğin temelini oluşturmakta ve birlikte değerlendirildiğinde kamusal performansın önemli bir ölçütü olmaktadır (Bilgin, 2007: 57).

İşsizlik ve yoksulluk gibi temel sorunların güvencesi olan sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği, ülkenin ekonomisi ve bütçe açığı gibi makroekonomik göstergelerini de yakından ilgilendirmektedir. 2000 'li yıllara kadar, sosyal güvenlik alanında finansal dengeler gözetilmeden alınan kararlar, sistemin zayıflamasına, dolayısıyla sağlık ve sigorta hizmetinin yeterli düzeyde verilememesine neden olmuştur. Sosyal güvenlik sistemimizde zamanla ortaya çıkan finansal ve yapısal sorunlar, bu alanda reformların yapılmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Sosyal güvenlik sistemlerinin en önemli ortak problemlerinden bir tanesi; demografik kökenli sorunlardır. Sanayi devrimine kadar dünyada %3 civarında seyreden yaşlı nüfus oranı, Türkiye için günümüzde % 8,8 oranına ulaşmıştır. Ancak, nüfus halen yaşlanmaya devam etmektedir. Artan yaşlılık oranlarına düşük doğum oranları da eklenince sosyal güvenlik sistemi üzerindeki baskı iyice artmaktadır. İnsanların daha uzun yıllar yaşamalarına karşılık daha kısa süre çalışmaları ise çalışan/bağımlı oranlarını olumsuz etkilemektedir. Bu durum, zamanla maliyetlerin, gelirlerin çok üstüne çıkarak sosyal güvenlik sistemini sürdürülebilir olmaktan çıkarabileceği anlamına gelmektedir.

Ülkemizin sosyal güvenlik sisteminde, gelirlerin etkin değerlendirilememesi, erken emeklilik uygulaması, prime esas kazancın düşük gösterilmesi, kayıt dışı istihdamın yüksekliği, vergi afları ve yapılandırmaları gibi politikaların varlığı, prim tahsilat oranlarının düşüklüğü, aktif-pasif dengesinin düşük olması gibi sorunlar gelirleri azaltmaktadır. Dolayısıyla, zaman içinde Sosyal Güvenlik Kurumu, giderlerini azaltmak için çeşitli tedbirler almak zorunda kalabilir ve sunduğu hizmetleri sınırlandırabilir. Böyle bir olumsuzlukla karşılaşılmaması amacıyla, sosyal güvenlik sisteminin gelir-gider dengesi, aktif-pasif oranı, sosyal güvenlik açığının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı gibi temel göstergelerin sürekli bir şekilde analiz edilmesi aktüeryal denge ve finansal sürdürebilirliğin takibi açısından önemli bir unsurdur.

Sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sisteminde, kıt kaynakların etkin, yerinde ve verimli kullanılması için performans göstergelerinin izlenerek analizlerinin yapılması, sosyal güvenlik ile ilgili hedeflere ulaşmada izlenilmesi gereken en doğru çalışma konularından birisi olmaktadır.

Bireyden topluma, özelden kamuya kadar geniş yelpazesi sebebiyle, büyük miktarlarda devlet bütçesinden pay almak zorunda kalan sosyal güvenlik sistemi, ülke refahını doğrudan etkilemekte ve farklı alanlardaki hizmetlerde kullanılabilecek kaynakların önemli bir bölümünün bu sisteme transfer edilmesine yol açmaktadır. Aktüeryal dengeyi sağlama ve finansal açıdan sürdürülebilir bir sistem oluşturma hedeflerine ulaşmakta zorlanılması, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının analiz edilmesinin önemli bir gereklilik haline geldiğini bir defa daha göstermektedir. Dolayısıyla böylesine kritik bir rolü olan sosyal güvenlik sisteminin yönetsel, siyasal, demografik ve finansal sorunlarının çözülmesi ülkelerin öncelikli hedefleri arasında olmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi üstündeki finansal sorunlar, çoğunlukla kamu kaynaklarından yapılan transferlerle kapatılmaya çalışıldığından, devlet bütçesi üzerine önemli yükler getirmektedir. Bu durum, toplumsal refahı bozucu etki yapmakla birlikte ani oluşan krizlerde de yük oranı artmaktadır.

Finansal performansın bilimsel yöntemlerle analiz edilmesi; kaynakların rasyonel olarak kullanılabilmesine, yönetimlerin etkili kararlar alabilmesine ve gelecekte oluşabilecek risklerin öngörülebilmesine imkân tanımaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının bilimsel yöntemler ve kriterlerle analizinin yapılmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısının güçlenmesi ve karar alıcıların geliştirici politikalar üretmesine ciddi katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Diğer yandan, bu çalışmada elde edilen sonuçlarla, sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki çalışan güvenliği ve sağlık hizmetleri konularının sürekli sürdürülebilir olmasına ve böylece ileride yaşanabilecek salgın ve kriz ortamlarına önceden hazırlıklı olunması sağlanabilecektir. Elde edilmesi beklenen bu sonuç, sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısının bilimsel temellerde anlık ve sürekli bir biçimde karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve geliştirici kararların alınması ile mümkün olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK KURUMUNUN FİNANSAL PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu kısmında önce çalışmanın amacı, önemi ve kapsamı ve literatür araştırması devamında ise yöntemlerin uygulanması sunulmaktadır.

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Sosyal Güvenlik Kurumu asıl olarak toplumun tüm kesimlerini gelecekte ortaya çıkabilecek çeşitli risk ve tehlikelere karşı koruyarak ekonomik ve sosyal riskleri ortadan kaldıran bir güvence sistemi olarak tanımlanmaktadır (Gümüş, 2010: 5). Kurum, istisnasız tüm toplumun her bireyini ilgilendiren ve ülke kaynaklarını geniş ölçüde kullanan bir kamu otoritesidir. Bu yapısıyla, sosyal devlet olabilmenin en önemli göstergelerinden birisi durumundadır. Bu amaçla, Sosyal Güvenlik Kurumu, yıllar boyunca topladığı primleri emekli maaşı ödemeleri, sağlık harcamaları ve aynı zamanda çeşitli risk durumlarında yaptığı ödemeleri finanse etmekte kullanmaktadır. Daha geniş anlatımla, nesiller boyu paylaşım esasına dayanan sosyal güvenlik sistemi, iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortalarını kapsayan kısa vadeli sigorta kolları ile malullük, ölüm ve yaşlılık sigortalarını kapsayan uzun vadeli sigorta kolları ile genel sağlık sigortası hizmetleri gibi tüm toplumu doğrudan ilgilendiren hizmetler sunmaktadır.

Kurumsal performans, bir kuruluşun hedeflerine ne kadar iyi ulaştığını ölçen göstergedir. Kurumsal performansın en önemli göstergelerinden biri ise finansal performanstır (Shaverdi v.d., 2016: 251). Günümüzde sosyal güvenlik sistemlerinin en önemli problemlerinden birisi etkin finansman olup, bu sorun beraberinde sosyal güvenlik açıklarını getirmektedir. Bu durum, ülkenin genel finansal yapısını ve ekonomik refahı etkilemektedir. Özellikle sosyal güvenlik sisteminin yanlış dizaynı, başlangıç rezervinin erimesi ve sosyal güvenlik sistemindeki suiistimaller bu sorunu derinleştirmektedir (Başbuğ, 2010: 67). Bu nedenle, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun hedeflerine uygun ve tüm topluma kaliteli hizmet sunabilmesi için başarı ve performans ölçüm, analiz ve değerlendirme ile sonuç yönetimine ihtiyacı vardır.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun ekonomik, etkin, sürdürülebilir, verimli ve rasyonel olarak yönetilebilmesi için finansal performansının bilimsel yöntemler kullanılarak

değerlendirilmesi, elde edilen sonuçların başta ilgili kamu yöneticileri olmak üzere tüm karar alıcılara sunulması gerekmektedir. Böylelikle alınacak kararlar, genel ekonomi içerisinde topladığı primler ile önemli ölçüde kaynağa sahip olan ve bu kaynakları toplum faydasına kullanan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun, mali yönetiminin kamusal hesap verilebilirlik ve mali saydamlık açısından yasal ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmesinde daha etkin olmasını sağlayabilecektir. Bu perspektif içerisinde, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının değerlendirilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda, finansal saydamlık, hesap verilebilirliğin temelini oluşturmakta ve birlikte değerlendirildiğinde kamusal performansın önemli bir ölçütü olmaktadır (Bilgin, 2007: 54).

Çalışmanın temel amacı, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının sürekli analiz edilip değerlendirilmesi, kurumsal mali yapısının güçlendirilmesi için gerekli mali kararların yerinde ve zamanında alınmasını ve kamu kaynaklarının rasyonel kullanılmasını sağlayarak, ekonomik krizler gibi kritik risklere karşı gelecek yönelimli önlemlerin önceden alınmasını ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nun mali yapısının bu risklere karşı sürekli hazır halde olması imkânını sağlayacak bilimsel analizin yapılmasıdır. Bununla birlikte, Sosyal Güvenlik Kurumu perspektifinde yapılan bu çalışmanın önemli bir yaygın etki unsuru olarak birçok farklı kamu kurumunun finansal yapısının değerlendirilmesine öncülük eden temel bir çalışma olması öngörülmektedir.

Özellikle 2020 yılında yaşanan Korona virüs (COVIT-19) salgını tüm dünya ülkelerinin sosyal ve ekonomik göstergelerde yetersiz olduğunu göstermekle birlikte, ayrıca sağlık sistemleri yönünden de yetersiz kaldıklarını ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan, salgın sırasında ortaya çıkan ekonomik krizin, işsizliğe, ülke rezervlerinin yetersiz kalmasına ve üretim faaliyetlerinin durmasına hatta bir kısım ülkelerin maaş ödeyemeyecek duruma gelmesine neden olduğu görülmektedir. İçeriğinde sağlık, sigorta, işsizlik fonu ana başlıklarını barındıran sosyal güvenlik sistemlerinin bu süreçte ne kadar önemli olduğu bir defa daha ortaya çıkmıştır. Zira sosyal güvenlik sistemleri sağlık harcamalarını yönetirken, aynı zamanda yaşanan işsizlik sürecini de sübvanse eden en önemli gösterge olduğunu göstermiştir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının sürekli analiz edilip değerlendirilmesi, kurumsal finansal yapının güçlendirilmesi için gerekli mali kararların yerinde ve zamanında alınmasını ve kamu kaynaklarının rasyonel kullanılmasını sağlayacaktır. Bu durum salgın ve ekonomik krizler gibi kritik risklere karşı gelecek yönelimli önlemlerin önceden alınmasını ve kurumun finansal yapısının risklere karşı sürekli hazır olması imkânını verecektir. Bununla birlikte Sosyal Güvenlik Kurumu perspektifinde yapılan bu çalışmanın önemli bir yaygın etki

unsuru olarak birçok farklı kamu kurumunun finansal yapısının değerlendirilmesine öncülük eden temel bir çalışma olacaktır. Bu da kamu mali yönetimi ve denetimi açısından oldukça önemli olmaktadır.

Ülkemiz açısından konuya bakıldığında, özellikle salgın döneminde sağlık sisteminin finansal yönden sürdürülebilirliğinin önemi, geçmişte toplanan ve fonda biriktirilen işsizlik primleri ile bu dönemde 3.5 milyon insanın kısa çalışma ödeneği ile 1 milyon insanın işsizlik maaşının ödenilmesinin gerekliliği ile görülmektedir. Bu durum, gelecekte yaşanacak benzer sorunlara şimdiden hazırlıklı olunmasını ve sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısının güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu çerçevede, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının rasyonel şekilde değerlendirilmesi, sürekli olarak sürdürülebilir bir şekilde hizmet verebilmesi için gerekli önlemlerin şimdiden ve bilimsel temellerle alınması gerektiğini göstermektedir.

Böyle bir çalışma Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının ancak uluslararası ve bilimsel normlarda kabul görmüş finansal performans kriterleri ile bilimsel yöntemlerle ve yıllara göre karşılaştırılması şeklinde analizi ile mümkün olabilecektir. Ancak böylelikle arzu edilen daha güçlü ve sürekliliği olan bir sağlık sistemine ve sosyal devlet hedeflerine ulaşılabilecek ve alınması gerekli önlemler önceden belirlenerek gelecekteki finansal yapı stratejik bir perspektifle sunulabilecektir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun mali yapısının uluslararası kriterlerle ve bilimsel yöntemlerle değerlendirilmesi bugüne kadar ülkemizde arzu edilen düzeyde yapılmamıştır. Sosyal Güvenlik Kurumu, yayınladığı bültenler ve yıllık faaliyet raporlarında finansal yapısını hesap verilebilir bir biçimde açıklasa da, bu finansal bilgilerin karar alıcılar için yeterli ve analiz edilmiş bir biçimde sunulmasından uzak olduğu görülmektedir. Bu çerçevede çalışma ile ülkemizde sağlık sisteminin ve sosyal devlet olabilmenin güvencesi olan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının ölçülmesi, değerlendirilmesi ve geliştirici kararlar alınmasına yönelik analizlerin sunularak gelecekte toplumsal gelişmişliğin güvencelerinden biri olan sosyal güvenlik yapısının güçlendirilmesine bilimsel temellerde katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Son yıllarda, öne çıkan yeni kamu yönetimi anlayışı, özel sektörde hâkim olduğu düşünülen ekonomiklik, verimlilik, etkililik ve performans geliştirme çabalarının kamu sektöründe de geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede kamu kurumlarının mali

performanslarının değerlendirilmesi; hesap verilebilirlik ve mali saydamlık ilkelerinin yerine getirilmesinde, daha iyi karar verilmesinde, planlamada, kamuyu aydınlatmada ve hizmet kalitesinin arttırılmasında öne çıkan bir konu olmaktadır.

Önemli düzeyde ülke kaynaklarını üreten ve kullanan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun, mali performansının bilimsel bir anlayışla ölçülmesi, değerlendirmesi ve geliştirmesi tüm toplum tarafından beklenmektedir. Sosyal devletin ve sağlık sisteminin teminatı olarak görülen sosyal güvenlik sistemi, toplumsal yaşamın en temel ve en önde gelen unsurlarından birisidir. Bu anlamıyla Sosyal Güvenlik Kurumu, istisnasız tüm toplumun her bireyini doğrudan ilgilendiren ve ülke kaynaklarını geniş ölçüde kullanan ve yönlendiren bir kamu kurumudur. Bu çerçevede, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun her türden karşılaşılabilecek ekonomik ve sosyal riskler göz önünde bulundurularak ekonomik, etkin ve verimli bir biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun ve sahip olduğu kamusal kaynakların daha rasyonel olarak yönetilebilmesi, faaliyetlerin daha etkin planlaması ve yürütülmesi; Kurumun finansal performansının sürekli olarak bilimsel yöntemlerle analiz edilerek değerlendirilmesi ile mümkündür.

Çok kriterli karar verme yöntemleri; planlama, ekonomi, kaynak tahsisleri, enerji politikaları, bilgisayar teknolojisi, muhasebe, pazarlama, bütçe tahsisi, proje seçimi, sağlık sektörü, eğitim, mimarlık, sosyoloji, bakım onarım problemleri, yer seçimi, performans değerlendirme, kaynak kullanımı, alternatiflerin arasından en uygun olanın seçimi gibi birçok farklı alanda karmaşık karar verme problemlerini çözmek için kullanıldığı görülmektedir (Bozdoğan v.d., 2016, Ayrıca Bakınız: Cheng-Ru v.d., 2008; Girginer ve Çavdar 2007; Bozdoğan v.d., 2013).

Bu çerçevede bu çalışmanın kapsamı, çok kriterli karar verme yöntemlerinden sayısal olarak daha anlamlı sonuç veren ELECTRE (*ELimination and Choice Expressing the REality*) ve TOPSIS (*Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution)* yöntemleri kullanılarak Sosyal Güvenlik Kurumu'nun mali performansı yıllar içerisindeki değişimi göz önüne alınarak uluslararası ILO Kriterlerine göre ve SGK Bülten ve Faaliyet raporlarından elde edilen kriterlerle değerlendirilmeye çalışılacaktır. Finansal performans değerleme kriterleri olarak ILO tarafından belirlenen 22 adet, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yayınladığı bültenlerde ve yıllık faaliyet raporlarındaki verilerden tespit edilen 34 adet toplamda 56 adet kriter belirlenmiş ve yöntemlerin uygulanmasında kullanılmıştır.

Değerlendirme ağırlıkları, CRITIC ve ENTROPI yöntemlerinden yararlanılarak elde edilecektir. Yöntemlerin uygulanması ilk kısımda sunulan adımlar çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Her iki yöntem aynı verilerle değerlendirmeye alınacaktır. Çalışma Sosyal Güvenlik Kurumu'nun karşılaştırmalı ve anlamlı olarak elde edilebilen verilerinin 2010-2021 yıllarına ait olmasında dolayı 12 yıllık bir dönemi kapsamaktadır.

3.3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının bilimsel yöntemlerle analiz edilmesi; kaynaklarının rasyonel olarak kullanılabilmesine, yönetimlerin etkili kararlar alabilmesine ve gelecekte oluşabilecek risklerin öngörülebilmesine imkân tanımaktadır.

Literatürde yapılan çalışmalarda, Türkiye'de kamu sağlık işletmelerinde, bireysel emeklilik şirketlerinde, tedarik zincirinde, üniversite hastanelerinde, ağız ve diş sağlığı işyerlerinde ve daha pek çok alanda finansal performans analizleri yapan akademik çalışmalar gerçekleştirilmiş olsa dahi, bugüne kadar sosyal güvenliğin ya da ya da Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının analiz edildiği bilimsel bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir.

Ancak, sosyal güvenlik ya da Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yönden incelendiği bazı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Bal 2016 yılındaki "Sosyal Güvenlik Kurumunda Performans Eğilimli Bütçeleme Sisteminin Farkındalık ve Uygulamanın Etkililiği Analizi" konulu çalışmasında Sosyal Güvenlik Kurumu'nun bütçe performansını açıklamaya çalışmıştır. Yurdadoğ, Akça ve Bozatlı, 2019 yılındaki "Sürdürülebilir Sosyal Güvenlik Sistemi İçin Mali Kural Önerisi" adlı çalışmalarında Kurumun sürdürülebilir bir mali yapıya sahip olması için analizler yapmışlardır. Özşuca ve Gökbayrak, 2012 yılındaki "Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Uyum Sorunu ve Denetim Mekanizmalarında Etkinliğin Sağlanması" başlıklı çalışmalarında kurumun finansal sorunlarının denetim mekanizmasına etkilerini incelemişlerdir. Bulut, 2018 yılındaki çalışmasında "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansman sorunları: Tahsilat sisteminin değerlendirilmesi" konusunu ele alarak kurumun gelir ve giderleri ile finansman sorunlarını irdelemiştir.

Finansal performans değerlendirmeleri ise önemli düzeydeki birçok çalışmaya farklı yaklaşımlarla konu olmaktadır. Örneğin, Zhonghua ve Wang 2012 yılında kamu sektörü performans ölçümünü etkileyen faktörleri, yöntemleri ve göstergeleri daha önce yapılan çalışmaları karşılaştırarak araştırmışlardır. Tyrone 2004 yılındaki çalışmasında Avustralya'daki Victoria Eyaleti tarafından temsil edilen çıktıya dayalı bütçeleme ve yönetim yöntemi

uygulamış ve Eyalet Yönetim Sistemi verileri için sistematik bir çerçevenin bulunmamasından kaynaklanan sorunları araştırmıştır. Bozdoğan, Tayyar ve Öner 2016 yılında büyükşehir belediyelerinin finansal performanslarını çok kriterli karar verme yöntemleriyle değerlendirilmesini araştırmışlardır.

Literatürde yapılan çalışmalarda ayrıca, sosyal güvenlik sistemleri üzerinde genellikle temel göstergelerle değerlendirmeler yapılarak karşılaştırmalı veriler ortaya çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Li, 2017 yılında Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yöntemiyle Çin Sosyal Güvenlik Sistemini değerlendirmeye çalışmıştır. Dört performans kriteri belirlenen çalışmada, değerlendirmeler ekonomik, sosyal, politik ve etik faktörler üzerinden yapılmıştır. Khalfalli, 2018 yılındaki çalışmasında, optimizasyon yöntemiyle performans kriterlerinin önem derecelerini belirleyerek TOPSIS yöntemini kullanmış ve çeşitli alternatifler arasından en iyi alternatifi belirlemeye çalışmıştır. Çalışma sonucunda, Tunus Sosyal Güvenlik Sistemi için dört kritere dayanan en iyi strateji seçilmiştir. Ansari, 2019 yılında Hindistan Sosyal Güvenlik Sisteminde finansal yapıyı değerlendirmede farklı alternatifler arasında en iyi alternatifi bulmak amacıyla Analitik Hiyerarşi Süreci'ni (AHP) kullanmış, çalışma, dokuz kriter ve üç alternatiften oluşmuştur.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun, her ay ve yıl bazında düzenli olarak kamuoyu ile bültenler yayınlamak ve yılsonlarında yıllık faaliyet raporları düzenlemek sureti ile veri paylaşımı yaptığı, ancak bu verilerin uluslararası genel kabul görmüş kriterler ve bilimsel yöntemler kullanılarak karşılaştırmaya tabi tutulmadığı görülmektedir. Bu sebeple, mevcut riskler anlık olarak görülebilse de yıllara göre ortaya çıkan riskler değerlendirilememektedir. Tüm bunlara rağmen, Sosyal Güvenlik Kurumu, hizmet sunduğu alanlarla ilgili olarak, toplum genelinde geniş çapta veri üretmekte ve toplamaktadır. Toplanan veriler, çeşitli konularda sınıflanarak kamuoyu ile düzenli olarak paylaşılmaktadır. Ancak, bu veriler tekil olarak incelendiğinde, yol gösterici nitelikte olmasına rağmen Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının değerlendirilmesinde yeterli olmadığı düşünülmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun vatandaşların tümünü ilgilendiren yönü ile her zaman güncel bir konu olarak ülke gündemindeki en üst seviyedeki yerini korumaktadır.

Yapılacak analizlerde bilimsel olarak bir girdi oluşturabilmek için Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal verileri bir araya getirilerek uluslararası normlarda kabul edilmiş rasyoların (oranların) kullanılması gerekmektedir. Bu rasyolar ayrıca, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yayınladığı bültenler ve yıllık faaliyet raporlarındaki verilerden faydalanılarak oluşturulabilir. Bu şekilde yapılacak finansal performans değerlendirmeleri sonucunda, bugüne

kadar yapılmış analizlerde kullanılamayan pek çok verinin çalışmalara dâhil edilmesi ve çok kriterli karar verme temelli bilimsel yöntemlerin kullanılması ile sosyal güvenlik sisteminin mali yapısını hem nitelik hem de nicelik olarak geliştirici ve gelecek yönelimli kararlar alınmasına olanak sağlayabilecek hale getirmek mümkün olabilecektir.

Tüm bu bilgiler ışığında, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının bilimsel yöntemler ve kriterlerle analizinin yapılmasına ciddi düzeyde ihtiyaç olduğu anlaşıldığından, çalışmanın literatüre sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısının güçlenmesi ve karar alıcıların geliştirici politikalar üretmesine önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir. Diğer yandan, çalışmadan elde edilen sonuçlarla, sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki çalışan güvenliği ve sağlık hizmetleri konularının sürekli sürdürülebilir olmasına ve böylece, ileride yaşanabilecek her türlü kriz ortamına önceden hazırlıklı olunması sağlanabilecektir. Elde edilmesi beklenen bu sonuç, sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısının bilimsel temellerde anlık ve sürekli bir biçimde karşılaştırmalı olarak analiz edilmesini ve değerlendirilmesini sağlayarak sistemi geliştirici kararların alınmasını destekleyebilecektir.

Literatüre sonuç olarak, çalışmada ülke insanının tümünü kapsayarak kıt kaynaklarla geniş yelpazede hizmet veren Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının ekonomik, etkin, verimli ve sürdürülebilir bir biçimde faaliyetlerine devam edebilmesi için finansal performansının bütüncül bir yaklaşımla analiz edilmesi hedeflenmektedir. Bu çalışmanın, sosyal güvenlik sisteminin mali yapısının değerlendirilmesine yönelik yapılacak bilimsel analizlerle toplumsal kamu yararı sağlayacak nitelikte olduğu ve bu çalışmayla elde edilecek faydanın, sosyal devlet ve sağlık sisteminin teminatı olan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının güçlendirilmesine yönelik bilimsel katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

3.4. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının çok kriterli karar verme yöntemleri ile değerlendirilmesine dönük olarak yapılması gereken analizlerde kullanılacak finansal verileri bir araya getirilerek uluslararası normlarda kabul edilmiş rasyo setlerinin kullanılması daha anlamlı olacaktır. Ayrıca, uluslararası normlarda kabul edilmiş rasyo ölçütlerinin yanında, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun düzenli olarak yayınladığı bültenler ve yıllık faaliyet raporlarındaki verilerden faydalanılarak yeni rasyo setleri oluşturulması ve bu şekilde analiz alanı ve kabiliyetinin geliştirilmesi de gerekmektedir. Tespit edilecek rasyo setleri ile birlikte bugüne kadar yapılmış çalışmalarda kullanılamayan ölçütlerin değerlendirme

kapsamına dâhil edilerek, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının bilimsel yöntemlerle analizi sağlanabilecektir. Böylece, Sosyal Güvenlik Kurumu hakkında geliştirici, proaktif ve gelecek yönelimli kararların alınması mümkün olabilecektir.

Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmada, finansal performans değerleme ölçütleri olarak,

-Uluslararası Çalışma Örgütü-ILO tarafından belirlenen 22 adet rasyo (ILO, www.ilo.org/secsoc/areas-of-work/statistical-knowledge-base, 28.03.2019),

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun düzenli olarak yayınladığı bültenler ve yıllık faaliyet raporlarından hem Kurumun finansal yapısını hem de devlet bütçesinden Kuruma yapılan transferlerin durumunu gösterebilecek öneme haiz olduğu değerlendirilerek türetilen 34 adet rasyo, belirlenmiştir.

Çalışmaya dâhil edilen toplam 56 adet rasyonun oluşturulmasında Sosyal Güvenlik Kurumu'nun düzenli olarak verilerini paylaşmaya başladığı 2010 yılı esas alınmış ve bu şekilde değerlendirme aralığı 2010-2021 yılları olarak belirlenmiştir.

2010-2021 yılları arasındaki dönem için finansal performans analizine dahil edilen rasyolara ilişkin veriler, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun dönem sonlarında düzenli olarak yayınladığı bültenler ve yıllık faaliyet raporlarından alınarak karar matrisleri oluşturulmuştur. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının belirlenmesindeki kriter ağırlıkları CRITIC ve ENTROPI yöntemleri ile tespit edilmiş ve çok kriterli karar verme yöntemlerinden yaygın olarak kullanılan ELECTRE ve TOPSIS yöntemleri analizde kullanılmıştır.

3.5. DEĞERLEME AĞIRLIKLARININ BELİRLENMESİ

Çok kriterli karar verme yöntemlerinin uygulanmasında kriterlerin ağırlıkları farklı yollarla belirlenebilmektedir. Bu yolların objektif veya sübjektif olması analizin nesnelliğini etkileyen en önemli unsurlardan biri olmaktadır. Kriter ağırlıkları kriterler arasında eşit oranlarla veya çeşitli uzman görüşleri alınarak uygulanabileceği gibi ENTROPI ve CRITIC yöntemleri gibi objektif yöntemlerle hesaplanıp uygulanabilir. Çalışmada bu sebeple CRITIC ve ENTROPI yöntemleri uygulanmıştır. ENTROPI yöntemi negatif verilerle çalışmadığından ILO kriterleri için ENTROPI yöntemiyle kriter ağırlıkları hesaplanmamıştır ve bu yöntemlerin açıklamaları aşağıda sunulmaktadır.

3.5.1. CRITIC Yöntemi

CRITIC yöntemi, 1995 yılında Diakoulaki, Mavrotas ve Papayannakis tarafından önerilen bir tekniktir (Houqiang ve Ling, 2012: 83-84). Bu yöntem, özellikle kriterlerin ağırlığını belirlemek için kullanılır. Korelasyon temelli bu yöntemde, kriterler birbirleriyle çelişmez ve kriter ağırlıkları karar matrisi kullanılarak objektif olarak belirlenir (Alinezhad ve Khalili, 2019). Yöntemin adımları şu şekildedir.

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması

Karar matrisi satırlarında alternatifler, sütunlarında ise kriterler değerlendirilir.

$$A=(a_{ij})=\begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{pmatrix}$$

Buradaki a_{11} ile 1. alternatifin 1. kriterden aldığı puan ifade edilir.

Adım 2: Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

Karar matrisi oluşturulurken elde edilen puanların çok farklı aralıklarda yer almasının problemin çözümünü etkilememesi için karar matrisi normalize edilmelidir. Bunun için kriterlerin fayda mı yoksa maliyet mi olmasına göre farklı yollar izlenir.

$a_i^+ = \max(a_1, a_2, \dots, a_m)$ ve $a_i^- = \min(a_1, a_2, \dots, a_m)$ olmak üzere b_{ij} normalize karar matrisinin herhangi bir bileşeni fayda kriterleri için

$$b_{ij}=\frac{a_{ij}-a_i^-}{a_i^+-a_i^-} \qquad i=1,\dots,m, \quad j=1,\dots,n$$

ve maliyet kriterleri için

$$b_{ij}=\frac{a_{ij}-a_i^-}{a_i^+-a_i^-} \qquad i=1,\dots,m, \quad j=1,\dots,n$$

formülü ile hesaplanarak $B=(b_{ij})$ normalize karar matrisi elde edilir. Karar matrisi ile normalize karar matrisinin boyutlarının eşit olduğu açıktır.

Adım 3: Korelasyon Katsayısının Hesaplanması

Normalize karar matrisi kullanılarak *j.* ve *k.* kriterin ρ_{jk} ile göstereceğimiz korelasyon katsayısı aşağıdaki formül ile hesaplanır.

$$\rho_{jk} = \frac{\sum_{i=1}^{m}(b_{ij} - \bar{b}_j)(b_{ik} - \bar{b}_k)}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m}(b_{ij} - \bar{b}_j)^2 \sum_{i=1}^{m}(b_{ik} - \bar{b}_k)^2}}$$

Burada $\bar{b}_j$ ve $\bar{b}_k$ ifadesi sırasıyla normalize karar matrisinin *j.* ve *k.* sütununda yer alan elemanların ortalamasını göstermektedir.

Adım 4: C indeks Değerlerinin Hesaplanması

Normalize karar matrisi kullanılarak her bir ve *j.* kriterinin standart sapması σ_j olmak üzere

$$C_j = \sigma_j \sum_{k=1}^{n}(1 - \rho_{jk}) \quad j=1,\ldots,m$$

şeklinde hesaplanır. C indeks vektörünün elemanları kriterlerin önem ağırlıklarını verir.

CRITIC Yöntemi ile ILO Kriterlerine göre ağırlıklar aşağıda Tablo 3.1 'de sunulmaktadır.

Tablo 3.1

CRITIC Yöntemine Göre Ağırlıklar

CRITIC	**F-1-1**	**F-1-2**	**F-1-3**	**F-1-4**	**F-1-5**	**F-1-6**	**F-1-7**
Ağırlıkları	0,044847	0,038769	0,039871	0,038127	0,04073	0,052598	0,043802
F-1-8	**F-1-9**	**F-2-1**	**F-2-2**	**F-3-1**	**F-3-2**	**F-4-1**	**F-1-8**
0,043908	0,038141	0,034406	0,034671	0,039896	0,043802	0,044164	0,043908
F-5-1	**F-6-1**	**F-6-2**	**F-7-1**	**F-7-2**	**F-8-1**	**F-9-1**	**F-10-1**
0,061886	0,044496	0,038606	0,0457	0,041489	0,061942	0,068563	0,059586

3.5.2. ENTROPI Yöntemi

ENTROPI kavramı ilk kez literatürde Rudolph Clausius (1865) tarafından bir sistemdeki düzensizliğin ve belirsizliğin ölçüsü olarak tanımlanmıştır (Ömürbek v.d., 2017: 17). ENTROPI yöntemi daha sonra Shannon (1948) tarafından bilgi teorisine uyarlanmıştır. Doğada gerçekleşen birçok olay aslında matematiksel bir kalıba uymakta, istatistiki açıdan ise bir dağılım özelliği taşımaktadır. İlgilenilen bir olayın uyduğu dağılım biçimini bilmek araştırmacıya büyük fayda sağlayarak olay hakkında ayrıntılı bilgi edinmesine olanak sağlar.

ENTROPI kavramı da bu açıdan oldukça önemli olup ilgilenilen bir olaya ilişkin maksimum belirsizlik ya da minimum belirliliği açıklamada etkin bir yöntemdir. Yöntem özetle kriter ağırlığını hesaplamak için kullanılmaktadır (Tunca v.d., 2016:7-8).

m alternatif ve n kriterli bir $A=(a_{ij})$ karar matrisinin için Entropi yöntemiyle kriter ağırlıklarını belirlemek için kullanılan yönteminin adımları aşağıda verilmiştir (Odabaş v.d., 2020: 64-65).

Adım 1: Karar matrisi, kriterlerin fayda veya maliyet durumlarına göre sırasıyla

$$x_{ij}=\frac{a_{ij}}{\max a_{ij}} \quad \text{veya} \quad x_{ij}=\frac{\min a_{ij}}{a_{ij}} \quad (\text{i}=1,2,\ldots \text{m ve} \, j=1,2,\ldots,n)$$

Eşitlikleri kullanılarak standartlaştırılır.

Adım 2: $R=(r_{ij})$ normalize karar matrisinin her bir bileşeni

$$r_{ij}=\frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}}$$

Formülü kullanılarak hesaplanır.

Adım 3: $E=(e_j)$ Entropi vektörünün her bir bileşeni, m adet alternatif için $h=1/\ln m$ olmak üzere

$$e_j=-h\sum_{i=1}^{m} r_{ij}\ln r_{ij}, \quad (j=1,2,\ldots,n)$$

Biçiminde hesaplanır.

Adım 4: $W=(w_j)$, ağırlık vektörünün her bir bileşeni

$$w_j=\frac{1-e_{ij}}{\sum_{i=1}^{n}(1-e_{ij})}, \qquad (j=1,2,\ldots,n)$$

Formülü kullanılarak hesaplanır.

CRITIC ve ENTROPI Yöntemlerine göre ağırlıklar önce ayrı ayrı hesaplanmıştır ve daha sonra her iki yöntemle hesaplanan ağırlıkların ortalamaları alınarak yöntemlerde bu ortalama ağırlıklar kullanılmıştır. Ortalama ağırlıklar aşağıda Tablo 3.2 ’de sunulmaktadır.

Tablo 3.2

CRITIC ve ENTROPI Yöntemleri ile bulunan Ortalama Ağırlıklar

Kriterler	CRITIC Yöntemine Göre Ağırlıklar	ENTROPI Yöntemine Göre Ağırlıklar	**Ortalama Ağırlıklar**
Bülten-1-1	0,0214182	0,00177496	**0,01159658**
Bülten-1-2	0,01979114	0,00151509	**0,01065311**
Bülten-1-3	0,02526073	0,00355887	**0,0144098**
Bülten-1-4	0,02139976	0,00175308	**0,01157642**
Bülten-1-5	0,02364037	0,01038168	**0,01701103**
Bülten-2-1	0,01947226	0,00157586	**0,01052406**
Bülten-2-2	0,01835471	0,00139844	**0,00987658**
Bülten-2-3	0,02261966	0,00315913	**0,0128894**
Bülten-2-4	0,01944291	0,00155608	**0,0104995**
Bülten-2-5	0,02224934	0,00978755	**0,01601845**
Bülten-3-1	0,01973975	0,00157586	**0,01065781**
Bülten-3-2	0,02185145	0,00177496	**0,01181321**
Bülten-3-3	0,05305705	0,00378978	**0,02842341**
Bülten-3-4	0,03392364	0,3451193	**0,18952147**
Bülten-3-5	0,03539489	0,06219191	**0,0487934**
Bülten-4-1	0,03228469	0,00011766	**0,01620118**
Bülten-4-2	0,04672829	0,00111388	**0,02392109**
Bülten-4-3	0,03631514	0,2390962	**0,13770567**
Bülten-4-4	0,03863137	0,0658746	**0,05225299**
Bülten-5-1	0,02606375	0,00455147	**0,01530761**
Bülten-5-2	0,05030081	0,00013194	**0,02521637**
Bülten-5-3	0,03870656	0,00080287	**0,01975472**
Bülten-6-1	0,03069616	0,00649092	**0,01859354**
Bülten-7-1	0,01912841	0,1564568	**0,08779261**
Bülten-7-2	0,03069616	0,00649092	**0,01859354**
Bülten-8-1	0,02794945	0,00111964	**0,01453455**
Bülten-8-2	0,02599694	0,00164374	**0,01382034**
Bülten-8-3	0,02934726	0,00162209	**0,01548468**
Bülten-9-1	0,05277924	0,0009379	**0,02685857**
Bülten-9-2	0,05277924	0,04300134	**0,04789029**
Bülten-10-1	0,02342166	0,00654691	**0,01498428**
Bülten-10-2	0,01953757	0,00002960	**0,00978359**
Bülten-11-1	0,02109663	0,00667677	**0,0138867**
Bülten-11-2	0,01992481	0,00638211	**0,01315346**

3.6. ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ VE UYGULANMASI

Karar vermede tek bir kriter olduğunda kişinin o kritere göre karar vermesi kolaydır fakat kişilerin günlük yaşamlarında karşılarına çıkan karar verme sorunları, genellikle ikiden fazla ve birbiriyle çelişen karmaşık kriterlere sahiptir. Kriter sayısı arttıkça kişilerin karar vermesi için yapılan işlemler çoğalmakta dolayısıyla karar verme zorlaşmaktadır. Çok kriterli karar verme, karar vericinin sayılabilir sonlu ve sayılamaz seçenekler arasından en az iki kriteri dikkate alarak seçim yapmasıdır. Çok kriterli modeller, elde bulunan ve her biri çoklu ve genellikle çakışan kriterlerle karakterize edilen alternatifler üzerinde tercih kararı verme temeline dayanmaktadır (Cengiz, 2012: 9).

Çok kriterli karar verme yöntemleri birçok farklı alanda farklı alternatifler arasında en uygunun seçilmesi problemlerinin çözümünde oldukça yaygın olarak kullanılan yöntemlerin başında gelmektedir. Bunlar; AHP, ANP, ELECTRE, PROMETE, SAW, TOPSIS ve VIKOR yöntemleri çok kriterli karar verme yöntemlerinin önde gelenlerindendir (Dalbudak ve Rençber, 2022: 12). Çalışmada bu yöntemlerden performans değerlendirmede yaygın olarak kullanılan ELECTRE ve TOPSIS yöntemleri uygulanacaktır.

3.6.1. ELECTRE Yöntemi ve Uygulanması

ELECTRE ifadesi, Fransızca; *ELimination Et Choix Traduisant la REalité*, İngilizce; *ELimination and Choice Expressing the REality* tamlamasından kısaltma; *Gerçeği İfade Edecek Eleme ve Seçim* anlamında kullanılmaktadır (Figueira v.d., 2005: 135; Ege v.d., 2016: 59). ELECTRE yöntemi, çok kriterli karar verme yöntemleri arasında yer almaktadır. Bu yöntem ilk kez Bernard Roy tarafından 1965 yılında bir konferansta sunulmuş ve Bernard Roy ’un 1968 yılında bu konu ile ilgili ilk yazısı yayınlanmıştır. Zaman içerisinde, yapılan uygulamalardaki ihtiyaca göre evrimleşen yöntemin, alternatifler arasında seçim yapmaya, alternatifleri sıralamaya veya alternatifleri sınıflandırmaya yönelik olarak çeşitli türleri geliştirilmiştir.

ELECTRE yöntemlerinin ortak prensibi, alternatiflerin karşılaştırılması sonucunda, her bir alternatifin diğerlerine göre üstünlükleri yönünde tercih edilmesi yer alır. ELECTRE yöntemlerinde, tüm seçenekler, ikili kombinasyonlar şeklinde birbirleriyle karşılaştırılırken, her iki alternatif arasındaki üstünlükler ve dezavantajlar analiz edilir. Sonuç olarak, bu karşılaştırma süreci sonucunda bir alternatif, diğerlerine göre üstün bulunduğunda, bu alternatif diğerlerini göre tercih edilir. Bu yöntem, çok sayıda kriteri dikkate alarak, karar verme sürecine entegre

edebilir ve bu kriterlere amaca göre ağırlıklar atayarak en uygun seçimi yapma imkanı sağlar (Metin, 2022:60).

ELECTRE yöntemi, kriterler için alternatifler arasındaki ikili üstünlük karşılaştırmalarına dayanmaktadır. Bu yöntem sayesinde karar vericiler, çok sayıda nicel ve nitel kriteri, karar verme sürecine dâhil edebilmekte, kriterleri ağırlıklandırarak en uygun alternatifi değerlendirebilmektedir. ELECTRE yönteminin uygulanması için; alternatifler, kriterler ve her bir kriterlerin fayda ve maliyet oluşu ve kriterlerin önem ağırlığı belirlenmelidir. Analizde uygulanacak farklı kriterlerle ve farklı ağırlıklandırmalarla, farklı sonuçlar elde edilebilir. ELECTRE yöntemin adımları aşağıda açıklanmıştır (Odabaş ve Bozdoğan, 2020: 199-224).

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması

Karar verici tarafından oluşturulması gereken karar matrisi tüm çok kriterli karar verme yöntemlerinin ortak başlangıç noktasıdır. Karar matrisi satırlarında alternatifler, sütunlarında ise kriterler değerlendirilir. Tüm alternatiflerin her bir kritere göre aldıkları skorlar karar matrisinde yer almalıdır. Örneğin m tane alternatifin ve n tane karar kriterinin yer aldığı birçok kriterli karar verme probleminde karar matrisi biçiminde tanımlanır.

$$A = (a_{ij}) = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{pmatrix} \qquad (1)$$

Buradaki a_{11} ile 1. alternatifin 1. kriterden aldığı puan ifade edilir. Bu puanlar kesin sayısal değerler yerine yoruma dayalı sonuçlar içeriyorsa bulanık mantık tabanlık karar verme yöntemleri kullanılmalıdır.

Adım 2: Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

Karar matrisi oluşturulurken elde edilen puanların çok farklı aralıklarda yer almasının problemin çözümünü etkilememesi için karar matrisi normalize edilmelidir. Bunun için karar matrisindeki her bir sütunda yer alan değerlerin kareleri toplamının karekökü alınarak ilgili

sütundaki tüm değerler bu bulunan sonuca bölünür. Başka bir deyişle b_{ij} normalize karar matrisinin herhangi bir bileşeni olmak üzere

$$b_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^{m} a_{kj}^2}} \qquad (2)$$

formülü ile hesaplanarak $B = (b_{ij})$ normalize karar matrisi elde edilir. Karar matrisi ile normalize karar matrisinin boyutlarının eşit olduğu açıktır.

Adım 3: Ağırlıklı Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

Her bir değerlendirme kriterinin karar verici açısından öneminin farklı olması çok kriterli karar verme yöntemlerinin ortaya çıkışının temel sebepleri arasındadır. Kriter ağırlıklarının belirlenmesi için çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bunun için bir uzman grubuna uygulanacak anketlerle ağırlıkların belirlenmesi veya başka çok kriterli karar verme yöntemlerinin kullanılması mümkündür. Ayrıca benzer geçmiş problemlerin başarıları ölçülebiliyor ise yapay zeka teknikleri kullanılarak da kriter ağırlıkları belirlenebilir. Genellikle $\mathbf{w} = (w_i)$ ile gösterilen ağırlık vektörünün uzunluğu ile karar matrisinin sütun sayısı aynı olmalıdır. Tüm kriterlerin ağırlığının problemin tamamına etki etmesi için ağırlık toplamları 1 olmalıdır. Başka bir deyişle

$$\sum_{i=1}^{n} w_i = 1 \qquad (3)$$

eşitliği sağlanmalıdır. Böylelikle kriterlerin, problemin %100'üne etkisi sağlanmış olur. B normalize karar matrisinin her bir sütunundaki bileşenler $\mathbf{w}$ ağrılık vektörünün ilgili bileşeni ile çarpılarak ağırlıklı normalize karar matrisi elde edilir.

$$C = (c_{ij}) = \begin{pmatrix} w_1 b_{11} & w_2 b_{12} & \dots & w_n b_{1n} \\ w_1 b_{21} & w_2 b_{22} & \dots & w_n b_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ w_1 b_{m1} & w_2 b_{m2} & \dots & w_n b_{mn} \end{pmatrix} \qquad (4)$$

Bu aşamaya kadar uygulanan adımlar bir başka çok kriterli karar verme tekniği olan TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yönteminde de aynen uygulanmaktadır.

Adım 4: Uyum ve Uyumsuzluk Setlerinin Belirlenmesi

Bu adımda alternatiflerin birbiriyle her bir kriterde aldığı puanların büyüklüğü bakımından kıyaslanması ile uyum ve uyumsuzluk setleri oluşturulur. Puanlar kıyaslanırken kriter ağırlıklarının da dikkate alındığı C normalize karar matrisi kullanılmalıdır. Her bir uyum setine bir uyumsuzluk seti karşılık gelir. Uyum ve uyumsuzluk setinin elemanlarını kriterlerin bulunduğu sütunun indisi oluşturur. C matrisinin sütun sayısı n olduğu için 1 den n e kadar olan tam sayı değerleri ya uyum seti yada uyumsuzluk seti içerisinde yer alır. Bir tamsayı değeri aynı anda hem uyum setinde hem de uyumsuzluk setinde yer alamaz. Uyum ve uyumsuzluk setleri belirlenirken alternatifler dikkate alındığından m alternatifli bir problem için $m^2 - m$ tane uyum ve uyumsuzluk seti oluşur. Çünkü $1 \le k, l \le m$ olmak üzere k ve l indisleri için UY_{kl} uyum seti ve UZ_{kl} uyumsuzluk seti belirlenirken aynı satır ve sütundaki değerleri kıyaslanması anlamlı olmadığından $k \neq l$ alınmalıdır. Örneğin $m = 3$ ise UY_{12}, UY_{13}, UY_{23}, UY_{21}, UY_{31}, UY_{32} biçiminde altı adet uyum seti oluşur. Benzer şekilde altı adet uyumsuzluk seti elde edilir. Bir uyum setinin belirlenmesinde incelenen ilgili kriterin fayda (max) ya da maliyet (min) olduğu da dikkate alınmalıdır. Fayda için daha büyük olan değerler uyum setinde yer alacağından

$$UY_{kl} = \left\{ j, c_{kj} \ge c_{lj} \right\} \qquad (5)$$

formülü; maliyet için ise daha küçük olan değerler uyum setinde olması gerekeceğinden

$$UY_{kl} = \left\{ j, c_{kj} \le c_{lj} \right\} \qquad (6)$$

formülü kullanılır. Buna göre yukarıdaki örnekte verilen $m = 3$ alternatifli bir problemde UY_{12} uyum seti UZ_{21} biçiminde gösterilen uyumsuzluk setine eşit olmalıdır. Yani uyum setleri ile uyumsuzluk setleri simetrik olmalıdır.

Adım 5: Uyum ve Uyumsuzluk Matrislerinin Oluşturulması

Bu adımda uyum ve uyumsuzluk setleri kullanılarak D ile göstereceğimiz uyum matrisi ve E ile göstereceğimiz uyumsuzluk matrisi oluşturulmalıdır. Bu adıma kadar oluşturulan A, B ve C matrislerinin boyutu $m \times n$ olmasına karşın D ve E matrisleri $m \times m$ boyutlu kare matris olmalıdır. Uyum ve uyumsuzluk setleri $k = l$ için oluşmadığından D ve E matrislerinin asal

köşegenleri herhangi bir değer almaz. Bununla birlikte bu iki matrisin oluşturulma biçimi birbirinden çok farklıdır.

$D=(d_{kl})$ uyum matrisi hesaplanırken d_{kl} bileşenin hesaplanması için UY_{kl} uyum setinin elemanlarının karşılık geldiği ağırlıklar **w** ağrılık vektöründen bulunarak bu değerler toplanır. Örneğin, d_{23} bileşeni için $UY_{23}=\{1,3,5\}$ ise $d_{23}=w_1+w_3+w_5$ olacaktır. Başka bir deyişle

$$D=\begin{pmatrix} - & d_{12} & \dots & d_{1m} \\ d_{21} & - & \dots & d_{2m} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ d_{m1} & d_{m2} & \dots & - \end{pmatrix} \tag{7}$$

biçimindeki uyum matrisini herhangi bir bileşeni

$$d_{kl}=\sum_{j\in UY_{kl}} w_j \tag{8}$$

formülü kullanılarak hesaplanır.

$$E=(e_{kl})=\begin{pmatrix} - & e_{12} & \dots & e_{1m} \\ e_{21} & - & \dots & e_{2m} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ e_{m1} & e_{m2} & \dots & - \end{pmatrix} \tag{9}$$

uyumsuzluk matrisinin herhangi bir bileşeni ise

$$e_{kl}=\frac{\max\limits_{j\in UZ_{kl}}\left|c_{kj}-c_{lj}\right|}{\max\limits_{j\in J}\left|c_{kj}-c_{lj}\right|} \tag{10}$$

formülü kullanılarak hesaplanır. Formül kabaca ilgili uyumsuzluk setinden elde edilen değerler için karşılıklı kıyaslamaların farkının en büyüğünü pay ve tüm sütunlar boyunca elde edilen karşılıklı kıyaslamaların farkının en büyüğünü payda olarak alır. Örneğin, 5 kriterli bir karar verme probleminde $UZ_{23}=\{2,4\}$ biçiminde verilmiş bir uyumsuzluk seti için e_{23} değeri

$$e_{23}=\frac{\max\left(\left|c_{22}-c_{32}\right|,\left|c_{24}-c_{34}\right|\right)}{\max\left(\left|c_{21}-c_{31}\right|,\left|c_{22}-c_{32}\right|,\left|c_{23}-c_{33}\right|,\left|c_{24}-c_{34}\right|,\left|c_{25}-c_{35}\right|\right)}$$

biçiminde hesaplanır.

Adım 6: Uyum Üstünlük ve Uyumsuzluk Üstünlük Matrislerinin Oluşturulması

$F=(f_{kl})$ uyum üstünlük ve $G=(g_{kl})$ uyumsuzluk üstünlük matrisleri de yine $m\times m$ boyutlu olup hesaplanan eşik değerlerinin uyum ve uyumsuzluk matrisleriyle kıyaslanmasından elde edilir. Uyum eşik değeri $\underline{d}$ ve uyumsuzluk eşik değeri $\underline{e}$ aşağıda verilen formüller yardımıyla hesaplanır.

$$\underline{d}=\frac{1}{m(m-1)}\sum_{k=1}^{m}\sum_{l=1}^{m}d_{kl} \qquad (11)$$

$$\underline{e}=\frac{1}{m(m-1)}\sum_{k=1}^{m}\sum_{l=1}^{m}e_{kl} \qquad (12)$$

F ve G matrislerinin asal köşegenleri yine herhangi bir değer almazken diğer bileşenler 0 veya 1 değerini alır. F uyum üstünlük matrisinin herhangi bir f_{kl} bileşeni $d_{kl}\geq\underline{d}$ ise 1 değerini değilse 0 değerini alır. Benzer şekilde G uyum üstünlük matrisinin herhangi bir g_{kl} bileşeni $e_{kl}\leq\underline{e}$ ise 1 değerini değilse 0 değerini alır.

Adım 7: Toplam Baskınlık Matrisinin Oluşturulması

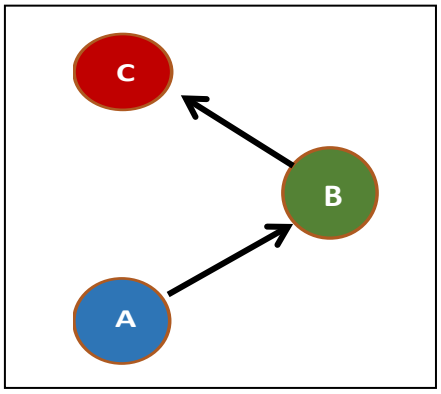
Bu adımda, $H=(h_{kl})$ toplam baskınlık matrisi $m\times m$ boyutlu olup F uyum üstünlük ve G uyumsuzluk üstünlük matrislerinin noktasal olarak çarpılmasından oluşur. H matrisinin asal köşegeni yine herhangi bir değer almazken diğer bileşenler 0 veya 1 değerini alır. Başka bir deyişle H toplam baskınlık h_{kl} bileşeni

$$h_{kl}=f_{kl}\times g_{kl} \qquad (13)$$

formülü ile hesaplanır. Toplam baskınlık matrisinin satır ve sütunları incelenerek alternatifler arasında üstünlükler alternatiflerin düğüm (node) üstünlüklerin ise ok (vertex) olarak kabul edildiği graflar (çizgeler) yardımıyla gösterilir. Örneğin, A, B ve C gibi üç alternatifin bulunduğu aşağıda Şekil 3.1 'deki gibi ikili üstünlük grafında okların yönü üstünlüğü göstermektedir.

Şekil 3. 1

İkili Üstünlük Grafı Gösterimi

Buna göre üstünlük; okun çıktığı düğümün (A), girdiği düğüme (B) üstünlüğü şeklinde yorumlanır. Birbirleri arasında herhangi bir üstünlük bulunmayan düğümler arasında ise herhangi bir ok bulunmaz. Buna göre yukarıdaki graf, "A'nın B'ye ve B'nin C'ye üstünlüğü varken, A ile C alternatifleri arasında bir üstünlük ilişkisi bulunmaz" biçiminde yorumlanır.

Adım 8: Net Uyum ve Net Uyumsuzluk Değerlerinin Hesaplanması

ELECTRE yöntemi kullanılarak ikili karşılaştırmalar yapılabileceği gibi alternatiflerin sıralanması işlemi de gerçekleştirilebilir. Bunun için D uyum ve E uyumsuzluk matrisleri kullanılarak her bir alternatif için net uyum üstünlük ve net uyumsuzluk üstünlük değerleri hesaplanır. Net uyum üstünlük değeri hesaplanırken uyum matrisinde ilgili alternatifin bulunduğu satırdaki tüm değerler toplamı aynı alternatifin yer aldığı sütundaki değerlerin toplamından çıkartılır. Net uyumsuzluk üstünlük değeri de benzer şekilde hesaplanır tek fark uyum matrisi yerine uyumsuzluk matrisindeki değerlerin toplanmasıdır. Net uyum üstünlük değerleri büyükten küçüğe net uyumsuzluk üstünlük değerleri ise küçükten büyüğe doğru sıralanarak alternatifler için iki farklı sıralama elde edilir. Bu sıralamaların ortalamaları alınarak nihai sıralama elde edilebilir.

ELECTRE Yöntemi önce ILO Kriterleri kullanılarak ve daha sonra SGK Bülteninden elde edilen kriterler kullanılarak uygulanmıştır. Her iki kriterin ELECTRE yöntemine göre uygulanma adımları Ek 'de (Ek 1: ILO Kriterleri ile ELECTRE Yöntemi Adımları, Ek 2: SGK Bülten Kriterleri ile ELECTRE Yöntemi Adımları) sunulmaktadır. Aşağıda ILO kriterleri ve SGK Bülten Kriterleri ile ulaşılan net uyum üstünlük tabloları Tablo 3.3 ve Tablo 3.4 'de sunulmaktadır.

Tablo 3.3

ILO Kriterleri ile ELECTRE Yöntemi Sonuçları

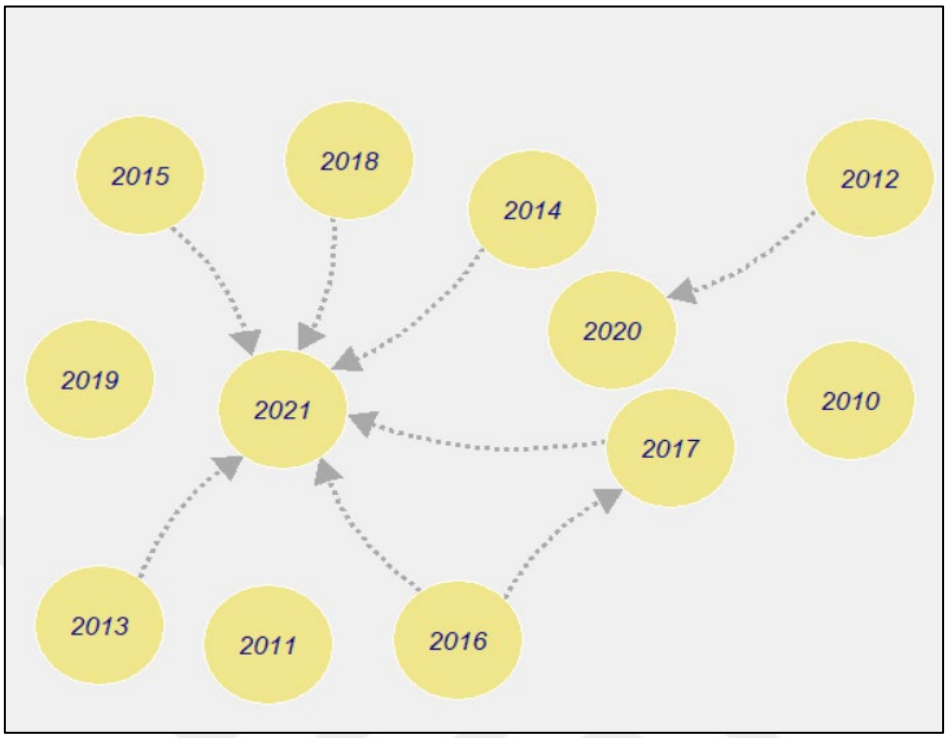
Yıllar	Net Uyum Üstünlük	Net Uyumsuzluk Üstünlük	Uyum Sıra	Uyumsuzluk Sıra	Ortalama Sıra
2010	-2,39501419	-7,7819102	11	1	**5,5**
2011	-2,96641603	-6,7745454	12	3	**10**
2012	-1,26943409	-6,8802954	9	2	**3**
2013	0,00902993	0,6061245	6	6	**5,5**
2014	1,56146957	-1,2859344	4	5	**1**
2015	2,47381297	2,8607414	2	8	**2**
2016	1,93539759	3,3794258	3	9	**5,5**
2017	1,12145733	4,44543	5	10	**10**
2018	2,65813271	5,1576723	1	11	**5,5**
2019	-1,25674455	2,1435165	8	7	**10**
2020	-1,61793613	-3,6294151	10	4	**8**
2021	-0,25375511	7,7591898	7	12	**12**

Yukarıda Tablo 3.3 ’e göre en yüksek performans gösterilen yıllar 2014, 2015 ve 2012 yılları, en düşük performans gösterilen yıllar ise 2021, 2019, 2017 ve 2011 yıllarıdır. 2010, 2013, 2016 ve 2018 yıllarında ise benzer sıra değeri elde edilerek aynı performans düzeyine ulaşılmıştır.

Aşağıda Şekil 3.2 ’de ILO Kriterleri ile ELECTRE yöntemine göre elde edilen toplam baskınlık grafı sunulmaktadır.

Şekil 3. 2

ILO Kriterleri ile ELECTRE Yöntemine Göre Toplam Baskınlık Grafı

Şekil 3.2 'ye bakıldığında en fazla okun en düşük performansın görüldüğü 2021 yılına doğru yöneldiği görülmektedir. Ayrıca, görsel olarak yıllar arasındaki karşılıklı üstünlük ilişkileri değerlendirildiğinde, örneğin 2011 ve 2019 yıllarının arasında bir üstünlük sıralamasının mevcut olmadığı görülmektedir.

Tablo 3.4

SGK Bülteni Kriterleri ile ELECTRE Yöntemi Sonuçları

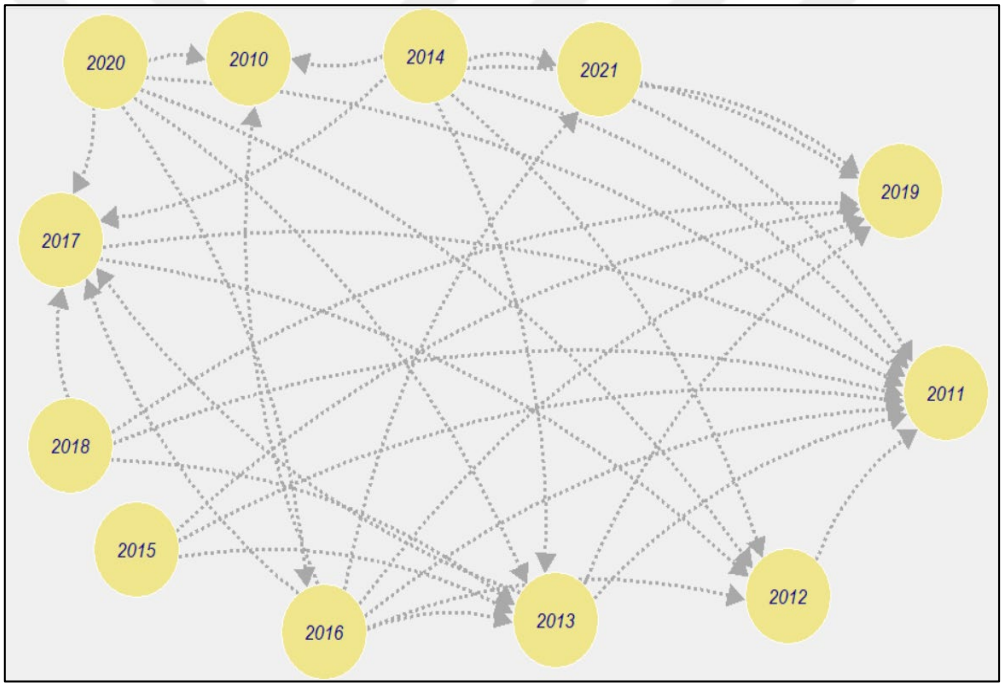
Yıllar	Net Uyum Üstünlük	Net Uyumsuzluk Üstünlük	Uyum Sıra	Uyumsuzluk Sıra	Ortalama Sıra
2010	-0,7211047	6,062337	8	10	**9,5**
2011	-5,35075815	6,637497	12	12	**12**
2012	-2,07685302	1,235764	10	7	**8**
2013	-0,01501045	2,170785	7	8	**7**
2014	3,68264373	-5,742424	1	2	**1**
2015	2,70201034	-1,383994	2	5	**4**
2016	2,28275251	-4,987736	3	3	**2,5**
2017	-0,72982305	3,492034	9	9	**9,5**
2018	1,91038313	-2,561205	4	4	**5**
2019	-2,63889521	6,107119	11	11	**11**
2020	0,64280132	-9,757383	5	1	**2,5**
2021	0,31185355	-1,272793	6	6	**6**

Yukarıda Tablo 3.4 ’e göre en yüksek performans 2014, 2016 ve 2020 yıllarında, en düşük performans 2011 ve 2019 yıllarında elde edilmiştir.

Aşağıda Şekil 3.3 ’de SGK Bülteni Kriterleri ile ELECTRE yöntemine göre elde edilen toplam baskınlık grafı sunulmaktadır. Ayrıca, burada görsel olarak yıllar arasındaki karşılıklı üstünlük ilişkileri değerlendirildiğinde, örneğin en yüksek performansın elde edildiği 2014 yılından en düşük performansın elde edildiği 2011 yılına doğru bir okun çıktığı ve ayrıca diğer birçok yıldan 2011 yılına doğru birçok okun yöneldiği görülmektedir.

Şekil 3. 3

SGK Bülteni Kriterleri ile ELECTRE Yöntemine Göre Toplam Baskınlık Grafı

3.6.2. TOPSIS Yöntemi ve Uygulanması

TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to an Ideal Solution) Yönteminin temelleri ilk kez, Hwang ve Yoon tarafından 1981 yılında geliştirilmiştir. Bu yöntem çok kriterli karar verme problemlerini çözmek için geçmişten günümüze değin başta performansın değerlendirilmesi olmak üzere farklı alanlarda yaygın bir biçimde kullanılmaktadır (Akyüz v.d., 2011). TOPSIS Yöntemi sadece en iyi çözüm için pozitif ideal çözüme en yakın mesafede değil aynı zamanda negatif ideal çözüme en uzun mesafede olduğu

fikrine sahip çok kriterli bir karar verme yöntemidir. TOPSIS Yöntemi aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır (Kaplan v.d., 2023).

Adım 1: Normalleştirilmiş karar matrisinde normalleştirme değeri n_{ij},

$$n_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}^2} \qquad (1)$$

Şeklinde hesaplanır. Burada x_{ij} i alternatifi j kriteri gösterirken m alternatifi göstermektedir.

Adım 2: Matris ağırlıklı normalleştirilmiş karar matrisi, ağırlıklı normalleştirilmiş değer (y_{ij}) aşağıdaki şekilde hesaplanır.

$$y_{ij} = w_i n_{ij} \qquad (2)$$

Burada y_{ij} i alternatif ağırlıklı normalleştirilmiş matris, j kriterini, w_i i alternatifinin ağırlığını, n_{ij} i alternatif ağırlıklı normalleştirilmiş matrisi ve j kriteri göstermektedir.

Adım 3: Pozitif ideal çözüm matrisi (A+) ve negatif ideal çözüm matrisi (A-) değeri aşağıdaki denklem kullanılarak hesaplanır:

$$A^+ = (y_1^+, y_2^+, ..., y_n^+) \qquad (3)$$

$$A^- = (y_1^-, y_2^-, ..., y_n^-) \qquad (4)$$

İdeal pozitif çözüm matrisi ile negatif ideal matris arasındaki uzaklık şu şekilde hesaplanır.

$$D_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^{m} (y_i^+ - y_{ij})^2} \qquad (5)$$

$$D_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^{m} (y_{ij} - y_i^-)^2} \qquad (6)$$

Adım 4: V_i i alternatifinin tercih değeri aşağıdaki şekilde hesaplanır.

$$V_i = \frac{D_i^-}{D_i^- + D_i^+} \tag{7}$$

Aşağıda TOPSIS Yöntemi önce ILO Kriterleri kullanılarak ve daha sonra SGK Bülteninden elde edilen kriterler kullanılarak uygulanmıştır. Her iki kriterin TOPSIS yöntemine göre uygulanma adımları Ek ’de (Ek 3: ILO Kriterleri ile TOPSIS Yöntemi Adımları, Ek 4: SGK Bülten Kriterleri ile TOPSIS Yöntemi Adımları) sunulmaktadır. Aşağıda ILO kriterleri ve SGK Bülten kriterleri ile ulaşılan göreli yakınlık değerleri Tablo 3.5 ve Tablo 3.6 ’da sunulmaktadır.

Tablo 3.5

ILO Kriterleri ile TOPSIS Yöntemi Sonuçları

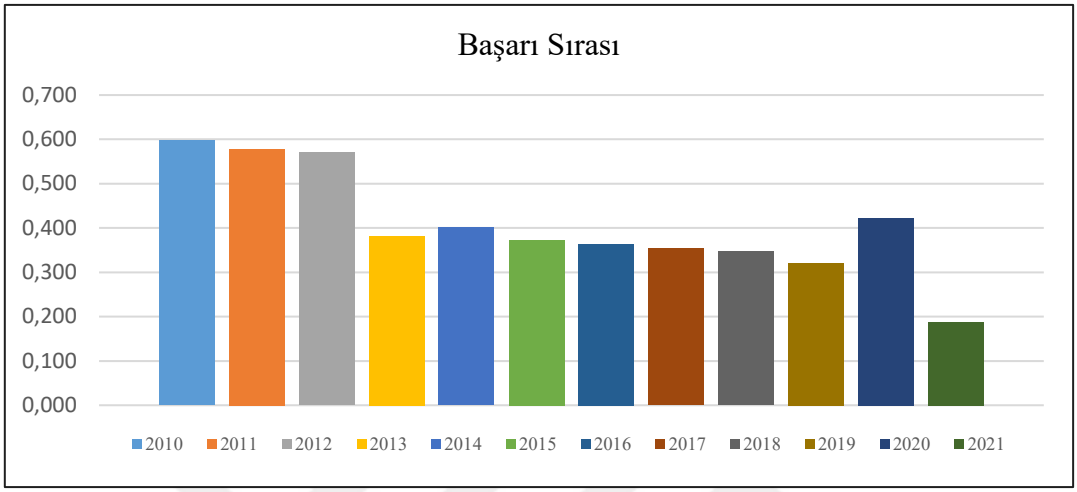
Yıllar	Göreli Yakınlık Değerleri (S)	Başarı Sırası
2010	0,597	**1**
2011	0,579	**2**
2012	0,570	**3**
2013	0,382	**6**
2014	0,401	**5**
2015	0,374	**7**
2016	0,363	**8**
2017	0,353	**9**
2018	0,347	**10**
2019	0,321	**11**
2020	0,423	**4**
2021	0,188	**12**

Yukarıda Tablo 3.5 ’e göre en yüksek performans sırasıyla 2010, 2011 ve 2012 yıllarında, en düşük performans sırasıyla 2021, 2019 ve 2018 yıllarında elde edilmiştir.

Aşağıda Şekil 3.4 ’de ILO Kriterleri ile TOPSIS yöntemine göre elde edilen başarı sırası sonuçları sunulmaktadır.

Şekil 3. 4

ILO Kriterleri ile TOPSIS Yöntemine Göre Elde Edilen Başarı Sırası

Yukarıdaki Şekil 3.4 ’e bakıldığında, TOPSIS Yöntemine göre elde edilen başarı sırasında Sosyal Güvenlik Kurumu’nda 2020 yılı hariç 2010 yılından başlayarak kademeli olarak performans düşüşü yaşandığı görülmektedir.

Tablo 3.6

SGK Bülteni Kriterleri ile TOPSIS Yöntemi Sonuçları

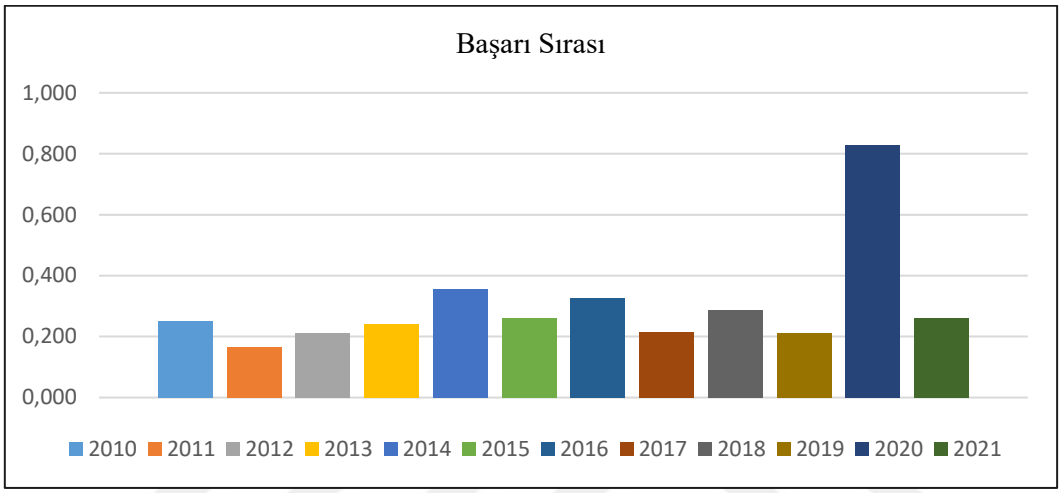
Yıllar	Göreli Yakınlık Değerleri (S)	Başarı Sırası
2010	0,252	**7**
2011	0,165	**12**
2012	0,212	**11**
2013	0,240	**8**
2014	0,356	**2**
2015	0,2606	**6**
2016	0,328	**3**
2017	0,216	**9**
2018	0,288	**4**
2019	0,213	**10**
2020	0,829	**1**
2021	0,2612	**5**

Yukarıda Tablo 3.6 'ya göre en yüksek performans 2020, 2014 ve 2016 yıllarında ve en düşük performans 2011, 2012 ve 2019 yıllarında elde edilmiştir.

Aşağıda Şekil 3.5 'de SGK Bülteni Kriterleri ile TOPSIS yöntemine göre elde edilen başarı sırası sonuçları sunulmaktadır.

Şekil 3. 5

SGK Bülteni Kriterleri ile TOPSIS Yöntemine Göre Elde Edilen Başarı Sırası

Yukarıdaki Şekil 3.5 'e bakıldığında, TOPSIS Yöntemine göre elde edilen başarı sırasında 2020 yılının açık ara önde olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak 21.03.2018 tarihinde kabul edilen 7103 sayılı "Vergi Kanunları İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile getirilen ilave istihdam teşviki düşünülebilir. Bu teşvik uygulamasında, sigortalı çalıştıran işyerlerinde bir önceki yıl çalıştırılan işçi sayısı ortalamasının üzerinde kalacak şekilde işe alınan her işçi için işçi ve işveren sigorta primlerini kapsayacak şekilde tüm sigorta primlerinin erkeklerde 12 ay, kadınlarda ise 18 ay boyunca işsizlik sigortası fonundan karşılanması sağlanmıştır. İşverenleri ilave istihdam için 12 ve 18 ay boyunca sigorta primi ödemekten muaf tutan bu teşvik modeli sayesinde, 2020 yılı elde edilen başarı sırasında açık ara öne çıktığı ifade edilebilir.

3.7. ANALİZ SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Aşağıda öncelikle analizde kullanılan CRITIC ve ENTROPI yöntemleriyle elde edilen kriter ağırlıklarına göre en yüksek ve en düşük ağırlıklara sahip kriterlerden ilk beşi sunulmaktadır.

Tablo 3.7

ILO' da Kullanılan En Yüksek Ağırlık Değerlerine Sahip Kriterler

	Kod	Ağırlık Değeri	Oran adı	Oran Formülü
1	**F-9-1**	0,0686	Varlıkların Likidite Oranı	Dönen Değerler/Mali Yıl Boyunca Toplam Giderlerin Miktarı
2	**F-5-1**	0,0619	Fonlama Oranı	Geçmiş Yıl Olumlu Faaliyetleri (Faaliyet Gelirleri-Faaliyet Giderleri)/Toplam Giderler
3	**F-8-1**	0,0619	Güvenli Varlıkların Oranı	Hazır Değerler / Mali Yıl Sonundaki Toplam Varlık Miktarı
4	**F-10-1**	0,0596	Toplam Varlıkların Oranı	Toplam Duran Varlık Miktarı (Mali Duran Varlıklar+Maddi Duran Varlıklar+Maddi Olmayan Duran Varlıklar)/ Mali Yılın Sonundaki Toplam Varlık Miktarı
5	**F-1-6**	0,0526	Gelir ve Giderlerin GSYİH 'ya Oranı	Devlet Nakdi Yardımları/GSYİH

Tablo 3.7 'ye bakıldığında en yüksek ağırlık, varlıkların likidite oranından Dönen Değerler / Mali Yıl Boyunca Toplam Giderlerin Miktarı oranı olarak bulunmuştur.

Tablo 3.8

ILO' da Kullanılan En Düşük Ağırlık Değerlerine Sahip Kriterler

	Kod	Ağırlık Değeri	Oran adı	Oran Formülü
1	**F-6-2**	0,0386	Bağımlı Oranı (Sosyal Güvenlikten Yararlanma Oranı)	Sosyal Güvenlik Kapsamına Dâhil Kişi Sayısı (Gelir Testi Yaptıranlar Dâhil) /Ortalama Zorunlu Aktif Sigortalı Sayısı
2	**F-1-4**	0,0381	Gelir ve Giderlerin GSYİH 'ya Oranı	Tahsil Edilen İşveren Katkı Primi (Borç Yapılandırması Hariç)/GSYİH
3	**F-1-9**	0,0381	Gelir ve Giderlerin GSYİH 'ya Oranı	Toplam Gelirler /GSYİH
4	**F-2-2**	0,0347	Likidite Oranı	Toplam Gelirler (Yatırımlardan Elde Edilen Gelirler Hariç)/Toplam Giderler
5	**F-2-1**	0,0344	Likidite Oranı	Toplam Gelirler /Toplam Giderler

Tablo 3.8 'e bakıldığında en düşük ağırlık, likidite oranlarından Toplam Gelirler / Toplam Giderler oranı olarak bulunmuştur.

Tablo 3.9

SGK Bülten ve Faaliyet Raporlarında Kullanılan En Yüksek Ağırlık Değerlerine Sahip Kriterler

	Kod	Ağırlık Değeri	Oran adı	Oran Formülü
1	**Bülten-3-4**	0,18952	Gelirler/ Giderler Oranları	Yatırım Gelirleri / Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları +Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)
2	**Bülten-4-3**	0,13771	Kısmi Gelirler / Gelirler Oranları	Yatırım Gelirleri/ Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)
3	**Bülten-7-1**	0,08779	Sosyal Güvenlik Açığı ve Hazine Adına SGK 'ca Yapılan Ödemeler / GSYİH Oranı	Sosyal Güvenlik Açığı ve Miktarı/ GSYİH
4	**Bülten-4-4**	0,05225	Kısmi Gelirler / Gelirler Oranları	Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler/ Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)
5	**Bülten-3-5**	0,04879	Gelirler/ Giderler Oranları	Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler/Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları + Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil)+Yönetim Giderleri)

Tablo 3.9 'a bakıldığında en yüksek ağırlık, Gelirler/ Giderler Oranlarından Yatırım Gelirleri / Giderler oranı olarak bulunmuştur.

Tablo 3.10:

SGK Bülten ve Faaliyet Raporlarında Kullanılan En Düşük Ağırlık Değerlerine Sahip Kriterler

	Kod	Ağırlık Değeri	Oran adı	Oran Formülü
1	**Bülten-1-2**	0,01065	Giderler / Alınan Prim Gelirleri Oranları	Ödenen Emekli Aylıkları / Alınan Prim Gelirleri
2	**Bülten-2-1**	0,01052	Giderler / Gelirler Oranları	Giderler (Ödenen Emekli Aylıkları + Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dâhil)+Yönetim Giderleri) / Gelirler (Alınan Prim Gelirleri + Devlet Katkısı Tutarı + Yatırım Gelirleri +Diğer Gelirler)
3	**Bülten-2-4**	0,01050	Giderler / Gelirler Oranları	Ödenen Emekli Aylıkları + Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dâhil) / Gelirler (Alınan Prim Gelirleri + Devlet Katkısı Tutarı + Yatırım Gelirleri + Diğer Gelirler)
4	**Bülten-2-2**	0,00988	Giderler / Gelirler Oranları	Ödenen Emekli Aylıkları / Gelirler (Alınan Prim Gelirleri +Devlet Katkısı Tutarı +Yatırım Gelirleri + Diğer Gelirler)
5	**Bülten-10-2**	0,00978	Kayıtlılık/Kayıt Dışılık Oranı	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Kişi Sayısı (Gelir Testi Yaptıranlar Dâhil)/Ülke Nüfusu

Tablo 3.10 'a bakıldığında en düşük ağırlık, Kayıtlılık/Kayıt Dışılık Oranı olarak Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Kişi Sayısı (Gelir Testi Yaptıranlar Dâhil) / Ülke Nüfusu oranı olarak bulunmuştur.

Aşağıda ELECTRE ve TOPSIS yöntemleri ile 2 farklı kriter grubuna göre elde edilen sonuçlar toplu olarak Tablo 3.11 'de sunulmaktadır.

Tablo 3.11

İki Yöntem ve İki Kriter Grubuna göre Başarı Sıraları

Yıllar	ILO Kriterleri ile ELECTRE Yöntemi Sonuçları	ILO Kriterleri ile TOPSIS Yöntemi Sonuçları	SGK Bülteni Kriterleri ile ELECTRE Yöntemi Sonuçları	SGK Bülteni Kriterleri ile TOPSIS Yöntemi Sonuçları
2010	5,5	1	9,5	7
2011	10	2	12	12
2012	3	3	8	11
2013	5,5	6	7	8
2014	1	5	1	2
2015	2	7	4	6
2016	5,5	8	2,5	3
2017	10	9	9,5	9
2018	5,5	10	5	4
2019	10	11	11	10
2020	8	4	2,5	1
2021	12	12	6	5

Tablo 3.11 ’e bakıldığında, ILO kriterlerine göre ELECTRE ve TOPSIS yöntemlerinin her ikisinde de Sosyal Güvenlik Kurumu’nun performansında genel bir kademeli düşüşün olduğu görülmektedir. SGK Bülten ve Faaliyet Raporu kriterleri ile konuya bakıldığında, her iki yöntemde de 2010 yılından 2016 yılına kadar genel bir performans yükselişinin olduğu, 2017 yılından sonra genel bir performans düşüşünün yaşandığı ve tekrar 2020 yılından sonra da bir toparlanmanın meydana geldiği görülmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında en yüksek performansın 2014 yılında, en düşük performansın ise 2019 yılında olduğu görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni olarak, giderlerin GSYİH (Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla) içindeki payının esas belirleyici rol oynaması olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3.11 ’e göre, ELECTRE yönteminde hem ILO hem de SGK Bülten ve Faaliyet Raporu kriterlerine göre en yüksek performans 2014 yılında elde edilmiştir. TOPSIS

yönteminde, ILO Kriterlerine göre en yüksek performans 2010 yılında, SGK Bülten ve Faaliyet Raporu kriterlerine göre 2020 yılında elde edilmiştir.

Tablo 3.11 'e göre, ILO Kriterlerine göre hem ELECTRE hem de TOPSIS yönteminde en düşük performans 2021 yılında, SGK Bülten ve Faaliyet Raporu kriterlerine göre ise her iki yöntemde de 2011 yılında elde edilmiştir.

Kriterler bazında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapıldığında, SGK Bülten ve Faaliyet Raporu kriterleri ile yapılan analiz sonuçlarındaki başarı sıralarının birbirlerine daha yakın olduğu gözlenirken, ILO kriterleri ile elde edilen sonuçların birbirlerine biraz daha uzak olduğu görülmektedir.

Yöntemler bazında bir değerlendirme yapıldığında, ELECTRE yönteminin başarı sıralamasındaki farkın TOPSIS yöntemine göre nispeten daha az olduğu görülmektedir.

Veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, genel olarak ILO kriterlerinin SGK bülten ve faaliyet raporu kriterlerine göre daha anlamlı sonuçlar verdiği ifade edilebilir.

3.8. SOSYAL GÜVELİK KURUMU'NUN FAALİYET RAPORLARINDAKİ FİNANSAL PERFORMANSIN SUNUMU

Bir kurumun ya da işletmenin hazırlayacağı finansal raporların etkin, saydam ve hesap verilebilir olması aynı zamanda finansal performansın kolaylıkla ölçülebilmesini de sağlamaktadır. Bir işletme hakkında alınacak her türlü karar için hazırlanan finansal raporlar yol gösterici kaynak niteliğinde olduğunda başarılı bir finansal performans sergilenmiş de kabul edilmektedir. Bu durum finansal raporların tüm paydaşlara saydam ve anlaşılabilir şekilde bilgiler sunmasını zorunlu kılmaktadır (Robinson v.d., 2008: 91).

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal raporlarındaki finansal performansın değerlendirilebilmesi, kurumun mali durumu ve yapısı hakkında net bilgi sahibi olunmasını sağlayacaktır. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun cari dönemdeki finansal durum ve performansı hakkında güvenilir veriler sunması, gelecek yıllardaki finansal durum ve performans hakkında tahmin edilebilir bilgiler aktarması ve kurum hakkında kamu yönetimi ve kurum ile ilişkili taraflara yeterli düzeyde finansal fikir vermesi kurumun finansal raporlamadaki başarısını üst seviyelere taşıyabilecektir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal raporlarındaki finansal performansının objektif değerlendirilebilmesi kurumun bu konudaki seviyesinin gelişmiş diğer ülke ya da ülkelerle

karşılaştırılabilmesi bir kılavuz görevi de görebilecektir. Bu hususta Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal raporlamadaki performansının Amerika Bileşik Devletleri'nin sosyal güvenlik kurumu olan SSA (Social Security Administration) ile karşılaştırılması önemli bilgiler sunabilecektir.

Bu hususta doğru bir değerlendirme yapılabilmesi için her iki kurumun faaliyet raporlarının karşılaştırılması ve finansal raporlamalarındaki temel kriterlerin birbirleri ile kıyaslanması gerekmektedir. Bu kıyaslamanın ise içerik, kurumsal performans, finansal saydamlık, hesap verilebilirlik, tam açıklama ve finansal raporlamanın kalitesi başlıkları ile yapılabileceği öngörülmektedir (Bozdoğan ve Özen, 2013).

3.8.1. Faaliyet Raporlarının İçerik Yönünden Karşılaştırılması

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ile Amerika Bileşik Devletleri'nin Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SSA-Social Security Administration) faaliyet raporları arasındaki içerik yönünden oluşan farklar 2021 yılsonuna ait raporlardaki verilerle aşağıda açıklanan şekilde ifade edilebilir (SGK, 2021 Yılı Faaliyet Raporu; SSA, 2021 Yılı Faaliyet Raporu).

-SSA 'nın faaliyet raporunun sayfa sayısı 168 iken, SGK 'nın 2021 yılı faaliyet raporlarındaki sayfa sayısı 133 'dür.

-SSA 'nın faaliyet raporunun finansal bilgiler kısmı tüm raporun yüzdesi % 42.1 'i iken, bu oran SGK 'nın faaliyet raporunda % 17,3 'dür.

-SSA 'nın faaliyet raporunun kurumsal performans değerlendirme kısmı % 21.3 iken, bu oran SGK faaliyet raporunda % 3,7 'dir.

-2021 yılı faaliyet raporunda SSA 73 adet tablo ve 23 adet grafik sunar iken, SGK faaliyet raporunda 53 adet tablo ve 5 adet grafik sunmaktadır.

-SSA önceki yıllarda olduğu gibi 2021 yılı faaliyet raporunun güvenilirliği için de iç kontrol sistemini uygulamakta iken, bu durum SGK faaliyet raporlarında da aynı şekilde yerine getirilmektedir.

-SSA faaliyet raporunun kısaltmalar kısmı listeli olarak açıklanırken, SGK 'nın faaliyet raporunda da bu durum aynı şekilde yerine getirilmektedir.

Bu durumda, SGK ile SSA ’nın 2021 yılı faaliyet raporları arasındaki yukarıda açıklanan farklar bir bütün olarak incelendiğinde, SGK ’nın faaliyet raporlarındaki finansal performansın içerik yönünden SSA ’ya göre geride olduğu değerlendirilebilmektedir.

3.8.2. Faaliyet Raporlarının Kurumsal Performans Yönünden Karşılaştırılması

SGK ile SSA ’nın faaliyet raporları arasındaki kurumsal performans yönünden oluşan farklar 2021 yılsonuna ait raporlardaki verilerle aşağıda açıklanan şekilde ifade edilebilir (SGK, 2021 Yılı Faaliyet Raporu; SSA, 2021 Yılı Faaliyet Raporu).

-SSA faaliyet raporunda tüm döneme ait hedeflerini ve yılsonu gerçekleşme oranlarını açıklamakta iken, hedeflerini sayısallaştırmayan SGK, faaliyet raporunda kısa cümlelerle 6 adet amaç belirtilmiş, ancak bu amaçların gerçekleşme oranları açıklanmamıştır.

-SSA ’nın faaliyet raporunda yönetimin başarı düzeyi ölçümlenirken, SGK ’nın faaliyet raporunda yönetimin başarı durumu değerlendirilmemektedir.

-SSA ’nın faaliyet raporunda hazırlanan stratejik planların gerçekleşme oranına göre kurumun başarı düzeyi ölçümlenirken, SGK ’nın faaliyet raporunda stratejik planların gerçekleşme oranını değerlendiren başarı düzeyi ölçülmemektedir.

Bu durumda, SGK ile SSA ’nın 2021 yılı faaliyet raporları arasındaki yukarıda açıklanan farklar bir bütün olarak incelendiğinde, SGK ’nın faaliyet raporlarındaki kurumsal performans değerlendirme kriterinin SSA ’ya göre daha geride olduğu değerlendirilmektedir.

3.8.3. Faaliyet Raporlarının Finansal Saydamlık Yönünden Karşılaştırılması

SGK ile SSA ’nın faaliyet raporları arasındaki finansal saydamlık yönünden oluşan farklar 2021 yılsonuna ait raporlardaki verilerle aşağıda açıklanan şekilde ifade edilebilir (SGK, 2021 Yılı Faaliyet Raporu; SSA, 2021 Yılı Faaliyet Raporu).

-SSA ’nın faaliyet raporunda finansal verilerin mali saydamlık perspektifinde hazırlandığı belirtilirken, SGK ’nın faaliyet raporunda bu hususa değinilmemektedir.

-SSA ’nın faaliyet raporunda varlık, yükümlülük, öz kaynaklar, gelir ve gider durumu detaylı şekilde yer alırken, bu durum SGK ’nın faaliyet raporunda da aynı şekilde sunulmuştur.

-SSA ’nın faaliyet raporunda tüm finansal bilgiler detaylarıyla yer alırken, bu durum SGK ’nın faaliyet raporunda da aynı şekilde sunulmaya çalışıldığı görülmektedir.

-SSA ’nın faaliyet raporunda federal bütçeden transfer edilen tutarlar detaylarıyla yer alırken, bu durum SGK ’nın faaliyet raporunda da aynı şekilde belirtilmiştir.

-SSA ’nın 2021 yılı faaliyet raporunda 75 yıllık uzun vadeli perspektif ile kurumun gelir, gider finansman açığı gibi risklerini tahmin eden değerlendirmeler yapılırken, bu yönde bir çalışma SGK ’nın faaliyet raporunda bulunmamaktadır.

Bu durumda, Sosyal Güvenlik Kurumu ile SSA ’nın faaliyet raporları arasındaki yukarıda açıklanan farklar bir bütün olarak incelendiğinde, SGK ’nın faaliyet raporlarındaki finansal saydamlığın varlığı konusunun Amerika Bileşik Devletleri’nin Sosyal Güvenlik Kurumu’na (SSA) genel olarak benzediği değerlendirilebilir.

3.8.4. Faaliyet Raporlarının Hesap Verilebilirlik Yönünden Karşılaştırılması

SGK ile SSA ’nın faaliyet raporları arasındaki hesap verilebilirlik yönünden oluşan farklar 2021 yılsonuna ait raporlardaki verilerle aşağıda açıklanan şekilde ifade edilebilir (SGK, 2021 Yılı Faaliyet Raporu; SSA, 2021 Yılı Faaliyet Raporu).

-SSA ’nın faaliyet raporunda finansal verilerin hesap verilebilirlik kriterine göre hazırlandığı belirtilirken, SGK ’nın faaliyet raporunda bu hususa değinilmemektedir.

-SSA ’nın faaliyet raporunda tüm finansal bilgiler karşılaştırmalı ve tüm verilerle uyumlu şekilde açıklanırken, bu durum SGK ’nın faaliyet raporunda da aynı şekilde yerine getirildiği ifade edilebilir.

-SSA ’nın faaliyet raporunda dipnotlarla açıklama yapılırken, bu durum SGK ’nın faaliyet raporunda da aynı şekilde yerine getirilmiştir.

-SSA ’nın faaliyet raporunda varlık, yükümlülük, öz kaynaklar, gelir ve gider durumu karşılaştırmalı şekilde yer alırken, bu durum SGK ’nın faaliyet raporunda da aynı şekilde yerine getirildiği ifade edilebilir.

Bu durumda, Sosyal Güvenlik Kurumu ile SSA ’nın faaliyet raporları arasındaki yukarıda açıklanan farklar bir bütün olarak incelendiğinde, SGK ’nın faaliyet raporlarında hesap verilebilirlik kriterinin uygulanması konusunun Amerika Bileşik Devletleri’nin Sosyal Güvenlik Kurumu’na (SSA) genel olarak benzediği değerlendirilebilir.

3.8.5. Faaliyet Raporlarının Tam Açıklama Yönünden Karşılaştırılması

SGK ile SSA ’nın faaliyet raporları arasındaki tam açıklama kavramı yönünden oluşan farklar 2021 yılsonuna ait raporlardaki verilerle aşağıda açıklanan şekilde ifade edilebilir (SGK, 2021 Yılı Faaliyet Raporu; SSA, 2021 Yılı Faaliyet Raporu).

-SSA ’nın 2021 yılı faaliyet raporunda uzun vadeli bir perspektif ile kurumun gelir, gider finansman açığı gibi risklerini tahmin eden değerlendirmeler yapılırken, bu yönde bir çalışma SGK ’nın faaliyet raporunda bulunmamaktadır.

-SSA ’nın faaliyet raporundaki finansal tablolar, bağımsız denetçi tarafından denetlenirken, ayrıca bağımsız dış denetime ilişkin verilere göre yönetimin gelecek dönem taahhütleri açıklanırken, SGK ’nın faaliyet raporu bağımsız dış denetime tabi tutulmamıştır.

-SSA ’nın faaliyet raporu kurumun iç denetim birimi tarafından hazırlanan detaylı rapor ile değerlendirilirken, SGK ’nın faaliyet raporu kurum iç denetimi tarafından daha çok genel işleyiş üzerinden değerlendirilmiştir.

-SSA ’nın faaliyet raporundaki veriler tüm finansal yönleriyle, olumlu ve olumsuz karşılaştırmalara yer verilerek, sebep ve sonuçlarıyla açıklanırken, SGK ’nın faaliyet raporunda sadece finansal göstergeler yer almakta olup, sonuç verileri olumlu ve olumsuz yönleriyle, sebep ve sonuç ilişkileri ile değerlendirilmemektedir.

-SSA ’nın faaliyet raporunda sosyal güvenlik sisteminin borçları, türlerine ve vadelerine göre detaylı şekilde açıklanırken, SGK ’nın faaliyet raporunda bu çalışma yer almamaktadır.

Bu durumda, Sosyal Güvenlik Kurumu ile SSA ’nın faaliyet raporları arasındaki yukarıda açıklanan farklar bir bütün olarak incelendiğinde, SGK ’nın faaliyet raporlarındaki tam açıklama kavramının SSA ’ya göre daha geride olduğu değerlendirilebilmektedir.

3.8.6. Faaliyet Raporlarının Genel Finansal Raporlamanın Kalitesi Yönünden Karşılaştırılması

SGK ile SSA ’nın faaliyet raporları arasındaki finansal raporlamanın kalitesi yönünden oluşan farklar 2021 yılsonuna ait raporlardaki verilerle aşağıda açıklanan şekilde genel olarak özetlenebilir (SGK, 2021 Yılı Faaliyet Raporu; SSA, 2021 Yılı Faaliyet Raporu).

-SSA ’nın faaliyet raporunda verilerin finansal saydamlık ve hesap verilebilirlik perspektifinde raporları açıkladığı belirtilirken, SGK ’nın da faaliyet raporunda da bu durum aynı şekilde belirtilmiştir.

-SSA ’nın faaliyet raporunda yer alan finansal bilgiler açık ve anlaşılır iken, SGK ’nın faaliyet raporunda da bu durum aynı şekilde yerine getirilmektedir.

-SSA ’nın faaliyet raporunda tam açıklama kriterine yeterli düzeyde uyulduğu görülmekle birlikte, SGK ’nın faaliyet raporunda bu durum SSA ’nın faaliyet raporunda olduğu kadar yeterli değildir.

-SSA ’nın faaliyet raporunda yer alan finansal bilgiler dönemsellik ilkesine göre yıllık olarak hazırlanmakta iken, SGK ’nın faaliyet raporunda da bu durum aynı şekilde yerine getirilmektedir.

Bu durumda, Sosyal Güvenlik Kurumu ile Amerika Bileşik Devletleri’nin Sosyal Güvenlik Kurumu’nun (SSA-Social Security Administration) faaliyet raporları arasındaki yukarıda açıklanan farklar bir bütün olarak incelendiğinde, SGK ’nın faaliyet raporlarındaki finansal raporlamanın genel hatlarıyla SSA ’ya benzediği, ancak özellikle tam açıklama ve kurumsal performans ve gelecek perspektifinde analize yönelik olarak bazı noktalarda noksanlıkların olduğu ifade edilebilir.

SONUÇ

Türkiye'de 2003 yılında, 5018 sayılı "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu" ile birlikte ön plana çıkan yeni kamu mali yönetim anlayışı, özel sektörde hâkim olduğu düşünülen ekonomiklik, verimlilik, etkinlik ve performans geliştirme çabalarının kamu sektöründe de uygulanması yönünde farkındalığı ortaya çıkarmıştır. Bu farkındalık ile kamu kurumlarının finansal performanslarının da özel sektörde olduğu gibi sürekli olarak değerlendirilmesinin gerekliliği anlaşılmıştır.

Bir kamu sektörü kurumu olan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yönetimi, ülkenin sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği ve etkinliği için kritik bir öneme sahiptir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kendi kaynaklarıyla harcamalarını karşılayabilmesi ve devlet bütçesinden yapılan transferlerin sürdürülebilir bir seviyede olması, tüm topluma kaliteli hizmet sunma kapasitesini artıracaktır. Bu sebeple, kurumun sürekli olarak finansal performansının ölçülerek analiz edilmesi ve ilgili paydaşlara sunularak geliştirici değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun hedeflerine uygun şekilde tüm topluma kaliteli hizmet sunabilmeye devam edebilmesi için finansal performansının ölçümüne, analizine, değerlendirmesine ve sonuç yönetimine ihtiyacı vardır. Bu sebeple, kurum için saydam ve hesap verilebilir düzeyde finansal analiz ve performans ölçümü yapılması önemli bir gerekliliktir.

Salgın gibi kriz dönemleri de dâhil olmak üzere, işsizlik ve yoksulluk gibi temel sorunların güvencesi olan sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği, ülkenin ekonomisi ve bütçe açığı gibi makroekonomik göstergelerini yakından ilgilendirmektedir. Sosyal güvenlik alanında finansal dengeler gözetilmeden alınan kararlar, sistemin zayıflamasına, dolayısıyla sağlık ve sigorta hizmetinin yeterli düzeyde verilememesine neden olmuştur. Sosyal güvenlik sisteminde zamanla ortaya çıkan finansal ve yapısal sorunlar, bu alanda sürekli reformların yapılmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Sosyal güvenlik sistemlerinin en önemli ortak problemlerinden bir tanesi demografik kökenli sorunlardır. 65 yaş üzeri olarak kabul edilen yaşlı nüfus oranı ülkemizde de gittikçe artmaktadır. Artan yaşlılık oranlarına düşük doğum oranları da eklenince sosyal güvenlik sistemi üzerindeki baskı iyice artmaktadır. Dolayısıyla, uzun ömür riski önceden ölçümlenerek önlem alınması gereken önemli bir konudur. Bu risk etkili şekilde yönetilemezse, uzun vadede sosyal güvenlik sistemi üzerinde ciddi finansal problemler oluşturabilecektir. İnsanların daha

uzun yıllar yaşamalarına karşılık daha kısa süre çalışmaları çalışan/bağımlı oranlarını olumsuz etkilemektedir. Bu durum, zamanla maliyetlerin, gelirlerin çok üstüne çıkarak sosyal güvenlik sistemini sürdürülebilir olmaktan çıkarabileceği anlamına gelmektedir. Nüfusun yaşlanması şeklinde ortaya çıkan demografik sorunlardan kaynaklı maliyet artışları sebebiyle, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun uzun ömür riski yönetiminde bir yol haritası oluşturarak, gelecek yönelimli önlemler alması gerekmektedir.

Kurumun finansman dengesini bozan diğer bir sorun ise erken emeklilik konusudur. Yıllar boyunca tekrarlanan erken emeklilik uygulamaları Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal dengesini bozarak sosyal güvenlik açıklarının en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Bu sebeple, erken emeklilik uygulamalarının bundan sonraki süreçte tekrarlanmayarak, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yönetiminin desteklenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun diğer önemli problemi Kurumun finansal süreçlerinin yönetsel süreç üzerinde oluşturduğu baskıdır. Ülkemizin sosyal güvenlik sisteminde, gelirlerin etkin değerlendirilememesi, erken emeklilik uygulaması, prime esas kazancın düşük gösterilmesi, kayıt dışı istihdamın yüksekliği, vergi afları ve yapılandırmaları gibi politikaların varlığı, prim tahsilat oranlarının düşüklüğü, aktif-pasif dengesinin düşük olması gibi sorunlar gelirleri azaltmaktadır. Bu sebeple, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun risk odaklı yönetim modelini benimseyerek gelir-gider dengesi, aktif-pasif oranı, sosyal güvenlik açığının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı gibi temel göstergeleri sürekli bir şekilde analiz etmesi ve bu şekilde aktüeryal denge ve finansal sürdürebilirliği sağlaması gerekmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun iyi yönetişim modelini benimsemesi, finansal performansının ölçümlenebilmesi ve değerlendirilebilmesi açısından son derece önemlidir. İyi yönetişim, Sosyal Güvenlik Kurumu ile ilişkili olan taraflara karşı finansal saydamlığın ve hesap verebilirliğin geliştirilmesini sağlayacaktır. Bu şekilde, Sosyal Güvenlik Kurumu ile doğrudan bağlantılı olan aktif sigortalılar ile emekliler gelecekte ödeyecekleri primleri ve aktif çalışma sonrasındaki alacakları emekli aylıklarını en optimal şekilde tahmin edebileceklerdir. Ayrıca, iyi yönetişim, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kıt kaynaklarını etkin, yerinde ve verimli kullanmasını ve böylelikle sağlıklı ve sürdürülebilir bir fon yönetimi sistemine sahip olmasına katkı sağlayabilecektir.

Bireyden topluma, özelden kamuya kadar geniş yelpazesi sebebiyle, devlet bütçesinden büyük miktarlarda pay almak zorunda kalan sosyal güvenlik sistemi, ülke refahını doğrudan etkilemekte ve farklı alanlardaki hizmetlerde kullanılabilecek kaynakların önemli bir

bölümünün bu sisteme transfer edilmesine yol açmaktadır. Aktüeryal dengeyi sağlama ve finansal açıdan sürdürülebilir bir sistem oluşturma hedeflerine ulaşmakta zorlanılması, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının analiz edilmesinin önemli bir gereklilik haline geldiğini bir defa daha göstermektedir. Dolayısıyla bu kadar kritik bir rolü olan sosyal güvenlik sisteminin yönetsel, siyasal, demografik ve finansal sorunlarının çözülmesi ülke ekonomisinde öncelikli hedefler arasında olmaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminde yaşanan finansal sorunlar, çoğunlukla devlet kaynaklarından yapılan transferlerle kapatılmaya çalışıldığından, devlet bütçesi üzerine önemli yükler getirmektedir. Bu durum, toplumsal refahı bozucu etki yapmakla birlikte ani oluşan krizlerin etkilerini de arttırmaktadır.

2020 yılında yaşadığımız ve tüm dünyayı etkisi altına alan korona virüs (Covit-19) salgınında da iş dünyası ve çalışanlarının hak ve menfaatlerini koruyabilme adına çoğu kurum ve kuruluştan önce çeşitli önlemler alma durumunda kalan Sosyal Güvenlik Kurumu, böyle kitlesel olarak toplumsal sağlığı ve ekonomik refahı doğrudan ilgilendiren kararların alınmasına yönelik öncülük eden bir işlevi bulunduğunu ve sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısının ne kadar güçlü olmasının gerektiğini bir defa daha net bir şekilde göstermiştir. Dolayısıyla Sosyal Güvenlik Kurumu'na yönelik yapılacak bilimsel değerlendirmelerin, tüm yapıyı kapsayıcı olması ve sistem içerisindeki sorunları bir bütün halinde önceden ortaya koyabilen analizler ve sonuçlar içermesi gerektiğinden, kurumun finansal yapısının çok kriterli karar verme yöntemleri ile analiz edilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Sosyal Güvenlik Kurumu gibi kendi gelirlerini üretebilen ve bu gelirleri sosyal fayda sağlama anlayışı ile kullanan kamu kurumlarının, finansal performanslarının bilimsel anlayışla ve çok kriterli karar verme yöntemleri ile ölçülmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi üst düzeyde sağlayacağı toplumsal fayda açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla, Sosyal Güvenlik Kurumu ve benzer nitelikteki diğer kamu kurumlarının finansal performanslarının analiz edilmesi; hesap verilebilirlik ve mali saydamlık ilkelerinin yerine getirilmesinde, karar mekanizmalarının daha iyi işletilmesinde, geleceğe dönük planlama yapılmasında, kamuoyunu aydınlatmada ve hizmet kalitesinin arttırılmasında öne çıkan bir konu haline gelmiştir. Bu amaçlara ulaşmak üzere kullanılan çok kriterli karar verme yöntemlerinin ayrıca; planlama, ekonomi, enerji politikaları, bilişim teknolojisi, muhasebe, bütçe tahsisi, proje seçimi, eğitim, performans değerlendirme ve alternatiflerin arasından en uygun olanın seçimi gibi birçok farklı konuda karmaşık karar verme problemlerini çözmek için de uygulandığı görülmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının bilimsel yöntemlerle analiz edilmesi bugüne kadar ülkemizde arzu edilen düzeyde yapılmamıştır. Sosyal Güvenlik Kurumu, aylık ve yıllık bültenler ile yıllık faaliyet raporlarında finansal yapısını hesap verilebilir biçimde ve saydamlık ölçütlerine uyarak açıklasa dahi, bu finansal bilgilerin karar alıcılar için yeterli düzeyde analiz imkânı sağlamaktan uzak olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de sosyal güvenlik alanında performansa dayalı bir başarı ölçümünün yeterince yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu boşluğu doldurmak içi yapılan çalışmanın, ülkemizde sosyal sigortanın, sağlık sisteminin ve sosyal devlet olabilmenin teminatı olan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yönetimi ve denetimi açısından ölçülebilir, değerlendirilebilir ve geliştirici kararların alınmasını sağlayacak bilimsel bilgiler sunacağı değerlendirilmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının çok kriterli karar verme yöntemleri ile sürekli analiz edilip değerlendirilmesi, kurumsal mali yapının güçlendirilmesi için gerekli finansal kararların yerinde ve zamanında alınmasını ve kamu kaynaklarının rasyonel şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. Bu durum, gelecek yönelimli önlemlerin önceden alınmasını ve kurumun finansal yapısının karşılaşılabilecek risklere karşı sürekli hazır halde olması imkânını verecektir. Bununla birlikte, Sosyal Güvenlik Kurumu perspektifinde yapılan bu çalışmanın, önemli bir yaygın etki unsuru olarak birçok farklı kamu kurumunun finansal yapısının değerlendirilmesine öncülük eden örnek bir çalışma olması da ayrıca değerlendirilebilir.

Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yönetilmekte olan sağlık yardımı sistemi, finansal yönden sürdürülebilirliğin ne kadar önemli olduğunu, 2020 yılında yaşanan ve etkisi uzun süren salgın döneminde göstermiştir. Bu süreçte bir gereklilik olarak, geçmişte toplanan ve işsizlik fonunda biriktirilen işsizlik primleri sayesinde 3.5 milyon çalışana kısa çalışma ödeneği ve 1 milyon insana işsizlik maaşının sosyal güvenlik sistemi dâhilinde ödenmiştir. Korona virüs salgını döneminde yaşanan bu durum gelecekte yaşanacak benzer sorunlara şimdiden hazırlıklı olunması gerektiğini ve sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısının daha da güçlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu durum, önemi günden güne daha çok hissedilen Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının bilimsel yöntemlerle analiz edilerek, gelecek yönlü alınması gereken önlemlerin belirlenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının değerlendirilebileceği bir analiz ise ancak uluslararası ve bilimsel normlarda kabul görmüş kriterlerin kullanılması ile mümkün olabilecektir.

Çalışmada aynı zamanda, "İstisnasız tüm toplumu ve ekonomik büyüklüğü açısından ülke ekonomisini doğrudan ilgilendiren Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal kaynaklarının daha etkin, verimli ve ekonomik kullanılarak sürdürülebilir bir sistem oluşturulması için

uygulanması gereken finansal performans analizi, bilimsel yöntemler ile nasıl elde edilebilir?" sorusuna cevap aranmış, neticesinde;

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performans analizinin daha önce ülkemizde bu alanda kullanılmamış çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak yapılmasının ve böylelikle Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının bilimsel yöntemlerle analiz edilebilmesinin,

-Çok kriterli karar verme yöntemleri ile yapılacak analiz ile Sosyal Güvenlik Kurumu'nun salgın ve kriz dönemlerinde daha etkili çalışabilmesi için yapılması gerekli politika değişikliklerinin belirlenmesinin,

-Uluslararası normlarda ve ILO tarafından belirlenen kriterler ile Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yıllık bülten ve faaliyet raporlarından belirlenen oranlar kullanılarak karşılaştırılabilir finansal performansının değerlendirilmesinin sağlanmasının ve böylelikle ilgili bilgi kullanıcıların gereksinim duyduğu bilgilerin üretilmesinin ve Kurumun rasyonel yönetimine bilimsel katkı sağlanmasının,

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun uluslararası normlarda kabul görmüş kriterler kullanılarak ortaya çıkarılan finansal performans göstergeleriyle, politika yapıcılara ve yöneticilere yol gösterecek güçlü bir yapıya kavuşturulması için bilimsel kaynaklı bilgilerin sunulmasının,

-Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelecekte karşılaşabileceği risklere karşı finansal yapısının yeterlilik düzeyinin belirlenebilmesi için sürekli ölçüm ve değerlendirme yapılabilmesinin,

gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada, çok kriterli karar verme yöntemlerinden sayısal olarak daha anlamlı sonuç veren ELECTRE ve TOPSIS yöntemleri kullanılarak Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansının yıllar içerisindeki değişimi göz önüne alınmış ve ILO kriterleri ile SGK bülten ve yıllık faaliyet raporlarından elde edilen kriterlerle değerlendirilmiştir. Yöntemlerin uygulanması sonucunda her iki yönteme göre ortaya çıkan değerlere göre Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansı karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Yapılan analiz sonuçlarına göre;

-ILO kriterlerine göre ELECTRE ve TOPSIS yöntemlerinin her ikisinde Sosyal Güvenlik Kurumu'nun performansında genel bir kademeli düşüşün olduğu, SGK bülten ve

faaliyet raporu kriterleri ile konuya bakıldığında, her iki yöntemde de 2010 yılından 2016 yılına kadar genel bir performans yükselişinin olduğu, 2017 yılından sonra genel bir performans düşüşünün yaşandığı ve 2020 yılından sonra da bir toparlanmanın meydana geldiği,

-Genel bir değerlendirme yapıldığında en yüksek performansın 2014 yılında, en düşük performansın ise 2019 yılında olduğu, bu durumun en önemli nedeni olarak, giderlerin Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla içindeki payının esas belirleyici rol oynaması olduğu,

-ELECTRE yönteminde hem ILO kriterleri hem de SGK bülten ve faaliyet raporu kriterlerine göre en yüksek performansın 2014 yılında elde edildiği, TOPSIS yönteminde, ILO Kriterlerine göre en yüksek performansın 2010 yılında, SGK bülten ve faaliyet raporu kriterlerine göre 2020 yılında elde edildiği,

-ELECTRE yönteminde ILO kriterlerine göre en düşük performansın 2021 yılında, SGK Bülten ve faaliyet raporu kriterlerine göre 2011 yılında elde edildiği, TOPSIS yönteminde, ILO kriterlerine göre en düşük performansın 2021 yılında, SGK Bülten ve faaliyet raporu kriterlerine göre 2011 yılında elde edildiği,

-Kriterler bazında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapıldığında, SGK Bülten ve faaliyet raporu kriterleri ile yapılan analiz sonuçlarındaki başarı sıralarının birbirlerine daha yakın olduğu gözlenirken, ILO kriterleri ile elde edilen sonuçların birbirlerine daha uzak olduğu,

-Yöntemler arasında bir değerlendirme yapıldığında, ELECTRE yönteminin başarı sıralamasındaki farkın TOPSIS yöntemine göre nispeten daha az olduğu,

-Çalışmada CRITIC ve ENTROPI yöntemleriyle elde edilen kriter ağırlıklarına göre ILO kriterlerinden en yüksek ağırlık değerlerine sahip kriterler, varlıkların likidite oranı, fonlama oranı ve güvenli varlıkların oranları olmuşken SGK Bülten ve faaliyet raporlarında kullanılan en yüksek ağırlık değerlerine sahip kriterler ise Gelirler/Giderler oranları olduğu

değerlendirilmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal performansı bundan sonra yapılacak çalışmalarda farklı çok kriterli karar verme yöntemleri ve değişik değerleme ağırlıkları ve kriterler kullanılarak ele alınıp analiz edilebilir ve bu analizler ile tüm toplumun refah düzeyinin yükseltilmesine ve geliştirilmesine yönelik başta kamu yönetimine yönelik olmak üzere önemli katkılar sağlanabilir. Bununla birlikte, Sosyal Güvenlik Kurumu'nda nakit temelli muhasebe sistemi yerine fon temelli muhasebe sisteminin benimsenerek uygulanması, finansal

performansın sürekli olarak ölçümlenebilmesine ve geliştirilmesine önemli düzeyde katkı sağlayabilecektir. Ayrıca, en yüksek performansın 2014 yılında, en düşük performansın ise 2019 yılında olduğu, bu durumun en önemli nedeni olarak, giderlerin Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla içindeki payının esas belirleyici rol oynaması olduğu anlaşıldığından, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun performansının düşmesine sebep olan gider kalemlerini kapsayacak şekilde, Kurumca kapsamlı bir gider analizi yapılarak, bu duruma sebep olan harcamaların tespit edilmesi ve düzeltici önlemlerin alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak, çalışma ile beklenilen toplumsal ve ekonomik etkilerin;

Toplumsal Etki:

- Her türlü risk dönemlerinde Sosyal Güvenlik Kurumun finansal yapısına olan baskının ölçülmesi,
- Sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısının değerlendirilmesinde bilimsel kriterlerin kullanılarak analiz yapılması,
- Sosyal güvenlik sisteminin finansal dengesinin sağlanmasına yönelik bilimsel analizlerin yapılmasıyla toplumsal refahın arttırılması,
- Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yapısının güçlendirilmesine yönelik kararların alınmasına destek olunması,
- Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansal yönetimine ve denetimine katkı sunacak verilerin sunulması,
- Sosyal güvenlikte hesap verilebilirlik ve mali saydamlığın artırılmasına destek olunması,
- Sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesi ve risklere karşı önleyici tedbirlerin alınmasına yönelik bilimsel verilerin sunulması,
- Karar alıcıların sistem geliştirmesi ve geliştirici politikalar üretmesine katkı sağlayıcı bilgileri sunması,
- Sosyal güvenlikle ilgili gelecek yönelimli planlama ve öngörülebilirlik perspektif ile karar alıcılara bilimsel destek sağlaması,
- Sosyal Güvenlik Kurumu perspektifinde birçok farklı kamu kurumunun finansal yapısının değerlendirilmesine öncülük eden temel bir çalışma yapılması,

Ekonomik Etki:

- Sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısının sürdürülebilirliği ve ülke kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasına destek olmak için gerekli bilimsel bilginin aktarılması,
- Her türlü kriz ortamında finansal kayıpların önüne geçilmesi,
- Sosyal güvenlik alanında yapılacak politika değişikliklerinin Kurumun finansal performansı üzerine etkisinin değerlendirilmesine destek olunması,
- Kurumsal finansal performansın kriz ortamlarındaki süreç içerisinde karşılaştırılabilirliğinin sağlanmasına yönelik bilginin üretilmesi,
- Genel bütçeden sosyal güvenliğe yapılan katkılarda aktüeryal dengenin sağlanmasına yönelik bilginin sunulması,

şeklinde olması beklenilmektedir.

KAYNAKÇA

Akal, Z. (2011). *İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi: Çok Yönlü Performans Göstergeleri*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 50.

Akdoğan, A. (2005). *Kamu Maliyesi* (Cilt 10). Ankara. Gazi Kitapevi, 20-50.

Akdoğan, N. ve Tenker, N. (2007). *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*. 12. Baskı. Ankara. Gazi Kitapevi, 41.

Aksoy, T. (2005). Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Bağlamında İç Kontrol ve İç Kontrol Gerekliliği: Analitik Bir İnceleme. İSMMMO Yayın Organı. *Mali Çözüm Dergisi*. *72*, 1-20.

Akyüz, Y., Bozdoğan, T. ve Hantekin, E. (2011). TOPSIS Yöntemiyle Finansal Performansın Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *13* (1), 73-92.

Alinezhad, A. ve Halili, C. (2019). *New Methods and Applications in Multiple Attribute Decision Making (MADM)*, Springer Link.

Aliyeva, S. (2018). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Mali Tablo Analizine Etkisi. Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı. Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi. Uluslararası Yüksek Lisans ve Doktora Merkezi. [Yüksek Lisans Tezi]. Bakü, 20-25.

Allen, R. ve Tommasi, D. (2001). *Managing Public Expenditure. A Reference Book for Transition Countries*. OECD, SIGMA, 317,318.

Alper, Y. (2008). ABD sosyal güvenlik sistemi bir model olabilir mi? *Çimento İşveren Dergisi*. *22*, 2.

Alper, Y. (2011). Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentiler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*.*1*(1). 7-17.

Alper, Y. (2015). *Sosyal Sigortalar Hukuku*. Bursa: Dora Basım Yayın, 160-180.

Ansari. (2019). *Identifying and Ranking the Driving Forces of Social Insurance by Analytical Hierarchy Process: Evidence from India*. Elsevier, Heliyon, 5.

Antonelli, M. A. Ve De Bonis, W. (2019). The efficiency of social public expenditure in European countries: a two-stage analysis. *Applied Economics*. 51(1), 47-60.

Aras, G. ve Sarıoğlu, G. U. (2015). Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama. İstanbul: TÜSİAD, 27.

Arı, M. (2008). *Finansal Raporlamada Güvenilirlik*. Ekin Yayınları, 29.

Arıca, A. (2002). Türkiye'de Devlet Muhasebesi Sisteminin Tekdüzen Muhasebe Sistemi İle Uyumlaştırılması. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 32-64.

Arıcı, K. ve Alper, Y. (2012). *Sosyal Güvenlik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 123.

Arpa, A. T. ve Kolçak, M. (2017). Türkiye ve OECD ülkelerinde sosyal güvenlik harcamaları. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. *5*(3), 65-75.

Arslan, A. (2003). Kamu Mali Yönetimi ve Denetimi. [Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Kontrolörleri Yayınlanmamış Yeterlik Tezi], 162.

Arsoy Poroy, A. (2008). Kurumsal Şeffaflık ve Muhasebe Standartlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi. İ.İ.B.F. Dergisi*. *10*(2), 17-35.

Ataman, Ü. (1993). *Şirketler Muhasebesi*. İstanbul: Nihad Sayar Eğitim Vakfı, 43.

Aydın, S. (2015). *Entegre Raporlama*. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 27.

Aygün, M., Sayın, H. C. ve Akçay, A. Ö.(2014). Yönetim kurulu ve kâr yönetimi arasındaki ilişki: Borsa İstanbul üzerine bir inceleme. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*. *16/4*, 62.

Ayhan, A. (2012). Sosyal güvenlik kavramı ve sosyal güvenlik ilkeleri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, *1* (1), 41-65.

Barth, M. E. ve Schipper, K. (2008). Financial Reporting Transparency. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*. *23*(2), 173-190.

Bartuseviciene, I. ve Sakalyte, E. (2013). Organizational Assessment: Effectiveness vs. Efficiency, *Social Transformations in Contemporary Society*, 1, 45–53.

Başbuğ, A. (2010). *Sosyal Hukuk, Hukukun Toplumsal Temelleri*. Ankara: A Kitap. 18-75.

Başpınar, A. (2004). Türkiye'de ve Dünyada Muhasebe Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış. *Maliye Dergisi*, *146*, 42-57.

Bayri, O. (2013). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurum ve Kapsam Olarak Gelişimi ve Sosyal Güvenlik Adaleti. *Sosyal Güvenlik Dergisi*. *3*(2), 18-60.

Bbus, B. P. J. (2007). Audit committees and financial reporting quality. [Doctor of Philosophy]. Unıversıty of Southern Queensland, 27.

Beest, F. V., Braam, G. ve Boelens, S. (2009). Quality of financial reporting: Measuring qualitative characteristics. Nijmegen Center for Economics (NiCE) Institute for Management Research. Radboud University Nijmegen. *Nice Working Paper* (09-108), 5-8.

Bhasin, Sa. (2008). Lean and Performance Measurement. *Journal of Manufacturing Technology Management 19*, 670–84. (https://doi.org/10.1108/17410380810877311), 06 Haziran 2008.

Bilgin, K. U. (2007). Kamuda Ölçülebilir Denetime Hazırlık Performans Yönetimi. *Sayıştay Dergisi*. 65, 53-67.

Boyacıoğlu, N. ve Öçal, M. (2018). Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye'de ve Dünyada Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. *10* (26), 910- 923.

Bozdoğan, T. (2007). Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları Perspektifinden Kamu Sektöründe Finansal Raporlama ve Belediyelere Yönelik Bir Model Önerisi, [Doktora Tezi], Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü. Kütahya, 79.

Bozdoğan, T., Akyüz, Y. ve Hantekin, E. (2013). Analitik Hiyerarşi Süreciyle Mali Performansın Değerlendirilmesi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama, *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, *50*, 575.

Bozdoğan, T. ve Özen, E. (2013). Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Türkiye ve ABD. Sosyal Güvenlik Kurumları Faaliyet Raporlarının Değerlendirilmesi, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi (MÖDAV)*, *15* (4), 85-104.

Bozdoğan, T., Tayyar, N. ve Öner, Ş. (2016). Yeni Kamu Mali Yönetim Anlayışı Perspektifinde Türkiye'de Kamu Kurumları Mali Performanslarının AHP ve TOPSIS Yöntemleriyle Değerlendirilmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi (MÖDAV)*. *18* (2), 477-514.

Bozkurt, N. (2012). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul Beta Yayıncılık, 38.

Brown, G. ve Susskind,D. (2020). International cooperation during the COVID-19 pandemic. *Oxford Review of Economic Policy*. *36*(1), 64–76.

Bulut D., Çukacı, M. ve Çukacı, Y.C. (2018). Mevcut Muhasebe Uygulamaları ve Muhasebe Standartları Açısından Önemlilik Kavramı ve Maddi Olmayan Duran Varlıkların Bu Bağlamda Değerlendirilmesi. *Turkish Studies Economics. Finance and Politics*. Volume 13/22, Summer 2018, 147-163.

Bulut, H.G. (2018). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Finansman Sorunları: Tahsilat Sisteminin Değerlendirilmesi. [Yüksek Lisans Tezi], Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bushman R.J. ve Piotroski, A. S. (2004). What Determines Corporate, Transparency? *Journal of Accounting Research*. *42*(2), 207-252.

Bushman, R. M. ve Smith, A. J. (2003). Transparency, Financial Accounting Information and Corporate Governance. *Economic Policy Review*, https://www.newyorkfed.org › research › epr, 65-87.

Cavanagh, J. (2016). Implementing Accrual Accounting in the Public Sector. IMF, 3.

Cavlak, H. (2015). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Ve Kurumsal Yönetim İlişkisi: Kurumsal Yönetim Endeksi'ne Tabi Şirketlerde Bir Anket Çalışması. T.C. Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Muhasebe-Finansman Bilim Dalı. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul, 63.

Cemalcılar, Ö. ve Önce, S. (1999). *Muhasebenin Kuramsal Yapısı*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 13,14,15.

Cengiz, D. (2012). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri Üzerine Karşılaştırmalı Analiz, [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstatistik Anabilim Dalı İstatistik Programı. İstanbul, 9.

Cihangir, E. (2014). Kurumsal Performans Yönetimi ve Yüksek Performanslı Organizasyonların Özellikleri. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *5*, 37–54.

Conca, K. ve Geoffrey, D. D. (2004). *Gren Planet Blues, Environmental Politics From Stockholm to Johannesburg. (Third edition)*. Westview Pres. Colorada, 234-235.

Cural, M. (2016). Türk sosyal güvenlik sisteminin mali yapısı ve sisteme yapılan bütçe transferlerinin ekonomik yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. *21*(2), 43-52.

Çakır, H. (2005). Muhasebe standartlarına duyulan ihtiyaç ve Avrupa Birliği uyum sürecindeki gelişmeler (II), 1. (http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/hulya/003/, Erişim Tarihi: 12.10.2020.)

Çalışır, Y. C. (2018). Sosyal Güvenliğe Giriş. (https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/50655/mod_resource/cont ent/1/Sosyal%20Güvenliğin%20Finansmanı.pdf, 2.)

Çalışkan, A. (2006). Sekizinci Yönerge Çerçevesinde Avrupa Birliği'nde Bağımsız Denetim. *Sayıştay Dergisi*, *63*, 51-58.

Çetiner, E. (2005). *İşletmelerde Mali Analiz*. Ankara. Gazi Kitapevi, 19.

Çiftçi, Y. ve Erserim, A. (2008). *Muhasebe standartlarında uluslararası uyumlaştırma çalışmaları ve Türkiye'deki durumun incelenmesi*. Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Gelişmekte olan Piyasalar Sempozyumu Bildirileri Kitabı. Bandırma, 233-242.

Dağ, Ö. (2016). *Merkezi Yönetim İçin Devlet Muhasebesi (5b)*. Ankara. Seçkin Yayıncılık, 20-55.

Dalbudak, E. ve Rençber, Ö. F. (2022). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri Üzerine Literatür İncelemesi. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 12.

Damon, J. (2016). *The socio-economic impact of social security*. International Social Security Association. Geneva, 76.

Darman, G. M., Taştan, B., Seçkin, S. S. ve Kır, C. (2018). Kurumsal Yönetim. İstanbul: Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu, 63.

Davidson, R., Goodwin-Stewart, J. ve Kent, P. (2005). Internal governance structures and earnings management. *Accounting and Finance*, 45, 241- 267.

Dechow, P. M. ve Dichev, I. D. (2002). The quality of accruals and earnings: The role of accrual estimation errors. *The Accounting Review*. 77, 35-59.

Deloitte. (2009 Ocak). Yıllık Faaliyet Raporu Hazırlama Rehberi, 2,3.

Demirci, Ş. D. (2015). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) çerçevesinde sigorta işletmelerinde muhasebe uygulamaları. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İşletme Anabilim Dalı. Muhasebe Finansman Bilim Dalı. [Doktora Tezi]. Sakarya, 72.

Diamond, P. ve Lodge,G. (2014). Dynamic Social Security after the crisis: Towards a new welfare state? *International Social Security Review*. 67(3-4), 37-59.

Dieckhöner, C. ve Peichl, A. (2009). *Financing Social Security*: *Simulating Different Welfare State Systems for Germany*. Bonn. Institute of Labor Economics, 5.

DMSK. (2022). Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu. Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu. 2021 Yıllık Rapor, 10.

Düzer, M. (2008). Finansal Analizde Kullanılan Oranlar ve Firma Değeri İlişkisi: İMKB'de Bir Uygulama. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 37.

Düzer, M. (2018). Sürdürülebilirlik Performans Göstergelerine İlişkin Açıklamaların Finansal Performans Üzerine Etkisi. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 85.

Edeigba, J. ve Amenkhienan, F. (2017). The Influence of IFRS Adoption on Corporate Transparency and Accountability: Evidence from New Zealand. *Australasian Accounting Business and Finance Journal*. *11*(3), 3-19.

Ege, İ., Karakozak, Ö. ve Topaloğlu, E. E. (2016), Emeklilik Yatırım Fonlarının ELECTRE Yöntemi ile Performansının Analizi. *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar*. 53(614), 59-68.

Ekergil, V., Sağlam N., Şengel S. ve Öztürk B. (2009). *Türkiye muhasebe standartları uygulaması-yorum, açıklama, örnekler (2. Edition)*. Ankara Maliye ve Hukuk Yayınları, 5.

Elliott, B. ve Elliott J. (2007). *Financial Accounting And Reporting*. 11th Edition. Essex UK. Prentice Hall, 187.

Erdoğan, E. S. (2018). *Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'de sosyal güvenlik harcamalarının değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM Kitap), Ankara Üniversitesi Yayınları, 586, 26-120.

Erdoğan, M. (1988). Bir bilgi sistemi olarak muhasebe. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6*(2), 107-114.

Eren, V. (2006). Kamu Yönetiminde Denetim Anlayışındaki Gelişmeler. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi*. *12*(7), 255-267.

Figueira, J., Roy, B. and Mousseau, V. (2005). *Multiple Criteria Decision Analysis: State of the Art Survey*. Chapter 4: ELECTRE Methods, Springer, 135.

Fisher, C.J. (1997). Corporate Culture and Perceived Business Performance: A Study Of Relationship Between The Culture Of An Organization And Perceptions of İts Financial and Qualitative Performance. [PhD Thesis]. California School of Professional Psychology. Los Angeles, 13.

Fişek, A. G., Özşuca, Ş. ve Şuğle, M. A. (1999). *Sosyal Sigortalar Kurumu Tarihi*. Ankara, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 5-65.

Freeman, R. E. ve Mcvea, J. (2001). A Stakeholder Approach To Strategic Management. The Darden School University of Virginia, 1,2.

Gaynor, L. M., Kelton, A. S., Mercer, M. ve Yohn, T. L. (2016). Understanding the relation between financial reporting quality and audit quality. *Auditing a Journal of Practice &Theory*. *35*(4), 1-22.

Ghai, D. (2002). Social Security Priorities and Patterns: A Global Perspective. Geneva International Institute for Labour Studies. *Discussion Paper*, No. 141.

Glancy, F. H. ve Yadav, S. B. (2011). A Computational Model for Financial Reporting Fraud Detection. *Decision Support Systems*, 50(3), 595-601.

Goudswaard, K. ve Caminada, K. (2010). The redistributive effect of public and private social programmes: A cross-country empirical analysis. *International Social Security Review*. 63(1), 1-19.

Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, *2*(25), 142.

Gökbayrak, Ş. (2017). Değişen Refah Devletleri ve Sosyal Yardımlar. *Sosyal Güvenlik Dergisi*. *7* (1), 71-90.

Gökbulut, R. İ. (2009). Hissedar Değeri İle Finansal Performans Ölçütleri Arasındaki İlişki ve İMKB Üzerine Bir Araştırma. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 43.

Gökçen, G. (2003). *Devlet Muhasebesi Teori, Uygulamalar ve Öneri*. İstanbul Türkmen Kitabevi. 35.

Gökçen, G., Öztürk, E. ve Güleç, Ö. F. (2019). Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. KÜMİ FRS Seti Taslağı. BOBİ FRS Seti ve Tam Set TMS/TFRS 'nin Temel Konular Açısından Karşılaştırılması. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *4* (3), 437-457.

Gökçeoğlu, Ş. (2015). İnsan Hakları Perspektifinden Sosyal Güvenlik Hakkının Anlamı ve Kapsamı. *VII. Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Pamukkale, 2-12.

Gücenme G. ve Gençoğlu, Ü. (2017). Temel Konularda BOBİ FRS ve TMS/TFRS Karşılaştırması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. *76* (Ekim), 1-24.

Gümüş, E. (2010). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi, Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler. *SETA Vakfı (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Analiz*, Sayı 24, 5,6.

Güzel, A., Okur, A. ve Caniklioğlu, N. (2008). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi, 202.

Güzel, A.R. ve Okur, A. (1999). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. İstanbul. Yenilenmiş Beta Yayınları, 68.

Hadzimusiç, A. (2017). Sosyal Güvenlik Hukuku. (https://pfk.edu.ba/v2/bs/studentska-sluzba/internationalstudents/download/5081_f955db7c49c117894573131e466a7dde. Erişim 30 Kasım 2018.)

Holbrook, M. E. (2010). Corporate Social Responsibility and Financial Performance: An Examination of Economic Benefits and Costs as Manifested in Accounting Earnings. [PhD (Doctor of Philosophy) Thesis]. Kentucky: Kentucky University, 5.

Houqiang, Y. and Ling, L. (2012). Five Kinds Of Enterprise Comprehensive Evaluation Based On The Entropy Value Method And The CRITIC Method. *Journal of Hubei Institute of Technology*, *32*, 83-84.

ILO. (1996). *Social Security Final Report*. International Labour Office-Geneva.

ILO. (2019). *World Social Protection Report 2017- 2019*. International Labour Office – Geneva.

ILO. (2019). *Centerary Declaration for The Future of Work*. International Labour Office – Geneva.

ILO. (2019). *The Global Labour Income Share and Distribution. Data Production and Analysis Unit*. ILO Department of Statistics. International Labour Office – Geneva.

ILO. (2019). (https://www.ilo.org/secsoc/areas-of-work/statistical-knowledge-base/ WCMS_206076/ lang--en/index.htm, Erişim tarihi: 28.03.2019.)

İbiş, C. ve Özkan, S. (2006). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)'na Genel Bakış. *Mali Çözüm Dergisi*. *16*(74), 25-43.

Jonas, G. J. ve Blanchet, J. (2000). Assessing financial reporting quality. *American Accounting Association*. 14/3, 354.

Kaplan, G., Odabaş, A. ve Bozdoğan, T. (2023). Covid-19 Pandemisinde Bankaların Finansal Performanslarının ELECTRE ve TOPSIS Yöntemleriyle Değerlendirilmesi. *Alanya Akademik Bakış*, 7 (2), 865-892.

Karaarslan, E. (2002). Kamu Mali Yönetimi ve Tahakkuk Esaslı Devlet Muhasebesi. *Maliye Dergisi*. *140*. May.-Ağu. 2002, 1-18.

Karaarslan, E. (2004). Ülkemizde Devlet Muhasebesinin Serüveni. *Sayıştay Dergisi*. *54.* Temmuz-Eylül, 37-61.

Karaarslan, E. (2006). *Ülkemizde Devlet Muhasebesinin Serüveni*. Ankara. Devlet Muhasebat Genel Müdürlüğü.

Karagülmez, A. (2010). *Anayasa Mahkemesi ve Sosyal Şart*. 2. Yuvarlak Masa Toplantısı. 15-16 Nisan 2010, Anayasa Mahkemesi, (http:// www.anayasa.gov.tr/ icsayfalar/insanhaklari/ sunumlar.html, Erişim Tarihi: 05.12.2015).

Kardeş Selimoğlu, S. (2012). *Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 5.

Kenton, W. (2018). *Underlying Profit*, Investopedia, (https://www.investopedia.com/terms)

KGK-Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu. 2017 Faaliyet Raporu. Ankara, 24.

KGK-Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu. (2021). BOBİ FRS 2021 Sürümü hakkında Kurul Kararı. (https://www.kgk.gov.tr), Erişim Tarihi: 07.06.2021.

KGK-Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu. (2022). (https://www.kgk.gov.tr. Erişim Tarihi: 31.12.2022.)

Khalfalli, M. (2018). TOPSIS-Based OptQuest for Strategy Selection in Tunisian Social Security Establishment. *International Journal of Business & Economic Strategy (IJBES)*, *7*, 28-31.

Kırlı, M., Kuğu, T. ve Kara, İ. (2013). Finansal Performansın Ölçümünde Nakit Katma Değer Yöntemi (CVA) ve Borsa İstanbul'a Kote Şirketlerde Bir Uygulama. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. *13*(26),98-123.

Kieso, D. E.,Weygandt, J.J. ve Warfield T.D. (2014). *Intermediate Accounting*: IFRS Edition (2nd Edition). USA: John Wiley and Sons, 36.

Kiracı, M. ve Köse, T. (2012). IASC, FASB ve TMUDESK'teki muhasebe standartları oluşturma süreci ve uyumlaştırma. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*, 2-10.

Kluvers, R. ve Tippett, J. (2010). Mechanisms of accountability in local government: an exploratory study. *International Journal of Business and Management*. *5*(7), 47.

Koyuncu, B. (2010). Değere Dayalı ve Geleneksel Finansal Performans Ölçütlerinin Karşılaştırmalı Analizi: İMKB'de Bir Uygulama. [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 44.

Kuruca, M. ve Özdamar, M. (2013). *Tüm Yönleriyle Emeklilik*. Ankara Yaklaşım Yayıncılık. 6-36.

Letiche, H. ve Essers, J. (2004). *Organization Theory and Postmodern Thought*. Editör Stephen 359 Linstead. London SAGE Publications, 82.

Lewis, R. ve Pendrill, D. (2004). *Advanced Financial Accounting*. Seventh Edition. Prentice Hall UK, 15.

Li, J. (2017). *Evaluation Model of Social Security System Based on Fuzzy Comprehensive Evaluation Method*. 9th International Conference on Measuring Technology and Mechatronics Automation (ICMTMA). 438-442.

Mackellar, L. ve Henry C. (2010). *Independent Evaluation of the ILO's Strategy to Extend the Coverage of Social Security*, ILO, 2010.

Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye'de Kayıtdışı İstihdam ve Önlemeye Yönelik Stratejiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *2*(2), 547-565.

Metin, R. (2022). Çok Kriterli Karar Analiz Yöntemleri İle Bankaların Performans Değerlendirmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. Altınbaş Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Endüstri Mühendisliği. İstanbul, 60.

Naranjo,P., Saavedra, D. ve Verdi,R.S. (2014). Financial Reporting Regulation and Financing Decisions, Massachusetts Institute of Technology [Unpublished Working Paper], 2.

Nils, H. R.,. Eichorn,C.J., Barak, S.C. ve Prince, T. (2003). *Process Improvement For Effective Budgeting And Financial Reporting*. John Wiley And Sons Inc. Canada, 137-145.

Odabaş A., Bozdoğan T. ve Yılmaz A. (2020). *ELECTRE ve TOPSIS Yöntemleriyle Geleceğin Sektörü Olan BİST-Bilişim Sektöründeki Firmaların Finansal Performanslarının Analizi*. Ed: Himmet KARADAL, Muhsin HALİS, Gözde MERT, Girişimcilik & Liderlik Güncel Gelişmeler. Akademi Titiz Yayınları. İstanbul, 64-65.

Odabaş, A. ve Bozdoğan, T. (2020). Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının ELECTRE Yöntemiyle Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *88*, 199-224.

Odumeru, J.A. (2013). Innovation and Organisational Performance. *Kuwait Chapter of Arabian Journal of Business and Management Review*. *2*, 12, 18–22.

OECD. (2020). *OECD Statistics*. (https://stats.oecd.org/, Erişim tarihi: 19 Nisan 2020.)

Ömürbek, V., Aksoy, E. ve Akçakanat, Ö. (2017). Bankaların Sürdürülebilirlik Performanslarının ARAS, MOOSRA ve COPRAS Yöntemleri İle Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *8*(19), 17.

Önce, S., Onay, A., Yeşilçelebi, G. ve Özkes, S. (2015). Güçlü Şirket Olmada İpucu. Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması ve GRI. *Eskişehir Sanayi Odası Dergisi*, *11*, 62-66.

Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İTO Yayınları, 229.

Özer, H.D. (2012). Türk sosyal güvenlik hukukunda yaşlılık aylığına hak kazanma koşulları [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 87,88,89.

Özsözgün Çalışkan, A. (2012). Sürdürülebilirlik Raporlaması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, *5*(1), 41-59.

Özşuca,Ş. (1990). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Ekonomi Üzerindeki Etkileri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], 16.

Özşuca, Ş.T. ve Gökbayrak, Ş. (2012). Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Uyum Sorunu ve Denetim Mekanizmalarında Etkinliğin Sağlanması. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, *2*(2), 49-83.

Öztürk, S. (2019). Geleceğin Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama: Garanti Bankası Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *81,* 1-20.

Peker, A. (2003). *Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması Tartışmaları ve Çözüm Önerileri*. www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/teblig/97/ayse/pdf, Erişim 20 Eylül 2018.

Pekuri, A., Haapasalo, H. ve Herrala, M. (2011). Productivity and Performance Management. *International Journal of Performance Measurement*, *1*, 39–58.

Qiu, X. Y. (2007). On building Predictive Models with Company Annual Reports. [PhD (Doctor of Philosophy) Thesis]: University of Iowa, 8.

Renier, B. ve Blomme, H. (2018). *Smarter Corporate Reporting with Core & More*. Published İn The Reporting Times.

Resmi Gazete. (2012). *Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik*, 28.08.2012.

Resmi Gazete. (2023). *7438 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, 03.03.2023

Resmi Gazete. (28.08.2012). *Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik*, 1-4.

Roberts, N. C. (2002). Keeping Public Officials Accountable through Dialogue: Resolving the Accountability Paradox. *Public Administration Review*. Vol.62, No.6, 658.

Robinson, T.R. ve Henry, E. (2009). *International financial statement analysis*. CFA Institue Investment Series, 724.

Robinson, T.R., Greuning, E., Henry, E. ve Broihahn, M.A. (2008). *International Financial Statement Analysis*. John Wiley and Sons Inc. 80-110.

Selimoğlu, Y. (2010). Kamu Yönetiminde Yönetişimin Bir Unsuru Olarak Şeffaflık Ve Bilgi Edinme Hakkı: Karaman Milli Eğitim Müdürlüğünde Bir Uygulama. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Karaman, 10-22.

Sevim, Ş. ve Bayhan, B. (2018). *Kamu Sektöründe Entegre Raporlama: Üniversitelerde Entegre Raporlama Mimarisi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 14-74.

Sevim, Ş. ve Bozdoğan, T. (2012). *Türkiye'de Kamu Sektörü Muhasebe Kültürünün Oluşumu, Gelişimi ve Kamu Sektörü Muhasebesinin Yapılanmasına Yönelik Öneriler*, 31.Türkiye Muhasebe Eğitim Sempozyumu (TMES)-Muhasebe Eğitiminde Disiplinler Arası Yaklaşım, 25-29 Nisan, Bodrum, 213-237.

Sevim, Ş. ve Koç, H.K. (2023). *Türkiye'de Uzun Ömür Riskini Yönetmek için Yenilikçi Yaklaşımlar: Gelişmiş Ekonomilerden Alınacak Dersler*, Ed: Niyazi Kurnaz, Güncel İşletmecilik Araştırmaları-1, Eğitim Yayınevi, İşletmecilik ve Girişimcilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No.2022-1, 7-14.

Sevim, Ş., Bozdoğan, T. ve Topakkaya, A. (2009). Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları Perspektifinden Düzenlenen Devlet Muhasebesi Standartları ve Standartların Uygulanmasına İlişkin Bazı Öneriler, *Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD)*, *42*, 43-57.

SGK. Sosyal Güvenlik Kurumu 2021 Yılı Faaliyet Raporu.

Sözen, S. (2005). *Teori ve Uygulamada Yeni Kamu Yönetimi*. Seçkin Yayıncılık. Ankara, 87.

Spiceland, J.D., Sepe, J.F., Nelson, M.W. ve Thomas, W.B. (2016). *Intermediate Accounting* (8nd Edition). USA: McGrawHill, 81, 24.

SSA. (2021). Amerika Birleşik Devletleri Sosyal Güvenlik Kurumu 2021 Yılı Faaliyet Raporu.

Stice, E.K., Stice, J. ve Diamond, M. (2000). *Financial Accounting*, Reporting And Analysis. Southwestern College Pub, Cengage Learning, 449.

Strecker, N. (2009). *Innovation Strategy and Firm Performance*. Wiesbaden: Gabler Edition, 41.

Sultanoğlu, B. (2014). UFRS 'nin Borsa İstanbul'daki Şirketlerinin Finansal Tabloları Üzerinde Etkisi: Finansal Bilginin İhtiyaca Uygunluğu ve Finansal Tablolar Analizi. Başkent Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Muhasebe Finansman Programı. [Doktora Tezi]. Ankara, 40-59.

Şamiloğlu, F. (2005). Piyasa Katma Değeri ve Hisse Getirileri: İMKB'deki İmalat Sanayi Şirketlerinde Ampirik Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. *25*, 79-88.

Şengel, S. (2011). Türkiye'de muhasebe meslek elemanı talebi üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *50*, 167-180.

Talebnia, G., Salehi, M. ve Kangarluei, S. J. (2011). A study of the impact of collapse on financial reporting quality of listed companies: Some Iranian evidence. *African Journal of Business Management*. *5* (10), 3858- 3865.

Tarhan, T. (1962). *Türkiye'de Devlet Muhasebesi ve Muzaaf Usul. Maliye Enstitüsü Konferansları*. Sekizinci Seri. İ.Ü. Yay. No. 1056, 51-61.

TMSK. (2009). Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu Raporu, 11-16.

Tokol, A. ve Alper, Y. (2015). *Sosyal Güvenlik*. Bursa Dora Basım-Yayın. Sosyal Politika, 12, 210.

Tulsian, M. (2014). Profitability Analysis (A Comparative Study of SAIL & TATA Steel). *Journal of Economics and Finance*. *3,* 19–22.

Tunca, M., Ömürbek, N., Cömert, H.G. ve Aksoy, E. (2016). OPEC Ülkelerinin Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden Entropi ve MAUT ile Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *7*(14), 1-12.

Türkiye İstatistik Kurumu, (https://www.tuik.gov.tr/, 2023).

Tyrone M. C. (2004). Output-based management and the management of performance: insights from the Victorian Experience, *Management Accounting Research*. vol. 15, 267-283.

Usul, H. (2013). *Bağımsız Denetim*. Ankara Detay Yayıncılık, 51.

Üstündağ, S. (2000). Muhasebe standartları oluşturma süreci. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, *1*, 30-38.

Varma, A., Budhwar, P.S. ve DeNisi, A. (2008). *Performance Management Systems: A Global Perspective*. Oxford: Routledge-Taylor & Francis Group, 11.

Yereli, A.B. (2002). Türk Hukuk Sisteminde Parafiskalite. *Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi*, *4* (14), 38-48.

Yurdadoğ, V. (2000). Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri. *Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi, 2*(7-8), 86-93.

Yurdadoğ, V., Akça, H. ve Bozatlı, O. (2019). Sürdürülebilir Sosyal Güvenlik Sistemi İçin Mali Kural Önerisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi*, 26, 2.

Yükçü, S. ve Atağan, G. (2009). Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. *23*, 1–13.

Zhonghua, C. ve Wang, Y. (2012). Research Frontiers in Public Sector Performance Measurement. *Physics Procedia*, *25,* 793-799.

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 10.12.2003.

660 Sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 02.11.2011.

5502 Sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu, 16.05.2006.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 01.10.2008.

EKLER

Ek 1. ILO Kriterleri ile ELECTRE Yöntemi Adımları

Tablo 3.12

Karar Matrisi

	YILLAR											
Kriterler	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
F-1-1	10,44798	10,01584	10,13124	10,01899	9,946988	9,849075	10,52843	9,97971	10,24169	10,75025	10,70156	9,083312
F-1-2	2,344915	2,390835	2,542539	2,779225	2,742219	2,812339	3,04102	2,89483	2,901151	2,919226	2,733766	2,594965
F-1-3	1,563276	1,59389	1,695027	1,852879	1,828193	1,874892	2,027348	1,929885	2,235585	1,94615	2,471123	1,729976
F-1-4	2,200356	2,28547	2,472875	2,739961	2,714933	2,743259	2,998165	2,826112	2,832831	2,87922	2,714047	2,485089
F-1-5	1,466904	1,523644	1,648583	1,826643	1,809954	1,828842	1,998774	0,763497	1,888555	1,919481	1,809364	1,656727
F-1-6	1,299178	1,50727	1,4883	1,506579	1,484852	1,596213	1,768754	1,651945	1,531356	1,649502	1,685595	1,482139
F-1-7	0,022931	0,008628	0,009583	0,018093	0,029193	0,015531	0,027291	0,033116	0,019283	0,015103	0,084451	0,012872
F-1-8	0,342986	0,269026	0,650389	0,373437	0,346399	0,376732	0,355217	0,264322	0,233487	0,197101	0,182138	0,230456
F-1-9	8,159294	8,860239	9,037647	8,939954	8,970224	9,362307	9,742028	9,208267	9,822652	9,825133	9,364708	8,783508
F-2-1	78,0945	88,46229	89,20573	89,23013	90,1803	95,05773	92,53065	92,26988	95,90852	91,39446	87,50788	96,69939
F-2-2	77,87502	88,37615	89,11114	89,04955	89,88682	94,90004	92,27144	91,93805	95,72024	91,25397	86,71874	96,55768
F-3-1	59,84705	56,23962	53,94794	48,48308	46,78244	44,36563	42,90053	43,5153	46,09202	51,6105	55,53905	51,15914
F-3-2	68,34565	66,20232	63,23768	57,06392	54,99136	52,94653	51,563	52,14725	54,19541	60,96486	65,92244	61,13456
F-4-1	0,529631	0,577307	0,604747	0,623	0,649623	0,688385	0,685162	0,691258	0,622573	0,550221	0,551972	0,614705
F-5-1	68,5715	127,0913	189,0547	0	1,577036	1,392151	5,925219	9,928567	9,002496	7,466222	5,371399	13,32346
F-6-1	4,18686	4,178592	4,026637	3,959896	3,837575	3,712648	3,691574	3,580817	3,641018	3,716122	3,509715	3,364893
F-6-2	4,592273	4,521937	4,309355	4,208123	4,101098	4,01322	4,05301	4,03988	3,955833	4,076612	3,998022	3,790671
F-7-1	-6,39654	-10,4492	-6,15961	-7,39805	-8,16438	-8,80787	-8,52463	-11,9119	-20,2955	-17,351	-16,9852	-49,1123
F-7-2	-18,0044	-21,4787	-18,5899	-16,6715	-15,3926	-17,7953	-18,8218	-16,2715	-12,6535	-26,1271	-14,1215	-62,4648
F-8-1	36,57271	24,64602	7,020908	6,843926	10,11578	7,213122	1,845395	1,782321	7,428001	2,790393	5,164433	5,078087
F-9-1	49,90217	50,79506	48,86098	38,37298	30,05347	32,04955	33,03034	31,10658	24,54126	65,17514	67,78265	60,56841
F-10-1	6,493085	5,465395	5,092796	6,374377	6,791821	6,13627	5,200019	5,344822	5,832166	1,989063	1,714098	1,862495

Tablo 3.13

Ağırlıklı Karar Matrisi

	YILLAR											
Kriterler	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
F.1.1	0,013326	0,012774	0,012922	0,012778	0,012687	0,012562	0,013428	0,012728	0,013063	0,013711	0,013649	0,011585
F.1.2	0,009604	0,009792	0,010413	0,011383	0,011231	0,011518	0,012455	0,011856	0,011882	0,011956	0,011197	0,010628
F.1.3	0,009411	0,009595	0,010204	0,011154	0,011005	0,011287	0,012204	0,011618	0,013458	0,011716	0,014876	0,010414
F.1.4	0,009077	0,009428	0,010201	0,011303	0,0112	0,011317	0,012368	0,011659	0,011686	0,011878	0,011196	0,010252
F.1.5	0,0101	0,01049	0,011351	0,012577	0,012462	0,012592	0,013762	0,005257	0,013003	0,013216	0,012458	0,011407
F.1.6	0,012655	0,014682	0,014497	0,014675	0,014463	0,015548	0,017229	0,016091	0,014916	0,016067	0,016419	0,014437
F.1.7	0,009226	0,003472	0,003856	0,007279	0,011746	0,006249	0,01098	0,013324	0,007759	0,006077	0,033978	0,005179
F.1.8	0,012773	0,010019	0,024221	0,013907	0,0129	0,01403	0,013229	0,009844	0,008695	0,00734	0,006783	0,008582
F.1.9	0,009781	0,010621	0,010834	0,010717	0,010753	0,011223	0,011678	0,011038	0,011775	0,011778	0,011226	0,010529
F.2.1	0,008555	0,009691	0,009772	0,009775	0,009879	0,010413	0,010136	0,010108	0,010506	0,010012	0,009586	0,010593
F.2.2	0,008619	0,009781	0,009863	0,009856	0,009949	0,010503	0,010213	0,010176	0,010594	0,0101	0,009598	0,010687
F.3.1	0,013697	0,012872	0,012347	0,011096	0,010707	0,010154	0,009819	0,009959	0,010549	0,011812	0,012711	0,011709
F.3.2	0,014564	0,014107	0,013476	0,01216	0,011718	0,011283	0,010988	0,011112	0,011549	0,012991	0,014048	0,013028
F.4.1	0,010925	0,011909	0,012475	0,012851	0,0134	0,0142	0,014134	0,014259	0,012842	0,01135	0,011386	0,01268
F.5.1	0,017763	0,032921	0,048972	0	0,000409	0,000361	0,001535	0,002572	0,002332	0,001934	0,001391	0,003451
F.6.1	0,014182	0,014154	0,013639	0,013413	0,012999	0,012576	0,012505	0,012129	0,012333	0,012588	0,011889	0,011398
F.6.2	0,012349	0,01216	0,011588	0,011316	0,011028	0,010792	0,010899	0,010864	0,010638	0,010962	0,010751	0,010194
F.7.1	-0,00461	-0,00754	-0,00444	-0,00534	-0,00589	-0,00635	-0,00615	-0,00859	-0,01464	-0,01251	-0,01225	-0,03542
F.7.2	-0,00861	-0,01027	-0,00889	-0,00797	-0,00736	-0,00851	-0,009	-0,00778	-0,00605	-0,0125	-0,00675	-0,02987
F.8.1	0,047058	0,031712	0,009034	0,008806	0,013016	0,009281	0,002374	0,002293	0,009558	0,00359	0,006645	0,006534
F.9.1	0,021206	0,021585	0,020763	0,016307	0,012771	0,013619	0,014036	0,013219	0,010429	0,027696	0,028804	0,025738
F.10.1	0,021549	0,018138	0,016902	0,021155	0,02254	0,020365	0,017257	0,017738	0,019355	0,006601	0,005689	0,006181

Tablo 3.14

Uyum Seti

Y	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	NA	1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 22	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17	1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19	1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19	2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 21	1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21
2011	6, 7, 8, 18, 19, 20, 22	NA	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19	1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 22	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 7, 9, 12, 13, 16, 17, 19, 21	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21
2012	6, 7, 19, 20, 21, 22	1, 20, 21, 22	NA	1, 2, 3, 4, 5, 7, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 22	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 22	1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 22	1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 22	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 7, 9, 16, 17, 19, 21	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21
2013	6, 7, 15, 18, 20, 21, 22	1, 15, 20, 21	6, 8, 9, 11, 15, 18, 20, 21	NA	1, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17	1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20	2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 21	3, 7, 9, 15, 16, 17, 19, 21	1, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 21
2014	6, 15, 18, 20, 21	15, 20, 21	8, 9, 15, 18, 21	2, 3, 4, 5, 8, 18, 21	NA	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21	2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19	2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 21	3, 7, 9, 15, 16, 17, 19, 21	1, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 21
2015	6, 7, 15, 18, 20, 21, 22	6, 15, 20, 21	6, 8, 15, 18, 21	6, 7, 18, 19, 21, 22	6, 7, 15, 18, 19, 20, 22	NA	2, 3, 4, 5, 7, 9, 12, 13, 15, 16, 18, 21	2, 3, 4, 7, 12, 13, 14, 15, 16, 19	2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 19, 20	2, 3, 4, 5, 9, 15, 21	3, 7, 9, 15, 16, 17, 19, 21	1, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 21
2016	1, 6, 15, 18, 19, 20, 21, 22	1, 6, 15, 20, 21, 22	1, 6, 8, 15, 18, 19, 20, 21	1, 6, 8, 18, 19, 20, 21, 22	1, 6, 7, 18, 19, 20, 22	1, 6, 8, 10, 11, 14, 17, 19, 20, 22	NA	1, 6, 7, 14, 15, 16, 17, 19, 22	1, 3, 6, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 19, 20, 22	6, 9, 15, 20, 21	3, 6, 7, 16, 17, 19, 20, 21	1, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 20, 21
2017	5, 6, 8, 15, 18, 20, 21, 22	5, 6, 8, 15, 18, 20, 21, 22	5, 6, 8, 15, 18, 20, 21	5, 6, 8, 18, 20, 21, 22	1, 5, 6, 8, 18, 19, 20, 22	1, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 20, 21, 22	2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 18, 20, 21	NA	2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 17, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 6, 9, 20, 21	3, 5, 7, 9, 16, 17, 19, 20, 21	1, 5, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 20, 21
2018	6, 7, 8, 15, 18, 20, 21, 22	1, 6, 8, 15, 18, 20, 21	1, 6, 8, 15, 18, 21	1, 6, 8, 14, 18, 21, 22	1, 6, 7, 8, 14, 18, 20, 21, 22	1, 8, 12, 13, 14, 18, 21, 22	2, 4, 5, 7, 8, 12, 13, 14, 18, 21	1, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 21	NA	2, 4, 5, 9, 18, 21	3, 7, 16, 18, 21	1, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 21
2019	1, 6, 7, 8, 15, 18, 19, 20, 22	1, 6, 8, 14, 15, 18, 19, 20, 22	1, 6, 8, 14, 15, 18, 19, 20, 22	1, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22	1, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22	1, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22	1, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22	1, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22	NA	1, 3, 7, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21	1, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 20
2020	1, 6, 8, 15, 18, 20, 22	1, 6, 8, 10, 11, 14, 15, 18, 20, 22	1, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 22	1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 22	1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 22	1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 22	1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 22	1, 2, 4, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 22	1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20, 22	2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 22	NA	1, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 22
2021	6, 7, 8, 15, 18, 19, 20, 22	8, 9, 15, 18, 19, 20, 22	8, 9, 15, 18, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 22	2, 3, 4, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 9, 13, 18, 19, 21, 22	2, 3, 4, 5, 7, 9, 18, 19, 20, 21	NA

Tablo 3.15

Uyumsuzluk Seti

Y	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	NA	6, 7, 8, 18, 19, 20, 22	6, 7, 19, 20, 21, 22	6, 7, 15, 18, 20, 21, 22	6, 15, 18, 20, 21	6, 7, 15, 18, 20, 21, 22	1, 6, 15, 18, 19, 20, 21, 22	5, 6, 8, 15, 18, 20, 21, 22	6, 7, 8, 15, 18, 20, 21, 22	1, 6, 7, 8, 15, 18, 19, 20, 22	1, 6, 8, 15, 18, 20, 22	6, 7, 8, 15, 18, 19, 20, 22
2011	1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21	NA	1, 20, 21, 22	1, 15, 20, 21	15, 20, 21	6, 15, 20, 21	1, 6, 15, 20, 21, 22	5, 6, 8, 15, 18, 20, 21, 22	1, 6, 8, 15, 18, 20, 21	1, 6, 8, 14, 15, 18, 19, 20, 22	1, 6, 8, 10, 11, 14, 15, 18, 20, 22	8, 9, 15, 18, 19, 20, 22
2012	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19	NA	6, 8, 9, 11, 15, 18, 20, 21	8, 9, 15, 18, 21	6, 8, 15, 18, 21	1, 6, 8, 15, 18, 19, 20, 21	5, 6, 8, 15, 18, 20, 21	1, 6, 8, 15, 18, 21	1, 6, 8, 14, 15, 18, 19, 20, 22	1, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 22	8, 9, 15, 18, 19, 20, 22
2013	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22	1, 2, 3, 4, 5, 7, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 22	NA	2, 3, 4, 5, 8, 18, 21	6, 7, 18, 19, 21, 22	1, 6, 8, 18, 19, 20, 21, 22	5, 6, 8, 18, 20, 21, 22	1, 6, 8, 14, 18, 21, 22	1, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22	1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22
2014	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 22	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 22	1, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22	NA	6, 7, 15, 18, 19, 20, 22	1, 6, 7, 18, 19, 20, 22	1, 5, 6, 8, 18, 19, 20, 22	1, 6, 7, 8, 14, 18, 20, 21, 22	1, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22	1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22
2015	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22	1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 22	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21	NA	1, 6, 8, 10, 11, 14, 17, 19, 20, 22	1, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 20, 21, 22	1, 8, 12, 13, 14, 18, 21, 22	1, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22	1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22
2016	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 22	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17	2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 7, 9, 12, 13, 15, 16, 18, 21	NA	2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 18, 20, 21	2, 4, 5, 7, 8, 12, 13, 14, 18, 21	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22	1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 22
2017	1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19	1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19	1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 22	1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19	2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21	2, 3, 4, 7, 12, 13, 14, 15, 16, 19	1, 6, 7, 14, 15, 16, 17, 19, 22	NA	1, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 21	1, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22	1, 2, 4, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 22	2, 3, 4, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 22
2018	1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 22	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20	2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19	2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 19, 20	1, 3, 6, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 17, 19, 20, 22	NA	1, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22	1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20, 22	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22
2019	2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 21	2, 3, 4, 5, 9, 15, 21	6, 9, 15, 20, 21	2, 3, 4, 5, 6, 9, 20, 21	2, 4, 5, 9, 18, 21	NA	2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 22	2, 3, 4, 5, 7, 9, 13, 18, 19, 21, 22
2020	2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 21	2, 3, 4, 5, 7, 9, 12, 13, 16, 17, 19, 21	2, 3, 4, 5, 7, 9, 16, 17, 19, 21	3, 7, 9, 15, 16, 17, 19, 21	3, 7, 9, 15, 16, 17, 19, 21	3, 7, 9, 15, 16, 17, 19, 21	3, 6, 7, 16, 17, 19, 20, 21	3, 5, 7, 9, 16, 17, 19, 20, 21	3, 7, 16, 18, 21	1, 3, 7, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21	NA	2, 3, 4, 5, 7, 9, 18, 19, 20, 21
2021	1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21	1, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 21	1, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 21	1, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 21	1, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 20, 21	1, 5, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 20, 21	1, 6, 10, 11, 15, 16, 17, 21	1, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 20	1, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 22	NA

Tablo 3.16

Uyum Matrisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	NA	0,349025	0,32798	0,394077	0,290689	0,394077	0,436611	0,434914	0,437985	0,455757	0,370467	0,410911
2011	0,650975	NA	0,234939	0,237238	0,192392	0,244989	0,349422	0,434914	0,379444	0,456119	0,483708	0,352652
2012	0,67202	0,765061	NA	0,407409	0,258198	0,272655	0,420933	0,375328	0,317502	0,456119	0,567406	0,352652
2013	0,605923	0,762762	0,592591	NA	0,315669	0,311738	0,418633	0,373028	0,359366	0,521734	0,623146	0,619927
2014	0,709311	0,807608	0,741802	0,684331	NA	0,367002	0,349963	0,3908	0,46511	0,521734	0,623146	0,619927
2015	0,605923	0,755011	0,727345	0,688262	0,632998	NA	0,456217	0,563699	0,390467	0,673913	0,623146	0,619927
2016	0,563389	0,650578	0,579067	0,581367	0,650037	0,543783	NA	0,568528	0,447462	0,71687	0,608633	0,557985
2017	0,565086	0,565086	0,624673	0,626972	0,6092	0,436301	0,431473	NA	0,481064	0,621259	0,58236	0,517255
2018	0,562015	0,620556	0,682498	0,640634	0,53489	0,609533	0,552538	0,518936	NA	0,72997	0,757568	0,619927
2019	0,544243	0,543881	0,543881	0,478266	0,478266	0,326088	0,28313	0,378741	0,27003	NA	0,526521	0,49858
2020	0,629533	0,516292	0,432594	0,376854	0,376854	0,376854	0,391367	0,41764	0,242432	0,473479	NA	0,457134
2021	0,589089	0,647348	0,647348	0,380073	0,380073	0,380073	0,442015	0,482745	0,380073	0,50142	0,542866	NA

Tablo 3.17

Uyumsuzluk Matrisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	NA	0,98779	0,820776	0,067993	0,087835	0,093794	0,0868	0,091544	0,107924	0,149311	0,612474	0,111849
2011	1	NA	0,707759	0,118112	0,254483	0,123188	0,239239	0,32464	0,140145	0,197204	0,967548	0,140929
2012	1	1	NA	0,08685	0,162462	0,071238	0,150191	0,20406	0,083678	0,147385	0,633083	0,109292
2013	1	1	1	NA	1	0,501933	0,575432	0,825806	0,250699	0,782592	1	0,313507
2014	1	1	1	0,791607	NA	0,20551	0,122167	0,201754	0,280306	0,936377	1	0,439085
2015	1	1	1	1	1	NA	0,685075	0,964609	0,296806	1	1	0,416915
2016	1	1	1	1	1	1	NA	0,275578	0,846136	1	1	0,399767
2017	1	1	1	1	1	1	1	NA	1	1	1	0,466638
2018	1	1	1	1	1	1	1	0,780573	NA	1	1	0,642659
2019	1	1	1	1	1	0,977746	0,780113	0,769256	0,738631	NA	1	0,128502
2020	1	1	1	0,579282	0,75796	0,529255	0,503038	0,583388	0,521237	0,037863	NA	0,071667
2021	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	NA

Tablo 3.18

Uyum Üstünlük Matrisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	NA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011	1	NA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2012	1	1	NA	0	0	0	0	0	0	0	1	0
2013	1	1	1	NA	0	0	0	0	0	1	1	1
2014	1	1	1	1	NA	0	0	0	0	1	1	1
2015	1	1	1	1	1	NA	0	1	0	1	1	1
2016	1	1	1	1	1	1	NA	1	0	1	1	1
2017	1	1	1	1	1	0	0	NA	0	1	1	1
2018	1	1	1	1	1	1	1	1	NA	1	1	1
2019	1	1	1	0	0	0	0	0	0	NA	1	0
2020	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	NA	0
2021	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	NA

Tablo 3.19

Uyumsuzluk Üstünlük Matrisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	NA	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2011	0	NA	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1
2012	0	0	NA	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2013	0	0	0	NA	0	1	1	0	1	0	0	1
2014	0	0	0	0	NA	1	1	1	1	0	0	1
2015	0	0	0	0	0	NA	1	0	1	0	0	1
2016	0	0	0	0	0	0	NA	1	0	0	0	1
2017	0	0	0	0	0	0	0	NA	0	0	0	1
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	NA	0	0	1
2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	NA	0	1
2020	0	0	0	1	0	1	1	1	1	1	NA	1
2021	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	NA

Tablo 3.20

Toplam Baskınlık Matrisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
2013	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2014	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2016	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2020	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2021	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Ek 2. SGK Bülten Kriterleri ile ELECTRE Yöntemi Adımları

Tablo 3.21

Karar Matrisi

	YILLAR											
Kriterler	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
Bülten-1-1	167,9541	157,5278	155,8327	145,4147	143,5378	138,7659	140,2555	141,9691	137,3808	141,6923	150,0041	139,7739
Bülten-1-2	118,2646	112,0146	109,2275	101,9731	101,5835	99,31433	102,1242	103,1509	99,57462	102,9006	107,0265	96,88838
Bülten-1-3	48,76376	44,67846	45,80002	42,73433	41,27283	38,8206	37,53228	38,2421	37,19877	38,16342	42,33827	42,29437
Bülten-1-4	167,0284	156,693	155,0275	144,7075	142,8563	138,1349	139,6565	141,393	136,7734	141,064	149,3648	139,1827
Bülten-1-5	0,925705	0,834751	0,805162	0,707209	0,681503	0,630947	0,599044	0,576111	0,607402	0,628267	0,639339	0,591118
Bülten-2-1	130,4794	120,6995	115,3577	112,4318	111,7514	106,491	107,2539	109,5777	108,2171	111,1528	115,9149	107,9658
Bülten-2-2	91,87687	85,82681	80,85743	78,84365	79,08784	76,21526	78,09471	79,61616	78,43653	80,72202	82,70419	74,83966
Bülten-2-3	37,88337	34,23313	33,90421	33,04136	32,13296	29,79149	28,70106	29,51684	29,30207	29,93791	32,71668	32,66952
Bülten-2-4	129,7602	120,0599	114,7616	111,885	111,2208	106,0068	106,7958	109,133	107,7386	110,6599	115,4209	107,5092
Bülten-2-5	0,719158	0,639596	0,596035	0,5468	0,530584	0,484198	0,458091	0,444667	0,47846	0,492854	0,494046	0,456599
Bülten-3-1	76,64045	82,85036	86,6869	88,9428	89,48436	93,90469	93,23674	91,25947	92,40687	89,96626	86,27017	92,62194
Bülten-3-2	59,54009	63,48086	64,1714	68,76885	69,66804	72,06383	71,29844	70,43786	72,79038	70,57548	66,66483	71,54413
Bülten-3-3	13,52874	16,43592	15,66839	16,1667	16,06787	17,67038	18,2693	17,94957	17,02125	17,32106	17,69347	18,24147
Bülten-3-4	0,23879	0,094088	0,10089	0,194147	0,3159	0,171932	0,281887	0,00036	0,214336	0,158593	0,886467	0,158428
Bülten-3-5	3,571622	2,933575	6,84711	4,007251	3,748449	4,170487	3,669	2,872045	2,595239	2,069716	1,911877	2,836339
Bülten-4-1	77,68755	76,62111	74,02664	77,31807	77,85499	76,74145	76,47033	77,18416	78,77161	78,44661	77,27448	77,24318
Bülten-4-2	17,65222	19,83808	18,0747	18,17651	17,95606	18,81735	19,59453	19,66872	18,4199	19,25284	20,50937	19,69455
Bülten-4-3	0,311572	0,113564	0,116384	0,218283	0,353022	0,183092	0,302335	0,394297	0,231948	0,17628	1,027548	0,171048
Bülten-4-4	4,660231	3,540811	7,898667	4,505425	4,188944	4,441191	3,935144	3,14712	2,808492	2,300547	2,216151	3,062275
Bülten-5-1	0,551166	0,529907	0,516684	0,486339	0,47479	0,454684	0,427109	0,405801	0,44213	0,443402	0,426214	0,422911
Bülten-5-2	70,41485	71,10782	70,0928	70,12575	70,77124	71,56971	72,81296	72,65729	72,48074	72,62258	71,34905	69,31795
Bülten-5-3	29,03399	28,36227	29,39051	29,38791	28,75397	27,97561	26,75993	26,93691	27,07713	26,93402	28,22473	30,25914
Bülten-6-1	4,731176	3,756223	3,713504	3,908232	3,763491	3,362007	4,11464	4,09046	4,004774	4,557833	4,93069	3,496776
Bülten-7-1	2,288681	1,155598	1,093593	1,079032	0,976764	0,486768	0,786405	0,771443	0,419037	0,925117	1,336852	0,299804
Bülten-7-2	4,731176	3,756223	3,713504	3,908232	3,763491	3,362007	4,11464	4,09046	4,004774	4,557833	4,93069	3,496776
Bülten-8-1	9,603091	9,170586	9,498737	9,319027	9,241124	9,033273	9,681563	9,203255	8,996728	9,5231	9,526653	8,125105
Bülten-8-2	7,359853	7,597863	8,234161	8,288604	8,26936	8,482667	9,026774	8,398842	8,313595	8,567576	8,21866	7,525631
Bülten-8-3	6,060675	6,090593	6,745862	6,782025	6,784509	6,886453	7,25802	6,746897	6,782239	6,918075	6,533065	6,043492
Bülten-9-1	89,28694	91,45775	91,90093	85,0844	85,60835	86,02993	82,79941	84,7332	80,83275	79,99212	86,35484	88,58531
Bülten-9-2	10,71306	8,542249	8,099067	14,9156	14,39165	13,97007	17,20059	15,2668	19,16725	20,00788	13,64516	11,41469
Bülten-10-1	43,25	42,05	39,02	36,75	34,97	33,57	33,49	33,97	33,42	34,52	30,59	29
Bülten-10-2	96,2003	97,63144	98,18753	98,0081	98,39093	98,43689	98,22996	99,23057	98,50947	98,82544	98,50123	98,83905
Bülten-11-1	32,61451	30,24558	27,72022	24,26291	22,75291	21,65363	24,01422	25,06569	23,67119	25,17339	23,52254	22,78854
Bülten-11-2	25,33741	23,1745	20,52035	18,75961	17,71428	16,61731	18,36375	19,34674	18,64617	19,74767	18,17692	17,60259

Tablo 3.22

Ağırlıklı Karar Matrisi

	YILLAR											
Kriterler	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
Bülten.1.1	0,003826	0,003589	0,00355	0,003313	0,00327	0,003161	0,003195	0,003234	0,00313	0,003228	0,003417	0,003184
Bülten.1.2	0,003475	0,003291	0,003209	0,002996	0,002985	0,002918	0,003001	0,003031	0,002926	0,003023	0,003145	0,002847
Bülten.1.3	0,004872	0,004464	0,004576	0,00427	0,004124	0,003879	0,00375	0,003821	0,003717	0,003813	0,00423	0,004226
Bülten.1.4	0,003816	0,00358	0,003542	0,003306	0,003264	0,003156	0,003191	0,003231	0,003125	0,003223	0,003413	0,00318
Bülten.1.5	0,006552	0,005908	0,005698	0,005005	0,004823	0,004465	0,00424	0,004077	0,004299	0,004446	0,004525	0,004184
Bülten.2.1	0,003499	0,003236	0,003093	0,003015	0,002997	0,002855	0,002876	0,002938	0,002902	0,00298	0,003108	0,002895
Bülten.2.2	0,003246	0,003032	0,002856	0,002785	0,002794	0,002692	0,002759	0,002812	0,002771	0,002851	0,002922	0,002644
Bülten.2.3	0,004393	0,00397	0,003931	0,003831	0,003726	0,003455	0,003328	0,003423	0,003398	0,003471	0,003794	0,003788
Bülten.2.4	0,003488	0,003227	0,003085	0,003007	0,002989	0,002849	0,00287	0,002933	0,002896	0,002974	0,003102	0,00289
Bülten.2.5	0,006222	0,005533	0,005156	0,00473	0,00459	0,004189	0,003963	0,003847	0,004139	0,004264	0,004274	0,00395
Bülten.3.1	0,002655	0,00287	0,003003	0,003081	0,0031	0,003253	0,00323	0,003161	0,003201	0,003116	0,002988	0,003208
Bülten.3.2	0,002963	0,003159	0,003193	0,003422	0,003467	0,003586	0,003548	0,003505	0,003622	0,003512	0,003317	0,00356
Bülten.3.3	0,006574	0,007986	0,007613	0,007855	0,007807	0,008586	0,008877	0,008722	0,00827	0,008416	0,008597	0,008863
Bülten.3.4	0,041234	0,016247	0,016247	0,033525	0,054549	0,029689	0,048676	0,000062	0,037011	0,027385	0,153075	0,027357
Bülten.3.5	0,01377	0,01131	0,026398	0,015449	0,014452	0,016079	0,014145	0,011073	0,010006	0,007979	0,007371	0,010935
Bülten.4.1	0,00471	0,004645	0,004488	0,004687	0,00472	0,004652	0,004636	0,004679	0,004775	0,004756	0,004685	0,004683
Bülten.4.2	0,006419	0,007213	0,006572	0,006609	0,006529	0,006842	0,007125	0,007152	0,006698	0,007001	0,007457	0,007161
Bülten.4.3	0,032469	0,011834	0,012128	0,022747	0,036788	0,01908	0,031506	0,04109	0,024171	0,01837	0,10708	0,017825
Bülten.4.4	0,016922	0,012857	0,028682	0,01636	0,015211	0,016127	0,014289	0,011428	0,010198	0,008354	0,008047	0,01112
Bülten.5.1	0,005212	0,005011	0,004886	0,004599	0,00449	0,0043	0,004039	0,003838	0,004181	0,004193	0,004031	0,004
Bülten.5.2	0,00719	0,007261	0,007158	0,007161	0,007227	0,007308	0,007435	0,007419	0,007401	0,007416	0,007286	0,007078
Bülten.5.3	0,005855	0,005719	0,005927	0,005926	0,005798	0,005641	0,005396	0,005432	0,00546	0,005431	0,005692	0,006102
Bülten.6.1	0,006251	0,004963	0,004907	0,005164	0,004973	0,004442	0,005437	0,005405	0,005291	0,006022	0,006515	0,00462
Bülten.7.1	0,053233	0,026879	0,025436	0,025098	0,022719	0,011322	0,018291	0,017943	0,009747	0,021518	0,031094	0,006973
Bülten.7.2	0,006251	0,004963	0,004907	0,005164	0,004973	0,004442	0,005437	0,005405	0,005291	0,006022	0,006515	0,00462
Bülten.8.1	0,004355	0,004159	0,004308	0,004226	0,004191	0,004097	0,004391	0,004174	0,00408	0,004319	0,00432	0,003685
Bülten.8.2	0,00358	0,003695	0,004005	0,004031	0,004022	0,004126	0,00439	0,004085	0,004043	0,004167	0,003997	0,00366
Bülten.8.3	0,004076	0,004096	0,004537	0,004561	0,004563	0,004632	0,004882	0,004538	0,004562	0,004653	0,004394	0,004065
Bülten.9.1	0,008037	0,008233	0,008273	0,007659	0,007706	0,007744	0,007453	0,007627	0,007276	0,007201	0,007773	0,007974
Bülten.9.2	0,010279	0,008196	0,007771	0,014311	0,013809	0,013404	0,016504	0,014648	0,018391	0,019197	0,013092	0,010952
Bülten.10.1	0,005253	0,005107	0,004739	0,004463	0,004247	0,004077	0,004067	0,004126	0,004059	0,004192	0,003715	0,003522
Bülten.10.2	0,002765	0,002806	0,002822	0,002817	0,002828	0,00283	0,002824	0,002852	0,002832	0,002841	0,002831	0,002841
Bülten.11.1	0,00513	0,004758	0,00436	0,003817	0,003579	0,003406	0,003777	0,003943	0,003723	0,00396	0,0037	0,003585
Bülten.11.2	0,004897	0,004479	0,003966	0,003626	0,003424	0,003212	0,003549	0,003739	0,003604	0,003817	0,003513	0,003402

Tablo 3.23
Uyum Seti

Y	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	NA	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 32, 33, 34
	13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21	NA	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 31, 32, 33, 34
	13, 14, 16, 17, 18, 22	3, 16, 22, 26	NA	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 31, 32, 33, 34
	13, 14, 16, 17, 18, 19, 22, 29, 30	22, 23, 25, 26, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 30, 32	NA	1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 31, 32	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32	3, 5, 8, 10, 14, 18, 20, 22, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34
	13, 17, 19, 21, 29, 30	22, 23, 25, 26, 29, 30	13, 15, 19, 21, 23, 25, 29, 30	7, 15, 19, 21, 27	NA	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 20, 22, 24, 27, 28, 31	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 31, 32	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 20, 22, 24, 26, 27, 31, 32	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32	5, 10, 14, 18, 20, 22, 29, 30, 31, 32	1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 34
	13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 29, 30	13, 21, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 29, 30	13, 14, 16, 17, 18, 19, 21	13, 14, 16, 17, 18, 21	NA	3, 5, 8, 10, 14, 18, 20, 22, 27, 28, 31	3, 5, 8, 10, 16, 18, 20, 22, 32	1, 3, 4, 5, 8, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 26, 31, 32	3, 5, 13, 16, 20, 22, 27, 28, 32	14, 16, 18, 20, 21, 29, 30, 31, 32	2, 5, 7, 10, 16, 20, 21, 24, 26, 29, 30, 31, 32
	13, 16, 17, 18, 19, 21, 26, 29, 30	13, 16, 21, 23, 25, 26, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30	2, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30	2, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30, 32, 33, 34	1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 32, 33, 34	NA	5, 10, 13, 16, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 32	1, 2, 3, 4, 12, 13, 16, 17, 21, 23, 24, 25, 26, 31, 32, 33	13, 16, 17, 21, 26, 32	13, 14, 16, 18, 20, 21, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 4, 5, 7, 10, 12, 13, 16, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34
	13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 29, 30	13, 14, 15, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30	13, 14, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 30	2, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 28, 29, 30, 33, 34	2, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 28, 29, 30, 33, 34	1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 22, 27, 28, 31, 33, 34	NA	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 31, 33, 34	1, 2, 3, 4, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 22, 27, 28	13, 14, 16, 18, 21, 29, 30, 31, 33, 34	1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 16, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34
	13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 29, 30	13, 15, 19, 21, 23, 25, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 30	13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 28, 29, 30, 33, 34	2, 6, 7, 9, 11, 15, 19, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 34	5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 27, 28, 29, 30, 34	5, 10, 15, 18, 19, 20, 22, 27, 29, 30, 32	NA	22, 27, 28, 32	14, 18, 20, 21, 29, 30, 31, 33, 34	2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 15, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34
	13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 29, 30	13, 15, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30	2, 7, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30, 33, 34	2, 7, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30, 33, 34	1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34	5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34	NA	14, 18, 20, 21, 29, 30, 31, 33, 34	1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 15, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34
	13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30	6, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30	1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 27, 28	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32	NA	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34
	13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 28, 29, 30	13, 15, 19, 22, 27, 28, 29, 30	13, 15, 17, 19, 22, 27, 28, 29, 30	13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 27, 28	3, 8, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 27, 28, 33	1, 3, 4, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 23, 25, 27, 28, 33, 34	3, 6, 8, 9, 11, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 27, 28	3, 5, 8, 10, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 27, 28, 32	1, 3, 4, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 22, 27, 28	3, 8, 13, 14, 16, 17, 18, 22, 27, 28	13, 14, 16, 18, 22, 27, 28	NA

Tablo 3.24
Uyumsuzluk Seti

Y	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	NA	13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21	13, 14, 16, 17, 18, 22	13, 14, 16, 17, 18, 19, 22, 29, 30	13, 17, 19, 21, 29, 30	13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 29, 30	13, 16, 17, 18, 19, 21, 26, 29, 30	13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 29, 30	13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 29, 30	13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 29, 30	13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 30	13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 28, 29, 30
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	NA	3, 16, 22, 26	22, 23, 25, 26, 29, 30	22, 23, 25, 26, 29, 30	13, 21, 29, 30	13, 16, 21, 23, 25, 26, 29, 30	13, 14, 15, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30	13, 15, 19, 21, 23, 25, 29, 30	13, 15, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30	13, 15, 19, 22, 27, 28, 29, 30
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	NA	13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 30, 32	13, 15, 19, 21, 23, 25, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30	13, 14, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 30	13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30	6, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30	13, 15, 17, 19, 22, 27, 28, 29, 30
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 33, 34	NA	7, 15, 19, 21, 27	13, 14, 16, 17, 18, 19, 21	2, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30	2, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 28, 29, 30, 33, 34	13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 30	2, 7, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30, 33, 34	1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28	13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 27, 28
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	NA	13, 14, 16, 17, 18, 21	2, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30, 32, 33, 34	2, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 28, 29, 30, 33, 34	13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 28, 29, 30, 33, 34	2, 7, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30, 33, 34	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 34	3, 8, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 27, 28, 33
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 20, 22, 23, 24, 25, 2 6, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	NA	1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 32, 33, 34	1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34	2, 6, 7, 9, 11, 15, 19, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 34	1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 34	1, 3, 4, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 23, 25, 27, 28, 33, 34
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 20, 22, 24, 27, 28, 31	3, 5, 8, 10, 14, 18, 20, 22, 27, 28, 31	NA	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 22, 27, 28, 31, 33, 34	5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 27, 28, 29, 30, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 27, 28	3, 6, 8, 9, 11, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 27, 28
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 31, 32	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 31, 32	3, 5, 8, 10, 16, 18, 20, 22, 32	5, 10, 13, 16, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 32	NA	5, 10, 15, 18, 19, 20, 22, 27, 29, 30, 32	5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32	3, 5, 8, 10, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 27, 28, 32
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 3, 4, 5, 8, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 26, 31, 32	1, 2, 3, 4, 12, 13, 16, 17, 21, 23, 24, 25, 26, 31, 32, 33	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 31, 33, 34	NA	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32	1, 3, 4, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 22, 27, 28
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 20, 22, 24, 27, 28, 31, 32	3, 5, 13, 16, 20, 22, 27, 28, 32	13, 16, 17, 21, 26, 32	1, 2, 3, 4, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 22, 27, 28	22, 27, 28, 32	NA	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32	3, 8, 13, 14, 16, 17, 18, 22, 27, 28
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 27, 28, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 31, 32, 33, 34	3, 5, 8, 10, 14, 18, 20, 22, 29, 30, 31, 32, 33, 34	5, 10, 14, 18, 20, 22, 29, 30, 31, 32	14, 16, 18, 20, 21, 29, 30, 31, 32	13, 14, 16, 18, 20, 21, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34	13, 14, 16, 18, 21, 29, 30, 31, 33, 34	14, 18, 20, 21, 29, 30, 31, 33, 34	14, 18, 20, 21, 29, 30, 31, 33, 34	NA	13, 14, 16, 18, 22, 27, 28
	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 21, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 34	2, 5, 7, 10, 16, 20, 21, 24, 26, 29, 30, 31, 32	1, 2, 4, 5, 7, 10, 12, 13, 16, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 16, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34	2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 15, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 15, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34	NA

Tablo 3.25
Uyum Matrisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	NA	0,522036	0,415528	0,542529	0,204563	0,547991	0,373004	0,459079	0,580583	0,580583	0,306744	0,606808
2011	0,477964	NA	0,0649	0,146225	0,146225	0,128389	0,196311	0,470678	0,266622	0,281157	0,39287	0,253278
2012	0,584472	0,9351	NA	0,300327	0,266622	0,253356	0,305078	0,480065	0,290543	0,305078	0,463733	0,2772
2013	0,457471	0,853775	0,699673	NA	0,14996	0,473242	0,331932	0,55932	0,290543	0,679875	0,450825	0,545879
2014	0,795437	0,853775	0,733378	0,85004	NA	0,420989	0,695983	0,55932	0,660295	0,679875	0,505164	0,587065
2015	0,452009	0,871611	0,746644	0,526758	0,579011	NA	0,533093	0,740919	0,346755	0,849804	0,516531	0,687872
2016	0,626996	0,803689	0,694922	0,668068	0,304017	0,466907	NA	0,52007	0,66802	0,88192	0,446533	0,560235
2017	0,540921	0,529322	0,519935	0,44068	0,44068	0,259081	0,47993	NA	0,405197	0,607608	0,486159	0,425576
2018	0,419417	0,733378	0,709457	0,709457	0,339705	0,653245	0,33198	0,594803	NA	0,941157	0,515476	0,507118
2019	0,419417	0,718843	0,694922	0,320125	0,320125	0,150196	0,11808	0,392392	0,058843	NA	0,515476	0,472132
2020	0,693256	0,60713	0,536267	0,549175	0,494836	0,483469	0,553467	0,513841	0,484524	0,484524	NA	0,420912
2021	0,393193	0,746722	0,7228	0,454121	0,412935	0,312128	0,439765	0,574424	0,492882	0,527868	0,579089	NA

Tablo 3.26
Uyumsuzluk Matrisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	NA	1	1	1	1	1	1	0,857137	1	1	1	1
2011	0,948103	NA	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2012	0,856657	0,013103	NA	1	1	1	1	1	1	0,49017	1	1
2013	0,345524	0,353925	0,76514	NA	1	1	1	0,548137	1	0,447142	1	1
2014	0,115669	0,14653	0,36282	0,054661	NA	0,458442	0,753865	0,087647	0,739676	0,044224	1	0,579051
2015	0,319455	0,334774	0,889498	0,27847	1	NA	1	0,742891	1	0,020601	1	0,845454
2016	0,178144	0,256177	0,460486	0,144706	1	0,367059	NA	0,197131	0,732531	0,021641	1	0,530891
2017	1	0,553233	0,599406	1	1	1	1	NA	1	1	1	1
2018	0,190805	0,490964	0,943518	0,401397	1	0,829387	1	0,457878	NA	0,010494	1	0,770491
2019	0,444533	0,987656	1	1	1	1	1	0,831496	1	NA	1	1
2020	0,079353	0,035784	0,152111	0,069534	0,085008	0,160249	0,122636	0,085948	0,183933	0,076194	NA	0,191868
2021	0,316556	0,13846	0,951188	0,340315	1	1	1	0,852341	1	0,046102	1	NA

Tablo 3.27

Uyum Üstünlük Matrisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	NA	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1
2011	0	NA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2012	1	1	NA	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2013	0	1	1	NA	0	0	0	1	0	1	0	1
2014	1	1	1	1	NA	0	1	1	1	1	1	1
2015	0	1	1	1	1	NA	1	1	0	1	1	1
2016	1	1	1	1	0	0	NA	1	1	1	0	1
2017	1	1	1	0	0	0	0	NA	0	1	0	0
2018	0	1	1	1	0	1	0	1	NA	1	1	1
2019	0	1	1	0	0	0	0	0	0	NA	1	0
2020	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	NA	0
2021	0	1	1	0	0	0	0	1	0	1	1	NA

Tablo 3.28

Uyumsuzluk Üstünlük Matrisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	NA	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2011	0	NA	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1
2012	0	0	NA	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2013	0	0	0	NA	0	1	1	0	1	0	0	1
2014	0	0	0	0	NA	1	1	1	1	0	0	1
2015	0	0	0	0	0	NA	1	0	1	0	0	1
2016	0	0	0	0	0	0	NA	1	0	0	0	1
2017	0	0	0	0	0	0	0	NA	0	0	0	1
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	NA	0	0	1
2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	NA	0	1
2020	0	0	0	1	0	1	1	1	1	1	NA	1
2021	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	NA

Tablo 3.29

Toplam Baskınlık Matrisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2010	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2012	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2013	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
2014	1	1	1	1	0	0	0	1	0	1	0	1
2015	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0
2016	1	1	1	1	0	0	0	1	0	1	0	1
2017	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0
2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2020	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0
2021	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0

Ek 3. ILO Kriterleri ile TOPSIS Yöntemi Adımları

Tablo 3.30

Karar Matrisi

Kriter	YILLAR											
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
F-1-1	10,447976	10,015836	10,131240	10,018985	9,9469880	9,849075	10,528433	9,97971000	10,2416880	10,7502500	10,701560	9,083312
F-1-2	2,3449150	2,39083500	2,54253900	2,7792250	2,7422190	2,8123390	3,0410200	2,89483000	2,90115100	2,91922600	2,7337660	2,594965
F-1-3	1,56327600	1,59389000	1,69502700	1,85287900	1,82819300	1,87489200	2,02734800	1,92988500	2,23558500	1,94615000	2,4711230	1,7299760
F-1-4	2,20035600	2,28547000	2,47287500	2,73996100	2,71493300	2,74325900	2,99816500	2,82611200	2,83283100	2,87922000	2,7140470	2,4850890
F-1-5	1,46690430	1,52364430	1,64858310	1,82664260	1,80995370	1,82884190	1,99877430	0,76349730	1,88855480	1,91948100	1,8093642	1,6567267
F-1-6	1,29917800	1,50727000	1,48830000	1,50657900	1,48485200	1,59621300	1,76875400	1,65194500	1,53135600	1,64950200	1,6855950	1,4821390
F-1-7	0,02293122	0,00862840	0,00958327	0,01809261	0,02919269	0,01553106	0,02729111	0,03311640	0,01928324	0,01510293	0,0844506	0,0128724
F-1-8	0,34298610	0,26902600	0,65038900	0,37343680	0,34639890	0,37673150	0,35521660	0,26432160	0,23348660	0,19710120	0,1821379	0,2304555
F-1-9	8,15929400	8,86023900	9,03764700	8,93995400	8,97022400	9,36230700	9,74202800	9,20826700	9,82265200	9,82513300	9,3647080	8,7835080
F-2-1	78,0945000	88,4622900	89,2057300	89,2301300	90,1803000	95,0577300	92,5306500	92,2698800	95,9085200	91,3944600	87,507880	96,699390
F-2-2	77,8750200	88,3761500	89,1111400	89,0495500	89,8868200	94,9000400	92,2714400	91,9380500	95,7202400	91,2539700	86,718740	96,557680
F-3-1	59,8470500	56,2396200	53,9479400	48,4830800	46,7824400	44,3656300	42,9005300	43,5153000	46,0920200	51,6105000	55,539050	51,159140
F-3-2	68,3456500	66,2023200	63,2376800	57,0639200	54,9913600	52,9465300	51,5630000	52,1472500	54,1954100	60,9648600	65,922440	61,134560
F-4-1	0,52963120	0,57730660	0,60474660	0,62300000	0,64962330	0,68838480	0,68516150	0,69125760	0,62257260	0,55022140	0,5519715	0,6147052
F-5-1	68,5714990	127,091303	189,0546870	0,00000000	1,57703600	1,39215100	5,92521900	9,92856700	9,00249600	7,46622200	5,3713990	13,323462
F-6-1	4,18686000	4,17859200	4,02663700	3,95989600	3,83757500	3,71264800	3,69157400	3,58081700	3,64101800	3,71612200	3,5097150	3,3648930
F-6-2	4,59227300	4,52193700	4,30935500	4,20812300	4,10109800	4,01322000	4,05301000	4,03988000	3,95583300	4,07661200	3,9980220	3,7906710
F-7-1	-6,3965350	-10,449203	-6,15961400	-7,3980450	-8,1643820	-8,8078680	-8,5246340	-11,9119300	-20,2954800	-17,3510240	-16,98515	-49,11232
F-7-2	-18,004430	-21,478670	-18,589940	-16,671500	-15,392610	-17,795290	-18,82182	-16,271530	-12,653520	-26,127110	-14,12148	-62,46482
F-8-1	36,5727130	24,6460170	7,02090800	6,84392600	10,1157810	7,21312200	1,84539500	1,78232100	7,42800100	2,79039300	5,1644330	5,0780870
F-9-1	49,9021700	50,7950600	48,8609800	38,3729800	30,0534700	32,0495500	33,0303400	31,1065800	24,5412600	65,1751400	67,782650	60,56841
F-10-1	6,49308500	5,46539500	5,09279600	6,37437700	6,79182100	6,13627000	5,20001900	5,34482200	5,83216600	1,98906300	1,7140980	1,862495

Tablo 3.31

Normalize Karar Matrisi

Kriter	YILLAR											
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
F.1.1	0,2971368	0,24771850	0,23602890	0,23807990	0,24796640	0,24059460	0,21063584	0,29090780	0,25643930	0,24864320	0,24859660	0,34332290
F.1.2	0,2848469	0,25256950	0,24065110	0,24728930	0,25755780	0,27913120	0,07925655	0,22817770	0,27846940	0,28165290	0,28211880	0,32262820
F.1.3	0,2881289	0,26859570	0,25592110	0,26756660	0,27867750	0,27561810	0,08802755	0,55163530	0,28404520	0,28401990	0,28446510	0,30948160
F.1.4	0,2849364	0,29359930	0,27975420	0,29646550	0,30877680	0,27900320	0,16619052	0,31673500	0,28097480	0,28409760	0,28426850	0,27813150
F.1.5	0,2828889	0,28969000	0,27602700	0,29375750	0,30595570	0,27497960	0,26815090	0,29380240	0,28192610	0,28712280	0,28694130	0,26837550
F.1.6	0,2801042	0,29709750	0,28307770	0,29682230	0,30914850	0,29560270	0,14266130	0,31952940	0,29424890	0,30265200	0,30294480	0,25451100
F.1.7	0,2994250	0,32125550	0,30609610	0,32440340	0,33787400	0,32755530	0,25068380	0,30128130	0,30618320	0,29460610	0,29455360	0,24610620
F.1.8	0,2838195	0,30581190	0,29138090	0,30578710	0,12906200	0,30592350	0,30419233	0,22418760	0,28940760	0,29377580	0,29348930	0,24963300
F.1.9	0,2912700	0,30647970	0,33753650	0,30651410	0,31924240	0,28359170	0,17712714	0,19803450	0,30871720	0,30536080	0,30556300	0,26441470
F.2.1	0,3057334	0,30838910	0,29383650	0,31153350	0,32447020	0,30547110	0,13872872	0,16717370	0,30879520	0,29098860	0,29130560	0,29607250
F.2.2	0,3043486	0,28879700	0,37309880	0,29366160	0,30585600	0,31215520	0,77572540	0,15448250	0,29432440	0,27861420	0,27682800	0,31860930
F.3.1	0,2583262	0,27413400	0,26119790	0,26888820	0,28005410	0,27447720	0,11824017	0,19546370	0,27605780	0,30787880	0,30823630	0,29348310
F.3.2	0,2971368	0,24771850	0,23602890	0,23807990	0,24796640	0,24059460	0,21063584	0,29090780	0,25643930	0,24864320	0,24859660	0,34332290
F.4.1	0,2848469	0,25256950	0,24065110	0,24728930	0,25755780	0,27913120	0,07925655	0,22817770	0,27846940	0,28165290	0,28211880	0,32262820
F.5.1	0,2881289	0,26859570	0,25592110	0,26756660	0,27867750	0,27561810	0,08802755	0,55163530	0,28404520	0,28401990	0,28446510	0,30948160
F.6.1	0,2849364	0,29359930	0,27975420	0,29646550	0,30877680	0,27900320	0,16619052	0,31673500	0,28097480	0,28409760	0,28426850	0,27813150
F.6.2	0,2828889	0,28969000	0,27602700	0,29375750	0,30595570	0,27497960	0,26815090	0,29380240	0,28192610	0,28712280	0,28694130	0,26837550
F.7.1	0,28010420	0,29709750	0,28307770	0,29682230	0,30914850	0,29560270	0,14266130	0,31952940	0,29424890	0,30265200	0,30294480	0,25451100
F.7.2	0,2994250	0,32125550	0,30609610	0,32440340	0,33787400	0,32755530	0,25068380	0,30128130	0,30618320	0,29460610	0,29455360	0,24610620
F.8.1	0,2838195	0,30581190	0,29138090	0,30578710	0,12906200	0,30592350	0,30419233	0,22418760	0,28940760	0,29377580	0,29348930	0,24963300
F.9.1	0,2912700	0,30647970	0,33753650	0,30651410	0,31924240	0,28359170	0,17712714	0,19803450	0,30871720	0,30536080	0,30556300	0,26441470
F.10.1	0,3057334	0,30838910	0,29383650	0,31153350	0,32447020	0,30547110	0,13872872	0,16717370	0,30879520	0,29098860	0,29130560	0,29607250

Tablo 3.32

Ağırlıklı Normalize Karar Matrisi

Kriter	YILLAR											
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
F.1.1	0,01332561	0,00960392	0,00941071	0,00907716	0,01009972	0,01265471	0,00922626	0,01277325	0,00978080	0,00855480	0,00861918	0,01369727
F.1.2	0,01277445	0,00979199	0,00959501	0,00942828	0,01049038	0,01468165	0,00347159	0,01001888	0,01062105	0,00969053	0,00978144	0,01287163
F.1.3	0,01292164	0,01041331	0,01020384	0,01020138	0,01135059	0,01449687	0,00385578	0,02422133	0,01083371	0,00977197	0,00986278	0,01234713
F.1.4	0,01277847	0,01138269	0,01115408	0,01130320	0,01257654	0,01467492	0,00727947	0,01390727	0,01071660	0,00977464	0,00985597	0,01109638
F.1.5	0,01268664	0,01123113	0,01100548	0,01119995	0,01246164	0,01446328	0,01174553	0,01290034	0,01075289	0,00987873	0,00994864	0,01070715
F.1.6	0,01256176	0,01151832	0,01128660	0,01131680	0,01259168	0,01554801	0,00624884	0,01402997	0,01122289	0,01041302	0,01050350	0,01015402
F.1.7	0,01342823	0,01245491	0,01220436	0,01236837	0,01376168	0,01722864	0,01098043	0,01322873	0,01167807	0,01013619	0,01021257	0,00981870
F.1.8	0,01272837	0,01185617	0,01161765	0,01165860	0,00525672	0,01609086	0,01332421	0,00984368	0,01103824	0,01010763	0,01017567	0,00995940
F.1.9	0,01306251	0,01188206	0,01345793	0,01168632	0,01300281	0,01491626	0,00775851	0,00869535	0,01177472	0,01050622	0,01059428	0,01054914
F.2.1	0,01371114	0,01195609	0,01171556	0,01187769	0,01321574	0,01606707	0,00607659	0,00734030	0,01177769	0,01001173	0,01009995	0,01181216
F.2.2	0,01364904	0,01119651	0,01487583	0,01119630	0,01245758	0,01641863	0,03397827	0,00678305	0,01122577	0,00958598	0,00959799	0,01271129
F.3.1	0,01158509	0,01062803	0,01041423	0,01025177	0,01140666	0,01443686	0,00517915	0,00858246	0,01052907	0,01059285	0,01068696	0,01170885
F.3.2	0,01332561	0,00960392	0,00941071	0,00907716	0,01009972	0,01265471	0,00922626	0,01277325	0,00978080	0,00855480	0,00861918	0,01369727
F.4.1	0,01277445	0,00979199	0,00959501	0,00942828	0,01049038	0,01468165	0,00347159	0,01001888	0,01062105	0,00969053	0,00978144	0,01287163
F.5.1	0,01292164	0,01041331	0,01020384	0,01020138	0,01135059	0,01449687	0,00385578	0,02422133	0,01083371	0,00977197	0,00986278	0,01234713
F.6.1	0,01277847	0,01138269	0,01115408	0,01130320	0,01257654	0,01467492	0,00727947	0,01390727	0,01071660	0,00977464	0,00985597	0,01109638
F.6.2	0,01268664	0,01123113	0,01100548	0,01119995	0,01246164	0,01446328	0,01174553	0,01290034	0,01075289	0,00987873	0,00994864	0,01070715
F.7.1	0,01256176	0,01151832	0,01128660	0,01131680	0,01259168	0,01554801	0,00624884	0,01402997	0,01122289	0,01041302	0,01050350	0,01015402
F.7.2	0,01342823	0,01245491	0,01220436	0,01236837	0,01376168	0,01722864	0,01098043	0,01322873	0,01167807	0,01013619	0,01021257	0,00981870
F.8.1	0,01272837	0,01185617	0,01161765	0,01165860	0,00525672	0,01609086	0,01332421	0,00984368	0,01103824	0,01010763	0,01017567	0,00995940
F.9.1	0,01306251	0,01188206	0,01345793	0,01168632	0,01300281	0,01491626	0,00775851	0,00869535	0,01177472	0,01050622	0,01059428	0,01054914
F.10.1	0,01371114	0,01195609	0,01171556	0,01187769	0,01321574	0,01606707	0,00607659	0,00734030	0,01177769	0,01001173	0,01009995	0,01181216

Tablo 3.33

Pozitif ve Negatif İdeal Çözüm Vektörleri

Kriter	Pozitif İdeal Çözüm Vektörü	Negatif İdeal Çözüm Vektörü
F.1.1	0,01158509	0,01371114
F.1.2	0,01245491	0,00960392
F.1.3	0,01487583	0,00941071
F.1.4	0,01236837	0,00907716
F.1.5	0,01376168	0,00525672
F.1.6	0,01265471	0,01722864
F.1.7	0,03397827	0,00347159
F.1.8	0,02422133	0,00678305
F.1.9	0,01177769	0,00978080
F.2.1	0,01059285	0,00855480
F.2.2	0,01068696	0,00861918
F.3.1	0,00981870	0,01369727
F.3.2	0,01098788	0,01456419
F.4.1	0,01425928	0,01092525
F.5.1	0,04897204	0,00000000
F.6.1	0,01139796	0,01418222
F.6.2	0,01019351	0,01234910
F.7.1	-0,00444244	-0,03542081
F.7.2	-0,00605158	-0,02987398
F.8.1	0,04705827	0,00229332
F.9.1	0,02880413	0,01042877
F.10.1	0,02254012	0,00568860

Tablo 3.34

Pozitif İdeal Uzaklıklar

Kriter	YILLAR											
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
F.1.1	0,00000303	0,00000141	0,00000179	0,00000142	0,00000121	0,00000095	0,00000340	0,00000131	0,00000218	0,00000452	0,00000426	0,00000000
F.1.2	0,00000813	0,00000709	0,00000417	0,00000115	0,00000150	0,00000088	0,00000000	0,00000036	0,00000033	0,00000025	0,00000158	0,00000334
F.1.3	0,00002987	0,00002789	0,00002183	0,00001385	0,00001498	0,00001288	0,00000714	0,00001062	0,00000201	0,00000999	0,00000000	0,00001991
F.1.4	0,00001083	0,00000864	0,00000470	0,00000113	0,00000137	0,00000111	0,00000000	0,00000050	0,00000047	0,00000024	0,00000137	0,00000448
F.1.5	0,00001341	0,00001070	0,00000581	0,00000140	0,00000169	0,00000137	0,00000000	0,00007233	0,00000058	0,00000030	0,00000170	0,00000555
F.1.6	0,00000000	0,00000411	0,00000339	0,00000408	0,00000327	0,00000837	0,00002092	0,00001181	0,00000511	0,00001164	0,00001417	0,00000318
F.1.7	0,00061266	0,00093066	0,00090736	0,00071283	0,00049429	0,00076892	0,00052890	0,00042659	0,00068748	0,00077850	0,00000000	0,00082939
F.1.8	0,00013106	0,00020171	0,00000000	0,00010638	0,00012816	0,00010386	0,00012084	0,00020672	0,00024106	0,00028497	0,00030409	0,00024457
F.1.9	0,00000399	0,00000134	0,00000089	0,00000113	0,00000105	0,00000031	0,00000001	0,00000055	0,00000000	0,00000000	0,00000030	0,00000156
F.2.1	0,00000415	0,00000081	0,00000067	0,00000067	0,00000051	0,00000003	0,00000021	0,00000024	0,00000001	0,00000034	0,00000101	0,00000000
F.2.2	0,00000428	0,00000082	0,00000068	0,00000069	0,00000055	0,00000003	0,00000023	0,00000026	0,00000001	0,00000034	0,00000119	0,00000000
F.3.1	0,00001504	0,00000932	0,00000639	0,00000163	0,00000079	0,00000011	0,00000000	0,00000002	0,00000053	0,00000397	0,00000837	0,00000357
F.3.2	0,00001279	0,00000973	0,00000619	0,00000137	0,00000053	0,00000009	0,00000000	0,00000002	0,00000031	0,00000401	0,00000936	0,00000416
F.4.1	0,00001112	0,00000553	0,00000318	0,00000198	0,00000074	0,00000000	0,00000002	0,00000000	0,00000201	0,00000846	0,00000826	0,00000249
F.5.1	0,00097403	0,00025763	0,00000000	0,00239826	0,00235842	0,00236307	0,00225029	0,00215298	0,00217530	0,00221258	0,00226392	0,00207214
F.6.1	0,00000775	0,00000760	0,00000502	0,00000406	0,00000256	0,00000139	0,00000122	0,00000053	0,00000087	0,00000142	0,00000024	0,00000000
F.6.2	0,00000465	0,00000387	0,00000195	0,00000126	0,00000070	0,00000036	0,00000050	0,00000045	0,00000020	0,00000059	0,00000031	0,00000000
F.7.1	0,00000003	0,00000957	0,00000000	0,00000080	0,00000209	0,00000365	0,00000291	0,00001721	0,00010394	0,00006515	0,00006096	0,00095966
F.7.2	0,00000655	0,00001781	0,00000806	0,00000369	0,00000172	0,00000605	0,00000870	0,00000299	0,00000000	0,00004152	0,00000049	0,00056751
F.8.1	0,00000000	0,00023550	0,00144586	0,00146323	0,00115887	0,00142711	0,00199664	0,00200390	0,00140630	0,00188945	0,00163322	0,00164222
F.9.1	0,00005773	0,00005211	0,00006465	0,00015619	0,00025706	0,00023058	0,00021809	0,00024291	0,00033765	0,00000123	0,00000000	0,00000940
F.10.1	0,00000098	0,00001938	0,00003179	0,00000192	0,00000000	0,00000473	0,00002791	0,00002306	0,00001014	0,00025405	0,00028397	0,00026762
Toplam	0,002	0,002	0,003	0,005	0,004	0,005	0,005	0,005	0,005	0,006	0,005	0,007
Sp	0,044	0,043	0,050	0,070	0,067	0,070	0,072	0,072	0,071	0,075	0,068	0,081

Tablo 3.35

Negatif İdeal Uzaklıklar

Kriter	YILLAR											
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
F.1.1	0,00000015	0,00000088	0,00000062	0,00000087	0,00000105	0,00000132	0,00000008	0,00000097	0,00000042	0,00000000	0,00000000	0,00000452
F.1.2	0,00000000	0,00000004	0,00000066	0,00000316	0,00000265	0,00000366	0,00000813	0,00000507	0,00000519	0,00000553	0,00000254	0,00000105
F.1.3	0,00000000	0,00000003	0,00000063	0,00000304	0,00000254	0,00000352	0,00000780	0,00000487	0,00001638	0,00000531	0,00002987	0,00000101
F.1.4	0,00000000	0,00000012	0,00000126	0,00000496	0,00000451	0,00000502	0,00001083	0,00000666	0,00000681	0,00000784	0,00000449	0,00000138
F.1.5	0,00002345	0,00002739	0,00003714	0,00005358	0,00005191	0,00005380	0,00007233	0,00000000	0,00006000	0,00006335	0,00005185	0,00003782
F.1.6	0,00002092	0,00000649	0,00000746	0,00000652	0,00000765	0,00000282	0,00000000	0,00000129	0,00000535	0,00000135	0,00000066	0,00000779
F.1.7	0,00003312	0,00000000	0,00000015	0,00001450	0,00006846	0,00000771	0,00005638	0,00009707	0,00001838	0,00000679	0,00093066	0,00000292
F.1.8	0,00003588	0,00001047	0,00030409	0,00005075	0,00003742	0,00005252	0,00004155	0,00000937	0,00000366	0,00000031	0,00000000	0,00000324
F.1.9	0,00000000	0,00000071	0,00000111	0,00000088	0,00000094	0,00000208	0,00000360	0,00000158	0,00000398	0,00000399	0,00000209	0,00000056
F.2.1	0,00000000	0,00000129	0,00000148	0,00000149	0,00000175	0,00000345	0,00000250	0,00000241	0,00000381	0,00000212	0,00000106	0,00000415
F.2.2	0,00000000	0,00000135	0,00000155	0,00000153	0,00000177	0,00000355	0,00000254	0,00000242	0,00000390	0,00000219	0,00000096	0,00000428
F.3.1	0,00000000	0,00000068	0,00000182	0,00000676	0,00000894	0,00001255	0,00001504	0,00001397	0,00000991	0,00000355	0,00000097	0,00000395
F.3.2	0,00000000	0,00000021	0,00000118	0,00000578	0,00000810	0,00001077	0,00001279	0,00001192	0,00000909	0,00000247	0,00000027	0,00000236
F.4.1	0,00000000	0,00000097	0,00000240	0,00000371	0,00000613	0,00001072	0,00001029	0,00001112	0,00000368	0,00000018	0,00000021	0,00000308
F.5.1	0,00031551	0,00108381	0,00239826	0,00000000	0,00000017	0,00000013	0,00000236	0,00000661	0,00000544	0,00000374	0,00000194	0,00001191
F.6.1	0,00000000	0,00000000	0,00000029	0,00000059	0,00000140	0,00000258	0,00000281	0,00000421	0,00000342	0,00000254	0,00000526	0,00000775
F.6.2	0,00000000	0,00000004	0,00000058	0,00000107	0,00000174	0,00000242	0,00000210	0,00000221	0,00000293	0,00000192	0,00000255	0,00000465
F.7.1	0,00094910	0,00077755	0,00095966	0,00090512	0,00087217	0,00084497	0,00085689	0,00071983	0,00043195	0,00052473	0,00053688	0,00000000
F.7.2	0,00045213	0,00038423	0,00044030	0,00047964	0,00050681	0,00045639	0,00043566	0,00048806	0,00056751	0,00030202	0,00053455	0,00000000
F.8.1	0,00200390	0,00086547	0,00004543	0,00004242	0,00011498	0,00004883	0,00000001	0,00000000	0,00005277	0,00000168	0,00001894	0,00001798
F.9.1	0,00011615	0,00012447	0,00010680	0,00003455	0,00000549	0,00001018	0,00001301	0,00000778	0,00000000	0,00029816	0,00033765	0,00023439
F.10.1	0,00025154	0,00015499	0,00012573	0,00023920	0,00028397	0,00021538	0,00013384	0,00014519	0,00018678	0,00000083	0,00000000	0,00000024
Toplam	0,00420185	0,00344118	0,00443862	0,00186012	0,0019905	0,0017544	0,0016906	0,00154262	0,0014013	0,00124061	0,0024634	0,00035503
Sn	0,06482167	0,05866153	0,06662295	0,0431291	0,0446155	0,04188556	0,0411163	0,03927625	0,0374344	0,03522234	0,04963267	0,01884227

Ek 4. SGK Bülten Kriterleri ile TOPSIS Yöntemi Adımları

Tablo 3.36

Karar Matrisi

Kriterler	YILLAR											
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bülten-1-1	167,9541	157,5278	155,8327	145,4147	143,5378	138,7659	140,2555	141,9691	137,3808	141,6923	150,0041	139,7739
Bülten-1-2	118,2646	112,0146	109,2275	101,9731	101,5835	99,3143	102,1242	103,1509	99,5746	102,9006	107,0265	96,8884
Bülten-1-3	48,7638	44,6785	45,8000	42,7343	41,2728	38,8206	37,5323	38,2421	37,1988	38,1634	42,3383	42,2944
Bülten-1-4	167,0284	156,6930	155,0275	144,7075	142,8563	138,1349	139,6565	141,3930	136,7734	141,0640	149,3648	139,1827
Bülten-1-5	0,9257	0,8348	0,8052	0,7072	0,6815	0,6309	0,5990	0,5761	0,6074	0,6283	0,6393	0,5911
Bülten-2-1	130,4794	120,6995	115,3577	112,4318	111,7514	106,4910	107,2539	109,5777	108,2171	111,1528	115,9149	107,9658
Bülten-2-2	91,8769	85,8268	80,8574	78,8437	79,0878	76,2153	78,0947	79,6162	78,4365	80,7220	82,7042	74,8397
Bülten-2-3	37,8834	34,2331	33,9042	33,0414	32,1330	29,7915	28,7011	29,5168	29,3021	29,9379	32,7167	32,6695
Bülten-2-4	129,7602	120,0599	114,7616	111,8850	111,2208	106,0068	106,7958	109,1330	107,7386	110,6599	115,4209	107,5092
Bülten-2-5	0,7192	0,6396	0,5960	0,5468	0,5306	0,4842	0,4581	0,4447	0,4785	0,4929	0,4940	0,4566
Bülten-3-1	76,6405	82,8504	86,6869	88,9428	89,4844	93,9047	93,2367	91,2595	92,4069	89,9663	86,2702	92,6219
Bülten-3-2	59,5401	63,4809	64,1714	68,7689	69,6680	72,0638	71,2984	70,4379	72,7904	70,5755	66,6648	71,5441
Bülten-3-3	13,5287	16,4359	15,6684	16,1667	16,0679	17,6704	18,2693	17,9496	17,0213	17,3211	17,6935	18,2415
Bülten-3-4	0,2388	0,0941	0,1009	0,1941	0,3159	0,1719	0,2819	0,0004	0,2143	0,1586	0,8865	0,1584
Bülten-3-5	3,5716	2,9336	6,8471	4,0073	3,7484	4,1705	3,6690	2,8720	2,5952	2,0697	1,9119	2,8363
Bülten-4-1	77,6876	76,6211	74,0266	77,3181	77,8550	76,7415	76,4703	77,1842	78,7716	78,4466	77,2745	77,2432
Bülten-4-2	17,6522	19,8381	18,0747	18,1765	17,9561	18,8174	19,5945	19,6687	18,4199	19,2528	20,5094	19,6946
Bülten-4-3	0,3116	0,1136	0,1164	0,2183	0,3530	0,1831	0,3023	0,3943	0,2319	0,1763	1,0275	0,1710
Bülten-4-4	4,6602	3,5408	7,8987	4,5054	4,1889	4,4412	3,9351	3,1471	2,8085	2,3005	2,2162	3,0623
Bülten-5-1	0,5512	0,5299	0,5167	0,4863	0,4748	0,4547	0,4271	0,4058	0,4421	0,4434	0,4262	0,4229
Bülten-5-2	70,4149	71,1078	70,0928	70,1258	70,7712	71,5697	72,8130	72,6573	72,4807	72,6226	71,3491	69,3180
Bülten-5-3	29,0340	28,3623	29,3905	29,3879	28,7540	27,9756	26,7599	26,9369	27,0771	26,9340	28,2247	30,2591
Bülten-6-1	4,7312	3,7562	3,7135	3,9082	3,7635	3,3620	4,1146	4,0905	4,0048	4,5578	4,9307	3,4968
Bülten-7-1	2,2887	1,1556	1,0936	1,0790	0,9768	0,4868	0,7864	0,7714	0,4190	0,9251	1,3369	0,2998
Bülten-7-2	4,7312	3,7562	3,7135	3,9082	3,7635	3,3620	4,1146	4,0905	4,0048	4,5578	4,9307	3,4968
Bülten-8-1	9,6031	9,1706	9,4987	9,3190	9,2411	9,0333	9,6816	9,2033	8,9967	9,5231	9,5267	8,1251
Bülten-8-2	7,3599	7,5979	8,2342	8,2886	8,2694	8,4827	9,0268	8,3988	8,3136	8,5676	8,2187	7,5256
Bülten-8-3	6,0607	6,0906	6,7459	6,7820	6,7845	6,8865	7,2580	6,7469	6,7822	6,9181	6,5331	6,0435
Bülten-9-1	89,2869	91,4578	91,9009	85,0844	85,6084	86,0299	82,7994	84,7332	80,8328	79,9921	86,3548	88,5853
Bülten-9-2	10,7131	8,5422	8,0991	14,9156	14,3917	13,9701	17,2006	15,2668	19,1673	20,0079	13,6452	11,4147
Bülten-10-1	43,2500	42,0500	39,0200	36,7500	34,9700	33,5700	33,4900	33,9700	33,4200	34,5200	30,5900	29,0000
Bülten-10-2	96,2003	97,6314	98,1875	98,0081	98,3909	98,4369	98,2300	99,2306	98,5095	98,8254	98,5012	98,8391
Bülten-11-1	32,6145	30,2456	27,7202	24,2629	22,7529	21,6536	24,0142	25,0657	23,6712	25,1734	23,5225	22,7885
Bülten-11-2	25,3374	23,1745	20,5204	18,7596	17,7143	16,6173	18,3638	19,3467	18,6462	19,7477	18,1769	17,6026

Tablo 3.37

Normalize Karar Matrisi

Kriterler	YILLAR											
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bülten-1-1	0,32994	0,30946	0,30613	0,28566	0,28197	0,27260	0,27553	0,27889	0,26988	0,27835	0,29468	0,27458
Bülten-1-2	0,32618	0,30894	0,30125	0,28125	0,28017	0,27391	0,28166	0,28450	0,27463	0,28381	0,29518	0,26722
Bülten-1-3	0,33811	0,30978	0,31756	0,29630	0,28617	0,26917	0,26023	0,26515	0,25792	0,26461	0,29356	0,29325
Bülten-1-4	0,32967	0,30927	0,30598	0,28561	0,28196	0,27264	0,27564	0,27907	0,26995	0,27842	0,29481	0,27471
Bülten-1-5	0,38513	0,34729	0,33498	0,29423	0,28353	0,26250	0,24923	0,23969	0,25270	0,26139	0,26599	0,24593
Bülten-2-1	0,33245	0,30753	0,29392	0,28647	0,28473	0,27133	0,27327	0,27919	0,27573	0,28321	0,29534	0,27509
Bülten-2-2	0,32861	0,30697	0,28920	0,28199	0,28287	0,27259	0,27932	0,28476	0,28054	0,28871	0,29580	0,26767
Bülten-2-3	0,34081	0,30797	0,30501	0,29725	0,28908	0,26801	0,25820	0,26554	0,26361	0,26933	0,29433	0,29390
Bülten-2-4	0,33218	0,30734	0,29378	0,28642	0,28472	0,27137	0,27339	0,27937	0,27580	0,28328	0,29547	0,27522
Bülten-2-5	0,38840	0,34543	0,32190	0,29531	0,28655	0,26150	0,24740	0,24015	0,25840	0,26618	0,26682	0,24660
Bülten-3-1	0,24909	0,26928	0,28175	0,28908	0,29084	0,30521	0,30304	0,29661	0,30034	0,29241	0,28039	0,30104
Bülten-3-2	0,25081	0,26741	0,27032	0,28968	0,29347	0,30356	0,30034	0,29671	0,30662	0,29729	0,28082	0,30137
Bülten-3-3	0,23127	0,28097	0,26785	0,27637	0,27468	0,30207	0,31231	0,30684	0,29097	0,29610	0,30247	0,31183
Bülten-3-4	0,21757	0,08573	0,09192	0,17689	0,28783	0,15665	0,25684	0,00033	0,19529	0,14450	0,80769	0,14435
Bülten-3-5	0,28221	0,23179	0,54101	0,31663	0,29618	0,32952	0,28990	0,22693	0,20506	0,16354	0,15106	0,22411
Bülten-4-1	0,29070	0,28671	0,27701	0,28932	0,29133	0,28716	0,28615	0,28882	0,29476	0,29354	0,28916	0,28904
Bülten-4-2	0,26832	0,30155	0,27474	0,27629	0,27294	0,28603	0,29784	0,29897	0,27999	0,29265	0,31175	0,29937
Bülten-4-3	0,23578	0,08594	0,08807	0,16519	0,26715	0,13856	0,22879	0,29839	0,17553	0,13340	0,77760	0,12944
Bülten-4-4	0,32385	0,24606	0,54890	0,31309	0,29110	0,30863	0,27346	0,21870	0,19517	0,15987	0,15401	0,21281
Bülten-5-1	0,34052	0,32738	0,31921	0,30047	0,29333	0,28091	0,26387	0,25071	0,27315	0,27394	0,26332	0,26128
Bülten-5-2	0,28515	0,28795	0,28384	0,28398	0,28659	0,28982	0,29486	0,29423	0,29351	0,29409	0,28893	0,28071
Bülten-5-3	0,29638	0,28952	0,30002	0,29999	0,29352	0,28557	0,27316	0,27497	0,27640	0,27494	0,28812	0,30888
Bülten-6-1	0,33620	0,26692	0,26388	0,27772	0,26743	0,23890	0,29239	0,29067	0,28458	0,32388	0,35038	0,24848
Bülten-7-1	0,60635	0,30616	0,28973	0,28587	0,25878	0,12896	0,20835	0,20438	0,11102	0,24510	0,35418	0,07943
Bülten-7-2	0,33620	0,26692	0,26388	0,27772	0,26743	0,23890	0,29239	0,29067	0,28458	0,32388	0,35038	0,24848
Bülten-8-1	0,29963	0,28613	0,29637	0,29076	0,28833	0,28185	0,30207	0,28715	0,28071	0,29713	0,29724	0,25351
Bülten-8-2	0,25901	0,26738	0,28977	0,29169	0,29101	0,29852	0,31767	0,29557	0,29257	0,30151	0,28923	0,26484
Bülten-8-3	0,26325	0,26455	0,29301	0,29458	0,29469	0,29912	0,31525	0,29305	0,29459	0,30049	0,28377	0,26250
Bülten-9-1	0,29925	0,30653	0,30801	0,28516	0,28692	0,28833	0,27751	0,28399	0,27091	0,26810	0,28942	0,29690
Bülten-9-2	0,21464	0,17115	0,16227	0,29884	0,28834	0,27989	0,34462	0,30587	0,38402	0,40086	0,27338	0,22870
Bülten-10-1	0,35054	0,34082	0,31626	0,29786	0,28343	0,27209	0,27144	0,27533	0,27087	0,27979	0,24793	0,23505
Bülten-10-2	0,28265	0,28685	0,28849	0,28796	0,28908	0,28922	0,28861	0,29155	0,28943	0,29036	0,28941	0,29040
Bülten-11-1	0,36943	0,34260	0,31399	0,27483	0,25773	0,24528	0,27202	0,28393	0,26813	0,28515	0,26645	0,25813
Bülten-11-2	0,37231	0,34053	0,30153	0,27566	0,26030	0,24418	0,26984	0,28428	0,27399	0,29017	0,26709	0,25865

Tablo 3.38

Ağırlıklı Normalize Karar Matrisi

Kriterler	YILLAR											
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bülten-1-1	0,00383	0,00359	0,00355	0,00331	0,00327	0,00316	0,00320	0,00323	0,00313	0,00323	0,00342	0,00318
Bülten-1-2	0,00347	0,00329	0,00321	0,00300	0,00298	0,00292	0,00300	0,00303	0,00293	0,00302	0,00314	0,00285
Bülten-1-3	0,00487	0,00446	0,00458	0,00427	0,00412	0,00388	0,00375	0,00382	0,00372	0,00381	0,00423	0,00423
Bülten-1-4	0,00382	0,00358	0,00354	0,00331	0,00326	0,00316	0,00319	0,00323	0,00313	0,00322	0,00341	0,00318
Bülten-1-5	0,00655	0,00591	0,00570	0,00501	0,00482	0,00447	0,00424	0,00408	0,00430	0,00445	0,00452	0,00418
Bülten-2-1	0,00350	0,00324	0,00309	0,00301	0,00300	0,00286	0,00288	0,00294	0,00290	0,00298	0,00311	0,00290
Bülten-2-2	0,00325	0,00303	0,00286	0,00279	0,00279	0,00269	0,00276	0,00281	0,00277	0,00285	0,00292	0,00264
Bülten-2-3	0,00439	0,00397	0,00393	0,00383	0,00373	0,00345	0,00333	0,00342	0,00340	0,00347	0,00379	0,00379
Bülten-2-4	0,00349	0,00323	0,00308	0,00301	0,00299	0,00285	0,00287	0,00293	0,00290	0,00297	0,00310	0,00289
Bülten-2-5	0,00622	0,00553	0,00516	0,00473	0,00459	0,00419	0,00396	0,00385	0,00414	0,00426	0,00427	0,00395
Bülten-3-1	0,00265	0,00287	0,00300	0,00308	0,00310	0,00325	0,00323	0,00316	0,00320	0,00312	0,00299	0,00321
Bülten-3-2	0,00296	0,00316	0,00319	0,00342	0,00347	0,00359	0,00355	0,00351	0,00362	0,00351	0,00332	0,00356
Bülten-3-3	0,00657	0,00799	0,00761	0,00786	0,00781	0,00859	0,00888	0,00872	0,00827	0,00842	0,00860	0,00886
Bülten-3-4	0,04123	0,01625	0,01742	0,03353	0,05455	0,02969	0,04868	0,00006	0,03701	0,02739	0,15308	0,02736
Bülten-3-5	0,01377	0,01131	0,02640	0,01545	0,01445	0,01608	0,01415	0,01107	0,01001	0,00798	0,00737	0,01094
Bülten-4-1	0,00471	0,00465	0,00449	0,00469	0,00472	0,00465	0,00464	0,00468	0,00478	0,00476	0,00468	0,00468
Bülten-4-2	0,00642	0,00721	0,00657	0,00661	0,00653	0,00684	0,00712	0,00715	0,00670	0,00700	0,00746	0,00716
Bülten-4-3	0,03247	0,01183	0,01213	0,02275	0,03679	0,01908	0,03151	0,04109	0,02417	0,01837	0,10708	0,01782
Bülten-4-4	0,01692	0,01286	0,02868	0,01636	0,01521	0,01613	0,01429	0,01143	0,01020	0,00835	0,00805	0,01112
Bülten-5-1	0,00521	0,00501	0,00489	0,00460	0,00449	0,00430	0,00404	0,00384	0,00418	0,00419	0,00403	0,00400
Bülten-5-2	0,00719	0,00726	0,00716	0,00716	0,00723	0,00731	0,00744	0,00742	0,00740	0,00742	0,00729	0,00708
Bülten-5-3	0,00585	0,00572	0,00593	0,00593	0,00580	0,00564	0,00540	0,00543	0,00546	0,00543	0,00569	0,00610
Bülten-6-1	0,00625	0,00496	0,00491	0,00516	0,00497	0,00444	0,00544	0,00540	0,00529	0,00602	0,00651	0,00462
Bülten-7-1	0,05323	0,02688	0,02544	0,02510	0,02272	0,01132	0,01829	0,01794	0,00975	0,02152	0,03109	0,00697
Bülten-7-2	0,00625	0,00496	0,00491	0,00516	0,00497	0,00444	0,00544	0,00540	0,00529	0,00602	0,00651	0,00462
Bülten-8-1	0,00435	0,00416	0,00431	0,00423	0,00419	0,00410	0,00439	0,00417	0,00408	0,00432	0,00432	0,00368
Bülten-8-2	0,00358	0,00370	0,00400	0,00403	0,00402	0,00413	0,00439	0,00408	0,00404	0,00417	0,00400	0,00366
Bülten-8-3	0,00408	0,00410	0,00454	0,00456	0,00456	0,00463	0,00488	0,00454	0,00456	0,00465	0,00439	0,00406
Bülten-9-1	0,00804	0,00823	0,00827	0,00766	0,00771	0,00774	0,00745	0,00763	0,00728	0,00720	0,00777	0,00797
Bülten-9-2	0,01028	0,00820	0,00777	0,01431	0,01381	0,01340	0,01650	0,01465	0,01839	0,01920	0,01309	0,01095
Bülten-10-1	0,00525	0,00511	0,00474	0,00446	0,00425	0,00408	0,00407	0,00413	0,00406	0,00419	0,00372	0,00352
Bülten-10-2	0,00277	0,00281	0,00282	0,00282	0,00283	0,00283	0,00282	0,00285	0,00283	0,00284	0,00283	0,00284
Bülten-11-1	0,00513	0,00476	0,00436	0,00382	0,00358	0,00341	0,00378	0,00394	0,00372	0,00396	0,00370	0,00358
Bülten-11-2	0,00490	0,00448	0,00397	0,00363	0,00342	0,00321	0,00355	0,00374	0,00360	0,00382	0,00351	0,00340

Tablo 3.39

Pozitif ve Negatif İdeal Çözüm Vektörleri

Kriter	Pozitif İdeal Çözüm Vektörü	Negatif İdeal Çözüm Vektörü
Bülten-1-1	0,00312968	0,00382617
Bülten-1-2	0,00284676	0,00347483
Bülten-1-3	0,00371658	0,00487205
Bülten-1-4	0,00312511	0,00381640
Bülten-1-5	0,00407732	0,00655150
Bülten-2-1	0,00285549	0,00349872
Bülten-2-2	0,00264370	0,00324553
Bülten-2-3	0,00332808	0,00439283
Bülten-2-4	0,00284924	0,00348769
Bülten-2-5	0,00384686	0,00622151
Bülten-3-1	0,00325283	0,00265480
Bülten-3-2	0,00362220	0,00296284
Bülten-3-3	0,00657350	0,00887690
Bülten-3-4	0,15307500	0,00006214
Bülten-3-5	0,02639788	0,00737092
Bülten-4-1	0,00477548	0,00448782
Bülten-4-2	0,00641853	0,00745742
Bülten-4-3	0,10708030	0,01183440
Bülten-4-4	0,02868158	0,00804727
Bülten-5-1	0,00383774	0,00521249
Bülten-5-2	0,00707840	0,00743529
Bülten-5-3	0,00539625	0,00610188
Bülten-6-1	0,00444208	0,00651472
Bülten-7-1	0,00697329	0,05323348
Bülten-7-2	0,00444208	0,00651472
Bülten-8-1	0,00368466	0,00439050
Bülten-8-2	0,00439027	0,00357954
Bülten-8-3	0,00488162	0,00406475
Bülten-9-1	0,00827272	0,00720072
Bülten-9-2	0,00777100	0,01919743
Bülten-10-1	0,00352201	0,00525265
Bülten-10-2	0,00285241	0,00276530
Bülten-11-1	0,00340608	0,00513021
Bülten-11-2	0,00321177	0,00489718

Tablo 3.40

Pozitif İdeal Uzaklıklar

Kriter	YILLAR											
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bülten-1-1	0,0000005	0,0000002	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000
Bülten-1-2	0,0000004	0,0000002	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000
Bülten-1-3	0,0000013	0,0000006	0,0000007	0,0000003	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000003	0,0000003
Bülten-1-4	0,0000005	0,0000002	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000
Bülten-1-5	0,0000061	0,0000034	0,0000026	0,0000009	0,0000006	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000002	0,0000000
Bülten-2-1	0,0000004	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000
Bülten-2-2	0,0000004	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000
Bülten-2-3	0,0000011	0,0000004	0,0000004	0,0000003	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000002	0,0000002
Bülten-2-4	0,0000004	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000
Bülten-2-5	0,0000056	0,0000028	0,0000017	0,0000008	0,0000006	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000002	0,0000002	0,0000000
Bülten-3-1	0,0000004	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000
Bülten-3-2	0,0000004	0,0000002	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000
Bülten-3-3	0,0000000	0,0000020	0,0000011	0,0000016	0,0000015	0,0000040	0,0000053	0,0000046	0,0000029	0,0000034	0,0000041	0,0000052
Bülten-3-4	0,0125084	0,0187219	0,0184018	0,0142921	0,0097073	0,0152241	0,0108991	0,0234129	0,0134707	0,0157978	0,0000000	0,0158050
Bülten-3-5	0,0001595	0,0002276	0,0000000	0,0001199	0,0001427	0,0001065	0,0001501	0,0002349	0,0002687	0,0003392	0,0003620	0,0002391
Bülten-4-1	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000
Bülten-4-2	0,0000000	0,0000006	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000002	0,0000005	0,0000005	0,0000001	0,0000003	0,0000011	0,0000006
Bülten-4-3	0,0055669	0,0090718	0,0090159	0,0071121	0,0049410	0,0077441	0,0057114	0,0043548	0,0068739	0,0078695	0,0000000	0,0079665
Bülten-4-4	0,0001383	0,0002504	0,0000000	0,0001518	0,0001815	0,0001576	0,0002071	0,0002977	0,0003416	0,0004132	0,0004258	0,0003084
Bülten-5-1	0,0000019	0,0000014	0,0000011	0,0000006	0,0000004	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000000
Bülten-5-2	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000001	0,0000001	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000000
Bülten-5-3	0,0000002	0,0000001	0,0000003	0,0000003	0,0000002	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000005
Bülten-6-1	0,0000033	0,0000003	0,0000002	0,0000005	0,0000003	0,0000000	0,0000010	0,0000009	0,0000007	0,0000025	0,0000043	0,0000000
Bülten-7-1	0,0021400	0,0003962	0,0003409	0,0003285	0,0002479	0,0000189	0,0001281	0,0001203	0,0000077	0,0002115	0,0005818	0,0000000
Bülten-7-2	0,0000033	0,0000003	0,0000002	0,0000005	0,0000003	0,0000000	0,0000010	0,0000009	0,0000007	0,0000025	0,0000043	0,0000000
Bülten-8-1	0,0000004	0,0000002	0,0000004	0,0000003	0,0000003	0,0000002	0,0000005	0,0000002	0,0000002	0,0000004	0,0000004	0,0000000
Bülten-8-2	0,0000007	0,0000005	0,0000001	0,0000001	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000002	0,0000005
Bülten-8-3	0,0000006	0,0000006	0,0000001	0,0000001	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000001	0,0000001	0,0000001	0,0000002	0,0000007
Bülten-9-1	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000004	0,0000003	0,0000003	0,0000007	0,0000004	0,0000010	0,0000011	0,0000002	0,0000001
Bülten-9-2	0,0000063	0,0000002	0,0000000	0,0000428	0,0000365	0,0000317	0,0000763	0,0000473	0,0001128	0,0001306	0,0000283	0,0000101
Bülten-10-1	0,0000030	0,0000025	0,0000015	0,0000009	0,0000005	0,0000003	0,0000003	0,0000004	0,0000003	0,0000004	0,0000000	0,0000000
Bülten-10-2	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000
Bülten-11-1	0,0000030	0,0000018	0,0000009	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000003	0,0000001	0,0000003	0,0000001	0,0000000
Bülten-11-2	0,0000028	0,0000016	0,0000006	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000003	0,0000002	0,0000004	0,0000001	0,0000000
Toplam	0,0205561	0,0286887	0,0277716	0,0220553	0,0152625	0,0232887	0,0171820	0,0284770	0,0210822	0,0247741	0,0014146	0,0243374
Sp	0,1433742	0,1693774	0,1666480	0,1485104	0,1235416	0,1526063	0,1310799	0,1687513	0,1451970	0,1573979	0,0376116	0,1560045

Tablo 3.41

Negatif İdeal Uzaklıklar

Kriter	YILLAR											
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bülten-1-1	0,0000000	0,0000001	0,0000001	0,0000003	0,0000003	0,0000004	0,0000004	0,0000004	0,0000005	0,0000004	0,0000002	0,0000004
Bülten-1-2	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000002	0,0000002	0,0000003	0,0000002	0,0000002	0,0000003	0,0000002	0,0000001	0,0000004
Bülten-1-3	0,0000000	0,0000002	0,0000001	0,0000004	0,0000006	0,0000010	0,0000013	0,0000011	0,0000013	0,0000011	0,0000004	0,0000004
Bülten-1-4	0,0000000	0,0000001	0,0000001	0,0000003	0,0000003	0,0000004	0,0000004	0,0000003	0,0000005	0,0000004	0,0000002	0,0000004
Bülten-1-5	0,0000000	0,0000004	0,0000007	0,0000024	0,0000030	0,0000044	0,0000053	0,0000061	0,0000051	0,0000044	0,0000041	0,0000056
Bülten-2-1	0,0000000	0,0000001	0,0000002	0,0000002	0,0000003	0,0000004	0,0000004	0,0000003	0,0000004	0,0000003	0,0000002	0,0000004
Bülten-2-2	0,0000000	0,0000000	0,0000002	0,0000002	0,0000002	0,0000003	0,0000002	0,0000002	0,0000002	0,0000002	0,0000001	0,0000004
Bülten-2-3	0,0000000	0,0000002	0,0000002	0,0000003	0,0000004	0,0000009	0,0000011	0,0000009	0,0000010	0,0000008	0,0000004	0,0000004
Bülten-2-4	0,0000000	0,0000001	0,0000002	0,0000002	0,0000002	0,0000004	0,0000004	0,0000003	0,0000004	0,0000003	0,0000001	0,0000004
Bülten-2-5	0,0000000	0,0000005	0,0000011	0,0000022	0,0000027	0,0000041	0,0000051	0,0000056	0,0000043	0,0000038	0,0000038	0,0000052
Bülten-3-1	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000002	0,0000002	0,0000004	0,0000003	0,0000003	0,0000003	0,0000002	0,0000001	0,0000003
Bülten-3-2	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000002	0,0000003	0,0000004	0,0000003	0,0000003	0,0000004	0,0000003	0,0000001	0,0000004
Bülten-3-3	0,0000053	0,0000008	0,0000016	0,0000010	0,0000011	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000004	0,0000002	0,0000001	0,0000000
Bülten-3-4	0,0016951	0,0002620	0,0003014	0,0011198	0,0029689	0,0008778	0,0023633	0,0000000	0,0013653	0,0007466	0,0234129	0,0007450
Bülten-3-5	0,0000409	0,0000155	0,0003620	0,0000653	0,0000501	0,0000758	0,0000459	0,0000137	0,0000069	0,0000004	0,0000000	0,0000127
Bülten-4-1	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000000
Bülten-4-2	0,0000011	0,0000001	0,0000008	0,0000007	0,0000009	0,0000004	0,0000001	0,0000001	0,0000006	0,0000002	0,0000000	0,0000001
Bülten-4-3	0,0004258	0,0000000	0,0000001	0,0001191	0,0006227	0,0000525	0,0003870	0,0008559	0,0001522	0,0000427	0,0090718	0,0000359
Bülten-4-4	0,0000788	0,0000231	0,0004258	0,0000691	0,0000513	0,0000653	0,0000390	0,0000114	0,0000046	0,0000001	0,0000000	0,0000094
Bülten-5-1	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000004	0,0000005	0,0000008	0,0000014	0,0000019	0,0000011	0,0000010	0,0000014	0,0000015
Bülten-5-2	0,0000001	0,0000000	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001
Bülten-5-3	0,0000001	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000002	0,0000005	0,0000004	0,0000004	0,0000004	0,0000002	0,0000000
Bülten-6-1	0,0000001	0,0000024	0,0000026	0,0000018	0,0000024	0,0000043	0,0000012	0,0000012	0,0000015	0,0000002	0,0000000	0,0000036
Bülten-7-1	0,0000000	0,0006946	0,0007727	0,0007916	0,0009311	0,0017566	0,0012210	0,0012454	0,0018911	0,0010059	0,0004901	0,0021400
Bülten-7-2	0,0000001	0,0000024	0,0000026	0,0000018	0,0000024	0,0000043	0,0000012	0,0000012	0,0000015	0,0000002	0,0000000	0,0000036
Bülten-8-1	0,0000000	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000001	0,0000000	0,0000000	0,0000005
Bülten-8-2	0,0000000	0,0000000	0,0000002	0,0000002	0,0000002	0,0000003	0,0000007	0,0000003	0,0000002	0,0000003	0,0000002	0,0000000
Bülten-8-3	0,0000000	0,0000000	0,0000002	0,0000002	0,0000002	0,0000003	0,0000007	0,0000002	0,0000002	0,0000003	0,0000001	0,0000000
Bülten-9-1	0,0000007	0,0000011	0,0000011	0,0000002	0,0000003	0,0000003	0,0000001	0,0000002	0,0000000	0,0000000	0,0000003	0,0000006
Bülten-9-2	0,0000795	0,0001210	0,0001306	0,0000239	0,0000290	0,0000336	0,0000073	0,0000207	0,0000007	0,0000000	0,0000373	0,0000680
Bülten-10-1	0,0000000	0,0000000	0,0000003	0,0000006	0,0000010	0,0000014	0,0000014	0,0000013	0,0000014	0,0000011	0,0000024	0,0000030
Bülten-10-2	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000
Bülten-11-1	0,0000000	0,0000001	0,0000006	0,0000017	0,0000024	0,0000030	0,0000018	0,0000014	0,0000020	0,0000014	0,0000020	0,0000024
Bülten-11-2	0,0000000	0,0000002	0,0000009	0,0000016	0,0000022	0,0000028	0,0000018	0,0000013	0,0000017	0,0000012	0,0000019	0,0000022
Toplam	0,0023276	0,0011252	0,0020066	0,0022064	0,0046757	0,0028933	0,0040897	0,0021728	0,0034466	0,0018148	0,0330305	0,0030432
Sp	0,0482448	0,0335446	0,0447948	0,0469727	0,0683789	0,0537890	0,0639506	0,0466137	0,0587077	0,0426008	0,1817431	0,0551650